

ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล
Marine Farming: Community Participation in Marine Management

จิตติมา รุลปักษ์
Jittima Runlapuck

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม
 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

**A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree of
 Master of Arts in Human and Social Development
 Prince of Songkla University**

2555

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

๑

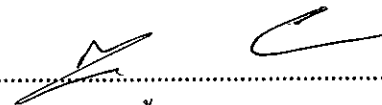
เลขที่	SH329.7 ๑63 2565 ๓.๒
ISBN Key	366609
..... /	.....

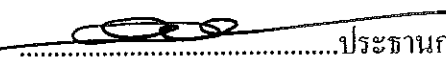
ชื่อวิทยานิพนธ์   ฟ้าร่มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล
ผู้เขียน   นางสาวจิตติมา รุฒปกรณ์
สาขาวิชา   พัฒนามนุษย์และสังคม

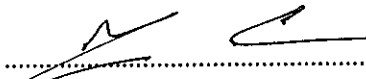
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

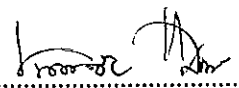
คณะกรรมการสอบ

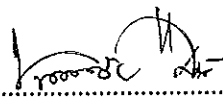

.....
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

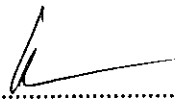

.....ประธานกรรมการ
(ดร.อุทิศ สังข์รัตน์)

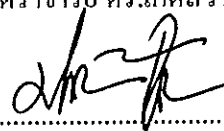
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

.....กรรมการ
(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

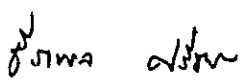

.....
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และทีม)

.....กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เก็ตถวา บุญปรากฏ)

.....กรรมการ
(ดร.มณฑนา พิพัฒน์เจริญ)

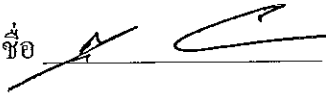
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม

.....
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระพล ศรีชนะ)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

(3)

ขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้เป็นผลมาจากการศึกษาวิจัยของนักศึกษาเอง และขอขอบคุณผู้ที่มีส่วน
เกี่ยวข้องกับทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ลงชื่อ

(ดร.สุรพงษ์ ยิ้มละมัย)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

ลงชื่อ จิตติมา รุปลักษณ์ ✓

(นางสาวจิตติมา รุปลักษณ์)

นักศึกษา

(4)

ข้าพเจ้าขอรับรองว่า ผลงานวิจัยนี้ไม่เคยเป็นส่วนหนึ่งในการอนุมัติปริญญาในระดับใดมาก่อน
และไม่ได้ถูกใช้ในการยื่นขออนุมัติปริญญาในขณะนี้

ลงชื่อ จิตติมา รุสพงษ์

(นางสาวจิตติมา รุสพงษ์)

นักศึกษา

ชื่อวิทยานิพนธ์	ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล
ผู้เขียน	นางสาวจิตติมา รุลปักษ์
สาขาวิชา	พัฒนามนุษย์และสังคม
ปีการศึกษา	2555

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลและเพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มผู้นำชุมชน กลุ่มผู้นำกิจกรรม และมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลรอง คือ กลุ่มชาวบ้านในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยเน้นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ตีความและสรุปผล

ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนบ้าน โลกเมือง มีการสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล ได้ 4 ประการ ประการที่หนึ่ง การใช้เวทีประชาคม ในการร่วมตัดสินใจและร่วมแสดงความคิดเห็น ประการที่สอง การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ในการสร้างแนวเขตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ประการที่สาม การร่วมรักษาผลประโยชน์ตามกำหนดกติกาจากคนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประการที่สี่ การร่วมติดตามและประเมินผลจากทุกฝ่ายในชุมชน

สำหรับการสร้างเครือข่ายทางสังคม ภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชน บ้าน โลกเมืองมีระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เกิดจากความเป็นเครือญาติ ที่น้อง ลักษณะที่สอง การสร้างเครือข่ายกับบุคคลอื่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของการอนุรักษ์ฟาร์มทะเล ลักษณะที่สาม การสร้างเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากระบบการบริหารงานในการจัดการพื้นที่ฟาร์มทะเล ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะที่มีลักษณะการผสมผสานความสัมพันธ์ภายใต้รูปแบบต่างๆเข้าด้วยกัน

การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายของชุมชนบ้าน โลกเมือง จึงสะท้อนให้เห็นถึง แนวทางในการแก้ไขปัญหาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน โดยผ่านมุมมองวิถีคิดของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์และจุดยืนในการทำกิจกรรมฟาร์มทะเลร่วมกัน ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกภายในชุมชนและทำให้ชาวบ้านสามารถพึ่งพาธรรมชาติได้อย่างยั่งยืนตลอดไป

Thesis Title	Marine Farming: Community Participation in Marine Management
Author	Miss.Jittima Runlapuck
Major Program	Human and Social Development
Academic Year	2012

ABSTRACT

This qualitative study aimed to study community participation in marine management and the formation of social network within the marine farming of Baan Kok Muang community in Tambon Bang Rieng, Khuan Niang District, Songkhla Province. The data were collected through interviews and observations: participatory and non-participatory. Community leaders and activity leaders were the key informants, whereas people in community were informants. Important issues of the research objectives were particularly focused in data analysis through classification, interpretation and result conclusion.

The findings showed that the Baan Kok Muang community could enhance participation in marine management via the following approaches: 1) to use public forum in sharing ideas and making decisions, 2) to participate in designating certain areas for releasing marine animals 3) to participate in keeping benefits in accordance with the agreement made by people in the community and other concerned parties. 4) to participate in following up and assessing all the results within the community.

Besides, the formation of social network of marine forming in Baan Kok Muang community resulted in three different relationship systems: relationship based on kinship, formation of network with other people through the marine farming conservation activities, formation of network through the marine farming area management. As a result, the integration and combination of these various forms of relationships led to the creation of specific culture.

Hence, both participation and formation of network in Baan Kok Muang community reflected the ways how to solve the problems of natural resources within the community. Through the points of views and ways of thinking of people who shared not only relationships but also a strong point in running marine farming together, a certain process of creating public awareness was actually established within the community. Moreover, this also promoted people to sustainably use natural resources in a long run.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้ สำเร็จลุล่วงเป็นไปได้อีกด้วยดี ด้วยความเมตตาของผู้ให้ข้อมูล ชาวชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลบางเหริ่ง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งการพูดคุยสัมภาษณ์ กับผู้ให้ข้อมูล เป็นไปในลักษณะญาติผู้ใหญ่ และเป็นที่เป็นน้องเล่าให้ฟังมากกว่าเป็นเรื่อง สัมภาษณ์ระหว่างผู้วิจัยกับผู้ถูกสัมภาษณ์ การทำงานในภาคสนามจึงเต็มไปด้วยความอบอุ่นมีทั้ง รอยยิ้มและเสียงหัวเราะที่แสดงออกถึงความรู้สึกในแต่ละช่วงเวลาของการลงพื้นที่เก็บข้อมูล

ขอขอบคุณ ดร.สุรพงษ์ อิ่มละมัย อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ผู้ที่เป็นต้นทางที่ดี เสนอแนวทางวิชาการ ที่กรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา ชี้แนะ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆ เพื่อปรับปรุงแก้ไขวิทยานิพนธ์ให้ดีขึ้น

ขอขอบคุณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกษตรชัย และหิม ที่กรุณาให้คำแนะนำ คำปรึกษา ชี้แนะ ตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่องต่างๆของงานวิจัย

ขอขอบคุณ ดร.อุทิศ สังข์รัตน์ ประธานกรรมการสอบ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เกศตวา บุญปรากฏ และดร.มณฑนา พิพัฒน์เพ็ญ กรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ที่ให้ความรู้ ความเมตตา และคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการปรับปรุงงานวิจัยให้ดีขึ้น

ขอขอบคุณคณาจารย์ในหลักสูตรพัฒนามนุษย์และสังคมทุกท่านที่ประสิทธิ์ ประสาทวิชาความรู้ ให้คำแนะนำต่าง ๆ รวมถึงขอบคุณเจ้าหน้าที่ของหลักสูตรฯ ที่อำนวยความสะดวกและให้ความช่วยเหลือเสมอมา

ขอบคุณเพื่อน ๆ ทุกคน ที่เป็นกำลังใจ ช่วยเหลือในด้านต่างๆที่ทำให้การทำงานใน ครั้งนี้สำเร็จลุล่วงไปได้

ขอกราบขอบพระคุณ คุณพ่อประพันธ์ รุณปกรณ์ คุณแม่สุภาพ รุณปกรณ์ ผู้มีพระคุณ ที่ให้การอบรมเลี้ยงดูให้คำปรึกษาและสนับสนุนให้ได้ศึกษาล่าเรียน เพื่อให้ลูกได้พบกับชีวิต และประสบการณ์ที่ดี ขอขอบคุณ คุณยายหนูเป็ล่อง จุฬนิต คุณอาดำรง รุณปกรณ์ ผู้เป็นแรงผลักดัน สำคัญของชีวิตเสมอมาและตลอดไป ขอขอบคุณกำลังใจจากน้องจิรวรรณ รุณปกรณ์และญาติพี่น้อง ทุกคนที่ทำให้ได้พบกับความสำเร็จในวันนี้

ผู้วิจัยหวังว่าการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คงเป็นประโยชน์สำหรับผู้สนใจในการ นำไปใช้ประโยชน์ต่อไป

จิตติมา รุณปกรณ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ.....	(5)
ABSTRACT.....	(6)
กิตติกรรมประกาศ.....	(7)
สารบัญ.....	(8)
รายการตาราง.....	(12)
รายการภาพประกอบ.....	(13)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	1
คำถามการวิจัย.....	6
วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	6
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	7
นิยามศัพท์เฉพาะ.....	7
2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	9
เอกสารเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.....	9
เอกสารเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชน.....	18
เอกสารเกี่ยวกับเครือข่ายทางสังคม.....	31
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	50
3 วิธีการดำเนินวิจัย.....	54
วิธีการศึกษา.....	55
สนามการวิจัย.....	56
การเลือกพื้นที่ศึกษา.....	56
การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา.....	57
การเข้าสู่สนามการวิจัย.....	59
การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา.....	60
การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา.....	60
การวิเคราะห์ข้อมูล.....	61

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
4 พื้นที่และผู้คนในบริบทฟาร์มทะเล.....	63
พื้นที่ในบริบทฟาร์มทะเล.....	63
พื้นที่ของการวิจัยที่ผูกโยงกับฟาร์มทะเล.....	64
สถานการณ์ชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป.....	67
กำเนิดฟาร์มทะเล โดยชุมชนบ้านโลกเมือง.....	71
ผู้คนในบริบทฟาร์มทะเล.....	78
ผู้นำชุมชน.....	79
กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง.....	81
กลุ่มผู้นำกิจกรรม.....	89
5 การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายทางสังคม.....	106
ชุมชนมองผ่านสภาพพื้นที่และระบบนิเวศของชุมชน.....	107
ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล.....	113
ชุมชนกับเวทีเพื่อจุดประกายความคิด.....	113
ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ.....	115
ชุมชนร่วมกันจัดการ.....	121
ชุมชนร่วมกันติดตามและประเมินผล.....	123
ชุมชนกับการสร้างเครือข่ายในชุมชน.....	125
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน.....	125
กิจกรรมฟาร์มทะเลกับการสร้างกลุ่ม.....	127
ฟาร์มทะเลกับการมีวัฒนธรรมเดียวกัน.....	131
6 สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ.....	136
สรุปผลการวิจัย.....	136
อภิปรายผลการวิจัย.....	138
ข้อเสนอแนะ.....	141
ข้อเสนอแนะทางวิชาการ.....	141
ข้อเสนอแนะต่อชุมชน.....	142

สารบัญ (ต่อ)

บทที่	หน้า
ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย.....	142
ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป.....	143
บรรณานุกรม.....	144
บุคลากร.....	151
ภาคผนวก.....	153
ประวัติผู้เขียน.....	169

รายการตาราง

ตารางที่	หน้า
1 ตารางแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา.....	58
2 การเสนอเรื่องเล่าของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำมันสมอง.....	88
3 การเสนอเรื่องเล่าของผู้นำกิจกรรมฟาร์มทะเล.....	103
4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล.....	124
5 ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์.....	134

รายการภาพประกอบ

ภาพที่		หน้า
1	แผนภูมิกรอบแนวความคิดของ โบเซเวง ซึ่งอาศัยระยะห่างทางสังคม เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ปริณทลของเครือข่ายบุคคล	33
2	เครือข่ายแบบเปิดและแบบปิด	37
3	แผนภูมิการเกิดขึ้นของเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน	41
4	แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา	50
5	แนวเขตฟาร์มทะเลและบริเวณรอบๆฟาร์มทะเล	56
6	แผนที่หมู่บ้านแสดงอาณาเขตเส้นทางคมนาคมสัญจรของหมู่บ้าน และบริเวณฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โคมเมือง	65
7-9	เครื่องมือประมง	66
10	ถัน ศรีประสม ผู้จุดประกายความคิดในการเริ่มปลูกป่าชายเลน	72
11	ท่อ PVC ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมประมง	74
12	ไม้ไผ่ใช้สำหรับกั้นแนวเขตฟาร์มทะเล	75
13-14	หม่า หรือ บ้านปลา	75
15-16	สมุดบันทึกการเข้าเวรยาม	77
17	อุดม อินแข็ง: ผู้ใหญ่บ้านที่พร้อมทำงานเพื่อชุมชน	79
18	อุทพงษ์ ยางทอง: ผู้ที่พร้อมช่วยงานในทุกเรื่องในชุมชน	81
19	สมพงษ์ ลัททิด โร: ผู้ที่มีแนวคิดต้องการเปิดความคิดเห็นของคนในชุมชน	83
20	อาภรณ์ มีชูชัน: ผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก	85
21	ธานีรินทร์ แก้วรัตน์: แคนนำรวบรวบคนชายฝั่งทะเล	89
22	จรัญ ลำดวน: ผู้มีพ่อเป็นแรงผลักดันในการทำงานเพื่อชุมชน	91
23	วิชาญ รัตนะ: ผู้เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือกันภายในชุมชน	93
24	วรัญญู หาดสวัสดิ์: ผู้ช่วยเหลืองานชุมชนอยู่เป็นประจำ	95
25	ร.ต.ต.ประยูร อินแข็ง: เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนจากน้องชาย	96
26	รณรงค์ หนุบวช: ได้รับการโหวตจากชาวบ้านให้ทำงานในชุมชน	98
27	น โรจน์ นกแก้ว: การรวมกลุ่มของคนริมฝั่งทะเล	99
28	นิพนธ์ โกศัยกานนท์: ผู้ที่อยากช่วยงานชุมชน	101

รายการภาพ (ต่อ)

ภาพที่	หน้า
29 ความสัมพันธ์ของชุมชนผูกโยงผ่านพื้นที่กิจกรรมฟาร์มทะเล.....	104
30 ป่าชายเลนของชุมชนบ้านโคกเมือง.....	110
31 แนวเขตฟาร์มทะเล.....	111
34-35 กิจกรรมกลุ่มทดลองยาว.....	119
36-39 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในโอกาสต่างๆ.....	120
40-41 อาหารร้อยอย่าง.....	132

บทที่ 1

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ทรัพยากรชายฝั่งทะเล เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางทะเล ชายฝั่งทะเลเป็นที่รวมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายซับซ้อนและละเอียดอ่อนในด้านระบบนิเวศ ตลอดจนมีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างมากมาต่อมนุษย์และเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำโดยเฉพาะสัตว์น้ำวัยอ่อน ทั้งยังเป็นแหล่งประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งอีกด้วย (สันศักดิ์ สมชีวิตา 2535) ทรัพยากรชายฝั่งทะเล จึงนับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทรัพยากรด้านอื่นๆ

ปัญหาความเสื่อมโทรมของชายฝั่งทะเล ในปัจจุบันพบประเด็นปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งทะเล เช่น พื้นที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ จนทำให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศเป็นอย่างยิ่ง (สันศักดิ์ สมชีวิตา 2535) ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่้นนอกเหนือจากศัตรูธรรมชาติแล้วยังมาจากกิจกรรมประมง เช่น การเบียดปลา การใช้อวนลาก การทอดสมอเรือ ทำให้พื้นที่บางส่วนที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำถูกทำลายลงเป็นอันมาก เนื่องจากการทำประมงด้วยเครื่องมืออวนลากและอวนรุน เป็นการทำลายทรัพยากรค่อนข้างสูง (พงศ์พัฒน์ บุญชูวงศ์ 2539) จากสภาพปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทรัพยากรชายฝั่งได้รับผลกระทบส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์

อีกทั้งด้านการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรมและการขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้ชุมชนมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ วิธีการทางการทำเกษตรและแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการของจำนวนประชากร การจับสัตว์น้ำเพื่อจำหน่ายในรูปแบบธุรกิจอุตสาหกรรม รวมทั้งความเสื่อมโทรมและขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและ ทรัพยากรชายฝั่ง ล้วนเป็นประเด็นที่ทำให้เราต้องหันมาพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติ (กรมประมง 2538) ซึ่งหลายกรณีที่สะท้อนให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นอย่างมาก

โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งในส่วนของจำนวนป่าชายเลนที่ลดลง การเพาะเลี้ยงกุ้งและน้ำทิ้งที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ประเภทต่างๆ กิจกรรมด้านอุตสาหกรรมชุมชนกับกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเกษตรอื่นๆ และการ

ประมงที่ทำให้คุณภาพน้ำไม่เหมาะแก่การดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในทะเล ทำให้สภาพพื้นที่ชายฝั่งทะเลเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบประมงพื้นบ้านจางหายไปจากชุมชนอีกด้วย (เอื้อพร เชมภรณ์ 2541) ทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดถูกทำลายหรือส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ลดน้อยลง ส่งผลให้ชาวประมงจับสัตว์น้ำมากขึ้นต้องหาแหล่งประมงใหม่ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากถิ่นทำมาหากิน ต้นทุนในการออกทะเลเพิ่มขึ้นตามระยะทาง ทั้งค่าน้ำมัน ค่าน้ำแข็ง อาหาร ค่าเครื่องมือประมง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมทั้งเวลาที่ต้องเสียไปในการออกทะเลแต่ละครั้งซึ่งวิถีชีวิตชาวประมงกับทะเลหลายครั้งที่ก่อให้เกิดเรื่องราวแห่งชีวิต ดังเช่นบทเพลงชาวประมงที่สะท้อนชีวิตในแง่มุมบางมุม

ตะวันขอแสงอ่อนแรงลงแล้ว	เสียงลมเบาแผ่วแว่วมาแต่ไกล
เสียงคลื่นซัดฝั่ง	แว่วดังเสียงใคร อืออือ
จำจากบ้านไปแล้วชาว ประมง	สุดสิ้นเสียงสั่งแลฝั่งลับหาย
หวั่นพายุร้ายแรงลมปรวนแปร	ทะเลนี้เปรียบเหมือนคังเป็นแม่
แลน้ำจรดฟ้าราตรีสีเงิน	ช่วยกัน ลากอวน ล้อมหมู่ปลา
มะมาเพื่อนซ้าร่วมแรงร่วมใจ	เหน็ดเหนื่อยเพียงไหน
เหนื่อยกาย พอกทน	ถูกเมียหอมหม่นสู้นานเฝ้าคอย
น้ำค้างหนาวเย็น	เห็นดาวเดือนคล้อย
ชีวิตเลื่อนลอย	หนอชาวประมง

(ที่มา: เพลงชาวประมง วงแฮมเมอร์)

จากบทเพลงสะท้อนให้เห็นว่า มีหลายคนเปรียบอาชีพการทำประมงว่าเหมือนกับการเลี้ยงโชค ซึ่งไม่สามารถกำหนดความแน่นอนในสิ่งที่ต้องการได้เลย ซึ่งผิดกับภาระหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวที่นับวันยิ่งต้องแบกรับภาระเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่เงินลงทุนในการทำประมง ค่าอาหาร โดยเฉพาะข้าวสารและอื่นๆ ค่าเล่าเรียนบุตร อีกมากมาย (ปริชาติ แก้วมหิงค์ 2541)

เมื่อสภาพเป็นอย่างนี้ชาวประมงจำเป็นอย่างยิ่งต้องเพิ่มเครื่องมือทำประมงให้หลากหลายขึ้น ขณะที่เครื่องมือเหล่านี้ชาวประมงจำเป็นอย่างยิ่งต้องยอมเข้าไปรับภาระหนี้สินจากพ่อค้า เจ้าแกชื้อปลา และเป็นหนี้กลุ่มกองทุนต่างๆ ของชุมชน (โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็กจังหวัดสงขลา 2539) ทว่าความพอใจของชาวประมงพื้นบ้าน คือ การพึ่งพิง รักษาทรัพยากรธรรมชาติและมีวิถีชีวิตที่เกื้อกูลช่วยเหลือกันแบบพี่แบบน้อง การพยายามให้ความรู้ หรือการ

ส่งเสริมให้ชาวประมงเปลี่ยนอาชีพปลูกยางพารา ปลูกผัก ปลูกข้าว แม้ทำได้แต่ก็ไม่ถนัด เพราะวิถีชีวิตส่วนใหญ่อยู่กับทะเลยอมไม่ใช้แนวทางการแก้ไขปัญหาที่ถูกต้อง แต่กลับทำลายวิถีชีวิต วิถีชุมชนประมงชายฝั่งที่ชาวบ้านสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษให้สูญหายไปพร้อมกับความเจริญที่รัฐพยายามยึดเหยียดไว้ในรูปแบบที่เรียกว่า การพัฒนา (เอื้อพร เขมากรณ์ 2541)

สำหรับพื้นที่ บ้าน โลกเมือง ตำบลบางเหริยง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลาที่มีที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลาบางส่วน เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ทั้งในด้านของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรต่างๆจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โยงใยสัมพันธ์เป็นลูกโซ่ผู้คนรอบๆ ทะเลสาบมีอาชีพทำการเกษตรและประมงเป็นหลัก ซึ่งบริเวณทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต มีสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ และพืชพันธุ์ไม้ชายเลนที่เจริญงอกงามเป็นจำนวนมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง 2553) ส่งผลต่อสัตว์น้ำนานาชนิดได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยที่เจริญเติบโต ทำให้วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวบ้าน เลี้ยงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านสามารถทำมาหากินได้ง่ายและทำได้ตลอดฤดูกาล ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายฝั่ง มีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับทรัพยากรทางทะเลมาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

ทว่าปัจจุบันชุมชนเริ่มประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร จากพื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ เกิดสภาวะขาดแคลนเนื่องจากการขยายตัวของชุมชน ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับชุมชนมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่และแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ซึ่งไม่เพียงพอกับความต้องการของจำนวนประชากร ทำให้กลุ่มผู้ประกอบอาชีพประมงบางส่วนหันไปใช้แรงงานทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมนอกหมู่บ้าน เพราะรายได้ไม่เพียงพอในการเลี้ยงครอบครัว และการจับสัตว์น้ำต้องออกไปในระยะที่ไกลออกไป ซึ่ง ดุงคม ผู้ใหญ่บ้านบ้านโลกเมือง หมู่ที่ 12 พูดถึงความยากลำบากในการจับปลาว่า

“... ไม่มีใครบอกได้เลยว่า เวลาลงทุนออกทะเลแต่ละที ชาวประมงจะจับปลาได้คุ้มค่างกับทุน เวลา แรงกายที่ลงไปม้าย (ไหม) บางวัน โชคดีจับปลากลับมาได้มาก แต่วันไหน โชคไม่ดีจับปลาไม่ได้เลย...”

(ดุงคม ฮินเซ็ง. สัมภาษณ์ 6 กรกฎาคม 2554)

โครงการฟาร์มทะเลโดยชุมชน จึงเกิดขึ้นภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์พื้นที่ชายฝั่งของชุมชนให้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ ซึ่ง นายธานีรินทร์ แก้วรัตน์ แกนนำชุมชนของชุมชนบ้านโคกเมือง ได้กล่าวว่า ทะเลสาบสงขลาในทะเลอ่าวมีทรัพยากรทางทะเลที่มีความอุดมสมบูรณ์ เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา และพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ แต่ในปัจจุบันสิ่งเหล่านี้ได้สูญหายไปตามวิวัฒนาการของความเจริญทางด้านวัตถุใช้เครื่องมือประมงที่ทันสมัย มีการบุกรุกป่าชายเลน ทำให้พันธุ์สัตว์น้ำและป่าชายเลนลดลงจำนวนมาก จึงได้ร่วมมือกับคณะกรรมการหมู่บ้าน ร่วมกันฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่งให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาอีกครั้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง 2553)

การจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนเพื่อให้เป็นเขตในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พื้นที่ “ฟาร์มทะเล” นั้น บ้านโคกเมืองมีพื้นที่ฟาร์มทะเลทั้งหมด 392 ไร่ ที่มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 12 บ้านโคกเมือง ซึ่งชาวบ้านช่วยกันกันแนวฟาร์มทะเลและสร้างที่อยู่อาศัย ที่วางไข่ให้สัตว์น้ำ โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแลและมีการจัดลาดตระเวนในตอนกลางคืน เพื่อป้องกันการบุกรุกของชาวบ้านหรือกลุ่มคนนอกที่จะเข้ามาจับปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ โดยการดูแลและจัดการการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ เป็นการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน มีการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันในการสร้างสรรค์ อนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยการจัดการคือ การรวมกลุ่มที่เป็นทางการ ซึ่งมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลและจำแนกเขตแดนอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของชุมชนและชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและการดำรงชีพอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพมาก

ผลจากการจัดการพื้นที่เป็นฟาร์มทะเล คือ ชาวบ้านในชุมชนมีแหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำไว้สำหรับบริโภค จำหน่าย และแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชน กลุ่มชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็กลับเข้ามาประกอบอาชีพในหมู่บ้าน ชาวประมงกลับมาประกอบอาชีพดั้งเดิม เนื่องจากไม่ต้องเดินทางไปหาปลาในพื้นที่ไกลออกไป ประหยัดค่าน้ำมัน ปลาที่หามาได้ก็ได้อันจำนวนมากขึ้น ส่งผลให้การดำเนินชีวิตดีขึ้นและด้วยความร่วมมือจากชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนทำให้บ้านโคกเมืองได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงระดับจังหวัดในปี พ.ศ.2553 จนกระทั่งปี พ.ศ.2554 บ้านโคกเมืองได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียวในระดับจังหวัด ตลอดจนได้รับการยกย่องหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดด้วยเช่นกัน

จากการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง นั้น พบว่า งานวิจัยที่กล่าวถึงฟาร์มทะเลของสม โภชน์ นิมิตต์เจริญ (2536) เรื่อง อัตราการตกตะกอนบริเวณแหล่งทำฟาร์มทะเล ในอ่าวจิโด ประเทศญี่ปุ่น ได้ศึกษาในมิติของการทดลองทางวิทยาศาสตร์ที่พยายามศึกษาเกี่ยวกับตะกอนดินของท้องน้ำกับการแพร่กระจายของสารอินทรีย์ ความเป็นรุกรานของดิน พบว่า จากการนำค่าการกระจายขององค์ประกอบน้ำและสารอินทรีย์ต่างๆ ของดินตะกอนตามความลึกของชั้นดินและการแบบจำลองทางคณิตศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงของสารอินทรีย์ที่เกิดในแหล่งน้ำ และการนำวิธีการเก็บตะกอนที่เกิดในแหล่งน้ำจากที่ดักตะกอนที่เหมาะสมนำมาช่วยศึกษาหาข้อมูลในการควบคุมและวางแผนในการจัดการแหล่งน้ำให้มีการปล่อยของเสียลงสู่แหล่งน้ำได้ในปริมาณที่ไม่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม และ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการวางแผนการกำหนดพื้นที่การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งของประเทศไทย

งานของขงยุทธ ปรีดาลัมพะบุตร (2537) เรื่อง การสำรวจเพื่อขยายพื้นที่ทำฟาร์มทะเลในอ่าวปัตตานี เป็นการศึกษาถึงคุณภาพน้ำ คุณภาพดิน การหมุนเวียนของกระแสน้ำ พบว่า คุณภาพน้ำบริเวณใกล้กับตัวเมืองปัตตานี บริเวณตั้งแต่แม่น้ำปัตตานี ถึงบ้านขุนสวัสดิ์พัฒนาอยู่ในสถานะที่มีการปนเปื้อนของสารอินทรีย์สูงกว่าบริเวณอื่น อ่าวปัตตานีมีศักยภาพในการขยายพื้นที่การทำ ฟาร์มทะเลและการเลี้ยงสัตว์น้ำได้อีกมาก ซึ่งงานทั้ง 2 ชิ้น ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าเป็นการศึกษาในมิติของการทดสอบ ทดลองค่าต่างๆ ในพื้นที่ฟาร์มทะเล

แม้จะมีการศึกษา “ฟาร์มทะเล” ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นมนุษย์และสังคม เช่น งานวิจัยของ ภาสกร ธนพลกรัง (2547) เรื่อง ฟาร์มทะเลในทะเลสาบสงขลา การฟื้นฟูทรัพยากรประมงโดยชุมชน ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างจิตสำนึก ความเข้าใจในบทบาทหน้าที่ของชุมชน การเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนชาวประมง แต่ก็มีลักษณะของงานที่เกี่ยวข้องกับการสำรวจพื้นที่ทำฟาร์มทะเลที่เหมาะสม การคัดเลือกพันธุ์สัตว์น้ำ การผลิตและจัดหาพันธุ์สัตว์น้ำ การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ การดูแลและการจัดการจากการฝึกอบรมวิธีการดูแลสัตว์น้ำ การติดตามประเมินผล ที่เห็นได้ว่าเป็นการรณรงค์เพื่อการดูแลสัตว์น้ำ หรือในรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายหรือนโยบายจากภาครัฐ

สำหรับงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่ “ฟาร์มทะเล” ซึ่งเป็นการจัดการต่อพื้นที่สาธารณะ โดยเป็นการจัดการพื้นที่ทะเลจากจิตสำนึกของคนในชุมชนที่มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมร่วมกันและการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนเอง ในการศึกษาผู้วิจัยจึงเลือกฟาร์มทะเลโดยชุมชนของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลบางเหรียญ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งเปรียบเสมือนภาพตัวแทนของชุมชนที่สะท้อนให้เห็นในแง่มุมของการจัดการพื้นที่ทะเลที่แสดงให้เห็น

เห็นถึงการรวมกลุ่มกันทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและเกิดความพอเพียง โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของคนในชุมชน ที่เกิดจากชาวบ้านในชุมชนมีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติ เกิดการช่วยเหลือกันในครอบครัว หรือเครือข่ายและเพื่อนฝูงในชุมชน ซึ่งจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นเกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนเอง ทำให้การดำเนินงานของชุมชนประสบผลสำเร็จได้ ตลอดจนชุมชนเกิดจิตสำนึกและมีการพัฒนาไปสู่เครือข่ายในชุมชนและระหว่างชุมชนต่างๆ คืบ

ดังนั้น ภายใต้ชื่อ “ฟาร์มทะเล: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล” นั้น เป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างเครือข่ายทางสังคมในชุมชน เพื่อการอนุรักษ์ในด้านการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและทำความเข้าใจความหลากหลายและความซับซ้อนที่แตกต่างกันไปของการดำเนินงานแก้ปัญหา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น เพื่อตอบคำถามต่อองค์รวมของวิถีคิด คุณค่า และอุดมการณ์ของชุมชนที่สร้างสรรค์ ปรับเปลี่ยนและสะสมขึ้นมา ในความพยายามที่แสดงออกถึงการปรับตัวต่อระบบความสัมพันธ์ของชุมชนและทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขการจัดการทรัพยากรของชุมชน และเพื่อให้เป็นข้อมูลที่คาดว่าจะประโยชน์ต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและเพื่อให้ได้เป็นรูปธรรมทางด้านวิชาการมากขึ้นและเกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นทางด้านทรัพยากรที่ยั่งยืนต่อไป

คำถามการวิจัย

1. ชุมชนบ้าน โคนเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล โครงการฟาร์มทะเลอย่างไร
2. ชุมชนบ้าน โคนเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา มีการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลอย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โคนเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โคนเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ได้องค์ความรู้ที่จะเป็นข้อมูลต่อชุมชนบ้าน โศกเมือง ตำบลบางเหริยง อำเภอ ความเนียง จังหวัดสงขลา ในประเด็นการจัดการพื้นที่สาธารณะ ทำให้ทราบข้อมูลและเข้าใจเรื่อง การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล และมีเครือข่ายในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของ ชุมชน
2. ทำให้เข้าใจถึงความสัมพันธ์ของชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ที่เชื่อมโยง ระหว่างบุคคลในชุมชนและก่อรูปเป็นเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
3. ได้แนวทางในการจัดการพื้นที่โดยชุมชน ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของ ทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้วิถีชีวิตกลับมาดั้งเดิมและลดปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรของชุมชน
4. เป็นแหล่งศึกษาเรียนรู้ด้านการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยน ความรู้และสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้กว้างขวางขึ้น
5. นำเสนอผลการศึกษาที่ได้เพื่อเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการ ดำเนินงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

นิยามศัพท์เฉพาะ

ในการศึกษานี้ได้ให้คำนิยามศัพท์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรื่อง “ฟาร์มทะเล: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล” มีด้วยกัน 4 คำนิยามศัพท์เฉพาะดังนี้

ฟาร์มทะเล หมายถึง เขตการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของ สัตว์น้ำวัยอ่อน โดยกันเป็นแนวเขตอนุรักษ์และออกกฏกติกาโดยชุมชนเอง ครอบคลุมพื้นที่แนว เขตตั้งแต่แนวป่าชายเลนจนถึงแนวเขตฟาร์มทะเล

การมีส่วนร่วมของชุมชน หมายถึง การที่คนในชุมชนเกิดแนวคิดเพื่อจัดการพื้นที่ ของชุมชน และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจและแสดงความคิดเห็นในกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในชุมชน แผ่นเวทีประชาคม ตั้งแต่เริ่มการกำหนดปัญหาที่ชุมชนประสบอยู่ วิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุการ เกิดและการมีส่วนร่วมในการวางแผนและการดำเนินงานของ โครงการเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร ของชุมชน และการมีส่วนร่วมในการรักษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ การดูแล การอนุรักษ์และการ ฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

เครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ หมายถึง การรวมตัวของคนในชุมชนที่มีความสัมพันธ์ต่อกันและกันและโดยมีเป้าหมายเดียวกัน โดยมีลักษณะของรูปแบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน และก่อให้เกิดกิจกรรมภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน ในนำไปสู่การสร้างจิตสำนึกร่วมกัน

การจัดการพื้นที่ทะเล หมายถึง การดำเนินการของคนในชุมชน เพื่อร่วมมือกันปลูกป่าชายเลน เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับระบบนิเวศและกำหนดแนวเขตฟาร์มทะเล โดยการสร้างแนวเขตฟาร์มทะเล โดยใช้ไม้ไผ่ล้อมรอบเขตพื้นที่อนุรักษ์และสร้างบ้านปลาเพื่อเป็นที่อาศัยและที่หลบภัยให้กับสัตว์น้ำ

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้เพื่อศึกษา เรื่อง “ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล” ในครั้งนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีจุดมุ่งหมาย เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลและเพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง ตำบล บางเหรียญ อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ประกอบด้วยเนื้อหาการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 3 ประเด็น ดังนี้ ประเด็นที่หนึ่ง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นที่สองการมีส่วนร่วมของชุมชนและประเด็นที่สามเครือข่ายทางสังคม ทั้งนี้เพื่อพยายามชี้ให้เห็นว่าการศึกษาที่ผ่านมาสื่อแนะแนววิชาการอย่างไร และการศึกษาครั้งนี้ต้องการขยายความเข้าใจเพิ่มเติมจากงานที่มีอยู่แล้วอย่างไร ผู้วิจัยจึงตั้งเป็นหัวข้อการสำรวจเอกสารและงานวิจัยตามแนวคิดดังกล่าว เพื่อให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการจัดการภายในชุมชนระดับหมู่บ้าน เป็นหลัก และตลอดจนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการวิจัย ดังนี้

- 1.แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
- 2.แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน
- 3.แนวคิดเครือข่ายทางสังคม
- 4.กรอบแนวคิดในการวิจัย

แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ในการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น โดยเน้นการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและนำไปสู่แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อทำความเข้าใจถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

ปัจจุบัน โลกกำลังประสบปัญหาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง จากการศึกษาของ ปารีชาติ ลอตระกุล (2535) กล่าวว่า เป็นผลมาจากการสูญเสียคุณภาพในระบบนิเวศอันเนื่องมาจากมนุษย์ในระบบสังคม นำเอาทรัพยากรทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างขาดความระมัดระวังอย่างต่อเนื่องมาเป็นเวลานาน จนเป็นเหตุให้ทรัพยากรธรรมชาติได้สูญเสียสภาพและเสื่อมโทรมลงและยังส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมากมาย นับวันความรุนแรงของ

ปัญหาอันเกิดจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรก็ยิ่งทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นทั้งในแง่เศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครองและสภาพแวดล้อม เพื่อให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ จึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่มนุษย์จะต้องเข้าไปจัดการแก้ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อให้ทรัพยากรดังกล่าวสามารถก่อประโยชน์ต่อสังคมมนุษย์ได้อย่างมีประสิทธิภาพและคงสภาพอยู่ควบคู่กับมนุษยชาติต่อไปนั้น คือ มนุษย์ต้องเข้าไปบริหารและจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขณะเดียวกันการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนนั้น องค์การชุมชนสามารถจัดการกับทรัพยากรธรรมชาติได้ดีที่สุด เพราะสมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนมีความเข้าใจเรียนรู้ปัญหาอุปสรรคต่างๆจากแหล่งทรัพยากรได้ดี สมาชิกของกลุ่มหรือองค์กรในชุมชนมีความเข้าใจเรียนรู้ปัญหาอุปสรรคต่างๆจากทรัพยากรได้ดี การเปิดโอกาสให้องค์กรท้องถิ่นเข้ามาบทบาทในการเสนอปัญหา การวางแผนพัฒนาทรัพยากรที่มีอยู่ตามศักยภาพของตนจึงเป็นสิ่งที่จำเป็น ดังนั้นการศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทั่วไปมากล่าวเป็นแนวทางที่องค์กรชุมชนจะได้นำไปปรับใช้กับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในโอกาสต่อไป

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หมายถึง กระบวนการดำเนินการอย่างเป็นระบบในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติสนองความต้องการของมนุษย์ โดยไม่มีผลกระทบต่อระบบสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้เพื่อการมีใช้ในอนาคตตลอดไปทรัพยากรชายฝั่งทะเลเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในบริเวณที่ราบชายฝั่งทะเลที่นำท่วมถึง แหล่งหญ้าทะเล ป่าชายเลน ชายหาด ปากน้ำหรือสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ประการังหรือหมู่เกาะ

1. การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง

หลักการเบื้องต้นที่จะนำไปใช้เป็นพื้นฐานของกฎเกณฑ์ทางการประมง มี ดังนี้

1. ในการสร้างกฎระเบียบทางการประมงนั้น จะต้องพยายามทำให้เกิดความเป็นธรรมในการแบ่งสัดส่วนการจับสัตว์น้ำระหว่างผู้ใช้กลุ่มต่างๆ อันสร้างความพอใจแก่ผู้ใช้ทรัพยากรหลายๆฝ่ายอย่างเท่าเทียมกัน

2. จะต้องมีการเปรียบเทียบว่าการสร้างกฎระเบียบการประมงสำหรับ stock หนึ่งๆ หรือพันธุ์ปลา ซึ่งเป็นวิธีที่ได้เปรียบกว่าการอนุรักษ์อื่นๆ หรือเป็นทางออกที่ดีที่สุด ในขณะที่นั้นถ้าหากพบว่ามีวิธีการ อื่นๆ ที่ดีกว่าก็ควรเลือกใช้วิธีการนั้น

3. ก่อนที่จะมีการสร้างกฎเกณฑ์ใดๆ ทางการประมง ควรได้มีการศึกษาปัญหาและข้อมูลต่างๆของสภาพการประมงอย่างละเอียด (สุขุม เร้าใจ 2529) การสร้างกฎเกณฑ์ทางการประมงนั้นต้องป้องกันอันตรายที่เกิดขึ้นกับ stock ของปลาโดยทั่วไปมีหลักการ อยู่ 2 ประการ

3.1 การป้องกันส่วนที่ได้เลือกสรรแล้วของ stock ซึ่ง วิทยุ ชารชลาณุกิจ (2529) กล่าวว่า สามารถแบ่งวิธีการนี้ออกเป็น 5 ประการ เพื่อการป้องกันมิให้ stock ได้รับความกระทบกระเทือนมากเกินไป คือ

3.1.1 จำกัดขนาดเครื่องมือทางการประมง เช่น ในการใช้เครื่องมืออวนจับ สัตว์น้ำความพยายามที่จับสัตว์น้ำให้มากที่สุดอาจเป็นการทำลาย stock ขนาดของช่องตาเครื่องมืออวนจะต้องกำหนดให้โตขึ้นตามชนิดสัตว์น้ำ โดยทำการกำหนดขนาดมาตรฐานของช่องตาขึ้นและให้ถือปฏิบัติเหมือนกันๆกัน

3.1.2 จำกัดเขตทำประมง มีการกำหนดเขตห้ามทำประมง มีการกำหนดเขตห้ามทำการประมง หรือที่เรียกว่า เขตสงวนพันธุ์สัตว์น้ำ

3.1.3 ห้ามทำการประมงในบางฤดูกาล โดยเฉพาะฤดูสืบพันธุ์และวางไข่ของสัตว์น้ำการออกกฎเกณฑ์ดังกล่าวต้องเกิดจากข้อมูลทางชีวภาพที่ถูกต้องอย่างแท้จริง

3.1.4 จำกัดขนาดและน้ำหนักของสัตว์น้ำที่อนุญาตให้จับ เพื่อให้สัตว์น้ำได้โตเต็มที่

3.1.5 จำกัดเพศและสภาพของสัตว์น้ำที่อนุญาตให้จับ ในการกำหนดกฎเกณฑ์ก็เพื่อมิให้เกิดการทำลายสัตว์น้ำที่มีปริมาณเพศหนึ่งเพศใดน้อยกว่าเมื่อเทียบกับ อันจะส่งผลกระทบต่อขยายพันธุ์ของสัตว์น้ำได้

3.2 การจำกัดขนาดของการจับขึ้นมาใช้ (Limitation on The Size of The Catch) คือ การพยายามลดอัตราการตายจากการตายจากการประมงโดยการควบคุมปริมาณ Fishing Effort ให้สอดคล้องกับปริมาณสัตว์น้ำที่พึงจับขึ้นมาใช้ ซึ่งสุขุม เรืองใจ (2529) กล่าวว่า วิธีการที่จะใช้ในการจำกัดปริมาณการจับมีอยู่ 3 วิธี

3.2.1 การจำกัดปริมาณการจับโดยใช้ระบบโควตา การใช้ระบบนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีความรู้เกี่ยวกับประชากรสัตว์น้ำ และสัดส่วนที่สามารถนำขึ้นมาใช้ได้ ดังนั้นการกำหนดโควตาจึงมักใช้กับการประมงที่มีข้อมูล และสถิติเกี่ยวกับปริมาณสัตว์น้ำอยู่อย่างสมบูรณ์

3.2.2 การจำกัดจำนวนหน่วยทำการประมง คือ การจำกัดจำนวนเครื่องมือทำการประมง ซึ่งเป็นวิธีที่นิยมใช้กันมาก หรือการจำกัดเวลาสำหรับเรือที่ได้รับอนุญาตแล้วให้ทำการประมงได้ในช่วงเวลาที่กำหนดให้เท่านั้น

3.2.3 การจำกัดประสิทธิภาพเครื่องมือประมง ได้แก่ การจำกัดจำนวนอวนที่ใช้ต่อเรือหนึ่งลำ การลดขนาดของเรือขนาดของเรือประมงให้เล็กลง รวมทั้งการห้ามมิให้มีการใช้เครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูง ทั้งหมดนี้เป็นวิธีการออกข้อบังคับ เพื่อควบคุมการทำประมง

โดยทั่วไปแต่ในทางปฏิบัติการบริหารกฎเกณฑ์เหล่านี้ยังมีปัญหาอยู่มาก ประกอบกับขาดกำลังเจ้าหน้าที่ในการตรวจตราทำให้ข้อบังคับต่างๆที่ใช้ควบคุมการทำประมงขาดประสิทธิภาพ

สำหรับทรัพยากรประมงซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของทรัพยากรชายฝั่งนั้น โสภิตา เหมทานนท์ (2540) ได้เสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาในการจัดการทรัพยากรประมง ดังนี้ คือ ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน การจะลดปัญหาการทำลายทรัพยากรประมงที่สำคัญอย่างหนึ่งก็โดยที่ชาวประมงส่วนใหญ่ต้องปรับเปลี่ยนเครื่องมือทำประมงให้มีประสิทธิภาพในการทำลายน้อยที่สุดแต่ชาวประมงส่วนใหญ่ยังขาดเงินทุนในการปรับเปลี่ยนประสิทธิภาพเครื่องมือ โดยเฉพาะชาวประมงพื้นบ้าน นอกจากนี้เหตุการณ์ให้สัมปทานในการทำประมงขาดความชัดเจนทำให้มีการทำประมงผิดกฎหมายได้ง่าย อีกทั้งปัญหาการที่รัฐบาลไม่ค่อยเปิดโอกาสให้ชาวประมงเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการแก้ปัญหา อื่นนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมไม่ต่อเนื่องและไม่จริงจัง และปัญหาต้นทุน เช่น ค่าแรงงาน ค่าน้ำมัน รวมถึงอุปกรณ์ทำประมงที่มีราคาแพง ตลอดจนปัญหาเรือประมงที่ทำการในเขตน่านน้ำมีปริมาณมากเกินไปจนไม่สมดุลกับทรัพยากรที่หาได้ทำให้เรือประมงอวนรุนและอวนลากบางส่วนบุกรุกเข้ามาทำการประมง ซึ่งเป็นเขตสงวนสำหรับการทำประมงพื้นบ้านเท่านั้น

ดังนั้นคณะกรรมการประมงแห่งชาติ (Nation Fisheries Committee) ได้เสนอแนวทางในการจัดการการประมงบางประเด็นอันที่นำไปสู่การจัดการที่ยั่งยืน ดังนี้ (Nation Fisheries Committee, 1996 อ้างถึงใน สุวิมล พิริยชนาลัย 2546) ป่าชายเลนและพื้นที่ชุ่มน้ำมีความสำคัญต่อสัตว์น้ำต้องออกกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์พื้นที่เหล่านี้ไว้ พื้นที่ชายฝั่งทะเลทั้งเกาะต่างๆ ต้องสงวนรักษาไว้ ตลอดจนการแต่งตั้งคณะกรรมการอนุรักษ์ต้องประกอบด้วยผู้มีประสบการณ์ ทั้งผู้นำชุมชน ชาวประมง ซึ่งกลุ่มเหล่านี้ต้องสามารถที่จะลงโทษผู้ที่แสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรต่างๆได้ และให้ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมและหาได้ง่ายสำหรับการทำประมงอีกทั้งเป็นการใช้ภูมิปัญญาของท้องถิ่น และต้องมีกองทุนสนับสนุนเครื่องมือของชาวประมงขนาดเล็ก ตลอดจนการหาตลาดแหล่งค้าขายสินค้าสัตว์น้ำ และชาวบ้านต้องปฏิบัติตามกฎระเบียบและข้อบังคับต่างๆในการประมง เช่น การควบคุมเครื่องมือประมง การกำหนดฤดูกาลในการจับสัตว์น้ำ การควบคุมพื้นที่ในการทำการประมง เป็นต้น

2. แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการทรัพยากรธรรมชาตินั้น ต้องใช้อย่างชาญฉลาด โดยทรัพยากรธรรมชาติแบ่งออกเป็นทรัพยากรที่เกิดขึ้นใหม่ได้กับทรัพยากรที่ไม่สามารถเกิดขึ้นใหม่ได้ ดังนั้นการพิจารณาปัญหาต้องไม่แยกมนุษย์ออกจากสภาพแวดล้อมทางสังคมหรือวัฒนธรรมหรือสภาพแวดล้อมตาม

ธรรมชาติ ปัญหาที่พบ คือ ซึ่ง นวัตกรรม เรื่องพานิช (2546) ได้กล่าวว่า การกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรยังไม่ทั่วถึง และแม้ว่าการทำลายทรัพยากรธรรมชาติเป็นการทำลายความเจริญของมนุษย์ แต่ต้องยอมรับว่าหลีกเลี่ยงได้ยาก อีกทั้งการดำรงชีวิตของมนุษย์ขึ้นอยู่กับสิ่งมีชีวิตไม่ว่าเป็นพืชหรือสัตว์ ดังนั้น มนุษย์จำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในธรรมชาติ และเชื่อในความเป็นไปตามธรรมชาติ ไม่สามารถเอาวิทย์การใดๆ มาทดแทนได้ทั้งหมด การอนุรักษ์นอกจากจะเพื่อการกินดีอยู่ดียังต้องคำนึงถึงความสมบูรณ์ของธรรมชาติและผลดีทางจิตใจด้วย อย่างไรก็ตาม โครงการอนุรักษ์จะประสบความสำเร็จ ได้ก็ต่อเมื่อผู้ใช้ต้องตระหนักถึงความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติ นั้น และที่สำคัญทุกคนต้องเริ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

การจัดการ อำนาจ เจริญศิลป์ (2543) กล่าวว่า หมายถึง การดำเนินการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถเอื้ออำนวยให้มวลมนุษย์มีใช้ตลอดไป โดยไม่ขาดแคลนและไม่มีปัญหาใดๆ ซึ่งมีแนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติดังนี้

1. ต้องการให้มีทรัพยากรธรรมชาติสำหรับมนุษย์ได้ใช้สอยตลอดไป
2. มุ่งหวังให้ทรัพยากรธรรมชาติที่ประกอบกันอยู่ในระบบ มีศักยภาพในการให้ผลอย่างยั่งยืนและถาวร
3. การจัดการของเสีย ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ต้องการและสร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมของเสียอาจเกิดจากกระบวนการผลิต กระบวนการใช้ และกระบวนการแปรรูปผลิตภัณฑ์ ซึ่งในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จะต้องมุ่งเน้นที่แนวทางปฏิบัติในการควบคุมของเสียไม่ให้เกิดขึ้นภายในระบบสิ่งแวดล้อม และหมายรวมถึงการนำของเสียนั้นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชนด้วย
4. แนวทางการดำเนินการจัดการทรัพยากรต้องมีการรักษา สงวน ปรับปรุง ซ่อมแซม และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติที่อยู่ในสภาพที่ดีตามธรรมชาติ
5. แนวทางในการจัดองค์ประกอบภายในระบบนิเวศ ให้มีสัดส่วนของสิ่งแวดล้อมในระบบที่ได้มาตรฐาน เพื่อให้เกิดภาวะสมดุล
6. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อมุ่งหวังให้คุณภาพชีวิตของมนุษย์และสิ่งที่เกี่ยวข้องดีขึ้น

แนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ นั้นประกอบด้วย 4 ประการด้วยกัน คือ คณะกรรมการเพื่อจัดทำคู่มือการจัดการแผนแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ระดับจังหวัด 2533)

1. การสงวน (Preservation) หมายถึง การชี้แจงไว้ซึ่งความสมดุลของธรรมชาติ โดยปล่อยทรัพยากรธรรมชาติให้มีการเจริญเติบโต และมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันตามธรรมชาติโดยมนุษย์ไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวแต่ต้องใดๆทั้งสิ้น

2. การอนุรักษ์ (Conservation) หมายถึง การดูแลป้องกันรักษา ซ่อมแซม ปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์มากที่สุดโดยไม่ทำลาย กล่าวคือ การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากที่สุดและเป็นเวลายาวนานที่สุด กระจายการใช้ประโยชน์อย่างทั่วถึง และนำมาใช้อย่างถูกต้องตามกาลเทศะด้วย

3. การพัฒนา (Development) หมายถึง การปรับปรุง พื้นฟู บูรณะ ทรัพยากรธรรมชาติ ให้มีสภาพที่ดี สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์อีก เช่น การฟื้นฟูแหล่งน้ำที่เสื่อมโทรม การอนุรักษ์มลพิษทางน้ำ

4. การใช้ประโยชน์ (Use) หมายถึง การนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างถูกต้องตามหลักวิชาการ

สำหรับการจัดการทรัพยากรของประมงพื้นบ้าน นั้น เลิศชาย ศิริชัย (2546) กล่าวว่า ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันชาวประมงพื้นบ้านนอกจากจะรู้ว่าอยู่กับทะเลอย่างไรถึงไม่เป็นอันตราย ไม่อดตายแล้ว พวกเขายังรู้ว่าอยู่กับทะเลถึงจะไม่หมดความอุดมสมบูรณ์ โดยพวกเขาเชื่อว่า วิธีจับปลาของเขาคือวิธีที่จะยังสามารถรักษาความอุดมสมบูรณ์ของทะเลให้คงอยู่ต่อไปได้ คือ จับเฉพาะปลาตัวโต จับตามฤดูกาลหรือจับตามที่ทะเลกำหนด การจับในจำนวนที่ไม่มากนักและการรักษาและสร้างแหล่งเพาะพันธุ์ แหล่งอยู่อาศัยให้กับสัตว์ทะเล การจับปลาตัวโตก็เป็นความจริงที่ว่าชาวบ้านต้องการบริโภคแต่ปลาตัวโต และเมื่อมีการซื้อขายกันแล้วก็มีแต่ปลาตัวโตที่ขายได้ ชาวบ้านจึงไม่รู้ว่าจะจับปลาตัวเล็กมาทำไม ลักษณะเครื่องมือในการจับสัตว์น้ำของชาวประมงพื้นบ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันแทบไม่ต่างกันเลย คือ เป็นเครื่องมือตาห่างที่มุ่งจับสัตว์น้ำตัวโต การจับเฉพาะสัตว์น้ำตัวโตเท่ากับการไม่ทำลายวงจรขยายเผ่าพันธุ์ของสัตว์ทะเล สัตว์ตัวเล็กๆ จึงมีโอกาสเติบโตต่อไปได้

ดังนั้น ฟาร์มทะเลจึงเป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เป็นการดำเนินงาน การวางแผน การจัดการอย่างมีประสิทธิภาพต่อสิ่งที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติและให้ประโยชน์ต่อชุมชน ในลักษณะของการฟื้นฟู ดูแลรักษา การใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาตินั้นสามารถให้ผลได้อย่างยาวนาน มุ่งไปสู่ความยั่งยืนด้วยการใช้ประโยชน์บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ โดยกระบวนการจัดการของชุมชนท้องถิ่นเกี่ยวกับสิทธิครอบครองและควบคุมสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง

3. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภายใต้หัวข้อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ดังนี้

การศึกษาเรื่อง แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส ของดวงพร จันทร์แก้ว (2550) เพื่อศึกษาและจัดทำฐานทรัพยากรชายฝั่งที่พบในอำเภอเมืองนราธิวาส และเพื่อศึกษาการใช้ประโยชน์ทรัพยากรชายฝั่งและทัศนคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งจากการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ผลการศึกษาพบว่าบริเวณคลองโคกเคียนมีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุด และพบแหล่งหญ้าทะเล 2 แห่ง คือบริเวณคลองโคกเคียนและปากแม่น้ำบางนรา ส่วนการวางปะการังเทียมในทะเลมีการจัดวางตั้งแต่ปี 2532–2547 รวมทั้งสิ้น 20 แห่ง ทั้งนี้คนในชุมชนประมงพื้นบ้านและใกล้เคียงเข้าไปจับสัตว์น้ำในพื้นที่ป่าชายเลน สำหรับการเข้าไปใช้ประโยชน์แหล่งหญ้าทะเลพบว่าชุมชนยังไม่ทราบประโยชน์และไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับหญ้าทะเล ส่วนบริเวณพื้นที่วางปะการังเทียมพบว่า ชาวประมงพื้นบ้านที่มีการใช้เครื่องมือประเภทยัดตักปลาได้เข้าไปจับสัตว์น้ำ สำหรับทัศนคติของชาวประมงพื้นบ้านต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งพบว่าส่วนใหญ่เห็นด้วยต่อการอนุรักษ์ หากแต่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและความตระหนักถึงการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ทั้งนี้กิจกรรมการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งยังมีน้อย ดังนั้น แนวทางในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในเขตอำเภอเมืองนราธิวาส เพื่อการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนนั้นประกอบด้วย การส่งเสริมให้ความรู้และสร้างความตระหนักในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง การฟื้นฟูทรัพยากรชายฝั่ง การส่งเสริมอาชีพเสริม การผลักดันด้านกฎหมายและนโยบายจัดการทรัพยากรชายฝั่ง และการส่งเสริมการรวมกลุ่มกันภายในชุมชน

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านย่าหมี ตำบลเกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ของธนู แนนเนียร (2550) เพื่อศึกษาบริบทชุมชนสภาพพื้นฐานทางสังคม วัฒนธรรมและเศรษฐกิจของสมาชิกชุมชนบ้านย่าหมี ตำบลเกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา เพื่อศึกษาสถานภาพทรัพยากรระบบนิเวศน์ชายฝั่งและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านย่าหมี ตำบลเกาะยาว จังหวัดพังงา เพื่อศึกษาผลที่เกิดจากการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งบ้านย่าหมี และเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีความเกี่ยวข้อง สภาพปัญหา ข้อเสนอแนะและแนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่า การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนย่าหมี เป็นการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติอันมีอย่างอุดมสมบูรณ์จากบุคคลภายนอกที่เข้าไปใช้ทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ เช่น การสัมปทานไม้ป่าชายเลน โครงการพัฒนาชายฝั่งเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวของ

ภาคเอกชน ด้วยแรงกระตุ้นจากภายนอกทำให้ชุมชนชาวบ้านยามี่ต้องลุกขึ้นมาจัดการทรัพยากร ของชุมชนเอง โดยใช้สิทธิชุมชนหลักรัฐธรรมนูญ ซึ่งถือว่าเป็นการจัดการแบบตั้งรับ สำหรับ ข้อเสนอแนะจากการศึกษาครั้งนี้ คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนควรจะเป็นไปใน ลักษณะเชิงรุก เพื่อเตรียมชุมชนให้เท่าทันกับกระแสการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชายเลนชุมชน บ้านทุ่งตะเชะ จังหวัดตรังของ ชาญยุทธ สุดทองคง (2548) พบว่า เป็นการศึกษากระบวนการจัดการ และประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยชุมชน ได้ดำเนินการที่บ้านทุ่งตะเชะ จังหวัดตรัง ซึ่งบอกถึงความสามารถของชุมชน ในการจัดการและใช้ทรัพยากรชายฝั่ง โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายต่อทรัพยากรและเป็นการขจัดข้อกัังวลในอดีตเกี่ยวกับศักยภาพของชุมชนในการอนุรักษ์ ทรัพยากรป่าชายเลนและทรัพยากรสัตว์น้ำ เพราะเมื่อเปรียบเทียบสภาพทรัพยากรระหว่างป่าชายเลนที่ดูแล โดยชุมชนและทรัพยากรสัตว์น้ำ เพราะเมื่อเปรียบเทียบสภาพที่ดีกว่า ผลการศึกษาจึงเป็น การยืนยันถึงประสิทธิภาพการจัดการของชุมชนในการป้องกันและการจัดการทรัพยากรชายฝั่งใน ชุมชน นอกจากนี้ยังบรรจุความต้องการของภาครัฐที่เน้นการรักษาความหลากหลายของ ทรัพยากรชายฝั่ง

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากร ชายฝั่ง : บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง ภัทรารวรรณ สนั่นไทย (2548) เพื่อศึกษาระดับการมีส่วนร่วม ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมง พื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย คือ ชาวประมงพื้นบ้านซึ่งอาศัยในพื้นที่ชายฝั่งบริเวณปากแม่น้ำบางปะกงและบริเวณพื้นที่ ที่เกี่ยวเนื่อง เป็นระยะเวลาไม่ต่ำกว่า 1 ปีจำนวน 232 คน ชาวประมงพื้นบ้าน บริเวณปากแม่น้ำบาง ปะกง มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอยู่ในระดับน้อย ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วม ของประมงพื้นบ้าน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง ได้แก่ อายุ ความรู้เรื่องการอนุรักษ์ชายฝั่ง สถานภาพทางสังคม จำนวนสมาชิกในครัวเรือน เพศ และรายได้ ซึ่ง ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง คือ เจ้าหน้าที่ของรัฐขาดการประชาสัมพันธ์โครงการอย่างจริงจัง รวมทั้งชาวประมงพื้นบ้านมีภาระ หนี้สินที่ต้องรับชอบ จึงมีเวลาและโอกาสน้อยที่จะต้องออกมาร่วมกิจกรรมการมีส่วนร่วมต่างๆ ได้

การศึกษาเรื่อง บทบาทหญิงชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของ อรพิน วิมลภูษิต (2547) ผลการศึกษา บทบาทหญิงชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งพบว่า มีบทบาทที่ ปრაกฏให้เห็นเด่นชัดอยู่ 3 บทบาท ได้แก่ บทบาทผู้นำ บทบาทการมีส่วนร่วมในฐานะที่เป็นผู้ใช้ ทรัพยากรชายฝั่งเป็นฐานอาชีพชุมชน และบทบาทการถ่ายทอดและจัดการเรียนรู้ที่ส่งผลต่อการ

จัดการทรัพยากรชายฝั่ง บทบาทการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ผู้หญิงจะเข้าร่วมในฐานะที่เป็นผู้แทนครอบครัวในกิจกรรมการฝึกอบรม การประชุม การชุมนุมคัดค้านเพื่อต่อต้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่าน และการจัดหนี้สินที่เกี่ยวข้องกับปัจจัยการประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่ง สำหรับบทบาทมีส่วนร่วมของชายพบว่ากลุ่มผู้ทำประมงชายฝั่งจะเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการในขั้นตอนการลงมือปฏิบัติร่วมกับกลุ่มผู้นำและหน่วยงานภาครัฐ กลุ่มผู้ทำการประมงเชิงพาณิชย์จะมีบทบาทในการสนับสนุนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการขับเคลื่อนการต่อสู้เพื่อคัดค้านการก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมคลองด่านแทนการร่วมกิจกรรม บทบาทหญิงชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทั้ง 3 บทบาทดังกล่าวมีปัจจัยเงื่อนไขอยู่หลายประการที่เป็นตัวกำหนดบทบาทให้ปรากฏ ได้แก่ การให้ระบบคุณค่าของทรัพยากรชายฝั่งที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งที่สืบทอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความขัดแย้งในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงวิถีอาชีพชุมชน การเข้าแทรกแซงของระบบนายทุนจากภายนอกชุมชน และการมีโอกาเข้าสู่ข้อมูลข่าวสารและทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรชายฝั่ง

การศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง ของมนัสศิริ ลูกรักษ์ (2543) เพื่อศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและกระบวนการเกิดปัญญาท้องถิ่นในทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอเสีเกา จังหวัดตรัง กระบวนการเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งนั้น พบว่า ชุมชนมีการเรียนรู้ทั้งจากประสบการณ์ภายในและภายนอกชุมชน มีการสั่งสมและการถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนมีการปรับประยุกต์ใช้ความรู้ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นทั้งในกรณีของการทำการประมงอันเป็นกิจกรรมหลักของผลิต การอยู่ร่วมกันในชุมชนประมงพื้นบ้านและระบบคุณค่าในการทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : กรณีศึกษาอำเภอละงู จังหวัดสตูล ของศุภรากรรณ์ ธรรมชาติ (2541) ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและความเป็นอิสระต่อกันระหว่างปัจจัยทางประชากร ปัจจัยทางสังคมเศรษฐกิจและปัจจัยภายนอกกับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง พบว่าการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อทดสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างปัจจัยต่างๆกับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากร

ชายฝั่ง ขึ้นอยู่กับเพศ อายุ อาชีพ ความคิดเห็นและการได้รับข่าวสาร อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ส่วนปัจจัยอื่นๆ อันได้แก่ ระดับการศึกษา สถานภาพทางสังคมระยะเวลาที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น และความรู้ ไม่ขึ้นอยู่กับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ โดยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัย คือ ควรมีการเผยแพร่ข่าวสารเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งให้มากกว่าผ่านมา โดยผ่านสื่อต่างๆ ที่สะดวกต่อการได้รับข่าวสารของประชาชนท้องถิ่น เช่น หอกระจายข่าว โทรทัศน์ และวิทยุ

ดังนั้น การนำแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับการจัดการชายฝั่ง เพื่ออธิบายถึงสิ่งสำคัญที่ต้องคำนึงถึงอีกประการหนึ่ง คือ ชุมชนมีการจัดระเบียบของชุมชน การสร้างแรงจูงใจในการดำเนินกิจกรรม ดังนั้น การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาดย่อมสามารถที่จะนำทรัพยากรนั้น ๆ มาใช้ได้อย่างถาวรและเกิดประสิทธิภาพ เพราะฉะนั้นหากมีการจัดการตามหลักพื้นฐานนั้น คือ การสงวน การอนุรักษ์ การพัฒนาและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติย่อมทำให้สิ่งมีชีวิตทุกชนิดมีคุณภาพชีวิตที่ดีและดำรงอยู่ได้อย่างเป็นสุข เพราะแนวทางที่กล่าวมาแล้ว เป็นเครื่องมือช่วยนำทางที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในการเข้าถึงทรัพยากรได้ดียิ่งขึ้นและทำให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

แนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน

การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านกิจกรรมของชุมชน โดยมีกระบวนการตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วม รวมไปถึงลักษณะการมีส่วนร่วมในด้านการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา ปัจจัยการมีส่วนร่วมและความสำคัญของการมีส่วนร่วม ซึ่งการมีส่วนร่วมจึงมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดกิจกรรมในชุมชน

ความเป็นชุมชนนั้น การที่มีคนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกันมีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความหมายเอื้ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำมีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี 2540) การมีส่วนร่วมเป็นการที่ชาวบ้านมีโอกาสได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชุมชน เริ่มตั้งแต่การร่วมในการตัดสินใจ การร่วมดำเนินงานกับภาครัฐด้วยความสมัครใจ เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกัน ซึ่งการมีส่วนร่วมเป็นการทำงานร่วมกัน เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความตั้งใจ การมีส่วนร่วมจึงเป็นหัวใจของการเสริมสร้างพลังการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม ที่มีประสิทธิภาพในการเสริมสร้างและสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาเพราะการมีส่วนร่วมทำให้ผู้เกี่ยวข้อง หรือผู้มีส่วนร่วมเข้าใจสถานการณ์และอุปสรรคมากยิ่งเพื่อการเปลี่ยนแปลงหรือการพัฒนา (ชูวิทย์ พิทักษ์พรพัลลภ 2544) และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการปฏิบัติตนของประชาชน โดยการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมทำและร่วมรับผิดชอบ

ในการใช้ทรัพยากรทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกและความต้องการว่าเป็นเจ้าของร่วมกันมีความเป็นอิสระ มีอำนาจในการตัดสินใจ มีกิจกรรมร่วมกัน สามารถจัดการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาได้ ด้วยตนเอง

1. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

จากการประชุมเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชน นโยบายและวิธีการ ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการให้และใช้การกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคมในการมีส่วนร่วมประชาชนได้พัฒนาการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนอย่างเป็นตัวของตัวเอง (ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ 2527)

กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน จะต้องเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการของตนเอง ซึ่ง Wertheim (1981) ได้กล่าวว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในระดับต่างๆทางการจัดการบริหารและการเมือง เพื่อกำหนดความต้องการในชุมชนของตน ซึ่ง Cerner (อ้างถึงใน Patricia Lundy 1999) กล่าวว่า การให้ประชาชน เป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจและควบคุมกิจกรรมต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับจากการพัฒนาเพียงฝ่ายเดียว

การมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่ง เดวิท แมทิวส์, จีรูวดี เสนาคำ (2541) ได้เสนอหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนไว้ว่า

กระบวนการที่หนึ่ง การกำหนดประเด็นปัญหาโดยมีส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงพอบแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้นแต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วมและเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ไขปัญหาที่กำลังเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

กระบวนการที่สอง การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ เป็นกระบวนการตัดสินใจที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาจะยังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นการสร้างแนวกว้างๆและเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินงานกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ

กระบวนการที่สาม การดำเนินกิจกรรมระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมเผยให้เห็นผลประโยชน์ที่เกี่ยวเนื่องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

กระบวนการที่สี่ การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ชาวบ้านตัดสินใจว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนพวกเขา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนานั้น จะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการด้วยตนเอง โดยเฉพาะในขั้นตอนของการวางแผนแก้ไขปัญหาดังที่ Cohen and Uphoff 1980 (อ้างใน ปาริชาติ วัลย์เสถียร และคณะ 2548) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ประการ คือ

ประการที่แรก การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

การมีส่วนร่วมในขั้นตอนแรกนี้เป็นการริเริ่มการตัดสินใจดำเนินการและตัดสินใจปฏิบัติการ นั่นคือการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา สามารถดำเนินงานโดยใช้เทคนิคของการมีส่วนร่วม เช่น การเผยแพร่ข้อมูล เช่น การให้เอกสารข้อเท็จจริง การสื่อสารผ่านวิทยุ การจัดสัมมนาวิชาการ การชี้แจงให้ประชาชนทราบในการประชุมชนทางวิชาการ เป็นต้น รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการรับฟังความคิดเห็น เช่น การสัมภาษณ์รายบุคคล การสนทนากลุ่มย่อย การประชาพิจารณ์ การประชุมเชิงปฏิบัติการ เป็นต้น (พัชรี สีโรรส 2546) การมีส่วนร่วมในขั้นตอนแรกนี้ จะเป็นส่วนทำให้องค์กร ชุมชน เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่สำคัญในการดำเนินกิจกรรมและทำให้กลุ่มองค์กร ชุมชน สามารถบริหารจัดการได้ตนเอง สิ่งสำคัญผู้ที่มีหน้าที่ในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม จำเป็นต้องเข้าใจธรรมชาติขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม และพฤติกรรมของชุมชน เพื่อความสำเร็จในการสร้างกิจกรรมของเครือข่ายร่วมกัน

ประการที่สอง การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

เป็นขั้นตอนของการสนับสนุนทรัพยากรการบริหารและการประสานความร่วมมือ เป็นการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน จากการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในขั้นแรก โดยสมาชิกใน

กลุ่มสร้างแรงจูงใจให้มีการจัดกิจกรรมอย่างต่อเนื่องเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการทำงานของกลุ่ม เครือข่ายและชุมชน

ประการที่สาม การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ซึ่งประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

เป็นขั้นตอนของการรับผลประโยชน์ทั้งในด้านวัตถุ ด้านสังคม และผลประโยชน์ส่วนบุคคล ในการร่วมตามนโยบายหรือเป้าหมายที่ได้ตั้งไว้ตามแผนงาน โครงการ และกิจกรรมให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้

ประการที่สี่ การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การมีส่วนร่วมในการประเมินผล แผน กิจกรรม โดยสิ่งสำคัญของขั้นตอนนี้จะต้องสังเกต คือ ความเห็น ความชอบ และความคาดหวัง ซึ่งมีอิทธิพลสามารถแปรเปลี่ยนพฤติกรรมของบุคคลในกลุ่มต่างๆ ได้การมีอำนาจมากน้อยเพียงใดในการเข้าไปมีส่วนร่วม รวมถึงการประเมินโครงการ โดยผ่านกระบวนการทางการเมือง หรือผ่านมวลชนต่างๆ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการให้อำนาจแก่ประชาชน ให้มีความสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ คือ กระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจแก้ไขปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง ซึ่งทำให้พลังงานในการต่อสู้มีมากยิ่งขึ้น

2. ลักษณะของการมีส่วนร่วม

Cohen and Uphoff (1977) กล่าวถึงลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา โดยทั่วไปนั้น ประชาชนอาจเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือ ร่วมมือในองค์กรหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ

ในส่วนของปธาน สุวรรณมงคล (2527) กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการตัดสินใจ
2. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการดำเนินการ
3. การมีส่วนร่วมของชุมชนในผลประโยชน์

นอกจากลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังรายละเอียดข้างต้นแล้ว ยังมีผลการศึกษาอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามบทบาท และหน้าที่ของผู้ร่วมในกิจกรรมการพัฒนา (Lee 1970) ดังนี้

1. เป็นสมาชิก
2. เป็นผู้เข้าประชุม
3. เป็นผู้บริจาคเงิน
4. เป็นกรรมการ
5. เป็นประธาน

ลักษณะของการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมในลักษณะของการใช้แรงงาน การร่วมออกเงินมากกว่าการแสดงความคิดเห็น หรือให้ข้อเสนอแนะในเรื่องที่เป็นประโยชน์

จากลักษณะของการมีส่วนร่วมข้างต้น บางส่วนจะครอบคลุมถึงกระบวนการมีส่วนร่วม และยังมีอีกส่วนหนึ่งที่กล่าวถึงลักษณะของการมีส่วนร่วม โดยแบ่งตามอำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม ดังนี้ คือ การเป็นประธาน เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก เป็นผู้เข้าร่วมประชุมกล่าวโดยแบ่งลักษณะของการมีส่วนร่วม ดังนี้

1. การสนับสนุนทรัพยากร คือ การสนับสนุนเงิน วัสดุอุปกรณ์ แรงงาน หรือการช่วยทำกิจกรรม คือ การเข้าร่วมในการวางแผน การประชุมแสดงความคิดเห็น การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล

2. อำนาจหน้าที่ของผู้เข้าร่วม คือ เป็นผู้ผู้นำ เป็นกรรมการ เป็นสมาชิก ซึ่งลักษณะการมีส่วนร่วมนี้แสดงถึงระดับอำนาจของผู้เข้าร่วม จึงมีการโต้แย้งว่าการมีส่วนร่วมโดยใช้วิธีการพัฒนาความสามารถของประชาชน เป็นเพียงการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้าร่วมเพียงบางส่วน เพราะในหลายกรณีประชาชนไม่มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจ ทางออกที่ควรเป็น คือ การเสริมสร้างพลังอำนาจ (Empowerment) ของประชาชน

3. การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนา

การส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนามีแนวทางในการส่งเสริมได้หลายแนวทาง ที่สำคัญคือการจัดกระบวนการเรียนรู้ คือ การจัดกระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาผู้นำ เครือข่ายและการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่าง ๆ ดังนี้ (นเรศ สงเคราะห์สุข 2541)

1. การจัดกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) ซึ่งสามารถดำเนินการได้หลายวิธี คือ

1.1 จัดเวทีวิเคราะห์สถานการณ์ของชุมชน เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจและเรียนรู้กันในประเด็นต่างๆ

1.2 จัดเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์หรือจัดทัศนศึกษาดูงานระหว่างกลุ่มองค์กรต่างๆภายในชุมชนและระหว่างชุมชน

1.3 ฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะเฉพาะด้านต่างๆให้แก่คนในชุมชน

1.4 การให้ร่วมกันปฏิบัติงานจริง

1.5 การถอดประสบการณ์และสรุปบทเรียนเพื่อนำไปสู่การปรับปรุงกระบวนการทำงานที่เหมาะสม

2. การพัฒนาผู้นำเครือข่าย เพื่อให้ผู้นำมีความมั่นใจในความรู้และความสามารถที่มีอยู่ซึ่งช่วยให้ผู้นำสามารถริเริ่มกิจกรรมเพื่อแก้ไขปัญหาหรือพัฒนาชุมชนได้ เช่น

2.1 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้นำภายในและนอกชุมชน

2.2 สนับสนุนให้มีเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องและสนับสนุนข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นอย่างต่อเนื่อง

2.3 การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และดำเนินงานร่วมกันของเครือข่ายอย่างต่อเนื่องซึ่งทำให้เกิดกระบวนการและการจัดองค์กรร่วมกัน

3. การกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวกันของผู้แทนประชาชนจากกลุ่มต่างๆ ซึ่งอาจดำเนินการได้ ดังนี้

3.1. ให้ร่วมคิดร่วมทำเรื่องที่เป็นประเด็นปัญหาใกล้ตัวและใช้แนวทางการพัฒนาที่ไม่ยากนักก่อน

3.2 จัดกิจกรรมที่ให้ร่วมคิดร่วมทำในการแก้ไขปัญหา เช่น ปัญหาการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน การทำแผนชุมชน เป็นต้น ซึ่งมีลักษณะเป็นการวางแผนแบบล่างขึ้นบน

3.3 การสร้างบรรยากาศให้เปิดรับฟังปัญหาชาวบ้าน ไม่ใช่ตัดสินใจเพียงลำพังคนเดียว

3.4 ถ้าชาวบ้านขาดพลังในการแก้ไขปัญหาของชุมชนในบางปัญหา ให้ชี้แนะเท่าที่จำเป็นเท่านั้น อย่าชักนำชาวบ้านเป็นอันขาด

3.5 ให้ร่วมคิดร่วมทำกิจกรรมจากที่ง่ายไปหายากที่ค่อยๆประสบความสำเร็จ เพราะจำนำไปสู่การเรียนรู้ ความมั่นใจและชุมชนที่เข้มแข็ง ยั่งยืนในอนาคต

3.6 การใช้สิ่งจูงใจกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วม เช่น การจัดสรรงบประมาณสนับสนุน การใช้นักพัฒนากระตุ้น เป็นต้น

ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบขององค์กร กลุ่ม เครือข่าย ซึ่งเอนก นาคนบุตร (2536) ได้แบ่งเป็น 3 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง กระบวนการพัฒนาในระดับปัจเจก ซึ่งในท้องถิ่นจะมี ปัญญาชน ที่มีความสามารถในการวิเคราะห์ คิดค้น ลองทำ และสรุปบทเรียนจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ผสมผสานกับความรู้เทคโนโลยีจากภายนอก และนำไปจากนักพัฒนาโดยการพัฒนาโดยการศึกษาดูงาน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากเวทีเสวนา เพื่อให้เกิดการวิเคราะห์ ตัดสินใจ ลงมือทำ จากการลองผิดลองถูก

ระดับที่สอง กระบวนการพัฒนาองค์กร/กลุ่มและระดับหมู่บ้าน นักพัฒนาจะเป็นผู้กระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้ โดยการจัดการจัดเวทีการวิเคราะห์ปัญหาในหมู่บ้านและกระจายไปสู่หมู่บ้านข้างเคียง กระบวนการวิเคราะห์ของกลุ่มชาวบ้านจะก่อให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการแบ่งบทบาทความรับผิดชอบและการจัดตั้งรับรองกฎระเบียบของชุมชนในด้านต่าง

ระดับที่สาม กระบวนการพัฒนาเครือข่ายและองค์กรระหว่างหมู่บ้าน การยกระดับการจัดการองค์กรของชาวบ้าน โดยให้มีการเชื่อมโยงองค์กร 2 ระดับ เป็นเครือข่ายเพื่อร่วมกันจัดการและแก้ปัญหาในระดับที่กว้างขึ้น

อาจกล่าวได้ว่า ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสร้างจิตสำนึกและสร้างแรงจูงใจให้ประชาชนให้ประชาชนตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและการให้อำนาจแก่ประชาชน ให้มีความสามารถเข้าไปเกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนา โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่ยากจนหรือผู้ที่เสียเปรียบในชุมชนมีพื้นฐาน คือ กระบวนการเรียนรู้และกระบวนการกลุ่ม ยุทธศาสตร์ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม เริ่มต้นจากการพัฒนาในระดับปัจเจก เพื่อให้ชาวบ้านมีความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ แก้ไขปัญหา หลังจากนั้นชาวบ้านจะรวมกลุ่มกันเพื่อแก้ไขปัญหาในชุมชนของตนเอง และมีการเชื่อมโยงกลุ่มต่างๆ เป็นเครือข่าย เพื่อแก้ไขในระดับท้องถิ่น ซึ่งทำให้พลังงานในการต่อรองมีมากยิ่งขึ้น ในทุกระดับของการพัฒนาองค์กร

4. ปัจจัยที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

ในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมการพัฒนาจะต้องมีปัจจัยที่เอื้ออำนวย หรือมีส่วนผลักดันให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาชุมชน โดยไพบุลย์ เจริญทรัพย์ (2534) กล่าวถึงปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ดังต่อไปนี้

1. ด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้องมีความเข้าใจในเนื้อหาและกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมของประชาชน

2. ด้านประชาชน โดยประชาชนต้องเป็นผู้ตัดสินใจเริ่มกิจกรรมของตนเอง

3. การได้รับการสนับสนุนจากภายนอกในด้านต่างๆ เช่น เทคนิควิทยากร ข้อมูล ข่าวสาร การประสานงาน และอุปกรณ์ที่จำเป็น

ในส่วนด้านปัจจัยจูงใจ WHO (องค์การอนามัยโลก) (อ้างถึงในสภานิติบัญญัติ บัญชี 2527) ได้เสนอปัจจัยพื้นฐานในการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ

1. สิ่งจูงใจ คือ การมองเห็นว่าจะได้รับประโยชน์จากสิ่งตอบแทนในสิ่งที่ตนทำไป

2. โครงสร้างของช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วม ที่เปิดโอกาสให้ทุกคนและทุกกลุ่มในชุมชนมีโอกาสเข้าร่วมในการพัฒนาได้โดยตรง หรือมีตัวแทน

สำหรับการศึกษาของ ศิริรัตน์ ธานีรัตนานนท์ คดมรรณีย์ บากา และ ฉลองภพ สุตังกรกาญจน์ (2538) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง ชาวไทยมุสลิม และการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาภาคใต้ตอนกลาง พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญในการเพิ่มโอกาสให้แก่ชาวไทยมุสลิมให้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างเต็มศักยภาพ ในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในภาคใต้ กล่าวคือ กลไกของรัฐ คือ ข้าราชการ และระบบโครงสร้างของราชการต้องเอื้ออำนวยต่อการเพิ่มโอกาสมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งที่ส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา คือ กลไกของรัฐทั้งในระดับนโยบาย และระดับปฏิบัติ โดยโครงสร้างของระบบราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา

ส่วนปัจจัยด้านประชาชน จากการศึกษาของ จริญญา วงศ์พรหม (2536) ที่ได้ทำการศึกษา การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในสหกรณ์ร้านค้าบ้านสัมพันธิต.นาคำ อ.อุบลรัตน์ จ.ขอนแก่น พบว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของสมาชิกเกิดขึ้นและทำให้สหกรณ์ร้านค้าบ้านสัมพันธิตประสบความสำเร็จ เกิดจากปัจจัยหลายประการ คือ

1. ความคิดริเริ่มของชาวบ้าน

2. ผู้นำมีความน่าเชื่อถือ

3. มีระเบียบกฎเกณฑ์ในการบริหารจัดการ

ดังนั้น สรุปได้ว่า ปัจจัยที่เสริมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนาแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยด้านกลไกของรัฐ โดยรัฐจะต้อง

- ท้องถิ่น
- 1.1 การกำหนดนโยบายจะต้องคำนึงถึงความแตกต่างของวัฒนธรรมใน
  - 1.2 สนับสนุนกิจกรรมที่มีความสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และการเมือง
  - 1.3 การสร้างช่องทางในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน โดยระบบต่างๆ ของราชการจะต้องเอื้ออำนวย และเพิ่มโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม
  - 1.4 มีการติดตามประเมินผล และการให้การสนับสนุนในภายหลัง

2. ปัจจัยด้านประชาชน โดยประชาชนในชุมชนจะต้อง

- 2.1 มีความรู้ ความเข้าใจ และมีประสบการณ์ในการทำงานพัฒนา
  - 2.2 เป็นฝ่ายตัดสินใจ ริเริ่มกิจกรรม และรับผลประโยชน์
  - 2.3 เป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม หรือ เป็นกลุ่มผู้นำท้องถิ่น
  - 2.4 มีการติดต่อ ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ หรือ หน่วยงานอื่น
  - 2.5 ได้รับการฝึกอบรม การศึกษาดูงานและรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ อย่าง
- ต่อเนื่อง

3. ปัจจัยด้านนักพัฒนา โดยนักพัฒนาต้อง

- 3.1 ศึกษาชุมชน เพื่อนำมาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานและได้เรียนรู้สภาพแวดล้อม ในทุกๆ ด้านในชุมชน
- 3.2 มีความรู้ ความเข้าใจในเนื้อหาของกระบวนการมีส่วนร่วม
- 3.3 ค้นหาผู้นำที่มีศักยภาพ ซึ่งจะ เป็นผู้ที่กระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น และมีส่วนร่วมในงานพัฒนา
- 3.4 รวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา
- 3.5 เป็นผู้สนับสนุนด้านการศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร วิทยาการใหม่ ๆ วัสดุ อุปกรณ์ที่จำเป็นและประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
- 3.6 มีความจริงใจและมีความผูกพันกับท้องถิ่น เพื่อให้ประชาชนเชื่อถือและศรัทธา
- 3.7 ดำเนินงานพัฒนาที่มีความเหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

4. ปัจจัยหัวใจ

- 4.1 การได้รับผลประโยชน์จากการได้เข้าร่วมในกิจกรรมการพัฒนา
- 4.2 โครงการพัฒนาตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน

5. ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน เกษตร กันธิยะวงศ์ (2553)

ได้กล่าวถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมไว้ว่า

1. การมีส่วนร่วมของประชาชนมีสิทธิขั้นพื้นฐานอันชอบธรรม
2. งานพัฒนาเป็นงานเกี่ยวกับประชาชนเป็นจำนวนมาก โดยต้องให้คนหนุ่ม
มากเหล่านี้มีสิทธิในการแสดงออก
3. กลยุทธ์ทั้งหลายในการพัฒนาที่ผ่านมาไม่สามารถส่งผลถึงกลุ่มประชาชน
ผู้ด้อยโอกาสและยากจน ในทางตรงกันข้ามกลับส่งผลให้กลุ่มได้เปรียบมีโอกาสมากขึ้นต้องปรับ
กลยุทธ์ในการพัฒนาใหม่ โดยให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการวางแผนมากขึ้น
4. ประสบการณ์ที่ผ่านมาได้พบว่า มีโครงการจำนวนไม่น้อยที่ประสบ
ความสำเร็จโดยอาศัยวิธีให้ประชาชนมีส่วนร่วมในรูปของการรวมกลุ่มและจัดตั้งองค์กรประชาชน
ในขณะเดียวกันก็มีตัวอย่าง โครงการที่ล้มเหลวเป็นจำนวนมาก อันเนื่องมาจากไม่เปิดโอกาสให้
ประชาชนมีส่วนร่วม
5. การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเรื่องของการปฏิบัติเป็นกลุ่มหรือของ
กลุ่ม (group action) อันเป็นผลมาจากความรู้สึกผูกพันของสมาชิกแต่ละคนที่เข้ามาร่วมเพื่อพิทักษ์
ประโยชน์ของเขาและในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์ส่วนร่วมจึงเป็นสิ่งสำคัญ
6. การมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นตัวชี้วัดของการพัฒนาชุมชนยิ่ง
ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมาเท่าใด ยิ่งแสดงว่าประชาชนจะได้รับประโยชน์จากการพัฒนามาก
เท่านั้น
7. ประชาชนย่อมรู้ดีว่าตนเองต้องการอะไร มีปัญหาอะไร และอยากจะ
แก้ปัญหาอย่างไร ถ้าให้โอกาสแก่ประชาชนเข้ามาส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาช่วยทำให้
โครงการต่างๆตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของประชาชน ได้ดีกว่า
8. การมีส่วนร่วมของประชาชนให้การปฏิบัติทางสังคม (social action)
เป็นไปอย่างสงบสันติ ก่อให้เกิดรูปแบบการเปลี่ยนแปลงที่มีระเบียบ เป็นระบบ และเป็นที่ยอมรับ
ของทุกฝ่าย
9. เป็นนโยบายของรัฐในปัจจุบันที่ให้ทุกโครงการที่ลงสู่ชุมชนต้องให้
ประชาชนมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นตามปรัชญาของการพัฒนา

ดังนั้น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ
สิ่งแวดล้อม การที่ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ โดยเฉพาะประชาชนในชุมชนที่อยู่
ใกล้กับทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ตั้งแต่กระบวนการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา วิเคราะห์
ปัญหา การวางแผนการดำเนินงานเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การดำเนินงาน การ

ประเมินผล และการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟู การอนุรักษ์ การดูแลและการใช้ประโยชน์ทรัพยากร โดยมีการดำเนินที่เชื่อมโยงกับกลุ่มภายในคนในชุมชนและหน่วยงานอื่นๆ ทั้งนี้การมีส่วนร่วมก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชนให้การเรียนรู้ก่อให้เกิดความต่อเนื่องของกิจกรรมตามความต้องการของชุมชน

6. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของชุมชน

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภายใต้หัวข้อการมีส่วนร่วมของชุมชนและกระบวนการมีส่วนร่วมชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นพื้นที่สาธารณะ ดังนี้

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลอนนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย ของอมรรัตน์ รัตนาชัย (2553) เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่าและเพื่อศึกษารูปแบบการจัดการป่าโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบ้านป่าคาสุขใจและบ้านจะบู่ลี ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่านั้น ชาวบ้านป่าคาสุขใจ ได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนทำให้ทราบว่า การเสื่อมโทรมทรัพยากรธรรมชาติ เกิดจากปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ชาวบ้านต้องการฟื้นฟูป่า จึงได้นำแนวพระราชดำริและทฤษฎีการฟื้นฟูป่า อันเนื่องมาจากพระราชดำริ การฟื้นฟูป่าบ้านคาสุขใจ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการร่วมปฏิบัติมีการวางแผนการฟื้นฟูป่า กำหนดพื้นที่ป่าของชุมชนอย่างชัดเจน กับเขตพื้นที่และพื้นที่ทำกินออกจากกันเพื่อง่ายต่อการดูแลรักษา ชาวบ้านยอมเสียสละพื้นที่เสื่อมโทรม เพื่อมอบให้หมู่บ้านปลูกป่าเพิ่มขึ้น มีการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างหมู่บ้านที่มีเขตป่าติดต่อกัน ร่วมรับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีการตั้งกฎระเบียบในการใช้ป่าอย่างชัดเจน

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงรายของ พงศ์ศักดิ์ สิทธิบุญญา (2552) โดยศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงรายและเพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคอนุรักษ์ในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากหนองหลวง การมีส่วนร่วมของชุมชนใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากหนองหลวงในแต่ละด้าน ได้แก่ ชุมชนด้านการเกษตรที่สูงสุด คือ การใช้ประโยชน์เพื่อเลี้ยงสัตว์น้ำ การทำนาและทำไร่ ด้านการประมง คือ การหาสัตว์น้ำจากหนองหลวงเพื่อบริโภค ด้านการใช้ทรัพยากรเพื่อธุรกิจ คือ เป็นสถานที่ท่องเที่ยว ด้านแหล่งเรียนรู้ คือ การเรียนรู้ การดำเนินวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับแหล่งน้ำ

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ของเอกฉัตร ทองเสมียน (2550) ศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ผ่านมา ควบคู่กับการศึกษาภูมิหลัง ความรู้ ความเข้าใจ ปัญหาและอุปสรรค ของชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ หมู่ที่ 7 ตำบลสวนผึ้ง อำเภอสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี ต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ บริเวณน้ำตกเก้าโจน การจัดการท่องเที่ยวของน้ำตกเก้าโจน เริ่มเมื่อประมาณ 7 ปีที่ผ่านมา มีองค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศครบทั้ง 4 ด้าน ได้แก่ ด้านพื้นที่ ด้านการจัดการ ด้านกิจกรรมและด้านองค์กรมีชุมชนเป็นผู้จัดการท่องเที่ยว ชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การศึกษาเรื่อง การจัดการป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านบางโรง หมู่ที่ 3 ตำบลป่าคลอก อำเภอดดง จังหวัดภูเก็ตของพีระพิชญ์ ปานภักดี (2550) ศึกษารูปแบบการจัดการป่าชายเลน โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ทั้งหมด 5 ขั้นตอน คือ ร่วมรับรู้ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการ ร่วมรับผลของการดำเนินงาน ร่วมติดตามประเมินผล ซึ่งชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งมีศูนย์กลางในการดำเนินงาน คือ ที่มัธยมดกลางบ้านบางโรง โดยกลุ่มแต่ละกลุ่มในชุมชนจะทำงานอย่างเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน โดยมีการแบ่งพื้นที่แนวเขตในการใช้สอยเป็น 3 พื้นที่ คือ พื้นที่ให้ พื้นที่ห้าม พื้นที่หวง และมีกิจกรรมในการท่องเที่ยวเกษตรเชิงอนุรักษ์ป่าชายเลนภายในชุมชนบ้านบางโรง ในเขตป่าสงวนคลองบางโรงและชาวบ้านในชุมชนเป็นฝ่ายจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นหลักและจะมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาให้คำแนะนำเป็นที่ปรึกษาและสนับสนุนด้านทุนงบประมาณและแนวความคิดด้านการจัดการที่ได้จากการศึกษาปัญหาความต้องการและข้อเสนอแนะในพื้นที่ คือ การบุกรุกพื้นที่ป่าชายเลนเพื่อสร้างเป็นฟาร์มกุ้งและกิจกรรมอื่นๆ ปัญหาการขาดความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรป่าชายเลนอย่างถูกต้อง ปัญหาเรื่องคลองบางโรงที่มีสภาพความตื้นเขินทำให้การคมนาคมส่งทางน้ำไม่คล่องตัวเป็นต้น ส่วนข้อเสนอแนะด้านความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชน คือ การบูรณาการแผนรัฐ ชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรมให้เกิดผลประโยชน์แก่ชุมชนมากที่สุด การให้ความรู้ชาวบ้านด้านการจัดการหน้าที่การทำงานกลุ่ม ให้มีความเป็นเอกภาพและสามารถเชื่อมโยงกันทั้งในชุมชนและนอกชุมชน การเสนอให้มีการขุดคลองบางโรงเพื่อให้เกิดความสะดวกแก่คนในชุมชนและนอกชุมชน ให้ด้านการคมนาคม

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โครงการป่าชุมชนบ้านสะมะแก ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี ของมานิชญ์ อุปสินธุ์ (2543) โดยศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชนและเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อจำกัดของ

ประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โดยการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนน้อยและเห็นว่ามีปัญหา และอุปสรรคในการมีส่วนร่วมจัดการป่าชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีสิ่งที่เป็นปัญหามากที่สุด คือ ขาดการสนับสนุนด้านการแนะนำ วัสดุ เครื่องมือ ทุน สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานปรากฏว่าอาชีพ รายได้ การได้รับข่าวสาร การเป็นสมาชิกกลุ่ม การคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน การเชื่อในเรื่องสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติ ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

การศึกษาเรื่อง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะของ สุกัญญา เรื่องสอน (2543) โดยศึกษาการบุกรุกพื้นที่ที่กว๊านพะเยา กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะและปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ซึ่งจะเห็นว่าสภาพการบุกรุกพื้นที่ที่กว๊านพะเยา กระบวนการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าใจปัญหาอุปสรรคการรับรู้ ข้อมูล ข้อมูลข่าวสารต่างๆ พร้อมกับร่วมวางแผนตัดสินใจ และเฝ้าระวังป้องกันการบุกรุกพื้นที่ที่กว๊านพะเยายังอยู่ในเฉพาะกลุ่มตัวอย่างที่เข้าไปใช้ประโยชน์โดยตรงจากกว๊านพะเยา และมีความสัมพันธ์กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรต่างๆ ในชุมชนคือจะให้ความสนใจมากกว่า กลุ่มตัวอย่างที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยาโดยตรงและไม่เป็นสมาชิกของกลุ่มองค์กรใดในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่ที่กว๊านพะเยาในระดับน้อย

การศึกษาเรื่องของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน : กรณีศึกษา โครงการป่าชุมชนบ้านน้ำหრა อำเภอดอกขี้ผึ้ง จังหวัดสตูลของ พรทิพย์ ตั้งคณานุกุลชัย (2541) เพื่อศึกษาถึงภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือนชุมชนบ้านน้ำหრა และปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าที่ยั่งยืนทั้งปัญหาอุปสรรคของประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมดูแลจัดการทรัพยากรป่าในพื้นที่โครงการป่าชุมชนบ้านน้ำหრა ผลการศึกษา คือ ประชาชนส่วนใหญ่มีความรู้ ความเข้าใจ ในการดำเนินกิจกรรมโครงการป่าชุมชนในหมู่บ้าน เพื่อการจัดการทรัพยากรป่าที่ยั่งยืน มีความคาดหวังถึงประโยชน์ที่จะได้รับจากการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของโครงการในระดับปานกลางและระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยรวมในการเข้าร่วมดำเนินกิจกรรมโครงการป่าชุมชนในหมู่บ้านอยู่ในเกณฑ์ระดับต่ำและสำหรับผลการทดสอบสมมติฐานการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์ต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 มี 4 ปัจจัย คือ การได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรป่า ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม่ การเป็นสมาชิกกลุ่ม และการคำนึงถึงประโยชน์ที่ได้รับจากการเข้าร่วมกิจกรรมโครงการ ส่วนปัจจัย

ที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ คือ ระยะเวลาการอาศัยอยู่ในหมู่บ้านและความเชื่อถือในตัวผู้นำ

ดังนั้น การนำแนวคิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่ออธิบายถึง กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ตั้งแต่การศึกษาประเด็นปัญหา สาเหตุของปัญหา การตัดสินใจ และดำเนินการแก้ไขป้องกันปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน เพื่อจัดการพื้นที่ทะเล โดยการชุมชนเป็นผู้คิดค้นปัญหา สาเหตุของปัญหา กำหนดวิธีแก้ไขปัญหา วางแผนแก้ปัญหาและดำเนินการแก้ปัญหาด้วยตัวของชุมชนเอง การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน คือ ความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้อยู่กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่จะต้องขึ้นอยู่กับความร่วมมือกันทุกฝ่าย โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ซึ่งมีความรู้ ความเข้าใจ ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งชุมชนเข้าไปใช้ประโยชน์ ในการดำรงชีวิตและเมื่อเห็นว่าทรัพยากรเหล่านั้นถูกทำลายชุมชนย่อมมีความห่วงหาพันและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ อันนำไปสู่การร่วมใจในการป้องกันทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนของตนอย่างยั่งยืน

แนวคิดเครือข่ายทางสังคม

เครือข่ายทางสังคมเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชาวบ้านได้ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เครือข่ายเป็นรูปแบบหนึ่งของการประสานทรัพยากรบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มและสร้างอำนาจในการต่อรองให้กับชุมชน เครือข่ายทางสังคมเป็นเส้นทางเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในการปรับตัวเข้าสู่ระบบพื้นที่ทำกิน เป็นการอยู่ร่วมกันเพื่อความอยู่รอดที่ตั้งอยู่บนฐานความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วม โดยผ่านสถาบันตนเองในรูปแบบของการเกาะกลุ่ม เพื่อคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการแก้ปัญหาบนเงื่อนไขทางธรรมชาติที่ดำรงอยู่ร่วมกัน

บุคคลหรือกลุ่มที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันชาติชาย ฤ เชียงใหม่ (2543) ได้ อธิบายเกี่ยวกับแนวคิดเครือข่ายสังคมว่าหมายถึง สายใยความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างบุคคลหนึ่งกับบุคคลอื่นๆอีกหลายคน เครือข่ายในที่นี้เปรียบเสมือนกรอบแนวคิดที่ใช้ศึกษาหาทางทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม อันจะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องของกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ องค์กรทางสังคมและ โครงสร้างทางเครือข่าย ความสัมพันธ์ทางสังคม ช่วยให้เห็นพฤติกรรมต่างๆของบุคคลในสังคมที่มีความผูกพันซึ่งกันและกันในหลายๆด้าน ดังนั้น แนวคิดเครือข่ายสังคมจึงเน้นให้เห็นพฤติกรรมของบุคคล ในลักษณะเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและหลากหลาย เครือข่ายสังคมนี้ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมด การเรียนรู้ของบุคคลหรือกลุ่มองค์กรใดก็ตามย่อมสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมในรูปแบบต่างๆ เช่น

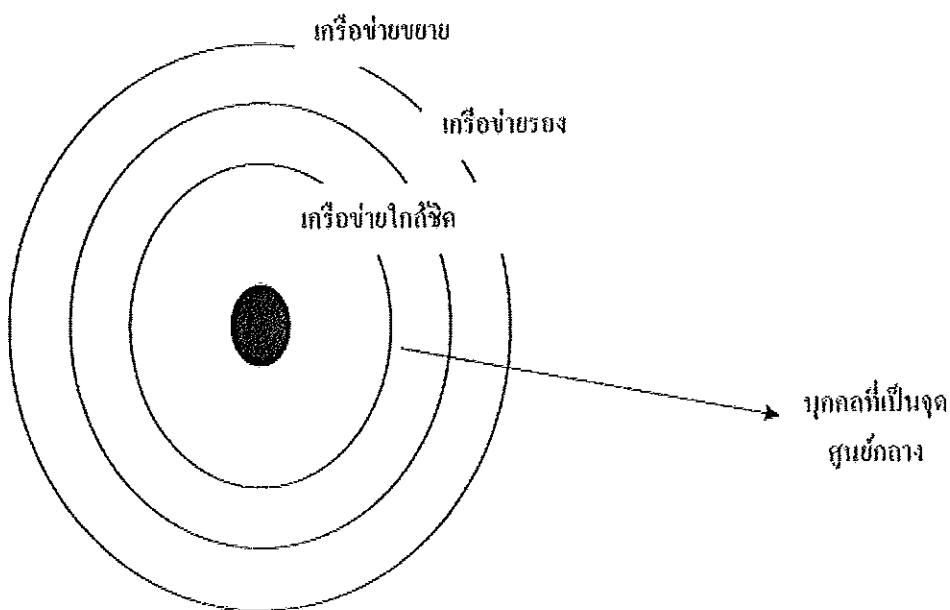
ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลหรือองค์กรที่มีปัญหา มีกิจกรรมที่ปฏิบัติการทางสังคมร่วมกัน ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้ เครือข่ายความสัมพันธ์ส่วนตัวที่บุคคลมีต่อกันนั้นมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลในฐานะที่เป็นผู้ประกอบการทางการเมือง ในลักษณะที่ตื่นตัวเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง และหลากหลายมากกว่าที่จะเป็นแบบเฉื่อยชา โดยแสดงให้เห็นว่าภายใต้พลังกดดันต่างๆ เครือข่ายสังคมจึงเปรียบเสมือนกรอบแนวคิดที่ใช้ศึกษาหาความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในสังคม อันนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องกลุ่มที่ไม่เป็นทางการ (informal group) องค์กรทางสังคม (social organization) และโครงสร้างทางสังคม (social structure) รวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นดังกล่าว สามารถนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมต่างๆของบุคคลเหล่านี้ได้ (Wasserman and Faust 1994 อ้างถึงในชินสัคคสุวรรณธอจจริย 2549)

สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ สะท้อนถึงรูปแบบเครือข่ายทางสังคมของคนภาคใต้สรุปได้ว่า คตินิยมในการผูกสัมพันธ์กับผู้คนของคนใต้ มักจะอาศัยความเดือดร้อน ห่วงพิชหวังผลเพื่อก้าวไปสู่การ “ผูกโยค” ได้แก่ การผูกคองผู้เกลอและผู้พันในระบบอุปถัมภ์ ตามมรรควิธี ย่านสาวโยค หรือสาวย่านนับ โยค (สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ 2544, 10)

เสรี พงศ์พิศ เห็นว่า เครือข่ายเป็นการรวมกลุ่มของบุคคลในชุมชน บุคคลระหว่างชุมชน กลุ่มกับกลุ่ม ชุมชนกับชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายคือ กระบวนการเรียนรู้ การระดมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ระดมแลกเปลี่ยนปัจจัยพื้นฐานต่างๆ และรวมพลังเพื่อต่อรองกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม (เสรี พงศ์พิศ 2536)

เครือข่ายสังคมของบุคคลหนึ่งประกอบขึ้นด้วยความสัมพันธ์ทางสังคมทั้งหมดที่บุคคลนั้นมีอยู่ในสังคม นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เป็นต้น พิมพ์วัลย์ ปรีคาสวัสดิ์และวาทีณี บุญชลักษี (2533) มองเครือข่ายสังคมว่าเปรียบเสมือนรูปภาพของจุดต่างๆที่มีเส้นหลายๆเส้น โยงมาระหว่างจุดต่างๆเหล่านี้กับจุดหนึ่งๆซึ่งเป็นศูนย์กลาง จุดศูนย์กลางเปรียบเสมือนบุคคลหนึ่ง และจุดต่างๆเป็นตัวแทนของบุคคลอื่นรอบๆข้างที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ด้วยการเชื่อมโยง ส่วนเส้นโยงหลายๆเส้นนั้น หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคม หลากๆความสัมพันธ์ที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีต่อกัน โดยพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญ คือ การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กับบุคคลอื่นๆ การปฏิสัมพันธ์ (interaction) และการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล เครื่องใช้ไม้สอย อาหาร การบริการ (transaction) ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

การศึกษาเครือข่ายสังคมสามารถแบ่งได้หลายปริมาตร (zones) ซึ่งการกำหนดขอบเขตของเครือข่ายสังคม ในกรอบแนวคิดของ เจเรมี โบเชแวง อาศัยระยะห่างทางสังคมเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง โดยโบเชแวงได้เสนอแนวความคิดไว้ว่า เครือข่ายบุคคลนั้นควรประกอบไปด้วย ปริมาตรที่สำคัญอย่างน้อย 3 ปริมาตรด้วยกันคือ ปริมาตรแรกประกอบด้วยบุคคลต่างๆที่ใกล้ชิดกับบุคคลที่เป็นศูนย์กลางมากที่สุด ได้แก่ ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง เรียกว่า เป็นเครือข่ายใกล้ชิด (intimate network) ปริมาตรที่สอง ประกอบด้วย เครือข่ายรอง (effective network) ได้แก่ บุคคลที่เป็นศูนย์กลางรู้จักคุ้นเคยน้อยกว่ากลุ่มแรก เช่น ญาติพี่น้องที่ห่างออกไป เพื่อนฝูงและคนที่รู้จักคุ้นเคยอื่นๆ ส่วนปริมาตรที่สาม ประกอบด้วย กลุ่มบุคคลที่เป็นศูนย์กลางไม่รู้จักโดยตรงแต่สามารถติดต่อสัมพันธ์กันได้ถ้าต้องการ โดยผ่านเครือข่ายใกล้ชิดอีกทีหนึ่ง เรียกว่า เครือข่ายขยาย (extended network) (Boissevain 1974 อ้างถึงใน ประทานพร วังสุริยพันธ์ 2546, 7-8)

ภาพประกอบที่ 1 แผนภูมิกรอบแนวความคิดของโบเชแวง ซึ่งอาศัยระยะห่างทางสังคมเป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ปริมาตรของเครือข่ายบุคคล
ที่มา: เจเรมี โบเชแวง. 1974 อ้างถึงใน ประทานพร วังสุริยพันธ์ 2546

กิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนเป็นภารกิจที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกรวมเพื่อบรรลุกิจกรรมและสนับสนุนการดำเนินชีวิตให้อยู่รอด เช่น กิจกรรมการพัฒนาอาชีพ จัดเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การกำหนดกิจกรรมการพึ่งพากันและกันภายในคนบ้านเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวมในชุมชนของตนเอง เช่น การรวมกลุ่มทาง

วัฒนธรรมในรูปแบบที่เคยเป็นเพื่อนเล่นกันมาก่อน แล้วมีเหตุการณ์ที่ช่วยเหลือกันมา เช่น การร่วมมือกันในชุมชนเพื่อกำจัดลูกน้ำยุงลาย มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ มีการขอความร่วมมือจากสถานีนามัยเพื่อให้คำแนะนำในการกำจัดยุง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางเครือข่ายว่าเป็นเหมือนกับการขอความร่วมมือโดยอาศัยทั้งคนในและนอกพื้นที่ หากกิจกรรมที่ทำให้ประสบผลสำเร็จก็จะมีคนเข้ามาหาและขอร้องอยู่อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดการเกาะกลุ่มทางสังคมของตนเองขึ้นมาอย่างอัตโนมัติทั้งนอกพื้นที่และในพื้นที่ของตน (ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549)

ส่วนประเภทของเครือข่ายนั้น สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

(2540) ได้แบ่งประเภทของเครือข่ายตามลักษณะการก่อเกิด ได้เป็น 2 ประเภทได้แก่

1. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายที่เรียนรู้กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงแรกๆ ซึ่งเครือข่ายพวกนี้เกิดขึ้นได้ใน 2 รูปแบบ คือ รูปแบบธรรมชาติ ซึ่งเมื่อชุมชนใดสามารถพัฒนาการแก้ไขปัญหาของชุมชน ของตนได้ ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงจะเข้ามาศึกษาเรียนรู้ และนำรูปแบบและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง ส่วนอีกรูปแบบหนึ่งเป็นเครือข่ายการจัดตั้งรูปแบบนี้เกิดจากองค์กรพัฒนาต้องการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของตนเอง จะใช้ชุมชนเดิมที่มีประสบการณ์และบทเรียนในกระบวนการพัฒนาแล้วเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับชุมชนที่องค์กรพัฒนาเข้าไปดำเนินงานใหม่ๆ

2. เครือข่ายอำนาจต่อรอง เครือข่ายนี้เชื่อว่ากิจกรรมการพัฒนาต่างๆ ที่อยู่ในวงจำกัดเฉพาะพื้นที่หมู่บ้านของตน จะไม่มีพลังที่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาที่แท้จริง ทั้งนี้จากการวิเคราะห์ปัญหาแล้วพบว่า ปัญหาที่ชุมชนต่างๆ เผชิญอยู่นั้นไม่ได้เกิดจากชุมชนสร้างมาเอง หากแต่ชุมชนนั้น ถูกกระทำจากระบบภายนอก การจะแก้ไขปัญหาจึงจำเป็นต้องสร้างให้เกิดพลังอำนาจในการต่อรอง จึงสามารถแก้ไขปัญหาที่แท้จริง การสร้างเครือข่ายจึงเป็นรูปแบบหนึ่งซึ่งในระยะแรกการจัดตั้งเครือข่าย จะตั้งตามปัญหาหรือกิจกรรมของการเลือกอาชีพ เช่น เครือข่ายผสมผสานเครือข่ายกลุ่มสตรีทอผ้า เครือข่ายปัญหาป่าไม้-ที่ดิน เป็นต้น ต่อมาสถานการณ์ปัญหาต่างๆ กลับไม่ได้รับการตอบสนองจากรัฐอย่างแท้จริง หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับปัญหาก็ปิดความรับผิดชอบ เครือข่ายต่างๆ ที่มีอยู่จึงต้องร่วมกันผลักดัน ให้เกิดกระบวนการแก้ไขปัญหาไปพร้อมๆ กัน ดังปรากฏการณ์ ม็อบ ที่พบในสังคมปัจจุบัน อย่างไรก็ตามเครือข่ายสองประเภทนี้มีข้อสังเกต คือ

1. เครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายที่ขาดการต่อเนื่อง และขาดพลังเพราะไม่มีเป้าหมายร่วมที่ชัดเจน

2. เครือข่ายอำนาจต่อรองมักจะสร้างขึ้นเพื่อให้สาธารณชนเห็นว่าเป็นกลุ่มที่เห็นแก่ตัว เป็นกลุ่มที่มีนักการเมืองสนับสนุน เป็นเครื่องมือของนักการเมือง ทำให้ขาดความชอบธรรมในการดำเนินกิจกรรมแก้ไขปัญหาของตนเองเนื่องจากสาธารณชนไม่มีข้อมูลเพียงพอ

3. เครือข่ายอำนาจต่อรอง จะต้องได้รับการต่อต้านจากผู้สูญเสียผลประโยชน์ และถ้าโดยเหตุผลแล้วผู้สูญเสียผลประโยชน์ไม่สามารถสู้ด้วยเหตุผลก็จะใช้ความรุนแรง เพื่อสลายอำนาจการต่อรองของเครือข่าย

ชนิดของเครือข่ายทางสังคมและรูปแบบของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ได้สะท้อนถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกิดขึ้นของเครือข่ายทางสังคมทั้งสี่กลุ่มและสอดคล้องกับยุทธวิธีของพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ ดังนี้ เครือข่ายสังคมถูกสร้างขึ้นมาจากพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งอันเป็นคุณสมบัติขององค์กรครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการเอาตัวรอดของตนเองไม่ว่าการหางานและการค้นหาความเป็นไปได้ในการเอาตัวรอดที่อาจต้องใช้ช่องทางที่หลากหลายไม่ว่ากับเจ้าหน้าที่รัฐ เพื่อนบ้าน หรือคนที่รู้จัก โดยบังเอิญ ทั้งหมดนี้ คือ ยุทธวิธีที่กำหนดเส้นทางชีวิตเศรษฐกิจของตนเองได้ เครือข่ายทางสังคมในลักษณะนี้ เป็นความสัมพันธ์ด้านการงานและยุทธวิธีเป็นการจัดการ โดยอาศัยความช่วยเหลือ การสร้างความความเชี่ยวชาญแก่ตนเองอย่างสอดคล้องกับพื้นฐานหรือตำแหน่งงานที่มีอยู่ (Lin 1982)

การเกิดขึ้นของเครือข่ายอาจเกิดขึ้นได้ 2 แบบ (ประทานพร วังสุริยพันธ์ 2546) ดังนี้

แบบที่หนึ่ง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ เป็นสายใยของความสัมพันธ์ตั้งแต่อดีต ซึ่งอาจจะมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เครือข่ายทางเศรษฐกิจ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกันทางเศรษฐกิจ และเครือข่ายของความเชื่อถือ เช่น การเชื่อถือในตัวผู้นำ และความคิดของผู้นำ หรือ กิจกรรมที่ผู้นำทำอยู่ว่าเป็นทางเลือกที่สามารถแก้ปัญหาของตนได้

แบบที่สอง เครือข่ายที่เกิดขึ้นโดยการจัดตั้งอาจเกิดขึ้นเนื่องจากความพร้อม และความต้องการของผู้นำหรือเครือข่ายเอง โดย ชินสัคค สุวรรณอัจฉริย (2549) ได้จำแนกลักษณะของเครือข่ายของสังคมในเรื่องของลักษณะทางการกระทำออกเป็น 5 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะแรก ความสัมพันธ์เชิงซ้อนหรือความสัมพันธ์ที่มีความหลากหลายอันเนื่องมาจากบทบาทที่มีอยู่ในสังคม ซึ่งหลายๆ บทบาทของแต่ละจะส่งผลกระทบต่อกันละกัน เช่น ความผูกพันในความเป็นเครือญาติ ความเป็นเพื่อนร่วมงาน เป็นต้น

ลักษณะที่สอง ความสัมพันธ์เชิงซ้อนที่มีการแลกเปลี่ยน การตัดสินใจ ในการแลกเปลี่ยนระหว่างคู่ความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการรับรู้ และการตัดสินใจในการแลกเปลี่ยนทั้งด้านวัตถุและจิตใจ เช่น สิ่งของ เงินทอง และความช่วยเหลือต่างๆ

ลักษณะที่สาม ความสัมพันธ์ที่มีลักษณะการให้และการรับ สืบเนื่องจากการแลกเปลี่ยนก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะความร่วมมือ เป็นการได้รับประโยชน์จากกันและกัน

และมีการแลกเปลี่ยนทางสังคม ทำให้ความสัมพันธ์ไม่คงที่และเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้น การประกอบอาชีพเสริมของชาวประมงในชุมชนชนบทจึงเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ทางสังคมด้วย

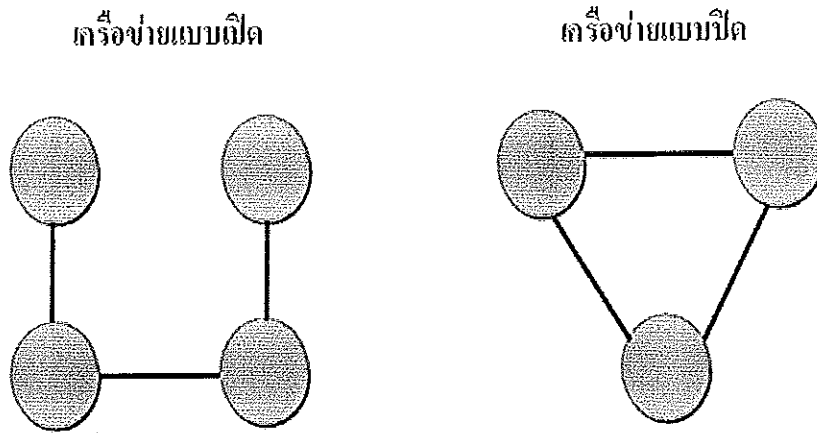
ลักษณะที่สี่ ความถี่และระยะเวลาที่ได้มีความสัมพันธ์กัน เครือข่ายของบุคคลมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เพราะมีการรู้จักคนเพิ่มขึ้น ระยะเวลาที่ได้รู้จักกันมาอาจเป็นเครื่องชี้ถึงความสัมพันธ์ที่ดีกว่า ดังนั้น การตัดสินใจที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดของชาวบ้านในชุมชนชนบทจะต้องเกี่ยวข้องกันบ่อยครั้ง

ลักษณะที่ห้า ความเกี่ยวข้องกันภายในเครือข่ายสังคมที่มีความเกี่ยวข้องกันสูง จะมีหลายช่องทางที่ข้อมูลข่าวสารสามารถเข้าถึงบุคคลต่างๆ ได้

การพัฒนาเครือข่าย ต้องอาศัยคุณลักษณะอย่างน้อย 3 ประการในการที่จะพัฒนาเครือข่าย คือ ประการแรก การเชื่อมโยงแนวคิดและบทเรียนเพื่อการจัดการชุมชน ทฤษฎีกร และสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยความรู้และประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการ และเป็นระบบมากขึ้น ประการที่สอง ถ้าระบบเครือข่ายนั้น มีการใช้วิธีการทางการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นส่วนใหญ่ภายใต้มิติของการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยมีการกำหนดเป้าหมายของการเรียนรู้ได้ชัดเจน และสามารถจำแนกองค์ประกอบเป็นเนื้อหาแห่งการเรียนรู้ ผู้ให้และผู้รับผิดชอบ และประการสุดท้าย จะต้องมีการกำหนดหน้าที่ความรับผิดชอบออกมาภายในเครือข่าย (อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์ ,2549)

1. การวิเคราะห์แนวทางเครือข่าย

ความสัมพันธ์ที่เป็นประโยชน์ซึ่งกันและกันอย่างต่อเนื่อง ได้แสดงถึงพื้นฐานที่ก่อรูปเครือข่ายไม่เป็นทางการ การศึกษาหน้าที่ของเครือข่ายมีหลากหลายซึ่งไม่ได้ให้ความสนใจต่อการให้ที่เป็นสัญลักษณ์ทางมานุษยวิทยา แต่มีภารกิจเป็นอย่างอื่นคือ การตีความโครงสร้างของเครือข่ายและบทบาทของโครงสร้างเครือข่ายในความเป็นจริงได้รวมกฎกติกาในตลาดหรือระเบียบการของสายบังคับบัญชา เพราะเป็นวิธีการตีความของสำนักความคิดสถาบันนิยมใหม่แบบสังคมวิทยา กล่าวคือ เครือข่ายเป็นเสมือนพื้นฐานโครงสร้างขององค์ประกอบโลกในปัจจุบัน โดยเฉพาะบทบาทของเครือข่ายในเศรษฐกิจช่วงของการข้ามผ่าน ได้บ่งบอกคุณลักษณะของขั้นตอนที่ไม่สามารถกำหนดให้เครือข่ายได้กระจายรายได้ไปในสถานที่ที่ต้องการ โดยรวมทั้งข้อมูล การให้คำปรึกษา การเตรียมสิ่งที่นำไปสู่ความสำเร็จ การสร้างระดับความน่าเชื่อถือที่เพิ่มขึ้นและการอยู่ภายใต้การอุปถัมภ์สมาชิกของเครือข่าย คือการเกิดขึ้นของโครงสร้างความสัมพันธ์ ความสัมพันธ์ทางการค้าสะดวกมากยิ่งขึ้นหรือออกคำสั่งในระเบียบการ แนวทางของเครือข่ายไม่ได้ยืนอยู่ตรงกันข้ามกับแผนหรือตลาด แต่เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างแบบปิด ในกลไกที่เสมือนเป็นแผนหรือเศรษฐกิจในระบบตลาด

ภาพประกอบที่ 2 เครือข่ายแบบเปิดและแบบปิด

ที่มา : ชินศักดิ์ สุวรรณอักษร 2549, 36

จากภาพประกอบที่ 2 จะเห็นว่าเครือข่ายทางสังคมขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่แน่นอนซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานของการไว้วางใจ ทำให้เครือข่ายเป็นช่องทางในการระดมทรัพยากรในรูปแบบต่าง ๆ ปิดอยู่ตลอดเวลา ในขณะที่เครือข่ายแบบเปิดนั้นแค่ทำความรู้จักกัน ซึ่งต้องรอความน่าเชื่อถือต่อกันจึงจะนำไปสู่เครือข่ายการของการสนับสนุนทรัพยากร การเกิดขึ้นของตลาดหรือการสั่งการตามสายบังคับบัญชาไม่สามารถเป็นไปได้หากขาดเครือข่ายในตลาดและโครงสร้างของแผน รูปแบบของการปรับตัวในอำนาจแบบแนวตั้งเป็นรูปแบบที่ทำให้โครงสร้างของเครือข่ายเป็นระบบที่เพิ่มความยืดหยุ่นมากยิ่งขึ้นในคุณภาพของสายบังคับบัญชาที่มั่นคง หมายถึง โครงสร้างการบังคับบัญชาใช้องค์ประกอบของเครือข่ายที่มีคุณภาพ เป็นเครือข่ายที่สร้างความมั่นคง มีวิธีการเปลี่ยนแปลงการบังคับบัญชาด้วยตนเองและอยู่ภายใต้การกำหนดเงื่อนไขที่เกิด โครงสร้างการบังคับบัญชาในสถานการณ์วิกฤติ

บางครั้งเครือข่ายเป็นพื้นฐาน โครงสร้างในหลักการของความแตกต่างในความสัมพันธ์ทางสังคม การเอื้ออาทรต่อกันเป็นวิธีการที่ไม่นิยมนำมาใช้ในการกระจายผลผลิตระหว่างกันในโครงสร้างของเครือข่าย เราคิดว่าการเอื้ออาทรเป็นองค์ประกอบของการให้ในกิจกรรมทั้งหมดที่รวบรวมอยู่แค่เครือข่ายของครัวเรือน เครือข่ายผู้ประกอบการและเจ้าหน้าที่ราชการไม่ใช่เครือข่ายของการให้แบบเอื้ออาทรต่อกัน แต่เป็นเครือข่ายของการแลกเปลี่ยนที่มุ่งหวังผลประโยชน์ในระบบตลาดมากกว่าเพราะว่าการให้เป็นเงื่อนไขของสัญญา นอกจากการให้โดยไม่คิดมูลค่าในเรื่องของการให้คำแนะนำ การใช้ข้อมูลในการตัดสินใจ แต่การให้ทรัพยากรเป็นเรื่องยากเพราะไม่รู้ว่าจะให้บ้าง

การวิเคราะห์บทบาทของเครือข่ายในกระบวนการเหล่านี้จะพิจารณาในเรื่องการลดค่าใช้จ่ายในการบรรลุกิจกรรม เพราะว่าเป็นพลังที่เกิดขึ้นในกรอบของเครือข่ายได้สร้างความเชื่อถือให้พฤติกรรมของหุ้นส่วน ทั้งในรูปแบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ มีรากเหง้าของการจัดตั้ง ยึดหยุ่น ประนีประนอมกับระเบียบการที่เป็นอยู่ พื้นฐานของการให้คำนิยามพื้นฐาน โดยประสานวิธีการเข้าด้วยกันในครวัเรียน

ความเชื่อถือในหุ้นส่วนกิจกรรม คือ นัยของกระบวนการสนับสนุนประเพณีและตรรกะของครวัเรียนในท้องถิ่นที่ดูกว้างไว้ในตรรกะของระบบตลาด ซึ่งให้ความหมายราคาที่เป็นหนึ่งเดียว และตรรกะของอุตสาหกรรมที่เสนอแนะการกำหนดระดับมาตรฐานให้เกิดขึ้น ดังนั้นความเข้าใจเรื่องเครือข่ายและการเอื้ออาทรต่อกันไม่ได้สอดคล้องอย่างเด่นชัด การเอื้ออาทรต่อกันไม่ใช่ความสัมพันธ์หนึ่งที่อยู่ในโครงสร้างของเครือข่าย แต่เป็นความสัมพันธ์ที่ยืดหยุ่น หมายถึงเครือข่ายของครวัเรียนเกิดขึ้นในพื้นที่ฐานของเครือข่ายและเพื่อนฝูง

การอธิบายเกี่ยวกับเครือข่ายทางวิชาการด้านเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยาอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นในทศวรรษที่ 90 เอ็ม. กราโนเวทเทอร์ (M.Granovetter) ได้ศึกษาพฤติกรรมในตลาดแรงงาน และเห็นความแตกต่างกันของเครือข่ายที่เป็นเครือข่ายแบบอ่อนแอและแข็งแรง

เครือข่ายแบบอ่อนแอเป็นสะพานระหว่างความสัมพันธ์ที่แนบแน่นในกลุ่ม (Cluster) ของโครงสร้างทางสังคม เป็นการสร้างทางสังคม เป็นการประกันความสัมพันธ์ในการประกอบกิจกรรมกับคนที่ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างกัน คือ การเกิดช่องโหว่ของโครงสร้างขึ้นมาอย่างแพร่หลาย

ในขณะที่ความสัมพันธ์แบบแข็งแรงเป็นความสัมพันธ์ของตัวแทน คือ การให้ข้อมูลที่เป็นไปได้ในการโน้มน้ำวหลังเครือข่าย การวิเคราะห์โครงสร้างของปัจจัยด้วยการค้นคว้าในเครือข่ายเศรษฐกิจครวัเรียน ด้วยวิธีการคณิตศาสตร์ในส่วนของทฤษฎีกราฟ

เห็นได้ว่านักวิชาการหลายท่านเห็นพ้องต้องกันว่าเครือข่ายโครงสร้างเกิดขึ้นจากความเข้าใจที่ต่อเนื่องในความสัมพันธ์ทางสังคมที่ปรากฏขึ้น ดังเช่น โคลแมนหรือกราโนเวทเทอร์ เห็นว่า พื้นฐานความสัมพันธ์ของเครือข่ายตั้งอยู่บนความสัมพันธ์ส่วนตัวและมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับหน้าที่ที่มีอยู่ ผู้ปฏิบัติการเศรษฐกิจนั้นได้ผลิตซ้ำการกระทำอย่างง่าย กลายเป็นความเคยชินสำหรับความสัมพันธ์ต่อกัน กล่าวคือ ชีวิตความเป็นอยู่ความสัมพันธ์ส่วนตัวให้คุณลักษณะส่วนตัว และมีระดับความน่าเชื่อถืออย่างสูงชีวิตเป็นอยู่ประจำเป็นเรื่อง โทกหกและหลอกหลวงไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวเราทุกคน แต่ขึ้นอยู่กับสถาบันหรือการกระทำแบบ ศีลธรรมทั่วไป ความสัมพันธ์ในความคิดนี้เกิดขึ้นจากสังคมและการตกผลึกในความสัมพันธ์ทางสังคม กล่าวคือ ความสัมพันธ์ได้ถูกควบคุมโดยความสัมพันธ์ส่วนตัวบนพื้นฐานความเข้าใจวางใจกันได้

ข้อเสนอแนะในการวิเคราะห์เครือข่ายของสังคมมี ดังนี้

1. เครือข่ายเป็นตัวทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้ามีความคล่องตัวมากยิ่งขึ้น และทำตามคำสั่ง เป็นองค์ประกอบของโครงสร้างในกลไกเหมือนเป็นแผนหรือเศรษฐกิจในระบบ ตลาด

2. เครือข่ายเกิดเป็นเครื่องมือที่กระจายความเสี่ยงสูงภายใต้การเติบโตของ เศรษฐกิจมหภาคที่ไม่สามารถคาดคิดได้

3. เครือข่ายคือ โครงสร้างพื้นฐาน การเอื้ออาทรเป็นคุณลักษณะของความสัมพันธ์ เครือข่ายสามารถเป็น โครงสร้างพื้นฐานในหลักการของความสัมพันธ์ของช่วงสังคมที่หลากหลาย การเอื้ออาทรต่อกันเป็นความสัมพันธ์ในตัวที่เกิดขึ้นและเป็น ไปได้ในพื้นฐานของ โครงสร้าง เครือข่ายที่ได้กระจายไว้แล้วในแต่ละส่วน ๆ

4. การเอื้ออาทรต่อกันเป็นชนิดของความสัมพันธ์ที่ยึดครองในเครือข่ายครัวเรือน ซึ่งเกิดขึ้น ในพื้นฐานของเครือญาติและเพื่อนฝูง

หากนำเอามาใช้ในการศึกษาประกอบด้วยผลรวมของผู้แสดงในสังคม และชุด ความสัมพันธ์ต่อกันและกัน คุณภาพของผู้แสดงในสังคมนั้น ได้แสดงบทบาทความเป็นปัจเจกและ กลุ่มทางสังคม องค์กร เมือง ประเทศ ภายใต้ความสัมพันธ์นี้ไม่เพียงมีการติดต่อสื่อสารซึ่งกันและ กันระหว่างผู้แสดงเท่านั้น แต่รวมถึงความสัมพันธ์ของการแลกเปลี่ยนทรัพยากรที่หลากหลาย และ กิจกรรมที่มีความสัมพันธ์ร่วมกัน รวมทั้งความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกัน กิจกรรมเครือข่ายที่เกิดขึ้นนั้น สามารถวิเคราะห์ในรูปแบบจำลองของกระแสข้อมูลในเครือข่าย การพยากรณ์เส้นทางการพัฒนา สถานการณ์ทางสังคม การวิเคราะห์กระบวนการแลกเปลี่ยนทางสังคมและการศึกษาโครงสร้างของ องค์กรทางสังคม

การวิเคราะห์เครือข่ายสามารถเริ่มต้นกำหนดความแตกต่างกันในสภาพของ ผู้แสดงตามเครือข่ายที่แสดงเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์ในการกระทำต่อกันอย่างใกล้ชิดและให้ ความเป็นไปได้ของธรรมชาติโครงสร้างตามมา การพยากรณ์พฤติกรรมธรรมชาติของโครงสร้าง การจำแนกชนิดของผู้แสดงในการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองให้บรรลุ ดังนั้นการวิเคราะห์เครือข่าย ทางสังคมจึงเริ่มต้นจากกระบวนการกระทำร่วมกันระหว่างผู้แสดงในสังคมและการเกิดเงื่อนไขที่ ชัดเจนในกระทำร่วมกัน คือ เป็นแนวทางความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจก องค์กร หรือสถาบันเพื่อที่ จะแสดงว่าเป็นเสมือน โครงสร้างสังคมที่เกิดขึ้นภายใต้พื้นฐานการกระทำร่วมกันของเจ้าภาพและ อิทธิพลที่มีต่อกันและกัน

จากประเด็นที่ว่านี้ การวิเคราะห์เครือข่ายสังคมจึงไม่สามารถใช้การค้นคว้า โครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสัญลักษณ์ เช่น วัช เพศ สีสิวและอาชีพได้ แต่ต้องวิเคราะห์ โครงสร้างการ กระทำของเจ้าภาพทางสังคม ดังนั้นการวิเคราะห์จึงเริ่มต้นที่การศึกษาการกระทำ ทางสังคมของผู้แสดงและการสร้างแผนผังการกระทำร่วมกัน นอกจากนั้นสามารถวิเคราะห์ ความสัมพันธ์ระหว่าง ตำแหน่งของผู้แสดงและธรรมชาติของปัจเจกที่เกิดขึ้น

ในการวิเคราะห์เครือข่ายนั้นต้องให้ความสำคัญต่อรูปแบบของการกระทำร่วมกัน ที่มาจากความเชื่อถือที่มีต่อกันระหว่างผู้ปฏิบัติการ บรรทัดฐาน กฎและการลงโทษที่มีอิทธิพลต่อ พฤติกรรมของผู้แสดงในเครือข่ายทางสังคม และรวมถึงกระบวนการที่มีความสัมพันธ์ต่อกัน ใน กรณีจะช่วยให้การวิเคราะห์บทบาททางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับชิ้นส่วนหลักของเครือข่ายนั้น เช่น ความสัมพันธ์ของหัวหน้ากับลูกน้อง ความสัมพันธ์แบบเพื่อนฝูงและเครือญาติ การประสาน กันของทรัพยากรเครือข่ายแบบส่วนตัว และผู้แสดงกับบรรทัดฐานการกระทำในเครือข่ายทางสังคม ที่ก่อรูปเครือข่ายแบบทุนของเครือข่าย

ทุนของเครือข่ายนั้น สามารถพิจารณาเป็นผลรวมของความได้เปรียบอย่างที่ได้ ผู้ แสดงได้รับในการผลิตตามช่วงเวลาสำหรับการบรรลุในกิจกรรมเหล่านั้น พื้นฐานการค้นคว้า ปัญหาที่อยู่ในกรอบคำถามที่ว่า พลังส่วนไหนที่ทำให้ชิ้นส่วนหลักของเครือข่ายมีพลังและสูญ หายไป เครือข่ายได้เปลี่ยนแปลงโครงสร้างของตนเองภายใต้อิทธิพลภายนอกอย่างไร มีสถานี ภายภาพของเครือข่ายสังคมหรือไม่

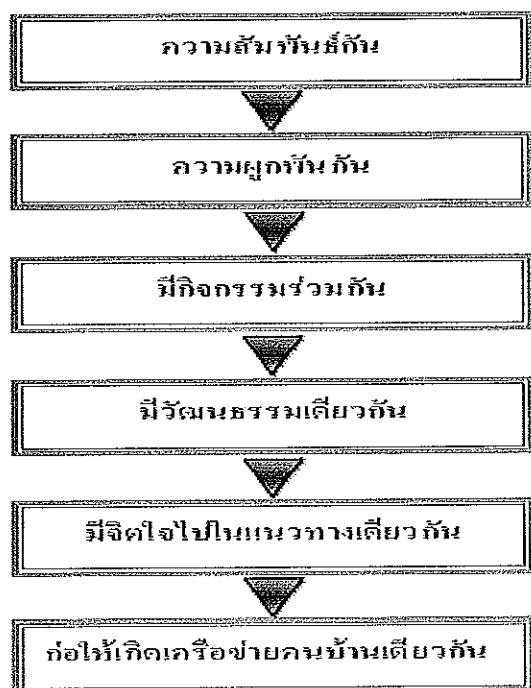
2. การก่อรูปของเครือข่ายและประเภทของเครือข่ายทางสังคม

การเกิดขึ้นของเครือข่ายสังคมทั้งในอดีตและปัจจุบันพัฒนามาจากความจำเป็นที่ ต้องแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีมิติเวลาและพื้นที่ที่ต่างก็สร้างตัวตนที่แตกต่างกัน โดย จำแนกเครือข่ายได้ดังนี้ (ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549)

เครือข่ายคนบ้านเดียวกัน

การเกิดขึ้นของเครือข่ายมีอยู่หลายแบบ แต่รูปแบบที่นิยมนำมาอธิบายคือรูปแบบ ของคนที่เคยมีความสัมพันธ์กันมาก่อนในห้องดินหรือชุมชนและก่อให้เกิดกิจกรรมของ ความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในพื้นที่โดยไม่มีคนอื่น มีแต่คนกันเองหรือคนที่รู้จัก เป็นความหมาย ของการแบ่งกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถกำหนดกิจกรรมที่ไม่ได้แสวงหากำไรสูงสุดเกินความจำเป็น แต่ หมายถึง การลดความเสี่ยงให้ต่ำที่สุด คือ มีลักษณะเป็นเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน ซึ่งมีคุณลักษณะ

ดังนั้น การเกิดขึ้นของเครือข่ายแบบนี้จะมีคนเข้ามาเป็นสมาชิกใหม่ตลอดเวลา แต่ไม่มีความสัมพันธ์ด้านการค้า การตรวจสอบเป็นไปในลักษณะของการใช้บริการตอนแรกเริ่มในคุณภาพของผู้ช่วย และหลังจากนั้นจะกลายเป็นคนในพื้นที่ที่มีความเป็นอยู่ของตนเอง และการเกิดเครือข่าย มีความเป็น อัตลักษณ์ของตนเอง เป็นการสร้างเครือข่ายอาชีพเพื่อเอาตัวรอดร่วมกัน เช่น การพึ่งพาแรงงาน การนิยมนำแรงงานมาประกอบกิจกรรมที่เน้นความเร็วร่วมกันและสร้างระบบเครดิตขึ้นมาช่วยเป็นหลักประกันเพื่อเอาตัวรอดร่วมกัน (ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549)

ภาพประกอบที่ 3 แผนภูมิการเกิดขึ้นของเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน

ที่มา: ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549, 84

ลักษณะเฉพาะของคนในท้องถิ่นแบบเครือข่ายความเป็นคนบ้านเดียวกัน มีการจัดระบบความสัมพันธ์ในลักษณะของการเป็นเครือข่ายแบบไม่เป็นทางการ คือ ดำเนินชีวิตในลักษณะที่เป็นการช่วยเหลือพึ่งพากันของบุคคลในหมู่บ้าน เมื่อเกิดปัญหาที่มีการให้คำแนะนำและให้การช่วยเหลือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการพึ่งพากันในการทำมาหากิน แบ่งปันข้าวปลาอาหาร มีการให้คำปรึกษากันระหว่างญาติพี่น้องและบุคคลอื่นในหมู่บ้าน เวลามีปัญหา ก็ไปปรึกษากับญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียง แล้วเขาก็จะแนะนำว่าให้ไปทำอาชีพต่างๆ เช่น การขายของ รับจ้างต่างๆ (ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549, 84-85)

ความผูกพันของคนในเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน

ความผูกพันที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่รู้จักกันตามเครือข่ายที่ตนเองสร้างขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นเครือญาติหรือเพื่อนบ้าน อันจะนำไปสู่ความไว้วางใจในที่สุด ในขณะที่ภายในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่มีความสัมพันธ์กันมาในพื้นฐานของเครือญาติเชิงชาติพันธุ์ ที่มีความเชื่อเรื่องเดียวกัน บ้างก็อยู่ในรูปของผีตัวเดียวกัน (หมายถึงเครือญาติเดียวกันซึ่งนับถือฝ่ายแม่เป็นความเชื่อเฉพาะถิ่น) หรืออยู่ในรูปไทเฮา (การเรียกคนในพื้นที่ที่อยู่ร่วมกัน และมีความเชื่อเดียวกันของท้องถิ่นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยกันและกัน) คนที่อพยพมาจากสถานที่เดียวกันและมาตั้งถิ่นฐานร่วมกัน ลักษณะเครือข่ายความเป็นคนบ้านเดียวกันเช่นนี้ก่อให้เกิดความเป็นเครือข่ายทางสังคมที่ไม่เป็นทางการอย่างง่าย ซึ่งแสดงออกมาเป็นสถาบันของตนเองตามชื่อที่ เรียกว่าไทเฮา หรือผีตัวเดียวกัน โดยหมายถึงของการช่วยเหลือและการบริการในรูปแบบต่างๆจนเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งมีบรรทัดฐานและกฎที่กำกับสถาบันของตนอยู่ (ชินสัถค สุวรรณอังกริช 2549, 85-86)

กิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน

กิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนเป็นภารกิจที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งเรียกร่องเพื่อบรรลุกิจกรรมและสนับสนุนการดำเนินชีวิตให้อยู่รอด เช่น กิจกรรมการพัฒนาอาชีพ จัดเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน การกำหนดกิจกรรมการพึ่งพากันและกันภายในคนบ้านเดียวกัน ซึ่งทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ส่วนรวมในชุมชนของตนเอง เช่น การรวมกลุ่มทางวัฒนธรรมในรูปแบบที่เคยเป็นเพื่อนเล่นกันมาก่อน แล้วมีเหตุการณ์ที่ได้ช่วยเหลือกันมา เช่นการร่วมมือกันในการประชุมเพื่อกำจัดลูกน้ำยุงลาย มีการเชิญวิทยากรมาให้ความรู้ มีการขอความร่วมมือจากสถานีนอมาลัยเพื่อให้คำแนะนำในการกำจัดยุง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ให้ความหมายของวัฒนธรรมทางเครือข่ายว่าเป็นเหมือนกับการขอความร่วมมือโดยอาศัยทั้งคนในและนอกพื้นที่ หากกิจกรรมที่ทำประสบผลสำเร็จก็จะมีคนเข้ามาหาและขอรับรองอยู่อย่างต่อเนื่อง จึงทำให้เกิดการเกาะกลุ่มทางสังคมของตนเองขึ้นมาอย่างอัตโนมัติทั้งนอกพื้นที่และในพื้นที่ของตน

การมีวัฒนธรรม จิตใจไปในทางเดียวกัน

การมีวัฒนธรรม จิตใจไปในทางเดียวกัน คือ วิธีการปฏิบัติและการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันที่ยึดเป็นเกณฑ์ในการปฏิบัติ เป็นนิสัยใจคอและพฤติกรรมที่แสดงออกมาของกลุ่มคนในพื้นที่

การเกิดขึ้นของเครือข่ายคนบ้านเดียวกันอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อต่อสิ่งที่โลก เครือข่ายตนเองให้การยอมรับนับถือ เช่น ความเชื่อต่อเจ้าปู่ในพื้นที่หรือศูนย์กลางพิธีกรรมบางอย่าง โดยความเชื่อที่เกิดขึ้นมีส่วนสำคัญในการจัดความแตกต่างของคนมาจากหลากหลายพื้นที่

เหตุผลที่เกิดขึ้นนี้สามารถจัดความแตกต่างของกลุ่มคนได้ การเข้าร่วมพิธีกรรม ในชุมชนแสดงถึงอัตลักษณ์ของตนเองในพื้นที่ ความสัมพันธ์นี้เกี่ยวข้องกับมิติเวลาที่เข้ามาตั้ง บ้านเรือนอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ในฐานะเพื่อนบ้านที่ไม่สามารถปฏิเสธได้ ดังนั้น เมื่อเกิดปัญหา ในชีวิตประจำวันเพื่อนบ้านคือสถาบันแรกที่สามารถช่วยแก้ไขปัญหารูปแบบต่าง ๆ ได้ เช่น การ ระดมความช่วยเหลือในงานศพ งานแต่งงานหรือเทศกาลต่าง ๆ รวมทั้งการเอาใจใส่ดูแลปัญหาต่อกันทั้งทางด้านวัตถุและจิตใจ การรักษาความปลอดภัยของสังคม จึงอาจกล่าวได้ว่าเพื่อนบ้านเป็น พื้นฐานของสถาบันหน่วยย่อยในชุมชนโบราณที่เกิดขึ้นก่อนที่รัฐจะเข้ามามีบทบาทในการจัดการ เหมือนปัจจุบัน

เครือข่ายระหว่างครัวเรือน

การเข้าสู่วัฒนธรรมการผลิตเพื่อแลกเปลี่ยนนั้นสะท้อนถึงความสัมพันธ์ภายใน ครอบครัวยุคใหม่และเพื่อนฝูงที่รู้จักกัน ความสัมพันธ์ระหว่างคนทั่วไปนั้นเป็นความสัมพันธ์ แบบประเพณี แบบพ่อกับลูก โดยพ่อปกครองลูกเพราะประเพณีในการเอาตัวรอดนั้นได้ผ่านการ ชี้นำโดยประสบการณ์ของคนอาวุโส จึงทำให้กระบวนการเรียนรู้และการขัดเกลาต้องได้รับการ ยอมรับจากผู้ที่เคยผ่านมาก่อน ดังวลีที่ว่า “อาบนํ้าร้อนมาก่อน” มีการดำรงอยู่ร่วมกันในประเพณี ของครอบครัวพ่อแม่ที่เหนียวแน่นมาก และเกือบพังทลายลงเมื่อปรับตัวเองเข้าไปสู่ระบบตลาด

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องและคนรู้จักที่ห่างเหินกัน หรืออาจจะมีการรวมตัวกันมากยิ่งขึ้นในการเข้าสู่การแก้ไขปัญหา โดยการพยายามใช้ฐานทรัพยากรของตนเอง ในเรื่องแรงงานครอบครัวหรือการกระจายทรัพยากรระหว่างครัวเรือน ซึ่งกลายเป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างมากต่อการอยู่รอดของครัวเรือนในปัจจุบันและก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายไปในที่สุด ท่ามกลางความสัมพันธ์ด้านการทำงาน ที่อยู่อาศัยและการใช้ชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวในท้องถิ่น ซึ่งอยู่ในลักษณะของเครือข่ายของผู้ปกครองและเพื่อน บ้าน

ความสัมพันธ์ที่เป็นประ โยชน์นำมาสู่ความคุ้มค้ำระหว่างคนที่สอดคล้องกัน ใน ครอบครัวยุคใหม่เป็นธรรมชาติของสังคมที่มีการกระทำร่วมกันระหว่างคน โดยมีความสัมพันธ์ สนิทสนมซิดชิดต่อกันอันเนื่องมาจากความเป็นเครือญาติผลประ โยชน์ทั่วไปหรือการเข้าร่วมของ เพื่อนฝูงและให้อารมณ์ความรู้สึกต่อผู้อื่น เช่น อารมณ์ของตนเองจากความคิดด้านเศรษฐกิจใน

เหตุการณ์ที่ว่า เมื่อไทร์มีการแลกเปลี่ยนในวัตถุและการบริการ การทบทวนการผลิตซ้ำในรายละเอียดที่วานี้ได้ทำให้เกิดการกระทำร่วมกันในรอบๆ ครอบครัวของตนเอง ในชนิดของรูปแบบความคิดความสัมพันธ์แนบแน่นและมีการติดต่อที่มั่นคง

การนำความหมายของเครือข่ายระหว่างครัวเรือนเป็นเสมือนความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว โดยเป็นการรวมตัวอย่างสมัครใจในการแลกเปลี่ยนกันต่อกันระหว่างการผลิตทางวัตถุจิตใจและการบริการที่มีอยู่ในช่วงเวลาที่เพียงพอต่อการกำหนดระดับความสัมพันธ์ซึ่งให้ความหมายว่าเป็นคนในเครือข่ายของตนเอง

เครือข่ายระหว่างครัวเรือนประกอบด้วย

1. ครอบครัวพ่อแม่
2. ครอบครัวบุตร
3. ญาติพี่น้องที่มีความใกล้ชิด
4. เพื่อนที่สนิทชิดเชื้อของครอบครัว
5. คนรับใช้
6. เพื่อนและคนที่รู้จัก
7. คนที่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน

ความสัมพันธ์เช่นนี้ได้รับการพัฒนาภายในและระหว่างท้องถิ่นของตนเอง หรือในกรณีที่ไปอยู่รวมกันในด้านอื่น อย่งไรก็ตาม สภาพความเป็นอยู่ในการปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ทำกินทำให้เครือข่ายของครัวเรือนต้องการหักทลายพบปะกับครอบครัวอื่นบ่อยครั้งขึ้นนับเป็นความพิเศษและความเข้มข้นในการแลกเปลี่ยน ซึ่งส่งผลให้เกิดประโยชน์จากการใช้เครือข่ายระหว่างครอบครัวดังนี้

1. การช่วยเหลือพึ่งพาวัฒนธรรมร่วมกัน การร่วมมือในการทำงานและการค้นหาทรัพยากรร่วมกัน
2. ยืนยันในความสัมพันธ์และการติดต่ออย่างมั่นคง คือมีสิทธิเท่าเทียมกันและการยอมรับกันและกัน
3. สอดคล้องกับสภาพทางสังคมที่สามารถพึ่งพาและเกื้อกูลกัน
4. สนับสนุนด้านศีลธรรมในกรอบของเครือข่ายและสิ่งแรก คือ ให้ความช่วยเหลือทางจิตใจ
5. การส่งผ่านคุณค่าของชาติพันธุ์ ศาสนาและประเพณีของชาติพันธุ์

เครือข่ายการเมือง

เครือข่ายการเมือง เป็นรูปแบบของเครือข่ายที่มีความสำคัญมากในปัจจุบัน การศึกษาเครือข่ายทางการเมืองเป็นที่ยอมรับมากยิ่งขึ้นในช่วงทศวรรษที่ ๗๐ เนื่องจากการอธิบายความสัมพันธ์ทางการเมือง โดยมุมมองของสำนักคิดพฤติกรรมนิยมและ โครงสร้างหน้าที่ไม่สอดคล้องกับปรากฏการณ์ทางสังคม และมีข้อจำกัดอย่างมากในการคลี่คลายปรากฏการณ์ดังกล่าว

การให้ความหมายของเครือข่ายการเมืองมีอยู่หลากหลาย ตามแนวทางของแต่ละสำนักคิด สำนักใหญ่ของการศึกษาเครือข่ายการเมืองคือสำนักแองโกลแซกซอนและสำนักเยอรมนี สำนักแองโกลแซกซอน เน้นศึกษาความสัมพันธ์ร่วมกันระหว่างรัฐกับกลุ่มผลประโยชน์ แนวคิดนี้หมายถึงการประกันความสัมพันธ์ระหว่างการวิเคราะห์ในระดับจุลภาค ที่มีผลประโยชน์กับภาครัฐ ในความสัมพันธ์และการแก้ไขปัญหาเฉพาะ ความสัมพันธ์กับการกระจายอำนาจรัฐในสังคมสมัยใหม่ ให้ความหมายว่าเครือข่ายการเมืองเสมือนนายหน้า ในขณะที่สำนักเยอรมนีเห็นว่าเครือข่ายการเมืองเป็นรูปแบบการจัดการโดยรัฐในปัจจุบัน โดยมีความแตกต่างจากการจัดลำดับโครงสร้างอำนาจและตลาด เพราะรัฐในสภาพปัจจุบันไม่สามารถประกันความต้องการบริโภคแก่สังคมได้ จึงมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการจัดการเสียใหม่ พวกเขาเห็นว่าเครือข่ายการเมืองได้ให้ความหมายในการบวนการสื่อสารในสังคมยุคสมัยใหม่ (Postmodern) และการเข้าร่วมการเมืองแบบประชาธิปไตย กล่าวคือการจัดลำดับโครงสร้างความสำคัญของตลาดและระบบการเมืองไม่สามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการผลประโยชน์และทรัพยากรของเจ้าภาพในแต่ละระดับ รวมทั้งในกระบวนการแก้ไขปัญหาในการตัดสินใจการเมือง ยกเว้นรูปแบบในการจัดการแบบเครือข่ายการเมืองเท่านั้นที่ทำได้ (ชินสัคค สุวรรณอักษร 2549)

ดังนั้น การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงมีความสำคัญ เพื่อทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายสังคมว่าส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกัน เพราะโดยทั่วไปธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ย่อมมีการแลกเปลี่ยนและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ผ่านอุดมการณ์ในการทำกิจกรรม ทั้งในระหว่างบุคคล เครือญาติ และชุมชนภายในและภายนอก เพื่อนำไปสู่การเรียนรู้และการพัฒนาตัวเอง

3. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ผู้วิจัยได้ทำการรวบรวมงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาภายใต้หัวข้อการสร้างเครือข่ายทางสังคม ดังนี้

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำแม่เกาะตำบลสะดวง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ของกำจรเดช ศรีวิสัย (2551) เพื่อศึกษาเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เกาะของกลุ่มอนุรักษ์กลุ่มน้ำแม่เกาะ และเพื่อศึกษาปัจจัยและกระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำแม่เกาะ ตำบลสะดวง อำเภอแม่วิม จังหวัดเชียงใหม่ กระบวนการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ ประกอบด้วยปัจจัยภายในของชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาด้านการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของชุมชน ลักษณะชุมชนและระบบนิเวศ วิถีชีวิต วัฒนธรรมชุมชน และระบบเครือญาติ มีสาเหตุ คือ การบุกรุกทำลายป่าทำให้เกิดการขาดแคลนน้ำ เกิดการขัดแย้งเพื่อแย่งชิงทรัพยากรกับชุมชนใกล้เคียง และ การได้รับผลกระทบจากนโยบายและการกำหนดมาตรการการจัดการป่าของรัฐ จึงเกิดการรวมตัวกันเพื่อระดมความคิดในการแก้ไขปัญหาของชุมชน ทำให้ชุมชนมีพื้นที่เขตป่าอนุรักษ์เพิ่มขึ้น ส่งผลให้มีปริมาณน้ำในลำห้วยมีเพิ่มมากขึ้น มีระบบนิเวศป่าไม้อุดมสมบูรณ์ สามารถสร้าง กฎระเบียบหรือกติกาทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ น้ำและสัตว์ป่า ภายใต้ความร่วมมือจากกลุ่มบุคคลต่างๆ ในชุมชน มีการประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกิดแหล่งอาหารธรรมชาติของท้องถิ่น สามารถพัฒนาพื้นที่ให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว และเกิดกระบวนการเรียนรู้แลกเปลี่ยนแนวคิดในในเวทีต่าง ๆ ของชุมชนองค์กรและกลุ่มเครือข่ายต่างๆ เพื่อสร้างพลังชุมชนในการร่วมจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่อย่างยั่งยืนต่อไป

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชนของธวัชชัย จันจุฬา (2551) เพื่อศึกษารูปแบบการจัดการองค์กรและกระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน โดยการจัดการองค์กรของเครือข่ายชาวบ้านมีรูปแบบการจัดองค์กรแบบหัววัด ใช้ศรัทธาเป็นตัวตั้ง การจัดตั้งองค์กรลักษณะนี้เป็นรูปแบบที่ชาวบ้านคุ้นเคย โดยชุมชนหรือสมาชิกในเครือข่ายอนุรักษ์เวียงคังมีการพึ่งพาอาศัย เคารพในความเป็นมนุษย์เท่ากัน เคารพในธรรมชาติซึ่งสอดคล้องกับลักษณะความเป็นชุมชนที่นับถือพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐาน มีการบริหารจัดการเครือข่ายลักษณะอุปถัมภ์ ในแต่ละหัววัดจะขึ้นตรงต่อวัดที่เป็นศูนย์กลางในชุมชน การจัด โครงสร้างองค์กรลักษณะนี้เป็นโครงสร้างเดิมที่มีชุมชน เช่น การแบ่งหมวดหมู่ของชาวบ้านในการทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา การอุปถัมภ์พระสงฆ์ภายในวัด เป็นต้น กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายอนุรักษ์เวียงคังเป็นการเรียนรู้ที่ใช้ฐานวัฒนธรรมชุมชนประเพณีเป็นตัวตั้ง กระบวนการเรียนรู้ลักษณะนี้เป็นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภายในเครือข่ายตนเองเป็นเบื้องต้น ผ่านการทำกิจกรรมต่างๆ ในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติ หลังจากนั้นได้นำมาสรุปเป็นบทเรียนจากการทำกิจกรรม มีการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้กับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อสนับสนุนและเสริมสร้างความเข้มแข็งของเครือข่าย

การศึกษาเรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายองค์กรชุมชนกรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดใน จังหวัดตราด อภิญา คุณาพรธรรม (2551) เพื่อศึกษาพัฒนาการของการรวมตัวของกลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเปรี๊ดในจังหวัดตราด วิเคราะห์กระบวนการจัดการป่าชายเลนอย่างยั่งยืนของกลุ่มอนุรักษ์ฯ และเพื่อนำผลการศึกษาที่ได้มาเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป เครือข่ายหมายถึงการรวมกลุ่มกันของบุคคลในชุมชน เพื่อระดมความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันจนทำให้ทุกคนรวมตัวเกิดสำนึกร่วม เห็นประโยชน์และศรัทธามั่นต่อการรวมตัวกัน แล้วขยายแนวร่วมออกสู่ชุมชนใกล้เคียงรวมพลังเพื่อต่อรอกับกลุ่มอื่นๆ ในสังคม แนวคิดเรื่องชุมชนกับเครือข่ายทางสังคมมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ชุมชนเกิดเครือข่ายการเรียนรู้โดยศึกษาจากชุมชนใกล้เคียงหรือจัดตั้งกันเองภายในชุมชนและพัฒนาเป็นเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างพลังต่อรองในอันที่จะตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนอย่างไร ซึ่งแนวคิดดังกล่าวจัดเป็นแนวคิดที่มีความสำคัญและถูกนำมาใช้กันอย่างแพร่หลาย ในการอธิบายภาพการเคลื่อนตัวจากกลุ่มสู่การรวมตัวเป็นเครือข่ายเพื่อสร้างพลัง ในการขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนาหรือสร้างพลังในการเปลี่ยนแปลงสิ่งต่างๆ ในสังคม

การศึกษาเรื่อง กระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น ในการขับเคลื่อนกระบวนการนโยบายสาธารณะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน กรณีศึกษาเครือข่ายลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา ของพดธิหงส์ พิศาลวัชรินทร์ (2550) เพื่อศึกษาสถานภาพของกลุ่มเครือข่ายชุมชนท้องถิ่น การสร้างกระบวนการนโยบายสาธารณะในด้านสิ่งแวดล้อมชุมชน และวิเคราะห์หาแนวทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน กระบวนการสร้างและการก่อตัวนโยบายสาธารณะ พบว่ามีการใช้กิจกรรมเป็นช่องทางเพื่อประสานความร่วมมือ โดยมีประชาชนในพื้นที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้ฝ่ายอื่นๆ เคลื่อนไหวทั้งในการเรียกร้องสิทธิและมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายของพื้นที่ ผลจากการวิเคราะห์หาแนวทางในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน ต้องอาศัยหน่วยงานจากทุกฝ่ายทั้งจากภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนร่วมกันในการอนุรักษ์ฟื้นฟูและพัฒนาสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา โดยใช้ความรู้เป็นตัวขับเคลื่อนในทุกๆฝ่าย เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ โดยการ ใช้ปัญหาพื้นที่เป็นตัวตั้ง การปรับใช้วิธีการที่เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชน ในท้องถิ่น

การศึกษาเรื่อง รูปแบบกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ กรณีศึกษา : สหกรณ์ โคนมพิทลุง ของศุภนิธย์ บุญอยู่พงษ์ (2547) เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบและปัจจัยของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และเพื่อนำรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียน โดยกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ พัฒนามาจากการตระหนักถึงปัญหา โดยผู้นำที่ได้รับการสนับสนุนจากชุมชนให้แก่ปัญหาของชุมชน และขยายเชื่อมประสานแลกเปลี่ยนเรียนรู้ให้เกิดกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของชุมชน จนเกิดการปฏิสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนทั้งกับภาครัฐ เอกชน ชุมชน ธุรกิจ และองค์กรวิชาการ ภายใต้องค์ประกอบหลัก คือ คน ความรู้ และทรัพยากร ด้านการพัฒนาของเครือข่ายการเรียนรู้ขึ้นอยู่กับประเด็นสำคัญ คือ การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ โดยมีปัจจัยที่สนับสนุนให้เครือข่ายประสบความสำเร็จ ได้แก่ ความตระหนักในปัญหาของชุมชน การมีผู้นำชุมชนที่มีความสามารถ ตลอดจนความสามารถในการประสานเชื่อมโยงกับองค์กรภายนอกเพื่อนำแนวคิดใหม่มาพัฒนา โดยผ่านกิจกรรมเครือข่ายอย่างมีปฏิสัมพันธ์ ซึ่งมีทั้งกิจกรรมการพัฒนาทักษะเรียนรู้ด้านข้อมูล ข่าวสารและอาชีพ และกิจกรรมการแก้ปัญหาทักษะพื้นฐานการดำรงชีพ และการนำรูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้เป็นแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในโรงเรียนมี 2 ลักษณะ คือ การพัฒนาระบบการเรียนรู้แนวโรงเรียนชุมชน โดยโรงเรียนทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนให้มีการประสานเชื่อมโยงกันระหว่างโรงเรียนกับชุมชนและการส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ในชุมชน โดยชุมชนที่มีความเข้มแข็งทำหน้าที่ในการขับเคลื่อนเพื่อถ่ายทอดประสบการณ์ให้กับโรงเรียน จัดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกับโรงเรียน

การศึกษาเรื่อง กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม : กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี ของไพฑูริ วังศ์อนุตร โรจน์ (2544) เพื่อศึกษาพัฒนาการความสัมพันธ์ กระบวนการร่วมมือ และการติดต่อสื่อสารของกลุ่ม องค์กร และแกนนำในเครือข่ายทางสังคมของชุมชนในระดับตำบล เพื่อศึกษาองค์ประกอบ และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของกลุ่ม องค์กร และแกนนำในชุมชนระดับตำบลและเพื่อวิเคราะห์และนำเสนอแบบแผนความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางสังคมชุมชน ในลักษณะของสัญลักษณ์และแผนผังความสัมพันธ์ (Community Network map) โดยโครงสร้างและฐานเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มีในชุมชน อันประกอบไปด้วย ความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เพื่อนบ้านและพรรคพวกเพื่อนฝูง ความสัมพันธ์ผ่านการประกอบอาชีพ ความสัมพันธ์ผ่านประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและวัฒนธรรม วัด โรงเรียน และโครงสร้างและช่องทางการติดต่อสื่อสาร เป็นรากฐานที่สำคัญที่นำไปสู่ความร่วมมือในชุมชน และความสัมพันธ์ในลักษณะต่างๆ นี้ได้พัฒนาไปสู่กลุ่มที่มีความเป็นทางการมากขึ้น ในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์กับภายนอก พบว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ของบุคคล เป็นตัวกลางที่จะ

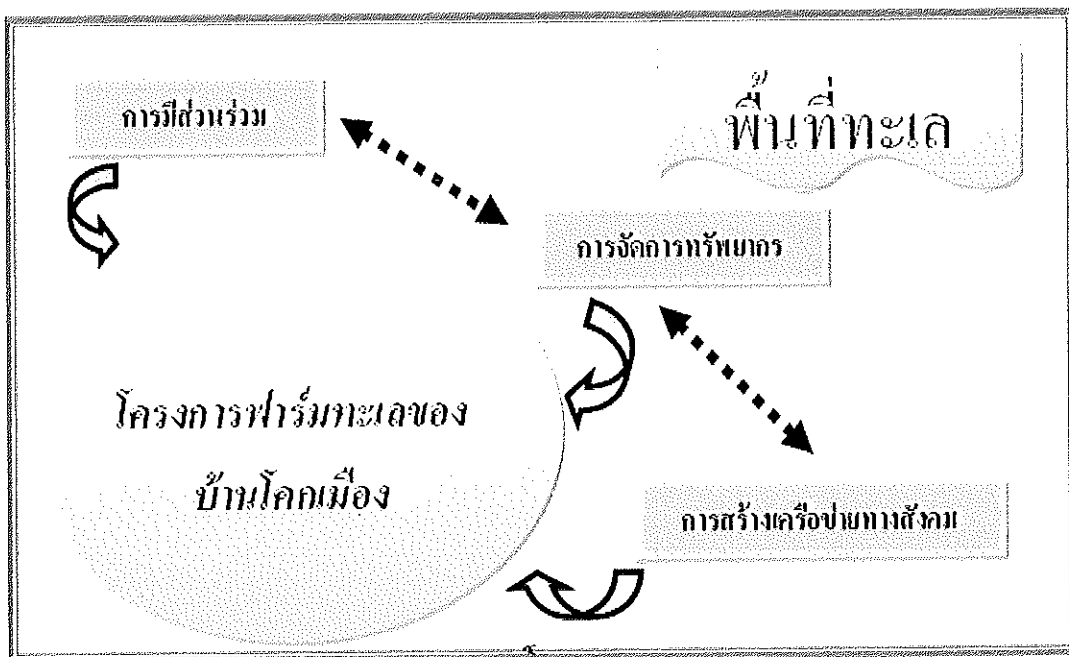
เชื่อมโยงให้เกิดความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล องค์กรหรือหน่วยงานภายนอกกับชุมชน ดังนั้น การวิเคราะห์เครือข่ายทางสังคมของชุมชน สามารถแยกพิจารณาระดับความสัมพันธ์เป็น 3 ชั้น คือ ชั้นความสัมพันธ์ของชุมชน ชั้นกลุ่มต่างๆ หรือพลเมืองที่คั่นตัว และชั้นตัวกลางหรือแกนนำ โดยปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อเครือข่ายทางสังคมของชุมชน คือ ฐานความสัมพันธ์ที่หลากหลาย สถานภาพของกลุ่มและบุคคล ผู้นำภูมิศาสตร์และทรัพยากร ศูนย์รวมจิตใจและสำนึกร่วมของคนในชุมชน โครงสร้างและช่องทางการติดต่อสื่อสาร ธรรมเนียมปฏิบัติ ผลประโยชน์ร่วมกับความเข้าใจของคนในชุมชนและกระแสแนวคิดในสังคม

การศึกษาเรื่อง การศึกษาเครือข่าย ในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนกุชูด ทะเลสาบสงขลา นุชนาถ จันทร์วิเศษ (2543) มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาการเกิดความเข้าใจในกระบวนการเครือข่ายที่เกิดขึ้นและสามารถอธิบายถึงปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนที่มีผลต่อกระบวนการเครือข่ายเพื่อการปรับใช้เป็นส่วนที่เรียนต่อพื้นที่อื่นในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน โดยทำการศึกษาในชุมชนกุชูด อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา ผลการศึกษาพบว่า พัฒนาการเกิดเครือข่ายเริ่มจากการเกิดกลุ่มองค์กรในชุมชนกุชูดขึ้นแล้วมีการเชื่อมต่อไปยังกลุ่มต่างๆ ภายนอกให้มีการทำงานเป็นเครือข่ายกัน โดยมีเป้าหมายร่วมกันคือ การฟื้นฟูทะเลสาบสงขลาและพบว่ากระบวนการที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัยเงื่อนไขภายในชุมชนที่ก่อให้เกิดการรวมตัวกันในการแก้ปัญหาของชุมชนในระดับหนึ่งก่อนซึ่งประกอบด้วยการมีจิตสำนึกร่วมของคนในชุมชนจากการเผชิญภาวะวิกฤตร่วมกัน การมีผู้นำที่หลากหลายและเข้มแข็ง การมีโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมในแนวราบ การมีองค์กรชุมชนที่มีองค์ประกอบของผู้คนที่หลากหลายมีศักยภาพในการทำงาน การมีช่องทางการสื่อสารภายในชุมชนที่หลากหลายและเอื้อให้คนได้มารวมกันพบปะแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ เหล่านี้เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการผลักดันให้เกิดการเชื่อมต่อกับกลุ่มต่างๆ ให้เข้ามาทำงานเป็นเครือข่ายในการในการจัดการดูแลทะเลสาบร่วมกัน

ดังนั้น การนำแนวคิดเครือข่ายทางสังคม เพื่ออธิบายถึงการรวมกลุ่มกันของบุคคลในชุมชน เพื่อระดมความรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ในการที่จะแก้ไขปัญหาของชุมชนร่วมกันจนทำให้ทุกคนรวมตัวเกิดสำนึกร่วม เห็นประโยชน์และศรัทธามั่นต่อการรวมตัวกัน แล้วขยายแนวร่วมออกสู่ชุมชนใกล้เคียงรวมพลัง เพื่อต่อตรงกับกลุ่มอื่นๆชุมชนเกิดเครือข่ายการเรียนรู้โดยศึกษาจากชุมชนใกล้เคียงหรือจัดตั้งกันเองภายในชุมชนและพัฒนาเป็นเครือข่ายทางสังคมเพื่อสร้างพลังต่อตรงในอันที่จะตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง

4. กรอบแนวคิดในการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เกิดจากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ชุมชนบ้าน โลกเมือง ตำบลบางเหริยง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา สัมภาษณ์ชุมชน พูดคุยกับชาวบ้านหลากหลาย เรื่องราวของชุมชน ในด้านสภาพทั่วไปของชุมชน ตลอดจนแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชุมชน โดยผู้วิจัยได้สำรวจรอบๆ ชุมชน ซึ่งพื้นที่ของบ้าน โลกเมืองมีพื้นที่บางส่วนติดกับทะเลสงขลา ซึ่งสิ่งที่ผู้วิจัยสังเกตเห็นในระหว่างการสำรวจพื้นที่นั้น แนวเขตบริเวณที่กั้นอยู่ในทะเลซึ่งชาวบ้าน เรียกว่า “ฟาร์มทะเล” ผู้วิจัยจึงเกิดคำถามว่า ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเลอย่างไร

ภาพประกอบที่ 4 แสดงกรอบแนวคิดที่ใช้ในการศึกษา

โดยกรอบแนวคิดหลักสำคัญของการวิจัยที่ผู้วิจัยมุ่งศึกษา คือ ประการแรกชุมชนกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล ในจุดเริ่มต้นของการเกิดฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง ความเป็นมาของกิจกรรมที่เกิดขึ้นว่าเป็นอย่างไรและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งผู้วิจัยต้องการอธิบายให้เห็นถึงพัฒนาการของพื้นที่และผู้คนในชุมชนถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน มีการกระตุ้นจิตสำนึกของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วม ในการดูแลและแก้ปัญหาอย่างไรและการจัดการทรัพยากรประมงในการจัดการทรัพยากร โดยชุมชน โดยมีรูปแบบการจัดการทั้งความสามารถในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นเกี่ยวกับการศึกษานี้ต้องการทราบถึงการ

พัฒนาของฟาร์มทะเล โดยใช้แนวคิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เช่น กลุ่มมีการดำเนินการอย่างไรในการอนุรักษ์ ที่นุฟู คูแลร์รักษาป่าชายเลน รวมถึงการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ที่กำหนด ทั้งผู้มีส่วนได้เสียทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ประการที่สอง ชุมชนกับการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเล ในส่วนนี้ผู้วิจัย มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคลที่ดำรงอยู่ในเครือข่ายสังคมว่าส่งผลต่อพฤติกรรมซึ่งกันและกัน เพราะโดยทั่วธรรมชาติของมนุษย์ที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน ย่อมมีการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน ทั้งในระหว่างบุคคล เครือญาติ และชุมชนภายในและภายนอก และมีแนวทางในการร่วมกันแก้ไขปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นในการดูแลทรัพยากรในพื้นที่ของตน ซึ่งที่มาของเครือข่ายนั้นอาจเกิดกลไกการทำงานการประสานงานและการสร้างกลุ่มในชุมชน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความยั่งยืนความสามารถในการพัฒนา การกำหนดทิศทางการปรับตัวกับสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อการแก้ปัญหาหรือกระทำการให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้วยความสมานฉันท์เอื้ออาทรต่อกันภายในระบบการบริหารจัดการ โดยมีการเชื่อมโยงเป็นเครือข่าย

การที่เข้าใจประเด็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติ จะต้องใช้มิติหรือมุมมองทางวัฒนธรรมซึ่งอาจจะสรุปเป็นกรอบแนวคิดในการมองได้ 6 ประการดังต่อไปนี้ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2542)

ประการที่ 1 มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม หมายความว่ามองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ ว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วนๆ แต่มองให้เห็นปัญหาทางด้าน โครงสร้างหรือมองให้เห็นปัญหาทางด้านที่เกิดขึ้นจากชาวบ้านคือคนภายในและด้านที่เกิดจากภายนอก ซึ่งต้องมองดูปัญหาอย่างเป็นระบบและมองให้เห็นภาพรวม เป็นการมองความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน

ประการที่ 2 มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองที่วิถีคิดของคน วิถีคิดในที่นี้ อาจจะแตกต่างจากที่มองกันมาในอดีตบ้าง เพราะที่ผ่านมามักจะเน้นเรื่องของระบบคุณค่า คือ คุณค่าทางศีลธรรมอันดีงามของสังคม ซึ่งค่อนข้างมีอคติทางด้านวัฒนธรรมเข้ามาเกี่ยวข้อง การมองทางวัฒนธรรมที่เป็นภาพรวมๆ ต้องมองจากวิถีคิดด้วย ไม่ใช่มองแบบคุณค่าอย่างเดียว ซึ่งคนก็มีวิถีคิดเฉพาะของเขาอย่าง เช่น พื้นที่ทะเลในหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ชาวบ้านช่วยกันดูแล ซึ่งเป็นวิธีการมองแบบชาวบ้าน คือ การมองในเรื่องของสิทธิในการถือครองว่าเป็นของส่วนร่วม เป็นของชุมชนที่ทุกคนต่างรู้สึกร่วมกันเป็นเจ้าของส่วนหนึ่ง ดังนั้น การมองจากมิติทางด้านวัฒนธรรม โดยเน้นไปที่เรื่องของระบบวิถีคิด แล้วจะช่วยให้เราเชื่อมโยงประเด็นปัญหาต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นองค์รวม ซึ่งเป็นสิ่งที่สำคัญมาก ระบบคิดจึงไม่ใช่เป็นเรื่องของด้านใดด้านหนึ่ง แต่เป็นเรื่องที่เราพยายามมองดูว่า ชาวบ้านอธิบายสิ่งเหล่านี้ได้อย่างไร

ประการที่ 3 มิติทางวัฒนธรรมเป็นการมองจากมุมมองของชาวบ้าน มิติทางวัฒนธรรมจึงไม่ใช่เป็นมุมมองจากนักวิจัย ดังนั้น นอกจากต้องดูที่ระบบวิถีคิดของชาวบ้านแล้ว ยังต้องมองจากมุมมองของชาวบ้านออกมา แต่ไม่ใช่เชื่อตามที่ชาวบ้านบอกทุกอย่าง ต้องวิเคราะห์มุมมองของชาวบ้านว่าเขาหมายความว่าอย่างไร หรือสิ่งนั้นสะท้อนและสื่อแทนอะไรบ้าง ต้องมีการวิเคราะห์เกิดขึ้นด้วย คือ เราจะต้องวิเคราะห์มุมมองของชาวบ้านเหล่านั้นว่า เขาใช้ระบบวิถีคิดอย่างไร เขาเชื่อมโยงวิถีคิดในระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนในสังคมเป็นอย่างไร ดังนั้น มิติทางวัฒนธรรมจึงต้องมองแบบองค์รวม มองที่ระบบวิถีคิด มองออกมาจากมุมมองของชาวบ้านและมองให้เห็นการเชื่อมโยง

ประการที่ 4 มิติทางวัฒนธรรม เป็นการมองความเชื่อมโยงขององค์ประกอบทั้งหลายในองค์รวม ซึ่งก็ต้องศึกษาในเรื่องของอุดมการณ์ที่เกี่ยวข้องกับอำนาจ กล่าวคือ ทุกสังคมจะมีวิธีที่จะจัดระเบียบของสังคมเป็นของตนเอง ซึ่งอันนี้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย อุดมการณ์อำนาจเป็นเรื่องของวัฒนธรรมอย่างชัดเจน เพราะวัฒนธรรมก็คือกฎเกณฑ์ แสดงว่า วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับอุดมการณ์อำนาจในการบังคับให้เป็นไปตามกฎเกณฑ์

ดังนั้น ทุกอย่างที่เป็นทรัพยากรก็เป็นของประชาชน อุดมการณ์อำนาจของชุมชนหรือของท้องถิ่นต้องมีการจัดระเบียบกฎเกณฑ์ การจัดการทรัพยากร ชาวบ้านมีระเบียบกฎเกณฑ์อยู่พร้อมมูล เป็นระเบียบกฎเกณฑ์ของสังคมที่วางพื้นฐานความสัมพันธ์ของระบบกายภาพ ดังนั้น การที่เราทำความเข้าใจเกี่ยวกับอุดมการณ์อำนาจเหล่านี้จะช่วยให้เราสามารถเชื่อมโยงเอาปัญหาต่างๆ เข้ามาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันได้

ประการที่ 5 มิติทางวัฒนธรรมต้องมองในเชิงเคลื่อนไหว เราไม่ควรจะมองวัฒนธรรมเป็นภาพนิ่งในเชิงอนุรักษ์ เพราะวัฒนธรรมจะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่การเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมไม่ใช่เปลี่ยนแปลงอย่างไรทิศทาง เป็นการเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ แต่การเปลี่ยนแปลงอย่างไรทิศทาง เป็นการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เกิดจากพลังทางสังคม วัฒนธรรมจึงมีการผลิตซ้ำ เรียกว่า การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหรือการผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมมีการพัฒนาและปรับตัวเอง เพื่อที่จะมีส่วนผลักดันแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรเวลานี้มีการนำ การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรมหรือผลิตใหม่ทางวัฒนธรรม เข้ามาใช้แก้ปัญหาในการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติ คือ สร้างเขตอนุรักษ์ เพื่อเป็นการป้องกันชาวบ้านไม่ให้รुक้าเข้าไปในเขตอนุรักษ์

ประการที่ 6 มิติทางวัฒนธรรมต้องมองให้เข้าใจถึงความพยายามที่จะปลดปล่อยให้ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นคน หมายถึงว่า มิติทางวัฒนธรรมต้องให้ความสำคัญกับการวิจัยทางวัฒนธรรมที่ส่งเสริมศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ความเป็นมนุษย์ที่สำคัญ คือ ความเป็นอิสระ

ของตัวเองไม่ถูกรอบงำทางความคิดจากใคร วิธีการปลดปล่อยการครอบงำทางความคิด ก็คือ จะต้องส่งเสริมให้เห็นศักยภาพและเข้าใจภูมิปัญญาของคน คือว่า ต้องมองคนเป็นคน ต้องเห็น ศักดิ์ศรีและคุณค่าของความเป็นคน การเคารพวัฒนธรรมคนอื่นจะทำให้มุมมองในสิ่งต่าง หลากหลาย ดังนั้น ทางเลือกมนุษย์ต้องไปได้หลายทาง มิติต้องมีหลายอย่าง ไม่ใช่ด้านเดียวและต้อง เคารพในความเป็นคนเปิดโอกาสให้คนที่จะแสดงศักยภาพของตนเองไปในทางที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำ ได้ในทางที่เขาเลือก ไม่ใช่ไปกำหนดทิศทางว่าจะไปทางไหนและเปิด โอกาสให้คนมีทางเลือก มากขึ้น

ภายใต้บริบทชุมชนที่มีความสัมพันธ์ต่อระหว่างคนและกลุ่มต่างๆ ทางสังคม ซึ่ง อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2544) กล่าวว่า ควรมองปัญหาแบบองค์รวมมองความสัมพันธ์ระหว่าง สรรพสิ่งต่างๆ มีความสัมพันธ์กันอย่างไม่แยกแยะเป็นส่วนๆ มองวิธีการคิดไม่ใช่มองแค่คุณค่า อย่างเดียว วิเคราะห์มุมมองของชาวบ้าน เขาใช้ระบบวิธีคิดเชื่อมโยงในระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ ของคนในสังคม มองอุดมการณ์ของอำนาจหรือกฎเกณฑ์ของสังคมในการจัดการทรัพยากรและ มองในเชิงเคลื่อนไหว คือ ปรับตัวเอง เพื่อจะแก้ไขปัญหาในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การ มองให้เข้าใจถึงความพยายามที่จะปลดปล่อยให้ยอมรับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ ไม่ถูกรอบงำ ทางความคิดส่งเสริมให้เห็นศักยภาพและเข้าใจคน

จากความสัมพันธ์ของชุมชนก่อให้เกิดเป็นเครือข่ายทางสังคม ที่มีการปะทะ ประสานกัน ในแต่ละช่วงเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป ก่อให้เกิดเป็นกลุ่มกิจกรรม ของชุมชน ซึ่งเป็นเรื่องที่อยู่ใกล้ชิดกับสมาชิกทุกคนในชุมชน คือ ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปรากฏอยู่ ในพื้นที่สาธารณะ ภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน โดยปฏิสัมพันธ์กับภายในและภายนอกชุมชน นอกจากนี้ ทุกคนล้วนแล้วแต่มีส่วนในการสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ผ่านการพูดคุย การ ปฏิสัมพันธ์และการเจรจา ร่วมกันและเป็นผู้รับผลประโยชน์ร่วมกัน ขึ้นอยู่กับบริบทของ ความสัมพันธ์ทางสังคมของใครกับใครและอย่างไรในแต่ละสถานการณ์ ภายใต้ประเด็น ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล

บทที่ 3

วิธีการดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “ฟาร์มทะเล: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล” เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ให้ความสำคัญกับข้อมูลภาคสนาม โดยผู้วิจัยให้ความสำคัญต่อการทำความเข้าใจในวิถีคิดและการแสดงออกของผู้ให้ข้อมูล เพราะทัศนคติหรือวิธีการดำเนินชีวิตของผู้ให้ข้อมูลสามารถบอกเล่าและสามารถฉายภาพเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน หากแต่การทำความเข้าใจปรากฏการณ์จำเป็นต้องตีความปรากฏการณ์ที่ศึกษา เพราะในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นนั้นที่ถูกสร้างขึ้นผ่านความสัมพันธ์ของชุมชน ดังนั้น การตีความจากข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษา สิ่งที่ทำให้ผู้วิจัยได้เข้าใจความหมายที่แฝงอยู่ภายใต้ปรากฏการณ์นั้น ได้แก่ ความคิดและความรู้สึกของผู้ให้ข้อมูลที่แสดงออกมาผ่านกิจกรรมโครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโคกเมืองในบริบททางสังคมวัฒนธรรม ในมิติของปัญหาทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ดังนั้น ปรากฏการณ์ทางสังคมที่ศึกษาในครั้งนี้ ได้ศึกษาถึงเรื่องราวของการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพื้นที่ทะเลซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ผ่านการจัดการทรัพยากรและการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยผ่านวิธีการศึกษาด้วยกระบวนการเก็บข้อมูล ดังนี้

1. วิธีการศึกษา
2. สนามการวิจัย
  1. การเลือกพื้นที่ศึกษา
  2. การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา
3. การเข้าสู่สนามการวิจัย
  1. การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา
  2. การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา
4. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิธีการศึกษา

การศึกษารื่อง “ฟาร์มทะเล: การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล” ครั้งนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย คำถามการวิจัย และกรอบแนวคิดการวิจัย ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโคกเมือง ผ่านประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชน การสร้างเครือข่ายทางสังคมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

วิธีวิทยาของการศึกษานี้ผู้วิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) และให้ความสำคัญกับข้อมูลภาคสนาม (Field Research) โดยศึกษาผ่านแหล่งข้อมูล 2 แหล่ง คือ แหล่งที่หนึ่ง ศึกษาข้อมูลเอกสาร ซึ่งเป็นการศึกษาผ่านเอกสาร บทความ งานวิจัย รายงานทางวิชาการ เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล แหล่งที่สอง ศึกษาผ่านการสัมภาษณ์และการสังเกตการณ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมผ่านกิจกรรมของชุมชน คือ โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโคกเมือง โดยจัดกลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้แก่ กลุ่มเกี่ยวกับผู้นำชุมชนและผู้นำกิจกรรมที่มีส่วนริเริ่มในการทำกิจกรรมฟาร์มทะเล กลุ่มชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล

ในการเก็บข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงการมองปัญหาแบบองค์รวม โดยมองความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆว่ามีความสัมพันธ์กัน โดยที่ไม่แยกแยะเป็นส่วนๆแต่มองให้เห็นปัญหาทางด้านโครงสร้างหรือมองให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน คือ คนภายใน ซึ่งต้องมองดูปัญหาอย่างเป็นระบบและมองให้เห็นภาพรวม เป็นการมองความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ในมุมมองวิถีคิดของชาวบ้านเชื่อมโยงวิถีคิดในระบบนิเวศกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การแสดงออกผ่านพื้นที่สาธารณะที่แสดงให้เห็นถึงวิถีคิด ความรู้สึกและการปฏิบัติทำให้เกิดการยอมรับ การแสดงออกของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งการสัมภาษณ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลจะเป็นลักษณะของการสัมภาษณ์ที่ไม่เป็นทางการ เป็นการพูดคุยอย่างเป็นกันเองในประเด็นต่างๆ ที่สัมพันธ์กับการศึกษาและสะท้อนให้เห็นถึงวิถีคิด อุดมการณ์ และในส่วนของ การสังเกต ผู้วิจัยสังเกตถึงลักษณะพฤติกรรมและการกระทำต่างๆ ที่สามารถส่งผลต่อกิจกรรมในชุมชน

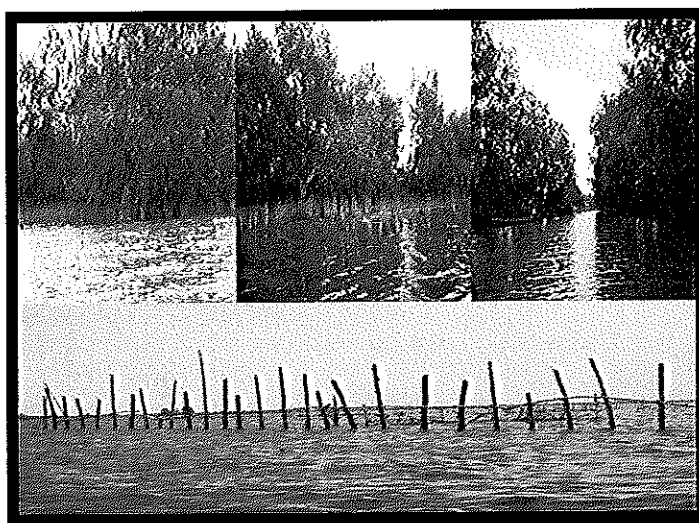
ดังนั้น การศึกษาผ่านการพูดคุยถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม การให้ความสำคัญกับผู้คนในกลุ่มต่างๆ เพื่อทำความเข้าใจในความคิด มุมมอง อุดมการณ์ ที่เกิดขึ้นจากการพูดคุย การปฏิสัมพันธ์ ความสัมพันธ์กับผู้คนต่างๆ ในชุมชน ภายใต้บริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงและความเคลื่อนไหวของผู้คนที่มิต่อกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชน

สนามการวิจัย

“สนามการวิจัย” ตั้งอยู่บนพื้นที่ทางกายภาพและมีลักษณะแปรเปลี่ยนไปตามความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชน ภายใต้ความหมายทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งงานของผู้วิจัยนั้น สนามการวิจัยนอกเหนือจากการศึกษาพื้นที่ฟาร์มทะเล แล้ว ยังหมายถึงความสัมพันธ์ของผู้คนในชุมชนที่มีการเชื่อมโยงและเกี่ยวข้องกับผู้คนในชุมชน ทั้งผ่านการกระทำ การแสดงออก และความรู้สึกที่ถ่ายทอดออกมาจากความคิด ตามสถานการณ์เฉพาะที่มีผลต่ออารมณ์ความรู้สึกของคนในพื้นที่และการแสดงออกตามสถานการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อการดำรงอยู่และวิถีชีวิตของคนในชุมชน

1. การเลือกพื้นที่ศึกษา

โดยเริ่มจากการที่ผู้วิจัยอาศัยอยู่ไม่ไกลมากนักกับสนามการวิจัย คือ บ้านโลกเมือง ตำบลบางเหริ่ง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ซึ่งไม่ใช่คนในพื้นที่ ผู้วิจัยได้ลงสำรวจพื้นที่ที่มองหาปรากฏการณ์ที่น่าสนใจของชุมชนเพื่อศึกษาหาข้อเท็จจริง โดยเริ่มสำรวจพื้นที่ พบปะชาวบ้านในชุมชน เริ่มจากผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มกิจกรรม ในชุมชนบ้านโลกเมือง ทั้งการสำรวจข้อมูลภาพรวมของชุมชน พื้นที่กายภาพ พูดคุยกับชาวบ้านในพื้นที่ทั้งในด้านวิถีชีวิตของชุมชน อาชีพ และแหล่งทรัพยากรของชุมชน คือ แม่น้ำ ทะเล โดยการลงสำรวจพื้นที่รอบหมู่บ้านและพูดคุยในประเด็นต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชน จนพบปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ทะเลโดยชุมชนเอง ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ โดยเป็นแนวคิดของชุมชนที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในหมู่บ้าน ทำให้ผู้วิจัยควรศึกษาหาความรู้ในประเด็นของการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนบ้านโลกเมือง

ภาพประกอบที่ 5 แนวเขตฟาร์มทะเลและบริเวณรอบๆฟาร์มทะเล
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

จากภาพประกอบที่ 5 พบว่าพื้นที่ทะเลจากสภาพพื้นที่แนวเขตฟาร์มทะเลและบริเวณรอบๆฟาร์มทะเลนั้น มีการกั้นแนวเขตด้วยไม้ไผ่ ทำให้ผู้วิจัยต้องการหาคำตอบ ถึงที่ผู้วิจัยมองเห็นอยู่ในทะเล คือ แนวเขตฟาร์มทะเลนั้น ซึ่งเป็นเหตุผลในการเลือกพื้นที่ข้างต้น พบว่าพื้นที่แห่งนี้เกิดจากการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อจัดการพื้นที่ทะเล ซึ่งเป็นผลอันมาจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทรัพยากรธรรมชาติ และอุดมการณ์ที่แปรผันไปตามกาลเวลา ดังนั้นพื้นที่ในบริบทฟาร์มทะเลนั้น ซึ่งเป็นสนามหลักที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีความหมายต่อชุมชน โดยชุมชนได้ลงไปปฏิบัติในพื้นที่โดยชุมชนเอง

การเก็บข้อมูลในภาคสนามเบื้องต้น ผู้วิจัยพบว่า ความเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้นเป็นสิ่งที่ผู้นำกิจกรรมชุมชนในพื้นที่มีการกระทำต่อพื้นที่ทะเล พื้นที่ของการศึกษาในแง่มุมมองหนึ่งก็คือที่ครอบคลุมไปด้วย วัฒนธรรม คติและความเชื่อ ที่สอดคล้องทางสังคมให้สามารถดำรงอยู่กับชุมชนได้ ภายใต้ความซับซ้อนของชุมชน และเห็นถึงความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ในการศึกษาในครั้งนี้เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ในพื้นที่ภายใต้ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นนั้น กลุ่มผู้นำกิจกรรม ชาวบ้านและมีวิธีคิดหรืออุดมการณ์ที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่ปรากฏในชุมชน

2. การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา

ผู้วิจัยกำหนดเลือกฟาร์มทะเลโดยชุมชนบ้าน โศกเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง ซึ่งเกิดการมีส่วนร่วมและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่กระทำในพื้นที่สาธารณะ โดยการเลือกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย กลุ่มผู้ที่เป็นจุดเริ่มต้นในการระดมความคิด และกลุ่มที่เข้ามามีบทบาทในการจัดการพื้นที่ทะเล ซึ่งมีลักษณะทางความคิดและการแสดงออกภายใต้กิจกรรมฟาร์มทะเล ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นแนวคิดและเจตนารมณ์ในการจัดการพื้นที่ทะเล

ดังนั้น การเลือกกลุ่มคนที่ศึกษา ในพื้นที่การวิจัยและมีประเด็นปรากฏการณ์ที่ต้องการศึกษาแล้ว จากนั้นผู้วิจัยได้ทำการกำหนดแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. การเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญของการวิจัยครั้งนี้ โดยมีผู้นำชุมชน ผู้นำกิจกรรม ผู้อาวุโสของชาวบ้านให้ความเคารพในพื้นที่และอยู่ในชุมชนมายาวนาน และชาวบ้านในชุมชนเพื่อการบอกเล่าข้อมูลที่ย้ำชัดในความถูกต้องของข้อมูลให้มากที่สุด โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ประกอบด้วยบุคคลต่างๆ ดังนี้

1.1 ผู้ข้อมูลหลัก กลุ่มที่หนึ่ง คือ กลุ่มผู้นำชุมชน ทั้งผู้นำที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ กลุ่มที่สอง คือ กลุ่มผู้นำกิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลบ้าน โศกเมือง

ซึ่งในที่นี้ผู้วิจัยลงพื้นที่ขอเข้าพบปะพูดคุยกับผู้นำดังกล่าว โดยไม่ได้ทำหนังสืออย่างเป็นทางการ แต่ใช้วิธีการ โทรศัพท์ เพื่อขอเข้าพบหรือบางท่านผู้วิจัยใช้วิธีเดินเข้าไปหาในพื้นที่ โดยแนะนำตนเองและแจ้งความประสงค์ของผู้วิจัยในการลงพื้นที่

1.2 ผู้ให้ข้อมูลรอง คือ ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไปกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน

ทั้งนี้ในการเก็บข้อมูลในพื้นที่ซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษาจากบริบทแวดล้อมรอบด้านต่างๆ ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพเศรษฐกิจ ที่มีอยู่ในพื้นที่ ซึ่งมีรายละเอียดตามตารางที่ 1

กลุ่มข้อมูล	แหล่งข้อมูล	ประเภทแหล่งข้อมูล	การเก็บรวบรวมข้อมูล
พื้นที่การศึกษา	บริบทฟาร์มทะเลเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชนและสภาพทั่วไปของชุมชน	บริบทฟาร์มทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปฏิบัติการของผู้คนในชุมชน เพื่อการรวมกลุ่มและการสร้างเครือข่ายในการจัดการพื้นที่ทะเล	-สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมแล้ว ทำการจดบันทึก -สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแล้วทำการจดบันทึก
ผู้ให้ข้อมูลหลัก	กลุ่มผู้นำชุมชน	-กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง -กลุ่มผู้นำกิจกรรม -ผู้นำชุมชน	-สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมแล้วทำการจดบันทึก -สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแล้วทำการจดบันทึก
	กลุ่มผู้นำกิจกรรมกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลบ้านโคกเมือง		
ผู้ให้ข้อมูลรอง	กลุ่มคนอื่นๆ	-กลุ่มคนอื่นๆ ที่มีความสัมพันธ์และมีส่วนเกี่ยวข้องกับกิจกรรมฟาร์มทะเลและมีส่วนเกี่ยวข้องกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก เช่น ประชาชนชาวบ้าน ประชาชนทั่วไปกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน	-สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมแล้วทำการจดบันทึก -สัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการแล้วทำการจดบันทึก

ตารางที่ 1 ตารางแบ่งกลุ่มข้อมูลและวิธีการศึกษา

ผู้วิจัยพยายามเข้าถึงจากกลุ่มข้อมูลที่หลากหลายให้ได้มากที่สุด เพราะภายใต้กลุ่มที่หลากหลายนั้น ย่อมแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของชีวิต และทุกคนย่อมมีแนวทางที่แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมที่ล้อมรอบ เหตุการณ์รวมทั้งเวลาที่เกิดขึ้นในสังคมนั้นๆ ไม่ว่าจะกลุ่มคนใดๆ อาชีพใดๆ ทุกคนย่อมมีความคิด อุดมการณ์เป็นของตนเอง ที่แตกต่างกันไป และในขณะเดียวกันในการศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยมองว่ามุมมองในแต่ละคนย่อมแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับวิถีคิด ค่านิยม อุดมการณ์ ตามช่วงเวลา และ โอกาสที่พบเจอในบริบทของสังคมที่แตกต่างกัน

การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยเองก็ไม่สามารถปฏิเสธ และยกเอาความรู้สึกลึกลับนึกคิดของตัวเองออกจากการศึกษาไปได้ทั้งหมด แต่พยายามสร้างความเป็นกลางของการศึกษาให้ได้มากที่สุด ด้วยการรับฟัง และไม่ละทิ้งเรื่องราวแง่มุม ตามที่ผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บข้อมูล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวที่มาจากคนใกล้ชิด หรือ แม้กระทั่งเรื่องราวที่มาจากคนอื่น ๆ ก็ตาม ในขณะเดียวกันก็มิได้ให้ความสำคัญของผู้ที่ถูกศึกษา (Insider's View) โดยเชื่อว่าผู้ถูกศึกษานั้นมีความรู้สึกลึกลับนึกคิด (Subjectivity) และไม่ใช่หุ่นยนต์หรือ มนุษย์ที่ถูกแช่แข็งไว้ มีความเคลื่อนไหว และมีการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคมอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นจึงไม่อาจมองข้ามคนเหล่านี้ แต่จะเปิดรับข้อมูลเพื่อนำมาวิเคราะห์ถึงความเกี่ยวข้องที่สัมพันธ์กันภายใต้การให้ข้อมูลที่เกิดจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน

การเข้าสู่สนามการวิจัย

การเข้าสู่สนามการวิจัยในครั้งนี้ ผู้เข้าสู่สนามที่เป็นพื้นที่ในเชิงกายภาพและเข้าสู่สนามความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่ปรากฏภายในวิถีชีวิตประจำวัน และเกิดความเคลื่อนไหวภายในชุมชนตลอดเวลา เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับบริบทพื้นที่กับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ผู้วิจัยเข้าสู่สนามการวิจัย โดยอาศัยการสังเกต พูดคุย สอบถาม จากกลุ่มคนและบริบทที่อยู่พื้นที่ศึกษา โดยผู้วิจัยไม่ได้วางกรอบการเก็บข้อมูลของพื้นที่ศึกษาเฉพาะที่ใดที่หนึ่งในตำบลบางเหียง แล้วตัดขาดจากพื้นที่อื่นๆ เพราะผู้วิจัยเชื่อว่าชีวิตย่อมมีความเคลื่อนไหวไม่ผูกติดกับที่เฉพาะที่ใดที่หนึ่ง ผู้วิจัยต้องการทำความเข้าใจวิถีชีวิตที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งในการศึกษาดังกล่าว เพื่อศึกษาในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการสร้างเครือข่ายภายในชุมชน คือ ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับตัวเองว่ามีอะไรสามารถเชื่อมโยง เกี่ยวข้อง สัมพันธ์ ไปสู่การเกิดขึ้นของกิจกรรมฟาร์มทะเลเลขของชุมชนบ้านโคกเมืองได้บ้าง และสิ่งแรกที่น่าคิดถึง คือ ฟาร์มทะเลเกิดขึ้นได้อย่างไร ผู้วิจัยเองก็ต้องหาคำตอบโดยสิ่งที่สังเกตได้โดยง่าย คือ การเริ่มเข้าไปคุยกับผู้นำกิจกรรม ผู้นำชุมชนก่อนเป็นเบื้องต้น

นอกจากนี้ในการเก็บข้อมูลผ่านการสังเกตและสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้นำสมุดจดบันทึก และเครื่องบันทึกเสียง เพื่อจดจำเรื่องราวต่างๆ ที่มีการถ่ายทอดจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลมาสู่ตัวผู้วิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้นับันทึก นำมาอ่านทบทวนหรือฟังซ้ำ และนำมาจดลงสมุดบันทึกอีกครั้งเพื่อเข้าใจมากขึ้น รวมไปถึงตรวจสอบเช็คความถูกต้องของข้อมูลที่ได้รับด้วย และเพื่อเป็นการยืนยันถึงความถูกต้องของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

1. การเข้าสู่พื้นที่ศึกษา

การเข้าสู่พื้นที่ของการศึกษาในเบื้องต้น ผู้วิจัยเลือกที่จะเข้าผู้การเก็บข้อมูลในการลงพื้นที่เบื้องต้น เพื่อค้นหาปรากฏการณ์ในชุมชน เพื่อค้นหาความเป็นมาของกิจกรรมฟาร์มทะเล และการเข้าสู่พื้นที่ของผู้วิจัยในครั้งนี้ ได้เข้าสู่พื้นที่ในฐานะลูกหลานที่เข้ามาหาความรู้ ในด้านการจัดการ และวิธีการที่มาจากคนในชุมชนเอง เพื่อศึกษาความเกี่ยวข้องกันระหว่างพื้นที่และผู้คนในบริบทฟาร์มทะเล

การที่ผู้วิจัยไม่รู้จักเส้นทางและไม่รู้จักคนในพื้นที่มากนัก จึงเริ่มต้นจากที่ผู้วิจัยได้รับการแนะนำเส้นทางเบื้องต้นจากคุณแม่ผู้วิจัยเอง ซึ่งคุณแม่ผู้วิจัยรู้จักและคุ้นเคยเส้นทางนั้นเป็นอย่างดี ซึ่งคุณแม่ผู้วิจัยได้พาผู้วิจัยเข้าสู่พื้นที่ที่วิจัยทำความรู้จักกับผู้นำชุมชน คือ ผู้ใหญ่บ้าน แล้วจึงเข้าผู้การพูดคุยเพื่อให้ได้ข้อมูล ในครั้งต่อไปของการลงพื้นที่ เนื่องจากงานวิจัยของผู้วิจัยเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องอาศัยข้อมูลที่มาจากการพูดคุย เพื่อให้ได้สะท้อนแนวคิดและอุดมการณ์กับผู้ให้ข้อมูลและนำมาวิเคราะห์ ตีความ การลงพื้นที่ในแต่ละครั้งจะลงพื้นที่ในหลายๆช่วงเวลา เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลว่างจากภารกิจ

ก่อนที่ผู้วิจัยจะเข้าสู่พื้นที่ศึกษา ได้เก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้นำชุมชนและผู้นำกิจกรรม เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยลักษณะการพูดคุยด้วยวิธีการสัมภาษณ์ไม่เป็นทางการ โดยการช่วยผู้ใหญ่บ้านทำงานของชุมชน โดยการช่วยพิมพ์รายงานต่างๆ ของชุมชน ตลอดจนการรับอาสาสมัครเครื่องคอมพิวเตอร์ไปซ่อมให้ เพื่อสร้างความไว้วางใจและความเป็นกันเองระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย

2. การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษา

การเข้าถึงกลุ่มคนศึกษาในเบื้องต้น ผู้วิจัยได้เข้าถึงกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในฐานะผู้ที่มีความสนใจการจัดการพื้นที่โดยชุมชนและในฐานะนักศึกษาซึ่งศึกษาข้อมูลเพื่อนำข้อมูลมาเขียนและเรียบเรียงให้เป็นงานวิจัย โดยผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ เพื่อสร้างความคุ้นเคย ความเป็นกันเองระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ทำให้การสัมภาษณ์และลักษณะข้อมูลมี

ความตื่นโหลและต่อเนื่องกันไปอย่างเป็นธรรมชาติ โดยการเข้าไปพบกลุ่มคนศึกษากลุ่มแรกที่เข้าไปเก็บข้อมูลคือ ผู้นำชุมชนในฐานะเจ้าของบ้านและผู้นำกิจกรรม เพื่อศึกษาประเด็นถึงพัฒนาการความเป็นมาของกิจกรรมเพื่อให้ได้ทัศนะหรือมุมมองที่แตกต่างกัน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงพยายามหลีกเลี่ยงช่วงเวลาให้ผู้ให้ข้อมูลกำลังทำงานอยู่

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารที่มาจาก ประสบการณ์ เอกสารอ้างอิง หรือ แม้กระทั่งเรื่องเล่า คำาน ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดจากความสัมพันธ์กับกิจกรรมการเกิดฟาร์มทะเล ของชุมชนบ้าน โลกเมือง อันนำไปสู่ความเข้าใจถึงความซับซ้อนที่เกิดขึ้นของการเลือกรับปฏิบัติ ต่อรองที่มีต่อ โครงสร้างของชุมชน โดยผ่านการปฏิบัติการที่อยู่ในเรื่องราวชีวิตของชุมชน นำเรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้นนั้น มาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เพื่อดูว่าภายใต้ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน มีวิถีคิด หรือมีอุดมการณ์ที่แฝงอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์ที่เป็นปรากฏการณ์ที่มีการเคลื่อนไหว มาตีความ เพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้น เป็นการศึกษาเพื่อต้องการให้เห็นถึงระบบความคิดและวิถีปฏิบัติของชุมชนในเรื่องกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ การสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ ซึ่งผู้วิจัยได้วิเคราะห์ในประเด็นต่างๆ ดังนี้

1. ด้านความคิด และความสัมพันธ์และอุดมการณ์ของคนที่ข้ามไปข้ามมาระหว่างพื้นที่ ผู้คน

การวิเคราะห์พื้นที่ทางกายภาพ คือ ฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง ตำบล บางเหริยง อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา ทั้งนี้เพื่อทำความเข้าใจเรื่องราวความสัมพันธ์ของกลุ่มผู้คนในชุมชน การวิเคราะห์พื้นที่ทางกายภาพครั้งนี้ไม่ได้จำกัดพื้นที่ที่ตายตัว ที่ตรงติดผู้คน ไว้กับพื้นที่ เนื่องจากทั้งด้านความคิด ความสัมพันธ์และอุดมการณ์ของผู้คนมีการข้ามไปข้ามมาระหว่างพื้นที่ ผู้คน ความสัมพันธ์ความคิด และอุดมการณ์ ดังนั้น ในงานศึกษาวิถีปฏิบัติที่สามารถมองผ่านการเคลื่อนไหว ของคนในชุมชน

2. ด้านความสัมพันธ์ของชุมชนในการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนและบริบททางสังคม ผ่านการมีส่วนร่วมกันภายในชุมชน เพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน เพื่อให้เห็นถึงความซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน ที่มีการปฏิบัติการที่ถูกซ่อนเร้นภายใต้ระบบความคิดในวิถีชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้น เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งชาวบ้านมีวิธีการที่ยอมรับและปฏิบัติ กับโครงสร้างที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลายและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ที่สามารถมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนในชุมชนเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของชุมชน บริบทสังคมและช่วงเวลาที่เกิดขึ้น

บทที่ 4

พื้นที่และผู้คน ในบริบทฟาร์มทะเล

จากงานวิจัยเรื่อง ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล ในบทนี้จะกล่าวถึงลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษา เพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ ข้อมูลเพื่อถ่ายทอดวิธีคิด ทักษะของผู้คนในชุมชนสู่สังคมภายนอก ได้รับรู้เรื่องราวต่างๆที่แสดง ให้เห็นความเคลื่อนไหวของคนในพื้นที่ ผู้คนที่มีความผูกพันกับทรัพยากรธรรมชาติ ผู้วิจัยได้ กล่าวถึงประเด็นสำคัญ คือ ประเด็นแรก พื้นที่ในบริบทฟาร์มทะเล ประกอบด้วย ลักษณะทาง กายภาพของพื้นที่ฟาร์มทะเล เพื่อแสดงให้เห็นถึงลักษณะทางกายภาพ โดยให้เห็นถึงลักษณะบริบท ของพื้นที่ทางด้านกายภาพโดยรวม กำเนิดฟาร์มทะเลโดยชุมชนบ้าน โลกเมือง เพื่อแสดงให้เห็นถึง จุดเริ่มต้นของกิจกรรมฟาร์มทะเล ตั้งแต่ด้านสภาพแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง ไป ประเด็นที่สอง ผู้คนในบริบทฟาร์มทะเล กลุ่มคนในพื้นที่วิจัย ประกอบด้วยผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำ มั่นสมองและผู้นำกิจกรรม เพื่ออธิบายและตอบคำถามของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยใช้แนวทางการถ่ายทอดจากคนในชุมชน เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อจัดการทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน เพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกัน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของผู้คนและพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งผู้วิจัย ได้นำเสนอข้อมูลประเด็นต่อไปนี้

1. พื้นที่ ในบริบทฟาร์มทะเล
2. ผู้คน ในบริบทฟาร์มทะเล

1. พื้นที่ในบริบทฟาร์มทะเล

พื้นที่ฟาร์มทะเลเป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่เกิดการปะทะประสานกับความหลากหลาย ของผู้คน ในชุมชน ทั้งสังคมและวัฒนธรรมที่ผูกโยงไว้ด้วยกัน เรื่องราวต่างๆที่เกิดขึ้น ผ่านกิจกรรม ของชุมชนนั้น เพื่อการดำรงอยู่ของผู้คนในชุมชน โดยผ่านกิจกรรมฟาร์มทะเลในพื้นที่ของบ้าน โลก เมือง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นในชุมชนและอยู่ในความทรงจำของคนในชุมชน ซึ่งความทรงจำของ ผู้คนนั้นมีทั้งเรื่องราวในอดีตและปัจจุบันที่ปะปนกันไป ภายใต้พื้นที่ ที่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้าน ต่างๆ เช่น วิธีการดำเนินชีวิต ด้านอาชีพ สังคม วัฒนธรรม และด้านทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น ดังนั้น มีอาจปฏิเสธ หรือหลีกเลี่ยงที่จะไม่ประสานกับผู้คน สังคม และวัฒนธรรมของชุมชน ที่ถูก รายล้อมไปด้วยบริบทต่างๆ ท่ามกลางสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชน และกลุ่มคนที่เข้ามา เพื่อมีบทบาทในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน โดยกิจกรรม ฟาร์มทะเลนั้น ตั้งอยู่ในพื้นที่ของ บ้าน โลกเมือง คือ

1.1 พื้นที่ของการวิจัยที่ผูกโยงกับฟาร์มทะเล

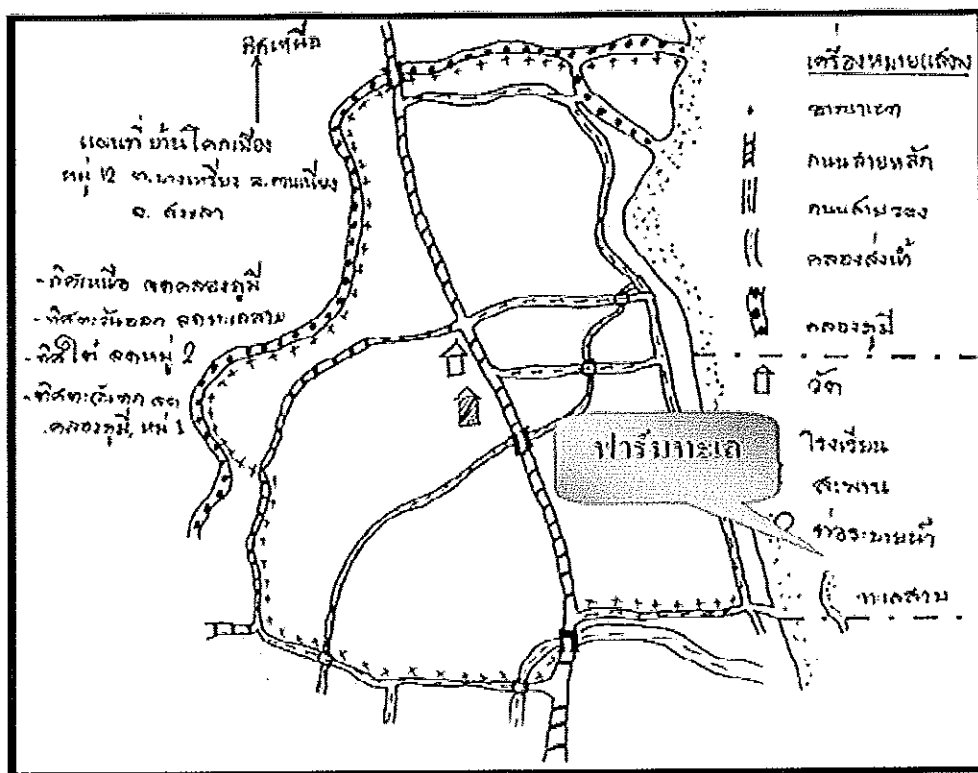
ชุมชนบ้าน โลกเมือง แห่งนี้ ได้มีประวัติศาสตร์และพัฒนาการของชุมชนมาอย่างยาวนานการตั้งถิ่นฐานของชุมชนจากอดีตประวัติศาสตร์ความเป็นมาของบ้าน โลกเมืองที่น่าสนใจนั้น คือ

บ้าน โลกเมืองมีความหมายแยกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ โลก หมายถึง ที่สูงราบน้ำท่วมไม่ถึงในฤดูน้ำหลาก เมืองหมายถึงถิ่นที่อยู่ของชนชั้นปกครอง โลกเมืองจึงน่าจะหมายถึงที่ตั้งถิ่นฐานของชนชั้นปกครองในสถานที่ราบสูงน้ำไม่ถึง จากการสืบค้นประวัติความเป็นมาของชื่อบ้านบ่งบอกให้ทราบว่าหมู่บ้านแห่งนี้เคยเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า “บ้าน โลกเมือง” เป็นชื่อที่เรียกกันมาช้านานในอดีต ครั้งหนึ่งได้มีเรือสำเภาจากเมืองจีนเดินทางมาค้าขายในเมืองแห่งนี้ ซึ่งตั้งอยู่ติดกับทะเลแต่เรือสำเภาขนาดใหญ่เทียบท่าไม่ได้ น่าจะเป็นเพราะชายฝั่งดินเงินหรือไม้ก็เพราะคูเมืองชั้นร่องรอยในปัจจุบันได้พบหลักหินสาธาและเป็นรูปคล้ายอุมาลึงค์ (เป็นรูปแกะสลักกายของผู้ชายอยู่ท่าหนึ่ง คู่คู่เข้า) ปักอยู่ที่ โลกเมืองห่างจากริมทะเลสาบประมาณ 1 กิโลเมตร อยู่ระหว่างลำห้วย 2 สาย สันนิษฐานว่าเป็นคูเมืองสายทางด้านทิศใต้ ปัจจุบันเรียกว่าห้วยนึมและด้านทิศเหนือ เรียกว่าห้วยผดุง โกลี่ๆ โรงเรียนบ้าน โลกเมืองยังปรากฏเสาหลักเมือง โดยทางทิศเหนือของคูเมืองมีคนขุดพบไซ้ขนาดใหญ่ของเรือสำเภาแต่อยู่ในสภาพที่ไม่สมบูรณ์และพบรูปสวาง (เครื่องช้อนปลาชนิดหนึ่ง ถักเป็นร่างเหล็กขณะเป็นถุง มักใช้ไม้หรือหวายทำเป็นขอบปาก) ซึ่งยุคก่อนนิยมใช้ประดับข้างบันไดหรือข้างประตูเมือง แต่เมืองนี้ตั้งอยู่ได้ 3 ปี จึงย้ายไปตั้งเมืองใหม่ คือ สิงหนคร ด้วยสาเหตุที่สันนิษฐานว่า การเกิดโรคทำ หรือคูเมืองดินเงิน ไม่เหมาะกับการค้าขายกับต่างเมือง ชาวบ้านบริเวณนั้นได้เล่าว่าเมื่อประมาณ 70 ปีที่แล้วพื้นที่ที่เคยเป็นทะเลมาก่อน ปัจจุบันได้เกิดการดินเงินเปลี่ยนสภาพเป็นพื้นดินซึ่งเป็นอุปสรรคในการติดต่อค้าขายกับเรือขนาดใหญ่และการป้องกันการปล้นของโจรได้ยาก ซึ่งจากหลักฐาน หรือร่องรอยที่ตั้งของเมืองเก่าที่ค้นพบทำให้ชาวบ้านเรียกชื่อ หมู่บ้านนี้ว่า บ้าน โลกเมือง

ถึงแม้เรื่องราวในการตั้งถิ่นฐานและการตั้งชื่อหมู่บ้านนั้น เป็นเรื่องราวในความทรงจำที่ได้รับบอกเล่าจากรุ่นสู่รุ่น แต่เรื่องราวดังกล่าวก็เกิดขึ้นในพื้นที่ ขณะเดียวกันพื้นที่บ้าน โลกเมืองก็เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวในอดีตได้เป็นอย่างดี

การตั้งถิ่นฐานของชุมชนนั้น อาศัยสภาพภูมิศาสตร์ ได้แก่ แหล่งน้ำ ที่ดอน ตั้งโดยสภาพเศรษฐกิจ ได้แก่ บริเวณเส้นทางคมนาคมตัดกัน และบริเวณที่อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบทั้งแม่น้ำทะเล ที่หล่อเลี้ยงคนในชุมชนมาอย่างยาวนานซึ่งสภาพพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของบ้าน โลกเมือง หมู่ที่ 12 ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา มีอาณาเขต ดังนี้ ทิศเหนือ จดคลองภูมิ

ทิศตะวันออกจดทะเลสาบสงขลา ทิศใต้จดหมู่ที่ 2 ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา
 ทิศตะวันตกจดคลองภูมิและหมู่ที่ 1 ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา โดยพื้นที่ของ
 หมู่บ้าน มีพื้นที่จำนวนทั้งหมด 2,300 ไร่ สาธารณประโยชน์ 193 ไร่ และพื้นที่ฟาร์มทะเลโดย
 ชุมชน 300 ไร่ ซึ่งเป็นเขตการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชน ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำวัยอ่อน
 โดยกันเป็นเขตอนุรักษ์และออกกฏกติกาโดยชุมชนเอง โดยครอบคลุมพื้นที่แนวเขตตั้งแต่
 แนวป่าชายเลนจนถึงแนวเขตฟาร์มทะเล ดังภาพประกอบที่ 6

ภาพประกอบที่ 6 แผนที่หมู่บ้านแสดงอาณาเขตเส้นทางคมนาคมสัญจรของหมู่บ้านและบริเวณ
 ฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโลกเมือง
 ที่มา : กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและฟาร์มทะเล

จากภาพประกอบที่ 6 ซึ่งแสดงแผนที่หมู่บ้านแสดงอาณาเขตเส้นทางคมนาคม
 สัญจรของหมู่บ้านและบริเวณฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโลกเมืองด้วยสภาพพื้นที่ มีแม่น้ำไหลผ่าน
 และมีพื้นที่บางส่วนติดกับทะเลสาบสงขลา ทำให้ชุมชนบ้านโลกเมืองมีความอุดมสมบูรณ์และเป็น
 ชุมชนหนึ่งที่มีความหลากหลายทางด้านอาชีพ ซึ่งจากการลงพื้นที่ทำให้ผู้วิจัยได้พบเห็นว่า ชาวบ้าน

ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา ปลูกผัก ทำนา เลี้ยงสัตว์ ค้าขาย และการทำประมงพื้นบ้าน เนื่องจากบ้าน โลกเมืองนั้น มีพื้นที่ทางทิศตะวันออกติดกับทะเลสาบสงขลา จึงมีการทำประมงขนาดเล็ก โดยชาวบ้านมีการพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งในด้านการทำประมงขนาดเล็กนั้นทำกันมากของชาวบ้านที่อาศัยใกล้กับทะเลและแหล่งน้ำธรรมชาติ โดยใช้เครื่องมือประมงแบบพื้นบ้าน เช่น ไซ อวน กัด ดังภาพที่ 7-9

ภาพประกอบที่ 7-9 เครื่องมือประมง
ที่มา : ถ่าย โดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

จากภาพประกอบที่ 7-9 เป็นเครื่องมือประมง ที่ชาวบ้านใช้ในการหาปลาของชาวบ้านในชุมชนบ้าน โลกเมือง ซึ่งเครื่องมือประมงดังกล่าว พบเห็น ได้ตามใกล้แหล่งน้ำ ไร่พร้อมสำหรับใช้งานและเสียงหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นภาพของพื้นที่ทะเลกับคนในชุมชน ถึงเรื่องราวการใช้ชีวิตที่ผูกโยงกับสายน้ำ คือ เสียงของลุงพงษ์ ได้เล่าให้ฟังถึงการใช้ชีวิตของผู้คนที่ใช้สายน้ำ เป็นเสมือนเส้นเลือดในการหล่อเลี้ยงชีวิต ทั้งเพื่อการสัญจรไปมา และเป็นแหล่งเพื่อทำกิน

“... เเล (ทะเล) นี่แต่แรก (สมัยก่อน) ปลามากอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้าน
หากินปลาในเล (ทะเล) ...”

(สมพงษ์ ลัทพิตโร, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าสภาพพื้นที่ที่สมัยก่อนนั้นมีความอุดมสมบูรณ์มาก ทำให้ชาวบ้านในชุมชนประกอบอาชีพประมง โดยใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นหลัก ซึ่งจะเห็นได้ว่า ชาวบ้านเลือกประกอบอาชีพที่สอดคล้องกับภูมิประเทศที่ตั้งบ้านเรือนของตนเอง โดยเฉพาะหมู่บ้านที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในพื้นที่ราบประกอบอาชีพ การทำนา ทำสวนยางพารา และประมงขนาดเล็กในพื้นที่ติดทะเลสาบสงขลา เห็นได้ว่าการประกอบอาชีพของชาวบ้านนั้น ส่วนเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตนเองเป็นหลัก

ฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง เป็นกิจกรรมของชุมชนบ้าน โลกเมือง ที่เกิดขึ้นภายใต้แนวคิดของชุมชนที่ต้องการเพิ่มจำนวนสัตว์น้ำให้มีปริมาณที่มากและอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ โดยปัจจัยที่ส่งผลให้ชุมชนเล็งเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์นั้น ประกอบกับพื้นที่ของหมู่บ้านนั้นมีอาณาเขตติดกับทะเลสาบสงขลา อีกทั้งชุมชนมีวิถีชีวิตที่ต้องพึ่งพาอาศัยแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ จึงเห็นการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่ การทำมาหากินและการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมของชุมชน

1.2 สถานการณ์ชุมชนที่เปลี่ยนแปลงไป

ในอดีตชุมชนบ้าน โลกเมืองมีวิถีชีวิตอยู่กันอย่างเรียบง่าย ผู้คนในชุมชนมีอาชีพทำนา ทำสวนยางพารา ปลูกผักและทำประมงพื้นบ้าน เนื่องจากสภาพแวดล้อมมีความอุดมสมบูรณ์มาก อีกทั้งทำเลที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลา ทำให้ถือถือการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านเพื่อการยังชีพ โดยอาศัยการจับปลาและสัตว์น้ำที่มีอยู่ตามธรรมชาติ และใช้เครื่องมือจับปลาที่ทำขึ้นเองอย่างง่าย ๆ อาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและวัสดุที่หาได้ในท้องถิ่น ผู้คนในชุมชนจึงมีผลผลิตเพียงพอต่อการนำมายังชีพ ขาย และแลกเปลี่ยนกับครัวเรือนและชุมชนได้อย่างเพียงพอ ซึ่งจากคำบอกเล่าของป้าภรณ์ว่า

“...สมัยป่าเรียนอยู่ชั้น ป.4 ป้าแอบหนีโรงเรียนไปเล่นน้ำเป็นประจำ เพราะน้ำใสกริบมาก ๆ (เสียงสูง) สมัยก่อนสัตว์น้ำ ปลา กุ้ง ก็พอได้ กิน ค้าขายกันได้ ออกไปเลงทุนสัก 100 ได้มา 200 300...”

(อภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำบอกเล่าของป้าภรณ์ ได้เล่าให้ฟังถึงตั้งแต่สมัยป้าภรณ์ยังเป็นเด็ก เพื่อแสดงให้เห็นว่า สภาพแม่น้ำ ทะเล ที่เป็นแหล่งน้ำในอดีตนั้นมีความอุดมสมบูรณ์มาก ตลอดจนจำนวนปริมาณสัตว์น้ำมีความเพียงพอต่อการบริโภคในครัวเรือนและค้าขายเป็นรายได้ในครัวเรือนสามารถนำไปจำหน่ายได้ในราคาดีและมีความคุ้มค่ากับการลงทุน ต่อการเดินทางออกไปหาปลาใน

แต่ละครั้ง จากที่มีพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ทำให้คนในชุมชนประกอบอาชีพประมงพื้นบ้านกันเป็นจำนวนมาก โดยใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำอย่างง่าย ซึ่งไม่ทำลายสัตว์น้ำวัยอ่อนในทะเล

ชุมชนบ้าน โศกเมือง ได้อาศัยทะเลซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญอย่างยิ่งของชุมชน ซึ่งเป็นที่พึ่งพาอาศัยในการดำรงชีวิตเป็นเส้นทางคมนาคมสำคัญในอดีตของในชุมชน เป็นแหล่งทรัพยากรที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตคนในชุมชน จากที่เคยอุดมสมบูรณ์ก็กลับลดน้อยลงไป และรับรู้ได้จากคนในชุมชนได้ว่าปลาหลายชนิดลดลง และหายไปไม่สามารถพบได้ ซึ่งลุงหงษ์ได้เล่าให้ฟังว่า

“...สัตว์น้ำก็หายไป บางชนิดหายไปตามฤดูกาล บางชนิดเพิ่งกลับมาเหมือนปลาหาง โขะ เพิ่งมาปรากฏขึ้น ปลาตันเหลาใหญ่หว่า (กว่า) ตันหมาก มีหมวก กะ (ก็) ไม่มีแล้ว ...”

(สมพงษ์ ลัทธพิทโร, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำบอกเล่าของลุงหงษ์ แสดงให้เห็นได้ว่าเมื่อธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลงทำให้สัตว์น้ำบางชนิดหายไป แต่บางชนิดได้กลับมาเห็นได้ถึงการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ ซึ่งสามารถรับรู้ได้ว่าปริมาณสัตว์น้ำมีการเปลี่ยนแปลงซึ่งการรับรู้ของชาวประมงพื้นบ้านต่อปริมาณสัตว์น้ำที่จับได้น้อยลงนั้นเป็นสิ่งที่บ่งชี้ถึงภาวะวิกฤตและสิ่งผลต่อการดำรงชีวิตของประมงพื้นบ้านแต่แล้วหากความไม่เพียงพอและพอเพียงของมนุษย์ ทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างไม่จำกัด ผลของการกระทำก่อให้เกิดปัญหาสภาวะขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีวิต จากที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์ก็มึ้น้อยลง ตลอดจนปัญหาสิ่งแวดล้อมด้านอื่นๆอีกมากมาย สาเหตุสำคัญที่ส่งผลดังกล่าวมาจากความต้องการที่ไม่จำกัดของผู้คนในชุมชนเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการทำประมงที่มากเกินไปทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรที่มากเกินไป ความต้องการในการใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้นตามมาด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ จนทำให้ทรัพยากรเหล่านั้นไม่สามารถรองรับความต้องการของชาวบ้านในชุมชนได้ จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว อีกทั้งยังส่งผลต่อในด้านการประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน โดยเมื่อทรัพยากรค่อยๆ หมดลง ทำให้ชาวบ้านเปลี่ยนหันไปทำอาชีพอื่น ๆ นอกหมู่บ้าน เช่น แรงงานก่อสร้าง รับจ้าง เป็นต้น ทั้งยังส่งผลถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวด้วย เมื่อหัวหน้าครอบครัวต้องออกไปทำงานนอกบ้าน ทำให้ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวลดน้อยลงตามมาด้วยเช่นกัน ด้วยสภาพความเสื่อมโทรมดังกล่าวเกิดขึ้น ทำให้ชุมชนต้องหาวิธีการแก้ไขสิ่งที่เกิดขึ้น เพื่อว่าทรัพยากรจะยังคงความอุดมสมบูรณ์ดังเดิม

แต่แล้วเวลาเปลี่ยนไปสภาพแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติย่อมเปลี่ยนแปลงไปตามเวลา ทำให้ระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลาเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน ในขณะที่เดียวกันธรรมชาติเกิดการพังทลายและทับถม ซึ่งจุดเปลี่ยนที่ทำให้เกิดผลกระทบมากที่สุด คือ มนุษย์ สาเหตุเกิดจากความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยี ประกอบกับการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ทำให้เกิดการบุกรุกเพื่อหาผลประโยชน์ การทำบ่อกึ่ง สร้างอาคารบ้านเรือน และการปล่อยน้ำเสีย ลงสู่ทะเลสาบสงขลา ส่งผลทำให้สิ่งมีชีวิตในทะเลสาบสงขลาอย่างรวดเร็ว ซึ่งสูงพงษ์ ได้เล่าให้ฟังว่า

“...ระบบนิเวศของทะเลสาบสงขลา เปลี่ยนแปลงไปโดยอาศัยเวลา ในขณะที่กาลเวลาธรรมชาติมีการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ธรรมชาติเปลี่ยนแปลงมี 2 ส่วน คือ พังทลายหรือทับถม หลังจากที่ถูกกาลเปลี่ยนผ่านไป จุดเปลี่ยนที่ทำให้เกิดผลกระทบมากที่สุด คือ มนุษย์ คนที่อาศัยอยู่ ความเจริญของเทคโนโลยี การบุกรุกพื้นที่ชายทะเล ตรงไหนที่เคยเป็นป่าชายเลนเดิม ๆ ถูกทำลาย โดยเฉพาะการบุกรุกโดยวิธีหนึ่งวิธีใด เพื่อทำผลประโยชน์ ทำบ่อกึ่ง ทำอาคาร คือ ผลประโยชน์ที่เข้ากับตนเอง เหมือนริมเล (ทะเล) มันมีบางพื้นที่ว่ามันเปลี่ยนแปลงโดยการกระทำของมนุษย์ ถ้าลูกสาว (ผู้วิจัย) ไป เคยไป ม้าย (ไหม) เต้าเรียกอ่าวแขก สมัยนั่งเรือ ไปเรียนหนังสือที่สงขลาเรือยนต์จากบางกล่ำ แต่ก่อนอ่าวนี้สภาพที่อ่าวแขกอยู่ เรือยนต์ที่มาจากบางกล่ำไปสงขลาเรือครก เราต้องเรือจากริมหลัง (ตลิ่ง) เรือครก คือ เรือถ่ายคน เรือเล็ก ๆ ถ่ายคนจากริมหลัง (ตลิ่ง) เพราะว่าเรือใหญ่เข้ามาไม่ได้ ผลคือทำให้เล (ทะเล) ทำให้ขยายพื้นที่ลงเล (ทะเล) ลงไปเรื่อย ๆ จนกระทั่งว่าในระยะ 40 ปีหลังจากนั้น พื้นที่ตรงนั้นที่เรือใหญ่จอดเป็นที่อยู่อาศัยของคนสัตว์น้ำ พื้นที่ทางทะเลบ้านเรา รู้สึกว่าทะเลสาบตื้นลงเฉลี่ย เมตร 50 ถึง เมตร 80 โดยเฉลี่ย ...”

(สมพงษ์ ลัททิดโร, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำบอกเล่านั้นแสดงให้เห็นถึงผลจากความเจริญทางด้านเทคโนโลยี ทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้ทรัพยากรทางน้ำเสื่อมโทรมไปอย่างรวดเร็ว สิ่งมีชีวิตที่เคยมีกลับไม่มี สัตว์น้ำบางชนิดสูญพันธุ์ อีกทั้งเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำประมงที่ทันสมัยส่งผลต่อสิ่งมีชีวิตเล็กๆ ซึ่งผู้วิจัยได้พูดคุยกับป้าภรณ์ ที่ว่า

“...สมัยนี้ตัวทำลายมันเยอะ อาจเป็นเพราะเครื่องมือสมัยใหม่ เครื่องมือประมงที่ก้าวหน้าขึ้น มันเลยเป็นตัวทำลายมากขึ้น อวนรุนเป็นตัวทำลายมากเลยที่เดียว สมัยก่อนอย่างคึกก็เอาหมา (หมา) ไปจมน ก็ไปเอาตามหมา (หมา) หรือว่าเอากิ่งไม้ โส่ ๆ (สุ่ม ๆ) แค่นี้เอง...”

(อาจารย์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากสภาพทะเลสาบสงขลา จากที่เคยมีปลาและสัตว์น้ำอื่นๆ อยู่ชุกชุมถูกทำลายไปอย่างรวดเร็วด้วยน้ำมือมนุษย์และเครื่องมือที่ทันสมัย โดยเฉพาะอวนรุนจะทำลายล้างระบบนิเวศชายฝั่งอย่างสิ้นเชิง ก่อให้เกิดผลกระทบต่อชาวบ้านด้านการประกอบอาชีพและความเป็นอยู่ของชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ตลอดจนอวนรุนยังเป็นตัวทำลายทั้งสัตว์น้ำขนาดเล็กและขนาดใหญ่ ทำให้สัตว์น้ำไม่มีที่อยู่อาศัยที่ปลอดภัย ชาวบ้านซึ่งเคยได้จับสัตว์น้ำ เพื่อบริโภคและจำหน่ายก็ไม่สามารถทำได้อีก และทรัพยากรประมงเสื่อมโทรมอย่างรวดเร็ว

ในขณะเดียวกันสภาพพื้นที่ชายฝั่งของชุมชนบ้าน โลกเมือง ยังขาดความอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสภาพพื้นที่เป็นที่โล่งหาดทราย มีหญ้าขึ้นเพียงเล็กน้อย ซึ่งประกอบกับในช่วงฤดูมรสุมจะมีคลื่นลมแรง เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเล ทำให้พื้นที่ชายฝั่งค่อย ๆ หายไปด้วย

“...พื้นที่ตรงนี้เป็นหาดทรายโล่ง เป็นทรายทั้งเพ (ทั้งนั้น) ปลูกไทร (อะไร) กะ (ก็) ไม่ขึ้น ปลากระ (ก็) หาม่าย (ไม่มี) ...”

(สุชีพ บุญรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2555)

จากคำกล่าวของลุงสุชีพข้างต้นที่อธิบายถึงพื้นที่ชายฝั่งของบ้าน โลกเมือง ว่าลักษณะพื้นที่นั้นที่โล่ง เป็นพื้นที่ว่างเปล่า ไม่มีคันไม้เลยมีหญ้าเพียงเล็กน้อย อีกทั้งยังส่งผลกระทบต่อชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงด้วย เพราะเนื่องจากไม่มีสัตว์น้ำเข้ามาอาศัยในบริเวณชายฝั่งเลย ผลกระทบดังกล่าวที่เกิดขึ้นและทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ชาวบ้าน ได้รับผลกระทบอย่างมาก จากที่เคยได้อาศัยจับสัตว์น้ำได้ จับได้ในปริมาณที่น้อยลง ซึ่งการเดินทางออกไปหาปลาแต่ละครั้งต้องเดินทางออกไปหาในระยะที่ไกล ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงพื้นบ้าน เริ่มหันออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ชาวบ้านจึงต้องรวมตัวกันเพื่อจัดการและดูแลพื้นที่ทะเลของตนเองให้กลับคืนมาเช่นดั้งเดิม โดยหาวิธีการที่จะจัดการกับปัญหาทรัพยากรธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปภายในชุมชน เพื่อให้ธรรมชาติกลับมาดังเดิม

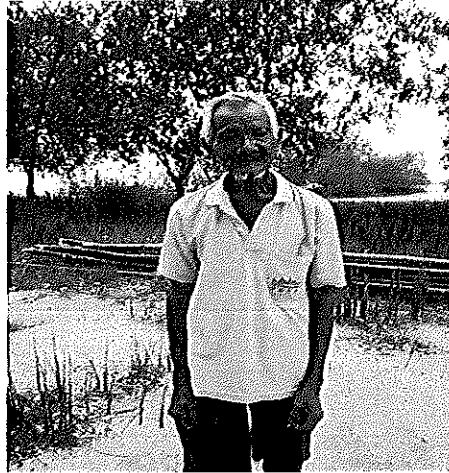
1.3 กำเนิดฟาร์มทะเลโดยชุมชนบ้านโคกเมือง

ภายใต้ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในอดีต ชาวบ้านสามารถพึ่งพาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน กล่าวคือ มนุษย์นั้นมีวิถีชีวิตที่ผูกพันอยู่กับทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งน้ำ ทะเล เพราะธรรมชาตินั้นไม่สามารถแยกออกจากมนุษย์ได้ ยังต้องพึ่งพาธรรมชาติเพื่อการดำรงอยู่ของชีวิต ชุมชนบ้านโคกเมืองนั้นเป็นชุมชนอีกชุมชนหนึ่งที่อยู่ใกล้กับทะเลสาบสงขลา ชาวบ้านจึงสามารถแสวงหาทรัพยากรได้ ซึ่งชาวบ้านสามารถจับสัตว์น้ำ กุ้ง ปลาได้เป็นจำนวนมาก เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของชาวบ้านในการใช้ประโยชน์ได้อย่างเพียงพอกับความต้องการ แต่ด้วยสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ชุมชนหาวิธีการเพื่อที่จะรักษาทรัพยากรเหล่านี้ไว้จึงทำให้เกิดกิจกรรมฟาร์มทะเลขึ้น

จากปัญหาสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ชาวบ้านมีความเห็นพ้องกัน คือ การมองเห็นถึงภัยพิบัติที่เกิดขึ้น โดยมองว่าหากในช่วงฤดูมรสุมจะมีคลื่นลมแรง ซึ่งทำให้เกิดปัญหาการกัดเซาะชายฝั่งทะเลอีกทั้งชุมชนเริ่มขาดคนในหมู่บ้าน เนื่องจากออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน โดยเฉพาะชาวประมงที่ประกอบอาชีพประมงเริ่มลดน้อยลง เนื่องจากรายได้ไม่เพียงพอต่อการใช้จ่ายหาเลี้ยงครอบครัว ทำให้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวเป็นอย่างยิ่ง ประกอบกับหากแต่ชาวบ้านในชุมชนยังต้องประกอบอาชีพประมงอยู่นั้น จึงต้องหาวิธีการเพื่อพลิกฟื้นสถานการณ์ให้กลับคืนมาให้ได้

จากจุดเริ่มต้นของกลุ่มชาวบ้านที่อาศัยอยู่ชายฝั่งทะเลนั้น เริ่มจับกลุ่มคุยกันเพื่อหาแนวทางแก้ไขปัญหา ได้นำเรื่องที่ปรึกษาหารือกันเข้าสู่ที่ประชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งในทุก ๆ วันที่ 12 ของทุกเดือนชาวบ้านจะมาประชุมที่อาคารศูนย์เรียนรู้ของชุมชนของหมู่บ้าน ซึ่งหนึ่งในการจุดประกายความคิดของตาลัน ศรีประสม ที่ยกมือเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมว่า

“...ปลูกต้นไม้ในทะเล (ทะเล) มั่งคั่ง (บ้าง) หล้าไค้งอกรัวได้กิน
ปลาอะลวย (ก็เยอะ) ฎไม่อด...”
(ตาลัน ศรีประสม, สัมภาษณ์ วันที่ 12 มิถุนายน 2555)

ภาพประกอบที่ 10 ล้น ศรีประสม ผู้จุดประกายความคิดในการเริ่มปลูกป่าชายเลน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

จากจุดเริ่มต้นของคุณตา ล้น ที่ยกมือแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมว่า ให้ชาวบ้านทดลองปลูกต้นไม้ในทะเล เพราะเหตุผล คือ ทำให้หญ้าไวกวายเป็นอาหารของวัวได้และทำให้ปลาหมออาศัยในบริเวณป่าชายเลน ซึ่งผู้วิจัยได้มีโอกาสได้เจอคุณตาในงานกิจกรรมของชุมชนซึ่งคุณตาได้มาร่วมอยู่ในขบวนกลองยาวด้วย จากนั้นมาร่วมปล่อยพันธุ์ปลาลงสู่ทะเล ซึ่งคุณตา ได้ชี้ต้นลำภูต้นแรกๆ ให้ผู้วิจัยได้เห็นคุณตาบอกว่าเมื่อก่อนเขาลำภูมาปลูกที่ละต้นสองต้น ซึ่งวัตถุประสงค์ของคุณตา คือ เพื่อไม่ให้ น้ำทะเลซัดเข้าหาชายฝั่ง อีกทั้งเมื่อมีต้นไม้ปลาก็ได้เข้ามาอาศัยอีกด้วย

ชาวบ้านชุมชนบ้าน โคนเมือง เริ่มต้นตัวและเห็นความสำคัญของพื้นที่ทะเล โดยเฉพาะผู้ที่อาศัยทะเลเพื่อหากินและความคงอยู่ของอาชีพประมงมาตั้งแต่อดีตล้วนได้รับผลกระทบร่วมกันทั้งสิ้น ความตื่นตัวของชาวบ้านชุมชนบ้าน โคนเมืองต่อการฟื้นฟู สภาพพื้นที่ที่เสื่อมโทรมนั้น เนื่องจากเดิมที่พื้นที่ทะเลของบ้าน โคนเมืองเป็นพื้นที่หาดทรายโล่ง ชาวบ้านจึงหาวิธีการ เพื่อปลูกป่าชายเลนแต่ชาวบ้านขาดความรู้ในการปลูกป่าชายเลน ชาวบ้านจึงรวมกลุ่มกันเพื่อประสานงานไปยังสถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 38 เพื่อให้เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องระบบนิเวศและวิธีการปลูกป่าชายเลน ทำให้ชุมชนมีการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนขึ้นและสามารถสร้างป่าขึ้นมาได้ ทั้งนี้ชุมชนได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนตำบลบางเหรียงและได้รับการประสานงานจากหน่วยงานทั้งภาครัฐ และภาคเอกชน ในการขอเข้าร่วมปลูกป่าชายเลนให้กับชุมชน

“...แรก ๆ เราก็ได้สมาชิกจากหน่วยงานต่างๆเข้าร่วมปลูกป่า เช่น ม.ราชภัฏ ม.อ. นักศึกษาในเขตจังหวัดสงขลา ฐานทัพเรือ สงขลา ค่ายเสนาณรงค์ ซึ่งเขาก็จะทำกิจกรรมทุก ๆ ปี แล้วก็มี บริษัท เมืองไทยประกันชีวิต โรงแรมเซ็นทรัล โนวเทล ราชมงคผลหรือ โรงเรียนในเขตอำเภอควนเนียง เข้าร่วมกิจกรรม ใครที่จะเข้ามา ก็ประสานงานป่าชายเลนที่ 38 ก่อนแล้วก็ประสานงานกับ อบต. ธานีทร ซึ่งธานีทรจะรับผิดชอบตรงนี้โดยตรง...”

(อุดม อินทร์, สัมภาษณ์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2555)

จากการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนมาตลอดปีละหลายๆ ครั้ง ทำให้ชุมชนเริ่มมีป่าชายเลน ที่มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นเรื่อย ๆ อีกทั้งชุมชนยังให้ความสำคัญกับหน่วยงานที่เข้าร่วมปลูก ป่าชายเลนด้วย โดยมีการทำป้าย เพื่อบอกว่าหน่วยงานนี้เคยเข้าร่วมทำกิจกรรมที่นี่ ซึ่งบริเวณป่าชายเลนของชุมชนมีป้ายบอกว่ามีหน่วยงานเข้ามา มีหน่วยงานไหนบ้าง

“...ก่อนที่เค้าจะมา เราก็ต้องเตรียมสถานที่ไว้ให้ ไม่หลัก ชุดหลุม สถานที่ ที่ปลูกต้องให้เค้าเป็นเจ้าของ วันไหนเขากลับมาจะได้รู้ว่า เคยมาปลูกที่นี่เหมือนของ ม.อ. ถ้าวันไหนร้อนนึ่งมาจะได้รู้ว่ารู้ที่ เคยมาที่นี่แล้ว คือ เป็นการสร้างความภูมิใจให้กับตนเอง...”

(ธานีทร แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2555)

ตลอดจนทำให้ชาวบ้านในชุมชนได้เห็นความสำคัญของการที่มีป่าชายเลน เป็นการกระตุ้นให้ประชาชนทั่วไปหันมาสนใจ อีกทั้งทำให้หน่วยงานจากภายนอกเกิดความต้องการ จะเข้ามามีส่วนร่วมหรือให้การสนับสนุนชาวบ้านในกิจกรรมเกี่ยวกับการดูแลป่าชายเลนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากพื้นที่ที่เคยโล่งเตียน กลับเป็นป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้มีสัตว์น้ำเข้ามาอาศัย บริเวณป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก

จากสภาพพื้นที่ที่เคยโล่งเตียน ไม่มีป่า มีหญ้าขึ้นอยู่บ้างเพียงเล็กน้อยกลับคืนสู่ความอุดมสมบูรณ์ ชาวบ้านชุมชนบ้าน โคนเมืองจึงมีกระบวนการดูแลและฟื้นฟูพื้นที่ โดยการจัดตั้ง เป็นกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โคนเมืองขึ้น จากเดิมชุมชนได้ร่วมมือกัน ทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐเอกชนและชาวบ้านในชุมชนร่วมกันปลูกป่าชายเลนทำให้จากพื้นที่ที่ไม่มีป่า กลับมามีป่าที่อุดมสมบูรณ์ ซึ่งผลที่ตามมา คือ สัตว์น้ำได้เข้ามาอาศัยในบริเวณป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงออกมาหาปลาได้มีแหล่งหาปลาใกล้กับหมู่บ้าน

ด้านการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น จากการที่แกนนำชุมชนและกลุ่มชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ได้มองเห็นว่าหากเราไม่อนุรักษ์พื้นที่บริเวณนี้ไว้ สักวันปริมาณสัตว์น้ำก็จะลดลงไปด้วย ทำให้ชาวบ้านรวมกลุ่มกัน เพื่อประสานงานกับกรมประมง เพื่อกำหนดเขตฟาร์มทะเลขึ้น โดยร่วมปรึกษาหารือกันในชุมชนเพื่อหาทางแก้ปัญหาที่เกิดขึ้น โดยใช้เวทีประชาคมของหมู่บ้าน เป็นที่นำความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชน ซึ่งลงหนักได้กล่าวถึงพื้นที่นี้ว่า

“... หมู (หมู) บ้านเราพอมีป่าชายเลนแล้ว ถึงปลามันจะมาอยู่พักมาอยู่ไข่ มาอยู่ไข่เสร็จแล้ว ทำพรีอ (อย่างไร) ให้มันอยู่ได้มากกะ (ก็) เสยคิดกันทำฟาร์ม โดยการหาผู้รู้เข้ามาให้ความรู้ในหมู (หมู) บ้าน...”

(สนิท แก้วบุตร, สัมภาษณ์วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า จากที่ชุมชนได้เริ่มกันปลูกป่าชายเลนนั้น สิ่งที่ทำตามมาทำให้จำนวนสัตว์น้ำที่เข้ามาวางไข่และเข้ามาอาศัยเป็นจำนวนมาก ทำให้ชุมชน เริ่มมีแนวคิดในการจัดการพื้นที่ทะเลในเขตของชุมชนบ้านโคกเมือง เพื่อเป็นแนวเขตฟาร์มทะเล โดยเริ่มหาผู้ที่มีความรู้ เข้ามาให้ความรู้ในชุมชน

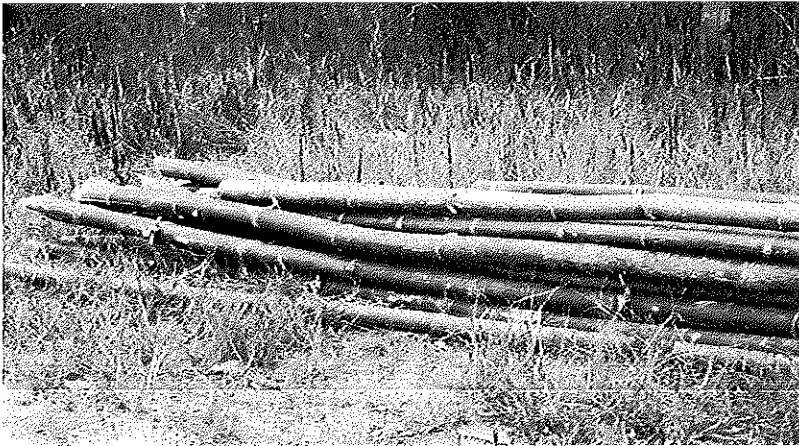
โดยเริ่มจากชาวบ้านได้รวมกลุ่มกันในการประสานงานกับกรมประมง เพื่อให้กรมประมงเข้ามากำหนดแนวเขตอนุรักษ์ ดังภาพที่ 11

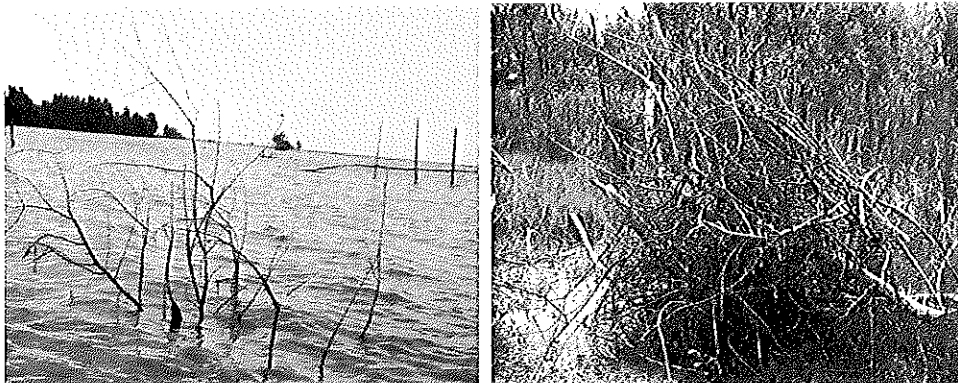
ภาพประกอบที่ 11 ท่อ PVC ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมประมง

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

จากภาพประกอบที่ 11 ท่อ PVC ที่ได้รับการสนับสนุนจากกรมประมงนั้น ที่กรมประมงได้เข้ามากำหนดเขตฟาร์มทะเลแล้วนั้น ชุมชนมีแนวคิดว่าจะระยะห่างระหว่างท่อนั้นมากเกินไป ทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกเข้ามาในเขตอนุรักษ์ได้ ทำให้กลุ่มแกนนำและชาวบ้านหาทางป้องกันไม่ให้เข้ามาบุกรุกในบริเวณอนุรักษ์ โดยการใช้ไม้ไผ่ ซึ่งเป็นทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนนำมาปักแนวเขตฟาร์มทะเลให้หนาแน่นมากขึ้น โดยใช้ไม้ไผ่ที่หาได้ในชุมชน ดังภาพประกอบที่ 12

ภาพประกอบที่ 12 ไม้ไผ่ใช้สำหรับปักแนวเขตฟาร์มทะเล
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

ภาพประกอบที่ 13-14 หม้อ หรือ บ้านปลา
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 12 มิถุนายน 2555

จากภาพประกอบที่ 13-14 ซึ่งชาวบ้านได้ใช้ไม้ไผ่ ความยาวประมาณ 2-3 เมตร ที่หาได้ภายในชุมชนสำหรับกั้นแนวเขตฟาร์มทะเล โดยชาวบ้านจะช่วยกันทำแนวเขต เมื่อเขตแนวฟาร์มทะเล ให้มีความหนาแน่นขึ้น จากนั้นชาวบ้านได้ช่วยกันสร้างหม่า หรือบ้านปลา ไว้สำหรับเป็นที่อยู่อาศัย ที่พัก และที่หลบภัยให้กับปลา โดยชาวบ้านได้ใช้กิ่งไม้แห้งมาสุ่มรวมกัน ดังภาพที่ 19-20 จากความร่วมมือของชุมชนที่ช่วยกันกั้นแนวเขตฟาร์มทะเลนั้น สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่ง คือ การให้ชาวบ้านได้เข้ามาเป็นหูเป็นตาสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนและดูแลบริเวณรอบๆ ฟาร์มทะเล

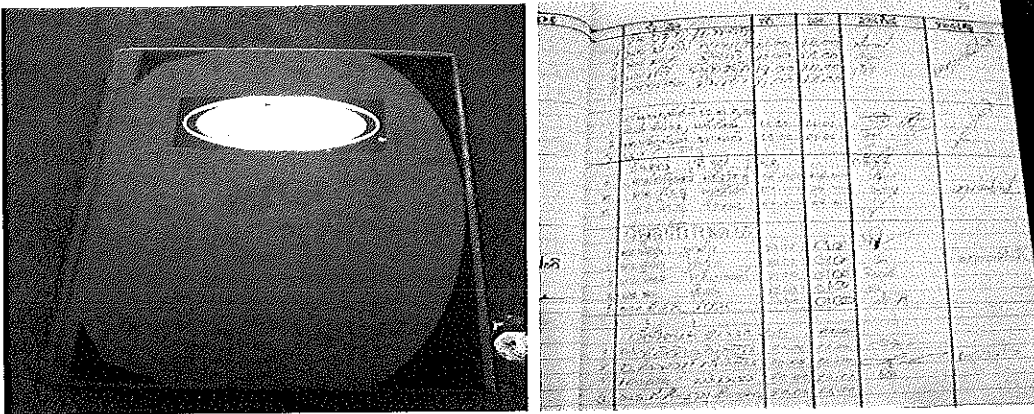
การให้ชาวบ้านเป็นส่วนหนึ่งของหมู่บ้านร่วมกันเป็นหูเป็นตาในการช่วยกันสอดส่องดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนของตน ซึ่งชุมชนสามารถจัดการตนเองได้ โดยจัดสรรคนในหมู่บ้านได้ทำหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อยในทุกๆ คืน ซึ่งนอกจากทำหน้าที่ความสงบเรียบร้อยภายในชุมชนแล้วยังครอบคลุมไปถึงพื้นที่ของเขตอนุรักษ์ด้วย เพื่อป้องกันการบุกรุกของคนที่จะลักลอบเข้าไปในเขตฟาร์มทะเล โดยใช้วิธีการบอกกล่าวเพื่อให้รับทราบว่าเป็นบริเวณนี้เป็นเขตอนุรักษ์โดยชุมชน ซึ่งจากการพูดคุย การเฝ้าเวรยามของชาวบ้านว่า

“...การเฝ้าระวังในเวลากลางคืน เราเข้าไปปรากฏเพื่อบอกว่าพื้นที่นี้เป็นเขตอนุรักษ์ พอเราไปบอกเค้าแล้ว เค้ากะ (ก็) ไปหาที่อื่นๆ ไม่เข้ามาในเขตอนุรักษ์...”

(นโรจน์ นกแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

ดังคำพูดดังกล่าวเพื่อชี้ให้เห็นว่าการแสดงตัวให้ผู้ที่กำลังจะเข้ามาในเขตอนุรักษ์ได้ เห็นนั้น เพื่อเป็นการบอกกล่าวถึงสิ่งที่ชุมชนต้องการให้คนนอกได้รับรู้ถึงวัตถุประสงค์ที่ชัดเจน โดยคนนอกส่วนใหญ่เป็นคนนอกหมู่บ้าน

การเฝ้าระวังคนนอก หรือผู้ที่เข้ามาบุกรุก คือ ชาวประมงที่มาจากที่อื่นจะเข้ามาหาปลาในบริเวณเขตฟาร์มทะเลนั้น ประกอบกับมีการตั้งเวรยามชาวบ้านเฝ้าตรวจตรารอบๆ ฟาร์มทะเลอย่างเข้มข้นในการดูแลเฝ้าระวังผู้ลักลอบตัดไม้ ได้รับความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ตำรวจมาช่วยตรวจตราอีกด้วย โดยชุมชนได้วางกฎระเบียบไว้ คือ ระเบียบเวรยามบ้านโคกเมือง คือ เวรยามทุกคนต้องเซ็นชื่อเข้า-ออก เวรยามทุกคนต้องใส่เสื้อสัญลักษณ์ แสดงว่าเป็นเวรยามหมู่บ้าน เวรยามทุกคนห้ามดื่มของมึนเมาทุกชนิด หัวหน้าชุดต้องจัดลาดตระเวนทั่วหมู่บ้านอย่างน้อย 1 เที่ยว พร้อมกับลาดตระเวนป่าชายเลนและเขตอนุรักษ์ทุกคืน หัวหน้าเวรยามต้องสำรวจอาวุธปืนและสิ่งผิดปกติ ถ้ามีให้บันทึกตามเหตุการณ์ หัวหน้าเวรยามต้องบันทึกเหตุการณ์และบุคคลที่ต้องสงสัย และที่มาตรวจเยี่ยม และเวรยามแต่ละคืนต้องดูแลความสะอาดบริเวณศาลาและกรุณาพาขณะด้วย โดยมี สมุดบันทึกเพื่อลงชื่อ เวลาเข้า เวลาออก และรายงานสิ่งที่เกิดขึ้นในแต่ละคืนด้วย

ภาพประกอบที่ 15-16 สมุดบันทึกการเข้าเวรยาม

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 26 พฤษภาคม 2555

จากภาพประกอบที่ 15-16 เพื่อแสดงให้เห็นถึงในแต่ละคืนนั้น ผู้ที่เป็นเวรยามประกอบด้วยใครบ้าง ซึ่งในสมุดจะบอกถึงเวลาเข้า เวลาออก พร้อมทั้งรายงานเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละคืนด้วย ว่ามีอะไรเกิดขึ้นบ้าง

“...ช่วงแรกๆ ที่เราเข้าไปเฝ้าทำไมใช้พวกบ้านเราที่นะ จะเป็นโหม (พวก) กลุ่มคนที่เข้ามาหาก็น่าจากรัตถุมิ กูหา ท่ามวง ที่เขาเคยมาหา ก่อนตั้งแต่ไม่ได้กันเป็นฟาร์มทะเลที่ เขากะ (ก็) มาหาอยู่ โดยเดือนหนึ่งเขากะ (ก็) มาสักหนสองหน เขากะ (ก็) ไม่ได้มาประจำ แต่พอเขาลงมาให้ฟาร์มเราก็ต้องไปบอกเขาว่า ตรงนี้หาไม่ได้นะ เขาอนุรักษ์ไว้ให้ปลาวางไข่ ให้เขาไปหารอบนอก เหมือนที่เราไปบอกเขาก็ไม่ขัดข้องอะไร(อะไร) เพราะว่าเขากะ (ก็) ไม่รู้...”

(สายัณห์ พวงแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 6 ธันวาคม 2554)

“...คนที่เข้าไปในเขตอนุรักษ์ที่พบ เค้าจะบอกว่าไม่รู้ แต่ส่วนมากเป็นคนมาจากที่อื่น คนบ้านเราไม่ค่อยมี...”

(วิชาญ รัตนนะ, สัมภาษณ์ วันที่ 31 ธันวาคม 2554)

“...ถ้ามีการลักลอบกะ (ก๊) จะเข้ามาตอนกลางคืน เรากะ (ก๊) เข้าไป
ไม่ใช้ว่าจะเข้าไปจับกุม แต่เราเข้าไปปรากฏ เพื่อว่า บอกเขาได้ว่า ที่
ตรงนี้เป็นเขตอนุรักษ์ ถ้าเขาเห็นเรา หรือคนในหมู่บ้านให้สัญญาณ
ด้วยแสงเขากะ (ก๊) ไปเลย ...”

(วรัญญู หาดสวัสดิ์, สัมภาษณ์ วันที่ 6 ธันวาคม 2555)

โดยในแต่ละคืนนอกจากจะมีการลาดตระเวน เพื่อดูแลความสงบเรียบร้อยภายใน
หมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านส่วนหนึ่งจะมีหน้าที่ดูแลความสงบเรียบร้อย รอบๆ ฟาร์มทะเล เพื่อป้องกัน
การบุกรุกของคนนอกที่จะเข้ามาหาปลาในบริเวณเขตอนุรักษ์ เพื่อกลุ่มเวรยามนั้นจะได้เข้าไปบอก
หรือตักเตือน กลุ่มคนที่เข้ามา โดยใช้วิธีการชี้แจง บอกกล่าว ว่าบริเวณนี้เป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ
แต่รอบๆ ฟาร์มทะเลสามารถหาปลาได้

2. ผู้คนในบริบทฟาร์มทะเล

กลุ่มคนในพื้นที่วิจัยในครั้งนี้ หมายถึง กลุ่มคนที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการ
จัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ของ
ชุมชนบ้าน โศกเมือง ซึ่งประกอบด้วย ผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำมันสมองและผู้นำกิจกรรม เพื่อ
อธิบายและตอบคำถามของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ผู้วิจัยใช้แนวทางการถ่ายทอดจากคนใน
ชุมชนเพื่อแสดงให้เห็นถึงความคิด อุดมการณ์ในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนและนำไปสู่การ
เป็นพื้นที่อนุรักษ์สัตว์น้ำและแหล่งทำกินของชุมชน และเป็นพื้นที่ก่อเกิดความสามัคคีของชุมชน
โดยสะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายของชุมชน เพื่อจัดการทรัพยากรที่มีอยู่
ในชุมชน เพื่อชี้ให้เห็นว่าพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกัน ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของ
ผู้คนและพื้นที่ สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ภายในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยได้นำเสนอผู้คนในบริบท
ฟาร์มทะเล เป็น 3 ประเด็นดังนี้

2.1 ผู้นำชุมชน

ในพื้นที่ของชุมชนบ้าน โลกเมือง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เกิดปรากฏการณ์ของคนในชุมชนที่มีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายกันภายในชุมชน ผู้นำชุมชนมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนให้ชาวบ้านในชุมชน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ภายใต้อุดมการณ์ที่จะทำงานเพื่อชุมชน

อุดม อินแข็ง : ผู้ใหญ่บ้านที่พร้อมทำงานเพื่อชุมชน

ภาพประกอบที่ 17 อุดม อินแข็ง ผู้ใหญ่บ้านที่พร้อมทำงานเพื่อชุมชน

ที่มา : ถ่าย โดยผู้วิจัย วันที่ 26 พฤษภาคม 2555

นายอุดม อินแข็งหรือเรียกว่าลุงคม อายุ 50 ปี จบปริญญาตรี มหาวิทยาลัย สุโขทัย ธรรมาธิราชลุงคมเป็นคนรูปร่างท้วม ผิวคล้ำ อหิวาศัยดี ฟังจากสำเนียงการพูดเป็นคนพูดจาจริงจัง ลุงคมมีอาชีพรับจ้าง โดยรับส่งส่งแม่ค้าในหมู่บ้าน ไปขายผัก ผลไม้ที่ตลาดสด ในอำเภอหาดใหญ่ และดำรงตำแหน่งในสังคมที่หลากหลาย เช่น ประธานกลุ่มออมทรัพย์ บ้าน โลกเมือง ผู้ทรงคุณวุฒิ และที่ปรึกษากองทุนเงินล้านหมู่บ้าน โลกเมือง กรรมการที่ปรึกษา กลุ่มรับซื้อน้ำยางบ้าน โลกเมือง ประธานศูนย์สงเคราะห์บ้าน โลกเมือง ประธานคณะกรรมการหมู่บ้านและผู้ใหญ่บ้าน

นอกจากลุงคมจะดำรงตำแหน่งเป็นผู้ใหญ่บ้านและเป็นหัวหน้าในเวทีประชาคม ซึ่งผู้นำชุมชนนั้นเป็นปัจจัยแรกและเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนเข้ามา มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆของชุมชน อีกทั้งผู้นำชุมชนยังมีส่วน ในการช่วยเหลือเกื้อกูลบุคคล ในชุมชนที่กำลังประสบปัญหาซึ่งส่งผลกระทบต่อการศึกษา ซึ่งด้วยอุดมการณ์ของผู้ใหญ่บ้านที่มีความตั้งใจที่จะพัฒนาหมู่บ้านซึ่งลุงคม กล่าวว่า

“... โลกเมือง เริ่มแบ่ง (แบ่ง) หมู่บ้าน (หมู่บ้าน) จากบ้านยางหัก แต่ปี 36 อดีตผู้ใหญ่บ้านจวง แล้วลุงคมมาเป็นตอนปี 41 เราคิดว่า มาเป็นผู้ใหญ่บ้านโดยไม่ต้องเลือกตั้ง ชาวบ้านให้เราไปสมัคร คนอื่นไม่ต้องไปสมัคร แผลง (พูด) ว่าชาวบ้านมีความตั้งใจให้เราเป็นผู้นำ แต่ (แต่) คำว่า ผู้นำ เราก็ต้องมองว่าเราต้องทำงานมาพัฒนาหมู่บ้าน การพัฒนาหมู่บ้านเราพัฒนาคนเดียวไม่ได้ ต้องหาคน หาทุน หาทรัพยากรหาความรู้ ต้องมานุรณาการกันมารวมกัน และทำหรือ (อย่างไร) ให้เกิดผลมาให้ได้...”

(อุดม อินเซ็ง , สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของลุงคม ที่ได้รับการยอมรับจากชาวบ้านให้เข้ามาทำงานในหมู่บ้านนั้น ในฐานะผู้ใหญ่บ้านนั้น ลุงคมจึงมีแนวคิดรวบรวมคนในชุมชนที่มีความสามารถและเข้ามาเป็นแกนนำของชาวบ้าน ในการพัฒนาหมู่บ้านได้ โดยเน้นกลุ่มข้าราชการบำนาญ หรือ เรียกว่า กลุ่มแกนนำมันสมอง

“...ก็เริ่มมองคนหาคน กลุ่มแรก คือ กลุ่มข้าราชการบำนาญ หรือ ปรชาญ์ชาวบ้าน หรือว่าหัวโหยดที่สามารถดึงคนมาได้ สมมุติดึงพ่อแม่มาคน (หนึ่งคน) ลูกหลานมาลุย (มาก) เอามาเป็นที่ปรึกษา ให้ ความสำคัญ ให้เกียรติ ให้เข้ามาทำงานช่วยหมู่บ้าน...”

(อุดม อินเซ็ง , สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

ลุงคมในฐานะผู้ใหญ่บ้าน ได้ดึงกลุ่มข้าราชการเข้ามาร่วมกิจกรรม เพื่อหาแนวทาง ในการพัฒนาหมู่บ้าน ซึ่งกลุ่มคนที่ลุงคมได้ดึงเข้ามาร่วมกิจกรรมนั้น เสนอให้มีเวทีในการแสดงความคิดเห็น วิธีการทำงานเริ่มจากปรึกษากับ กรรมการระดับมันสมอง โดยริเริ่มขายความคิดกับ กรรมการ กรรมการระดับมันสมองเริ่มวิเคราะห์ เพื่อให้เป็นรูปแบบที่ต้องการ

2.2 กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง

กลุ่มแกนนำมันสมอง คือ กลุ่มข้าราชการบำนาญ ซึ่งเป็นคนกลุ่มที่มีความผูกพันกับชุมชนบ้านโลกเมือง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ประกอบกับเป็นผู้ที่เคารพนับถือภายในหมู่บ้านจึงทำให้สามารถดึงลูกหลาน ญาติพี่น้องเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนได้ ได้แก่

ยุทธพงศ์ ยางทอง : ผู้ที่พร้อมช่วยงานในทุกเรื่องในชุมชน

ภาพประกอบที่ 18 ยุทธพงศ์ ยางทอง ผู้ที่พร้อมช่วยงานในทุกเรื่องในชุมชน

ที่มา : ถ่าย โดยผู้วิจัย วันที่ 29 พฤษภาคม 2555

ครูชม หรือ ยุทธพงศ์ ยางทอง อายุ 62 ปี จบปริญญาตรีจาก วค.หรือมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลาในปัจจุบัน และรับราชการครูเป็นเวลา 28 ปี โดยเริ่มรับราชการเมื่อ เดือน เมษายน พ.ศ. 2519 ถึง เมษายน พ.ศ.2547 ที่โรงเรียนวัดบางหยี ตำบลบางกล้าจากนั้นย้ายมาสอนที่โรงเรียนบ้านโลกเมืองจนกระทั่งเกษียณอายุราชการ

ครูชมเป็นคนรูปร่างท้วมๆ ผิวพรรณค่อนข้างขาว แต่ความกระ้านแค้นจึงทำให้เห็นว่าครูชมเป็นคนผิวคล้ำ ครูชมดำรงตำแหน่งในชุมชนหลากหลายตำแหน่ง เช่น เற்றுญกกลุ่มประมง เลขานุการกลุ่มรับซื้อน้ำยางบ้านโลกเมือง และทางด้านเศรษฐกิจของชุมชน

ผู้วิจัยเจอครูชมครั้งแรกที่กลุ่มรับซื้อน้ำยาง ซึ่งครูชมเป็นคนรับซื้อน้ำยางของชุมชนบ้านโลกเมือง ครูชมบอกว่า จะที่นี่ทุกเช้า เพราะที่เป็นที่ทำงาน ครูชมบอกผู้วิจัยว่าหากมีธุระอะไรก็ตามที่นี่ได้เลย ซึ่งกลุ่มรับซื้อน้ำยางตั้งอยู่ใกล้กับศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

ครูชมเล่าว่า หมู่บ้านโคกเมืองนี้เมื่อก่อนอยู่ในหมู่ 2 บ้านยางหักจากนั้น เริ่มแยกหมู่บ้านตอนปี พ.ศ.2536 หลังจากนั้นเริ่มมีการพัฒนา คือ การดึงบุคคลที่มี ภูมิปัญญา ภูมิรู้ ภูมิธรรม เข้ามาก่อน เพื่อนั่งปรึกษาหารือกันถึงแนวทางในการพัฒนาหมู่บ้าน เริ่มแรกมีแนวคิดหารายได้เข้ามาสู่หมู่บ้าน ครูชมบอกว่า ในช่วงนั้นจะหวังงบประมาณของรัฐก็ไม่ได้ เราเริ่มมีรายได้ เช่น เราเลี้ยงน้ำชา หาเงินเข้าหมู่บ้าน พอเรามีเงิน เราสามารถทำอย่างอื่นได้ โดยเริ่มจากจุดเล็กๆ ก่อน

ครูชมได้พูดถึงการจัดการพื้นที่ทะเลให้ฟังว่า ตอนนั้นจำนวนเรือรุนที่เข้ามาหาปลามีจำนวนมาก ซึ่งชาวบ้านมีแนวคิดว่า ถ้าเรามีปลาแล้วเราไม่มีเขตที่สัตว์น้ำที่เข้ามาอยู่อาศัยได้ พื้นที่บริเวณนั้นก็เลยไม่มีความอุดมสมบูรณ์ซึ่งครูชมได้พูดถึงว่า

“...ในเขตป่าชายเลนตอนนั้น ชายเล (ทะเล) ไม่มีอะไร (อะไร)เลย มีแต่น้ำกับดิน แต่อยู่มาช่วงหนึ่งน้ำล้นแกเอาดินไ้มาปลูกต้นลำภูมา ปลูกในน้ำ ริมสวนแก พอปลูกเสร็จขึ้นมาสาม สี่ ต้น ปลาเข้ามาอยู่ คนกะ (ก็) เข้าไปหาปลา หลังจากนั้นเราเป็นโครงการเพื่อสร้างป่า (ป่า) ขึ้นมา เราต้องสร้างนะ หลังจากนั้นปลาเข้ามาอยู่มาก เรา (กะ) มีความคิดว่าจะทำหรือ (อย่างไร) ให้ปลาเข้ามาอยู่อย่างปลอดภัยและไม่ให้ปลาสูญพันธุ์...”

(ยุทธพงศ์ ขางทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พื้นที่บริเวณยังขาดความอุดมสมบูรณ์อยู่มาก หลังจากนั้นได้เสนอเรื่อง ไปยัง องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริ่ง (ปัจจุบันเป็นเทศบาลตำบลบางเหริ่ง) เพื่อขอข้อบัญญัติออกมา เพื่อที่จะควบคุมพื้นที่ ในขณะนั้นได้ประสานงานกับหน่วยงานราชการว่าหากมีการสร้างแนวเขตในฟาร์มทะเลจะมีผิดกฎหมายหรือไม่ ในที่สุดป่าชายเลนที่ 38 ได้ มาให้ความคิดว่าสามารถทำได้ แต่ไม่ได้เป็นการสร้างแนวเขตที่ถาวร โดยใช้พันธุ์ไม้ธรรมชาติใช้ไม้ไผ่ กั้นเขต เนื้อที่ประมาณ 300 กว่าไร่ หลังจากนั้นก็ออกข้อบัญญัติควบคุมพื้นที่ได้ หลังได้พูดคุยไปได้สักระยะ ครูชมได้เล่าให้ฟังถึงการเข้ามาช่วยทำงานในหมู่บ้านว่า

“...วันแรกที่น้องคม ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน เราเป็นคนสนับสนุนน้องคม ให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน น้องคมกะ (ก็) ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน หลังจากที่น้องคม ได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน น้องคมเข้ามาขอความร่วมมือ คือ ที่ต้องช่วยนะ เราก็ให้คำมั่นสัญญาตั้งแต่วันนั้นนะว่า ถ้าน้องคมได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน จะช่วยในทุกเรื่อง...”

(ยุทธพงศ์ ขางทอง, สัมภาษณ์วันที่ 19 กันยายน 2554)

จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า ครูชมเป็นคนที่มีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่จะทำงานเพื่อชุมชนและอีกแง่มุมหนึ่งนั่นก็คือ จากประสบการณ์การทำงาน ความรู้ ที่มีส่วนช่วยในการพัฒนาหมู่บ้านได้อย่างเต็มที่ เพราะเนื่องจากครูชม เป็นผู้ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

สมพงษ์ ลัททิดโร : ผู้ที่มีแนวคิดต้องการเปิดความคิดเห็นของคนในชุมชน

ภาพประกอบที่ 19 สมพงษ์ ลัททิดโร: ผู้ที่มีแนวคิดต้องการเปิดความคิดเห็นของคนในชุมชน

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 28 พฤษภาคม 2555

นายสมพงษ์ ลัททิดโร เรียกสั้น ๆ ว่า ลุงพงษ์ อายุ 65 ปี จบการศึกษาระดับปริญญาโท จากมหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ลุงพงษ์เป็นคนรูปร่างท้วม ผิวคล้ำ มีอวัยวะดี พูดเสียงดัง คุยสนุกและยิ้มง่าย

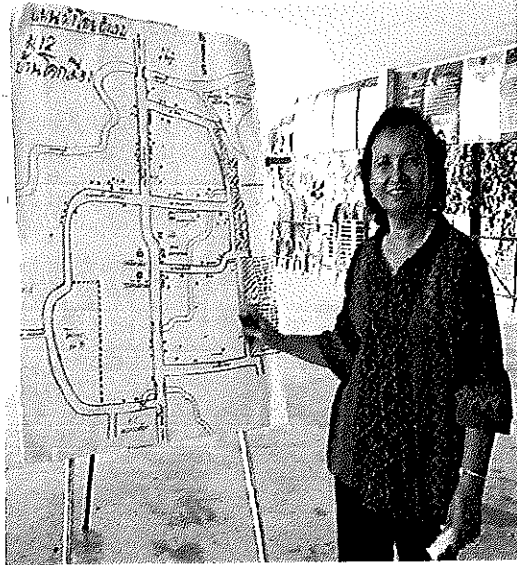
ผู้วิจัยกับลุงพงษ์เจอกันได้ยากมากเพราะเนื่องจากลุงพงษ์ไม่มีโทรศัพท์ เพราะก่อนหน้านี ผู้วิจัยได้ไปหาคุณลุงที่บ้านแต่ไม่พบจึงคิดว่าวันหลังจะไปหาอีก แต่มีอยู่มาวันหนึ่งที่ผู้วิจัยกับป้าภรณ์กำลังคุยกันอยู่ลุงพงษ์ได้ผ่านมาทางนี้ จึงได้มีโอกาสได้คุยกับลุงพงษ์ หลังจากได้เจอผู้วิจัยก็ไม่รอช้าที่จะเข้าไปนั่งใกล้ๆและแนะนำตัวให้ลุงพงษ์ได้รู้จัก พร้อมทั้งบอกผู้ช่วยวิจัย คือ คุณแม่ให้ถ่ายรูปให้ หลังจากตกทายและทำความเข้าใจกันพอสมควร ผู้วิจัยจึงบอกในสิ่งที่ผู้วิจัยต้องการถึงวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ว่า ตอนนี้กำลังเก็บข้อมูลการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน ลุงพงษ์ก็ไม่รอช้า เริ่มบอกถึงเรื่องราวความเป็นมาของการจัดการพื้นที่ให้ผู้วิจัยฟังว่า

“...โดย หมู่ (หมู่) 12 โดยแกนนำของผู้ใหญ่บ้าน เราเห็นสภาพแบบนี้ โดยชาวประมงพื้นบ้านบ้านเรายังมีอาชีพอยู่อีกในระดับหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้านอุดม แกก๊ะ (ก็) มีแนวคิดที่ว่า ทำหรือ (อย่างไร) ให้ทะเลส่วนของเรา มันพริกพื้นขึ้นมาได้ ตามชาวบ้าน โดยการประชาคม สร้างป่า (ป่า) เราต้องปลูกเอง ไม่มีตามธรรมชาติ พื้นที่ตอนนั้นเป็นชายเล (ทะเล) เลื่อมโทรมมาก ไม่มีต้นไม้ขึ้นมีแต่หญ้า มีการพังทลายของหน้าดิน ก็พร้อมที่จะบุกรุก ถ้ามีปลาต้องที่ปกป้องสัตว์น้ำ สัตว์น้ำคิดว่าเราอนุรักษ์ได้มีชัย (ได้ไหม) มีกรมประมงมาแนะนำว่า ให้ชาวบ้านออกมา ลักกระยะ สงวนสัตว์น้ำไว้ได้มีชัย (ได้ไหม) นอกพื้นที่สามารถทำการประมงได้ เราก็ทำกฎหมายรองรับ โดยผ่านข้อบัญญัติของ อบต. บางเหรียญถ้าใครบุกรุกก็สามารถแจ้งได้ เพราะว่าเรามีข้อบัญญัติ...”

(สมพงษ์ ลัทธิตโร, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของลุงพงษ์ แสดงให้เห็นว่า ลุงพงษ์ได้สัมผัสและเห็นการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนมาโดยตลอด เป็นผู้หนึ่งที่มีแนวคิดหนึ่งที่ต้องการเปิดความคิดของคนในชุมชนได้ร่วมกันเสนอความคิดและร่วมแสดงความคิดเห็น ให้เวทีประชาคมเป็นจุดที่ได้พบเจอกัน นอกจากนี้การเสนอร่างข้อบัญญัติขององค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียญจะเป็นข้อบังคับใช้ในเรื่องเขตอนุรักษ์ฟาร์มทะเล จะเป็นเขตห้ามเข้าหากมีใครฝ่าฝืนสามารถดำเนินการได้

อาภรณ์ ชูชัน : ผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก

ภาพประกอบที่ 20 อาภรณ์ ชูชัน: ผู้ประสานงานกับหน่วยงานภายนอก
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 28 พฤษภาคม 2555

ป้าภรณ์ หรือ อาภรณ์ ชูชัน อายุ 64 ปี อดีตข้าราชการประมงจังหวัด จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา ลักษณะเป็นคนรูปร่างเล็ก ผิวคล้ำ มีอัธยาศัยดี ยิ้มแย้มแจ่มใส ยิ้มง่ายและลักษณะการพูดเป็นการพูดที่สุภาพและมีวาจาที่อ่อนน้อม ผู้วิจัยได้พบป้าภรณ์ครั้งแรกที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งตั้งอยู่ตรงข้างวัด โศกเมือง หลังจากที่ก่อนหน้านี้ได้ติดต่อโทรศัพท์หาป้าภรณ์แล้วแต่ไม่มีสัญญาณ ซึ่งผู้วิจัยได้พบในครั้งนี้อยู่ระหว่างที่ป้าภรณ์กำลังจะขับรถออกไปหาตลาดใหญ่ โดยลุงคมได้กั๊กมือเรียกให้ป้าภรณ์ เข้ามานั่งคุยกันก่อนซึ่งป้าภรณ์ก็จอดรถเดินเข้ามาด้วยความเต็มใจ

ผู้วิจัยยื่นขึ้นและสวัสดิ์ป้าภรณ์ โดยการแนะนำของลุงคม ป้าภรณ์ยิ้มให้อีกครั้ง หลังจากนั้นก็นั่งลงข้างๆผู้วิจัย ต่อจากนั้น ผู้วิจัยได้แนะนำตัวให้ป้าภรณ์ ได้รู้จักและบอกว่าขอคุยกับป้าภรณ์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการทำวิทยานิพนธ์ ป้าภรณ์ยิ้มให้อีกครั้ง ผู้วิจัยถามป้าภรณ์คำถามทันที การจัดการพื้นที่ทะเลและการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งป้าภรณ์ออกตัวก่อนบอกว่า

“...ป้าจะบอกได้แค่อู่ ป.4 แต่นั่นเอง พอจบ ป.4 ป้าไปอยู่ที่อื่นจนพอ เกษียรราชการก็หลบ (กลับ) มาอยู่บ้าน...”

(อาภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของป้าภรณ์ แสดงให้เห็นว่าป้าภรณ์ได้อาศัยอยู่ที่บ้าน โศกเมือง เพียงแค่ ช่วงหนึ่งเท่านั้น หลังจากเกษียรราชการแล้วกลับมาอยู่บ้าน ได้สักระยะ ป้าภรณ์ได้บอกถึงสาเหตุการ ที่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการมีส่วนร่วมกับชุมชนว่า

“...หลังจากป้าเกษียร ป้าก็อยากอยู่บ้านเลขๆ แต่ลุงคมบอกว่าให้เข้ามาช่วย ตอนนั้นลุงคมเข้าไป 3 วัน (ครั้ง) ก็เลย ยังไม่ทันหายเหนื่อย เาก็ มีกิจกรรมอะไรก็พยายามเข้ามาช่วยมาร่วม ศึกษาความเป็นไป ยิ่งทำขตอนุรักษ์ ในฐานะที่เราทำงานประมงเห็นด้วยอย่างมาก และเป็นจุดขายของบ้านเรา ถ้าเป็นไปได้จะเอาหญ้าทะเลมาปลูก...”

(อาภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของป้าภรณ์ถึงที่มาของการได้เข้ามีส่วนร่วมในกิจกรรมในชุมชนนั้น ส่วนหนึ่งเป็นการได้รับคำชวนของลุงคม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านให้เข้ามาช่วยงานในหมู่บ้าน ประกอบ กับ ป้าภรณ์เคยทำงานที่ประมงจังหวัดมาก่อนจึงทำให้คุ้นเคยในการลงพื้นที่ในการพูดคุยกับ ชาวบ้านมาก่อน ซึ่งป้าภรณ์ได้บอกหน้าที่ที่ป้าภรณ์ได้ทำในชุมชนว่า

“...เค้าให้ป้ามานั่งเป็นที่ปรึกษาของหมู่บ้าน ก็ทุกอย่างที่ผู้ใหญ่ยกหู เป็น คณะกรรมการติดตามประเมินแผนและที่ปรึกษาหมู่บ้าน สรุปว่าผู้ใหญ่ใช้ ทรัพยากรบุคคลที่เกษียรแล้วเอามันสมองมาช่วยเป็นที่เลี้ยง ข้าราชการมีอยู่ แล้ว อาจารย์สมพงษ์ ลัททิตโร งานที่ป้าทำก็ตรงกันพอดี ประโยชน์เห็นๆ คือ การติดต่อกับกรมประมง คือ มันง่ายมาก อย่างกับไปสตูดประมง จังหวัดเคยไปติดต่อยู่แผนกเดียวกันออกห้องที่กับป้าสมัยป้าทำงาน แค เรายกหูอาศัยความสนิท...”

(อาภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของป้าภรณ์ แสดงให้เห็นถึงความมีจากประสบการณ์การทำงานของป้าภรณ์ ที่ทำให้ง่ายในเรื่องการประสานงานกับหน่วยงานอื่นๆนอกพื้นที่ ในการออกไปดูงาน เพราะเนื่องจากป้าภรณ์มีความสนิทสนมคุ้นเคยกันอยู่แล้ว อีกทั้งป้าภรณ์พร้อมที่จะทำงานให้กับชุมชน และเป็นงานที่ถนัด อีกทั้งป้าภรณ์สามารถเป็นล่าม ได้ด้วย เมื่อครั้งหนึ่งมีนักวิชาการของหม่อมมาตุ พาร์มทะเลที่บ้าน โลกเมือง

จากกลุ่มผู้ให้ข้อมูล 4 ท่าน ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่เป็นตัวขับเคลื่อนกิจกรรมของชุมชน ในฐานะบุคคลที่มีความรู้ ความสามารถ ซึ่งลุงคมที่ดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน ได้ดึงกลุ่มคนเหล่านี้เข้ามาทำงานในหมู่บ้าน และร่วมกันพัฒนาหมู่บ้าน โดยสามารถสรุปประเด็นเรื่องราวของการเล่าเรื่องของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำมันสมอง ที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมฟาร์มทะเลของบ้าน โลกเมือง โดยแสดงออกผ่านทางเรื่องเล่าและการสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกที่ชี้ให้เห็นว่าการนำเสนอของบุคคลเมื่อเผชิญกับคนอื่นไม่ได้มีเพียงด้านเดียวเท่านั้น คนเรายังมีหลายแง่มุมทั้งนี้ เพื่อแสดงความสัมพันธ์กับคนอื่นๆในชุมชน โดยอาศัยประสบการณ์จากการทำงาน เข้ามาช่วยในการพัฒนาชุมชน ผ่านดำรงชีวิตในชุมชน ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเสนอเรื่องเล่าของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำมันสมอง

คนเล่า	เรื่องเล่า	แก่นเรื่อง	สาระสำคัญ
อุดม อินทร์	ชีวิตครอบครัว	การดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน	การจัดการคนในชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม
	กลุ่มแกนนำมันสมอง	การดึงกลุ่มแกนนำมันสมองเข้ามาทำงานในชุมชน	
ยุทธพงศ์ ยางทอง	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	ความเป็นมาของชุมชน	การทำงานในชุมชนเพื่อ การจัดการพื้นที่ทะเล
	การจัดการพื้นที่ทะเล	การทำงานในชุมชน	
สมพงษ์ ลัทธิดโร	การเปลี่ยนแปลงของชุมชน	ข้อบัญญัติในการจัดการพื้นที่ทะเล	การจัดการพื้นที่ทะเล
อาภรณ์ มีชูชัน	วิถีชีวิต	การดำรงอยู่ในอดีต	การเข้ามาร่วมกิจกรรม ของชุมชน
	การมีส่วนร่วม	การเข้ามาร่วมกิจกรรม	

จากเรื่องเล่าของกลุ่มผู้นำชุมชนและกลุ่มแกนนำมันสมอง เป็นกลุ่มที่ผูกโยงเรื่อง
ของความเป็นคนบ้านเดียวกัน ความเป็นเพื่อนบ้านกัน ที่ได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมใน
ชุมชนมาโดยตลอด และต้องการพัฒนาและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เพื่อการดำรงอยู่ของ
อาชีพ และเพื่อความยั่งยืนของสภาพแวดล้อม และอีกด้านหนึ่งยังสะท้อนให้เห็นถึงการดึงกลุ่มคนที่
มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำงานในชุมชน เข้ามาเป็นที่ปรึกษาของชุมชนในกิจกรรมของชุมชน

2.3 กลุ่มผู้นำกิจกรรม

กลุ่มผู้นำกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้น เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มาจากผู้ที่ประกอบอาชีพประมงและเป็นบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอยู่เป็นประจำ ได้แก่

ชานินทร์ แก้วรัตน์: แกนนำรวบรวมคนชายฝั่งทะเล

ภาพประกอบที่ 21 ชานินทร์ แก้วรัตน์: แกนนำรวบรวมคนชายฝั่งทะเล
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 28 พฤษภาคม 2555

พี่ชานินทร์ แก้วรัตน์ อายุ 46 ปี มีลักษณะเป็นคนรูปร่างสันทัด ผิวคล้ำ ลักษณะการพูดเป็นการพูดจาอ่อนข้างเสียงเบา แต่บุคลิกเป็นคนคล่องแคล่วและความคิดก้าวหน้า ซึ่งจบการศึกษาระดับปริญญาตรีคณะศิลปศาสตร์ เอกพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

พี่ชานินทร์ดำรงตำแหน่งในสังคมที่หลากหลาย เช่น เลขานุการ ด้านแผนพัฒนาหมู่บ้าน เจริญชัย คณะกรรมการกลุ่มออมทรัพย์บ้านโคกเมือง รองประธาน คณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ประธานกลุ่ม ประมง และประธานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล ชุมชนบ้านโคกเมืองปัจจุบัน พี่ชานินทร์ดำรงตำแหน่งเป็นผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน

ผู้วิจัยเจอพี่ชานินทร์ ครั้งแรกที่องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง ปัจจุบันได้เปลี่ยนเป็นเทศบาลตำบลบางเหรียง โดยเข้าไปหาข้อมูลเกี่ยวกับฟาร์มทะเล โดยได้รับการแนะนำจากเจ้าหน้าที่ว่าหากต้องการทราบข้อมูลเกี่ยวกับฟาร์มทะเลให้ประสานงานกับพี่ชานินทร์ได้เลย

เพราะที่ธานีตรับผิดชอบเรื่องนี้ หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ประสานงานกับที่ธานีตรมา โดยตลอด ทั้งที่บ้าน และที่ศูนย์เรียนรู้ของชุมชน ตลอดจนได้พบเจอตามงานต่างๆของชุมชน

ที่ธานีตรเป็นคนบ้านโคกเมืองโดยกำเนิด แต่หลังจากนั้น ได้ออกจากหมู่บ้านในปี พ.ศ.2519 เพื่อออกไปทำงานกรุงเทพมหานคร หลังจากออกจากหมู่บ้านเพื่อไปทำงาน และกลับเข้าหมู่บ้านอีกครั้งในปี พ.ศ.2539 รวมเป็นเวลา 20 ปี

โดยที่ธานีตรได้เล่าให้ฟังถึงการจัดการพื้นที่และการรวบรวมคนว่าสมัยก่อนในช่วงปี พ.ศ.2542 ซึ่งสมัยก่อนบ้านที่ธานีตรอยู่ใกล้กับทะเล ประกอบกับเวลาผ่านไปเริ่มประสบปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง ซึ่งในตอนนั้นชาวบ้านในชุมชนมีการกระจายตัวแบ่งพรรคแบ่งพวกกันในหมู่บ้าน จึงรวบรวมคนได้ยาก ซึ่งตอนนั้นที่ธานีตรได้รวมพรรคพวกที่อยู่ติดกับทะเลช่วยกันปลูกต้นไม้ตามชายฝั่ง หลังจากนั้นได้นำเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้น ไปปรึกษาในที่ประชุมประจำเดือน จึงได้รับความร่วมมือจากชาวบ้านคนอื่นๆทำให้ป่าชายเลนของชุมชนเกิดขึ้น

“...ในปี 45 ป่าชายเลนเริ่มเป็นรูปเป็นร่างมากขึ้น กลุ่มคนเริ่มเกาะกลุ่มกันมากขึ้น แต่ด้วยสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ชาวบ้านเริ่มแก้ไขกันเอง แต่ด้วยความที่รู้ไม่จริง แต่พอเอาเรื่องมาที่ประชุม โดยถามจากที่ประชุมเพื่อหาคนที่มีความรู้ ได้ประสานงานกับป่าชายเลน ป่าชายเลนที่ 38 ป่าชายเลนให้รวบรวมคน 40 คน เข้าร่วมอบรมในเรื่องการปลูกป่าและการฟื้นฟู และพาไปดูงานที่ทุ่งตะเชะ ...”

(ธานีตร แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 6 พฤษภาคม 2555)

หลังจากการปลูกป่าชายเลนประสบผลสำเร็จ ซึ่งสิ่งที่ตามมา คือ ทำให้ปลาเข้ามาอาศัยบริเวณป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้น จึงเกิดแนวคิดในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ฟาร์มทะเลจึงเกิดขึ้น โดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและเป็นตัวจึกสำคัญในการทำงานช่วยกันแนวเขตฟาร์ม ชาวบ้านช่วยกันดูแล และตอนกลางคืนมีชุดลาดตระเวน ซึ่งที่ธานีตรเองอยู่เวรยามในวันศุกร์

ที่ธานีตรเป็นคนชาวบ้านของบ้านโคกเมืองอีกคนหนึ่ง ที่เห็นความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติในชุมชน หลังจากต้องออกจากหมู่บ้านไปทำงานในเมืองหลวง หลังจากกลับจึงได้รวบรวมคนเพื่อจัดการกับพื้นที่ชายฝั่งของชุมชน ด้วยความมุ่งมั่นและตั้งใจ

จรัญ ลำดวน : ผู้มีพ่อเป็นแรงผลักดันในการทำงานเพื่อชุมชน

ภาพประกอบที่ 22 จรัญ ลำดวน: ผู้มีพ่อเป็นแรงผลักดันในการทำงานเพื่อชุมชน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

พี่โก หรือ นายจรัญ ลำดวน อายุ 30 ปี มีลักษณะรูปร่างสูง ผอม ผิวคล้ำ และมีลักษณะการพูดที่มีความมั่นใจในตนเอง ประกอบอาชีพรับจ้าง จบการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง บทบาททางสังคมที่ได้รับมอบหมายให้ทำงาน คือ กรรมการสิ่งแวดล้อม กรรมการท่องเที่ยว เป็นหัวหน้ากลุ่มคลองยาว ในตำแหน่งคนจั่นกลอง และเป็นอาสาสมัครของหมู่บ้าน

ผู้วิจัยได้พบพี่โก ในงานของหมู่บ้าน ในครั้งแรกที่พบพี่โก พี่โกมีหน้าที่เล่นกลองในโน้ตขบวนกลองยาวและครั้งที่สองที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน

หลังจากเรียนจบได้เข้าทำงานที่บริษัท โซติวิวัฒน์ ในตำแหน่งช่าง หลังจากนั้นในปี 2552 ได้ออกจากงาน โดยพี่โกเล่าว่า เมื่อก่อนพี่โกและภรรยา ทำงานที่โซติวิวัฒน์ ซึ่งภรรยาของพี่โก นั้นเป็นรองหัวหน้า ตอนนั้นก็คิดเสียตายเหมือนกันที่ออกจากงาน แต่เมื่อพี่โกมีลูกจึงมีความคิดว่าจะไม่ยอมจ้างให้ใครเลี้ยงลูก เลยตกลงกันออกจากงานเพื่อมาเลี้ยงลูกด้วยตัวเอง ซึ่งเงินเดือนสองคนในตอนนั้นถือว่าสูงมาก

ซึ่งพี่โกได้เล่าให้ฟังว่า พี่โกได้เข้ามาช่วยหมู่บ้านมาโดยตลอด ซึ่งได้รับการชักชวนจากใคร แต่พี่โกเห็นพ่อ นายนิคม ลำดวน และแม่เข้าร่วมกิจกรรมของหมู่บ้านอยู่เสมอ

“...ตั้งแต่ที่โกเป็นเด็ก ๆ ซึ่งพูดง่าย ๆ ว่าเมื่อหมู่บ้านมีงานอะไรก็เข้ามาช่วยทุกงาน ซึ่งครอบครัวที่โก มีสมาชิกทั้งหมด 5 คน มีพี่น้อง 3 คน ถ้าเกิดหมู่บ้านมีงานเกิดขึ้น ก็จะยกมากันทั้งครอบครัว ยกตัวอย่าง กลุ่มกลองยาว มีพี่สาวเป็นนางรำ น้องเป็นกลอง เหมือนตัวที่โกเอง เป็นคนขึ้นกลอง แม่เล่นกลองและพ่อเล่น โหม่ง ซึ่งคุณพ่อของที่โก ช่วยงานชุมชนในหลายๆด้าน เช่น กรรมการโรงเรียนบ้าน โลกเมือง กรรมการหมู่บ้าน เป็นต้น โดยคุณพ่อของที่โกนั้น ได้รับรางวัลคนดีศรีโลกเมือง ในปี พ.ศ. 2554 ด้วย ซึ่งเข้ามาช่วยงานของหมู่บ้านโดยไม่หวังค่าตอบแทน...”

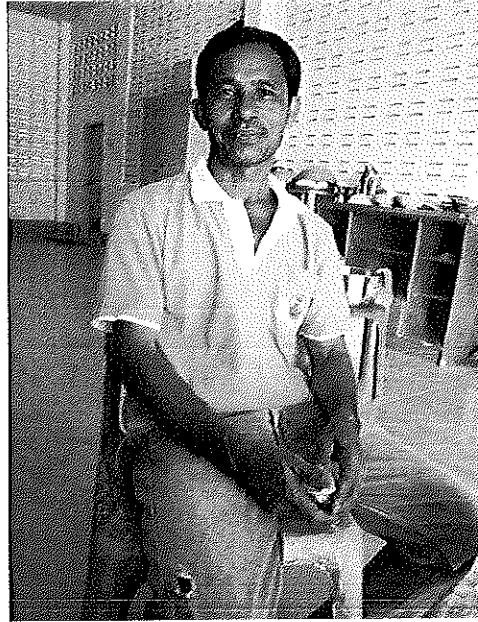
(จรัญ ลำควน, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

ด้านสิ่งแวดล้อมในอดีตของหมู่บ้านที่โกเล่าว่า ความเป็นอยู่ในอดีตกับตอนนี้แตกต่างกันมาก ในอดีตอยู่กับแบบเรียบง่ายแต่ปัจจุบันนี้มีการพัฒนาหลายอย่าง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของหมู่บ้าน การมีส่วนร่วม หมู่บ้านได้รับรางวัลต่างๆ เช่น อันดับหนึ่ง ลูกโลกสีเขียว ด้านความเปลี่ยนแปลงของหมู่บ้านเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก เริ่มจากที่ว่า ผู้ใหญ่บ้านอุดมได้มาเป็นผู้ใหญ่บ้านทำให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมกันเยอะขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับธรรมชาติ ป่าชายเลน หรือว่าด้านเศรษฐกิจพอเพียงที่ผู้ใหญ่บ้านสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนปลูกผักได้เกือบทุกครัวเรือน สามารถแบ่งกันได้ แบ่งกินได้ เรื่องขายมันก็มีบ้างหนา โดยกันกินกันมากกว่า

การจัดการพื้นที่ที่เป็นฟาร์มทะเลชุมชนเริ่มมีแนวคิด คือ การดึงชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน ให้กลับเข้ามาอยู่ที่บ้าน ซึ่งที่โกบอกว่าอาชีพหลักของหมู่ 12 อาชีพหลัก คือ หนึ่งตัดยาง สองประมง เมื่อก่อนปลาไม่มีเลย คือ จำเป็นต้องคั้นรนเพื่อครอบครัว เวลานี้ป่าชายเลนเป็นที่พักปลา ปลาได้เข้ามาวางไข่ เมื่อปลาออกนอกเขตฟาร์มทะเลสามารถจับได้ คือ สามารถหาปลาได้ ทุกวันเหมือนผมเสร็จจากตัดยางก็ไปหาปลาขายได้วันละ 200-300 บาท เพื่อเอามาเลี้ยงครอบครัวหรือว่ากับข้าว ไม่อด เพราะมีปลาอุดมสมบูรณ์

ที่โกเป็นชาวบ้านชุมชนบ้าน โลกเมือง ที่เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วม โดยเห็นพ่อเป็นต้นแบบในการทำงานที่จะช่วยเหลือหมู่บ้าน ที่โกจึงมีพ่อเป็นต้นแบบในการทำงานเพื่อชุมชน ซึ่งมีที่โกมีอุดมการณ์ในการทำงานว่า งานตัวเองไม่ให้เสียงานหมู่บ้านไม่ให้ขาด

วิชาญ รัตนะ : ผู้เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือกันภายในชุมชน

ภาพประกอบที่ 23 วิชาญ รัตนะ: ผู้เห็นความสำคัญของการช่วยเหลือกันภายในชุมชน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

วิชาญ รัตนะ อายุ 50 ปี เรียกสั้น ๆ ว่าลุงคน มีลักษณะรูปร่างผอมบาง ผิวคล้ำ มี
อัธยาศัยดี ยิ้มแย้ม แจ่มใส และลักษณะการพูดเป็นคนพูดช้า ซึ่งลุงคนมีอาชีพทำสวนยางพารา จบ
การศึกษาระดับชั้น มศ. 3 ซึ่งเป็นคนบ้าน โศกเมืองโดยกำเนิด

ผู้วิจัยเจอลุงคนครั้งแรกที่ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน โศกเมือง ในกิจกรรมของชุมชน
และได้พูดคุยถึงเรื่องราวต่าง ๆ โดยผู้วิจัยได้แนะนำตัว และต้องการสัมภาษณ์ เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของ
วิทยานิพนธ์

ลุงคนยังมีบทบาทในหมู่บ้าน นอกจากเป็นกรรมการกลุ่มฟาร์มทะเลแล้ว ยังดำรง
ตำแหน่งเป็นกรรมการหมู่บ้าน และกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชน

ลุงคนเล่าให้ฟังว่า การเปลี่ยนแปลงของคนกับธรรมชาติ แต่ก่อนคือได้กินดี คือ ว่า
น้ำสะอาดไม่มีน้ำเสียเลย ช่วงหลังมีน้ำเสีย ทำให้สัตว์น้ำไปหมด เป็นเหตุผลที่ได้ออกจากอาชีพ
ประมงไปทำสวนยางพารา ลุงคนได้พูดถึงการเปลี่ยนแปลงด้านอาชีพว่า

“...แต่ก่อนครอบครัวลุงมีอาชีพทำสวน ปลูกผัก หลังจากนั้นก็ไม่
 รอดเลยตัดสินใจมาทำประมง หาปลาอยู่หลายสิบปี รายได้พออยู่ได้
 ไม่ถึงกับลำบากมาก หลังจากนั้นปลาลดลง เพราะน้ำเสียเข้ามาทำให้
 การทำประมงไม่คุ้มกับทุน เลยกันมาเริ่มตัดยางได้ 2 ปีแล้ว ตอนนี้มี
 ปลา กุ้ง มากเลยหันมาทำประมงอีกครั้ง เพราะจากการที่ได้ทำเป็น
 เขตอนุรักษ์ทำให้มีปลาชุกชุมมากขึ้น เมื่อปลาออกไปนอกเขต
 สามารถจับปลาได้ โดยไม่ต้องออกไปหาไกลๆ...”

(วิชาญ รัตนะ, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ลุงคนได้เปลี่ยนแปลงอาชีพ เพื่อการหาเลี้ยง
 ครอบครัว ซึ่งลุงคนนั้นมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น การได้มีโอกาสพูดคุยปรึกษาหารือถึง
 วิธีการที่จะแก้ไข ที่จะดำเนินการกันอย่างไร เพื่อให้อาณาเขตฟาร์มทะเลอยู่ได้ โดยอาศัยการทำงาน
 เป็นทีมซึ่งอยู่ในทีมงานที่ทำงานในหมู่บ้านอยู่เสมอ ๆ ช่วยกันทำงาน ช่วยปลูกป่าและช่วยทำแนว
 เขตอนุรักษ์

ลุงคนเข้าร่วมกิจกรรมฟาร์มทะเล คือ การเล็งเห็นความสำคัญของการช่วยเหลือ
 กันภายในชุมชน ถ้าในหมู่บ้านเรา ไม่ช่วยกันดูแล ไม่ช่วยกันรักษา ไม่ช่วยพัฒนามันก็จบ
 เพราะฉะนั้นเราก็ต้องลงทุนลงแรง ต้องมาช่วยให้เกิด ให้หมู่บ้านได้เดินไปข้างหน้า เพื่อการดำรงอยู่
 ของอาชีพประมงต่อไป

วรัญญู หาดสวัสดิ์ :ผู้ช่วยเหลืองานชุมชนอยู่เป็นประจำ

ภาพประกอบที่ 24 วรัญญู หาดสวัสดิ์: ผู้ช่วยเหลืองานชุมชนอยู่เป็นประจำ

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

นายวรัญญู หาดสวัสดิ์ หรือ พี่ไก่อ่ อายุ 46 ปี อาชีพทำสวน มีลักษณะรูปร่างสูง ผิวดำ ท่วงทีในการพูดเป็นคนพูดช้า และพูดเสียงเบา พี่ไก่อ่จบการศึกษานอกโรงเรียน ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6

ผู้วิจัยได้เจอกับพี่ไก่อ่ครั้งแรกที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งในวันนั้น ผู้วิจัยได้นำคัมภีร์ไปบริจาคไว้ เพื่อพูดคุยถึงเรื่องราวต่างๆ ซึ่งพี่ไก่อ่ได้แวะเข้ามาที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ทำให้ได้ทำความรู้จักกับพี่ไก่อ่เป็นครั้งแรก และครั้งที่สองผู้วิจัยได้เจอในงานกิจกรรม ของชุมชนจึงทำให้ได้รู้จักกันมากขึ้น

พี่ไก่อ่เป็นบุคคลหนึ่งที่เข้าร่วมการเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ โดยเป็นอาสาสมัครเกษตรกร โดยที่บ้านของพี่ไก่อ่ปลูกผักไว้สำหรับค้าขายด้วย เนื่องจากภรรยาของพี่ไก่อ่มีอาชีพค้าขาย ทำให้ที่บ้านพี่ไก่อ่ไม่ต้องซื้อผักจากที่อื่นมารับประทาน ส่วนที่เหลือเราเอาไปขายและแบ่งให้เพื่อนบ้านคนอื่นๆด้วย

พี่ไก่อ่เป็นคนที่มีความสามารถในการทำอาหาร จึงได้รับความไว้วางใจให้ทำอาหารในงานต่างๆ มากมาย ซึ่งพี่ไก่อ่เล่าให้ฟังว่า

“...ใครขอความช่วยเหลือทำกับข้าวคือทำได้ นี่งานนี้งานก็ช่วย(เนื่องจากในวันที่เจอพี่ไก่อตรงกับที่ในวัด โศกเมืองมีงานศพ) ก็เข้าไปช่วยทุกงาน โดยที่ไม่คิดว่าใครเป็นพันหรือ(อย่างไร) ช่วยเหลือเหมือนกันหมด หมู่บ้านใกล้เคียง ก็เข้าไปช่วย เข้าไปช่วยโดยไม่หวังอะไรตอบแทน...”

(วรัญญา หาดสวัสดิ์, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

คำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า พี่ไก่อเป็นบุคคลที่ช่วยเหลืองานในหมู่บ้านอยู่เป็นประจำ ในทัศนะของพี่ไก่อคือการเข้ามีส่วนร่วมในการช่วยเหลืองานชุมชนนั้น เป็นผลประโยชน์ของชุมชนทั้งคนในชุมชนและนอกชุมชน

ร.ต.ต.ประยูร อื่นเซ้ง : เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนจากน้องชาย

ภาพประกอบที่ 25 ร.ต.ต.ประยูร อื่นเซ้ง: เข้าร่วมกิจกรรมโดยการชักชวนจากน้องชาย
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

ร.ต.ต.ประยูร อินช้าง หรือ ลุงยูร อายุ 63 ปี อาชีพข้าราชการบำนาญ ตอนนั้นประจำการอยู่ที่จังหวัดยะลา ประมาณ 30 กว่าปี มีรูปร่างสูงใหญ่ ผิวคล้ำ ดูผิวเผินเหมือนจะดูแลตัวเองได้ดู เป็นคนคุยสนุกและมีอัธยาศัยดี

ผู้วิจัยได้มีโอกาสเจอลุงยูรสองครั้ง ครั้งแรกที่ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่มีเจ้าหน้าที่จากธนาคารการเกษตรและสหกรณ์มาเยี่ยมหมู่บ้าน ครั้งที่สองที่ร้านค้าชุมชน โดยผู้วิจัยได้พบเจอลุงยูร โดยบังเอิญ ขณะที่ลุงยูรได้มานั่งพูดคุยกับเพื่อนบ้าน

ลุงยูรเล่าให้ฟังแล้วว่า หลังจากเกษียณอายุได้กลับมาอยู่บ้านและได้เห็นหมู่บ้านมีความรัก สามัคคีเลยอยากเข้ามาช่วยงานหมู่บ้าน ประกอบกับได้รับการชักชวนจากลุงคม (อุดม อินช้าง) ซึ่งเป็นน้องชายชักชวนให้เข้ามาร่วมกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งคิดในใจตอนนั้น หลังจากเกษียณอายุแล้วอยากอยู่ให้สบายมากกว่า หลังจากได้รับการชักชวนจากน้องชายจึงเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน ซึ่งลุงยูรบอกกับผู้วิจัยว่า

“...อยากจะมาช่วย เราเคยผ่าน ร้อนผ่านหนาวมา มีประสบการณ์มีช่วยเสริม ได้มาช่วยเสริมทางใน หลายๆด้าน เช่น ด้านขาดงบประมาณ เรามีพรรคพวกที่สามารถเข้ามาช่วยเสริม ทาง โรงงาน บริษัทไหนพื้นที่ (อะไอย่างนี้) เราสามารถเข้าไปพูดคุยให้เข้ามาช่วยตรงนี้ได้ เช่น งานแข่งขันกีฬา ไปขอเสื้ออะไรมาได้ ไปบอกพรรคพวกเรา เขาก็สนับสนุนเต็มที่...”

(ร.ต.ต.ประยูร อินช้าง, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ลุงยูรเป็นบุคคลที่เป็นที่รู้จักของผู้ในชุมชนกว้างจึงทำให้ง่ายในการขอขบประมาณต่างๆ เพื่อมาทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน อีกทั้งด้วยความที่ลุงยูรเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอยู่เสมอ จึงเป็นแกนนำสำคัญในการรวบรวมคนให้มาช่วยลงแรง ในการกั้นแนวเขตฟาร์มทะเลอีกด้วย

รณรงค์ หนูบวช : ได้รับการโหวตจากชาวบ้านให้ทำงานในชุมชน

ภาพประกอบที่ 26 รณรงค์ หนูบวช: ได้รับการโหวตจากชาวบ้านให้ทำงานในชุมชน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

นายรณรงค์ หนูบวช หรือ พี่รงค์ อายุ 27 ปี มีอาชีพประมง จบการศึกษาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 พี่รงค์เป็นผู้ขายรูปร่างสันทัด เป็นคนผิวคล้ำ ขรึมๆและยิ้มง่าย

ผู้วิจัยเจอพี่รงค์ครั้งแรก ตอนชุมชนบ้าน โลกเมือง ได้ต้อนรับเจ้าหน้าที่จาก ศกศ. ที่มาเยี่ยมชมฟาร์มทะเลและโฮมสเตย์ของบ้าน โลกเมือง ซึ่งผู้วิจัยได้ขอเวลาที่พี่รงค์สัมภาษณ์หลังรับประทานอาหารเที่ยงเสร็จถึงการเข้ามาเป็นกรรมการกิจกรรมฟาร์มทะเล

พี่รงค์ได้เล่าให้ฟังว่า เมื่อก่อนตัดยางอยู่ที่นาทวี เพิ่งกับมาอยู่บ้านเมื่อมกราคม พ.ศ. 2555 เนื่องจากเมื่อก่อนสภาพทะเลเสื่อมโทรมมาก จำนวนปลาที่ลดลง จึงต้องเปลี่ยนอาชีพไปตัดยางพาราเพราะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่ายในการดำรงชีวิต

หลังจากกลับมาอยู่ที่บ้าน โลกเมือง ได้รับคัดเลือกให้เข้ามาเป็นกรรมการฟาร์มทะเล เนื่องจากพี่รงค์เป็นบุคคลหนึ่ง ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมในชุมชน และได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่อง จึงได้การโหวตจากชาวบ้านให้เข้าทำงานเป็นแกนนำในการนำในการทำงานช่วยหมู่บ้าน

พี่รงค์เล่าให้ฟังอีกว่า การออกหาปลาในทะเลแต่ละครั้ง นอกจากเครื่องมือประมง อวน ไซ กัด ในการหาปลาแล้ว สิ่งที่มีไม่ได้คือการระลึกลงถึงศักดิ์สิทธิ์ให้ช่วยคุ้มครองให้ปลอดภัย ให้แคล้วคลาดจากภัยอันตราย ซึ่งพี่รงค์บอกว่า

“...ความเชื่อในการออกหาปลา แม่ย่านางก็นับถือมาก แม่ย่านางจะ อยู่คู่เรือทุกรำ แล้วแต่ส่วนบุคคล ถ้าจะนึกเวลาออกไปหาปลา นึก (คิดในใจ) ขวนเค้า (แม่ย่านาง) ไปช่วยอะไรพันนี้ (อะไรอย่างนี้) นึก (คิดในใจ) พี่จะทำเป็นกิจวัตรเลย แล้วแต่คนศรัทธา บางคนเค้าจะไม่ นึกอะไร ก็จะบอกแม่ย่านางเรือว่าช่วยคุ้มครองให้เราปลอดภัย...”

(รณรงค์ หนูบวช, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พี่รงค์เป็นคนที่มีความเชื่อและนับถือในสิ่ง ศักดิ์สิทธิ์ ในช่วงที่เราออกหาปลาอุปกรณ์ในการหาปลาต้องมีให้พร้อม น้ำเค็มต้องเปลี่ยนอุปกรณ์ ในการหาปลาแล้ว จะเปลี่ยนเป็นกักสามชั้น หรือชั้นเดียว คือหาปลาบอ กช่วงฤดูมรสุมช่วง หลุดจิกายน เปลี่ยนเป็นอุปกรณ์เปลี่ยนเป็นกัก โกรง เป็นเบ็ด กัดได้น้ำ หลังมรสุมแล้วจะเป็นบ้าน แล้ว หม่า คือ ทิ้งไว้ หม่าหาได้ตลอดทุกฤดู

นโรจน์ นกแก้ว: การรวมกลุ่มของคนริมฝั่งทะเล

ภาพประกอบที่ 27 นโรจน์ นกแก้ว: การรวมกลุ่มของคนริมฝั่งทะเล

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

นายโรจน์ นกแก้ว หรือเรียกสั้นว่า พี่โรจน์ จบ มศ 3 จาก โรงเรียนนิคมรัตภูมิ วิทยา อายุ 49 ปี อาชีพ ทำสวนและประมง มีลักษณะเป็นคนรูปร่างสันทัด ผิวคล้ำ ลักษณะการพูด เสียงดังฟังชัด และมีความมั่นใจ

ผู้วิจัยเจอพี่โรจน์ครั้งแรกที่ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน โดยผู้วิจัยเข้าไปแนะนำตัว เพื่อขอสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

เดิมพี่รงค์เป็นคนตำบลรัตภูมิแต่บ้านเดิม พ่ออยู่บางเหริย แต่มาอยู่บ้านแม่ที่บ้าน โลกเมือง

พี่รงค์เป็นอีกคนหนึ่งที่มีบ้านอยู่โซนริมทะเลและมีอาชีพประมง ซึ่งตอนนั้นได้นั่งจับกลุ่มคุยกันกับเพื่อนบ้านที่อยู่ริมชายฝั่งว่าเราจะทำอะไรให้ปลาจำนวนมากขึ้น ซึ่งได้คุณธานีรินทร์เป็นแม่แรงในการประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ เพื่อขอพันธุ์ไม้ แต่ในขณะนั้นไม่ได้มีพวกกรรมการ เมื่อก่อนใครว่างไปตัดไม้ ไปทำหมา

พี่รงค์มีอาชีพทำสวน คือ ตัดยางแต่ไม่ได้ตัดเองให้ลูกจ้างเป็นคนตัด พี่รงค์เลยหันมาทำอาชีพประมง ซึ่งมีอุปกรณ์ คือ ไซนั่ง ตอนนั้นทางหน่วยงานของรัฐเข้ามาสำรวจพื้นที่ ขอร้องให้พี่รงค์เลิกทำประมงด้วย ไซนั่ง ซึ่งพี่รงค์เล่าว่า

“...ตอนที่ว่าเลิกเค้าขอร้องว่าให้เลิกได้ม้าย (ไหม) ที่เป็นคนหนึ่งที่เลิก สละเลย เลิกทำไซนั่ง หน่วยงานของรัฐเข้ามาขอร้อง เค้าเข้าเช็คว่ามีไซนั่งกี่ตัว ของพี่มี 20 หวา ตัว อยู่ตรงล่องน้ำแหลมโพธิ์พอดี เลยตัดสินใจเลิกใช้ไซนั่งไปเลย ...”

(นโรจน์ นกแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กันยายน 2555)

จากคำพูดของพี่รงค์ ที่ตัดสินใจเลิกใช้ไซนั่งนั้น พี่รงค์ก็ยินยอมแต่โดยดี คือ ตอนนั้นพี่รงค์มีทางเลือกอยู่แล้ว หากไม่ได้ทำประมงก็กลับมาตัดยาง ซึ่งตอนนั้นที่คิดที่จะเลิกทำประมงอยู่แล้ว เพราะมีความเสี่ยงมาก เพราะว่าในช่วงเดือน 12 เดือนอ้าย กุ้งเริ่มได้มาก แต่เราต้องเสี่ยงตาย ต้องฝ่าคลื่นไปทุกๆวัน โดยแม่พี่รงค์บอกว่าให้เลิก เพราะว่าเสี่ยงมาก และอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้เลิก คือ พวกกุ้งพวกปลา เริ่มลดน้อยลง ประกอบกับปัญหาการปล่อยเสีย ทำให้ทรัพยากรน้อยลง

นิพนธ์ โกศัยกานนท์ : ผู้ที่อยากช่วยงานชุมชน

ภาพประกอบที่ 28 นิพนธ์ โกศัยกานนท์: ผู้ที่อยากช่วยงานชุมชน
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

นิพนธ์ โกศัยกานนท์ หรือ พี่เอ็กซ์ อายุ 27 ปี มีลักษณะรูปร่างสูงผอม ท่วงทีในการพูดเป็นคนสุภาพอาชีพ รับจ้างทั่วไป รับเหมาทาสี กำลังเรียน กศน.อยู่ในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ที่โรงเรียนเกาะใหญ่

ผู้วิจัยเจอพี่เอ็กซ์ ที่สนามกีฬาของหมู่บ้าน ซึ่งพี่เอ็กซ์เป็นนักกีฬาบอลเลย์บอลของหมู่บ้าน จะมาซ้อมบอลเลย์บอลเป็นประจำทุกวัน และมาสอนให้เด็ก ๆ ในชุมชน หลังจากนั้นผู้วิจัยได้แนะนำตัว และขอสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูล เพื่อทำวิทยานิพนธ์

พี่เอ็กซ์เข้าร่วมกิจกรรมฟาร์มทะเล โดยได้รับคำชักชวนจากผู้ใหญ่บ้านที่ได้เห็นว่าพี่เอ็กซ์เข้าร่วมทำงานในชุมชนอยู่เป็นประจำ พี่เอ็กซ์มีหน้าที่ลาดตระเวนหมู่บ้านและฟาร์มทะเลในทุกๆวันเสาร์ ตั้งแต่ ทุ่มครึ่ง ถึงเที่ยงคืนเพื่อความสงบเรียบร้อยภายในหมู่บ้าน

พี่เอ็กซ์ได้เล่าถึงการเปลี่ยนแปลงของคนและสิ่งแวดล้อมในชุมชนว่า จากเมื่อก่อนจนถึงปัจจุบันนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปมาก เมื่อก่อนจำนวนสัตว์น้ำมีจำนวนมาก แต่พอได้รับผลกระทบจากการปล่อยน้ำเสีย ทำให้จำนวนสัตว์น้ำลดลงมาก ซึ่งพื้นที่บ้าน โลกเมืองได้รับการฟื้นฟูทำให้มีสภาพดีขึ้นตามลำดับ

พี่เอ็กซ์เล่าให้ฟังอีกว่าการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ชาวบ้านให้ความร่วมมือกันดี ในกิจกรรมของหมู่บ้าน เพราะว่าการมาทำกิจกรรมตรง ทำให้เห็นผลดีหลายๆด้าน เช่น ด้านชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงดีขึ้น เมื่อก่อนต้องไปไกล ๆ เดียวนี้หาปลาในบริเวณใกล้ๆก็ทำได้

แล้ว อีกทั้งชาวบ้านให้ความร่วมมือ ร่วมกันปลูกป่า ร่วมกันปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งที่เอ็กซ์ออกสาเหตุที่อยากเข้ามาช่วยงานในชุมชนคือ

“...ผมเห็นญาติผู้ใหญ่ แล้วก็ญาติพี่น้องเข้ามาช่วยเหลือกัน เหมือนเราเป็นเยาวชนคนหนึ่งที่อยู่ในหมู่บ้านนี้ เห็นว่าเค้าทำได้ เราก็คงทำได้ เค้าช่วยกันเราก็คงช่วยกัน...”

(นิพนธ์ โกศัลยานนท์, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กันยายน 2555)

จากคำพูดของที่เอ็กซ์แสดงให้เห็นว่า ที่เอ็กซ์มีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะทำงานเพื่อสังคม โดยมีคนในครอบครัวเป็นต้นแบบในการทำงาน มีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นคนรุ่นใหม่อีกคนที่มีความคิดที่ดีอีกคนหนึ่ง ที่จะสานต่อการทำงานของชุมชน

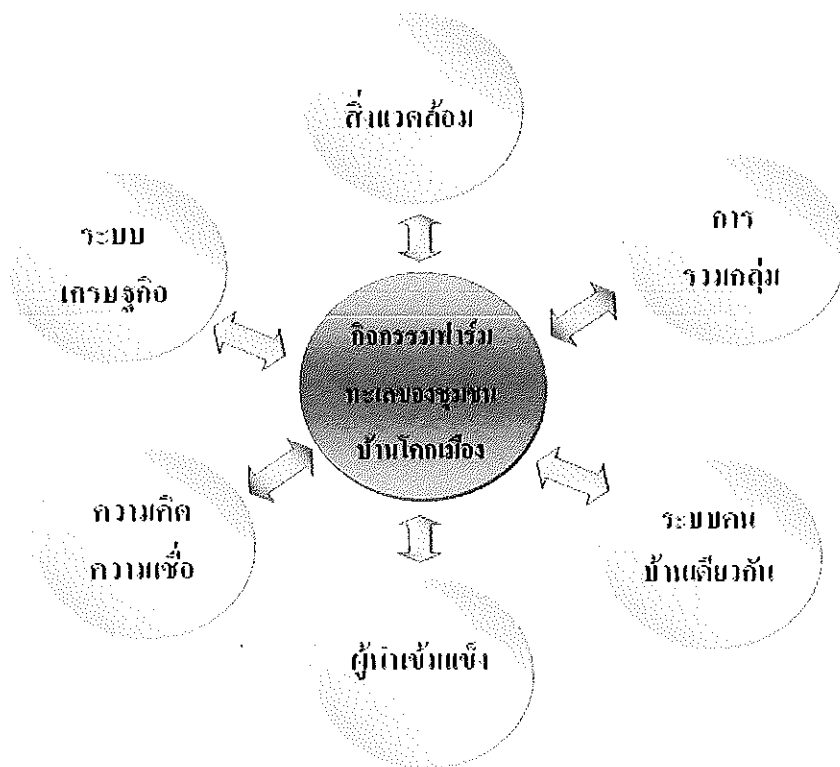
จากมุมมองของกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักทั้ง 8 ท่านสามารถสรุปประเด็นเรื่องราวการพูดคุยของแต่ละท่าน ดังนี้

ตารางที่ 3 การเสนอเรื่องเล่าของผู้นำกิจกรรมฟาร์มทะเล

คนเล่า	เรื่องเล่า	แก่นเรื่อง	สาระสำคัญ
ชานินทร์ แก้วรัตน์	ครอบครัว	ชีวิตครอบครัว	การจัดการทรัพยากร
	การจัดการพื้นที่ทะเล	การรวบรวมคน	
จรัญ ลำควน	ครอบครัว	การทำงานเพื่อชุมชน	แนวคิดการทำงานเพื่อชุมชน
	กิจกรรมชุมชน	การร่วมกิจกรรมของชุมชน	
วิชาญ รัตนะ	ครอบครัว	ชีวิตครอบครัว	เรื่องราวของการเปลี่ยนแปลงด้านด้านอาชีพ
	สิ่งแวดล้อมชุมชน	การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมชุมชน	
วรัญญา หาดสวัสดิ์	เศรษฐกิจพอเพียง	การแบ่งปันกัน	การช่วยเหลืองานสังคม
ร.ต.ต. ประยูร สิ้นเซ่ง	สถานสัมพันธ์เรื่องเครือญาติ	ความเป็นเครือญาติในชุมชน	เครือข่ายของความเป็นที่นื่อง
	ครอบครัว	ชีวิตครอบครัว	
รณรงค์ หนูบวช	ครอบครัว	ชีวิตครอบครัว	ความเชื่อ
	สิ่งศักดิ์สิทธิ์	การให้ความเคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์	
นโรจน์ นกแก้ว	กลุ่มคนครอบครัว	การรวมกลุ่มชีวิตครอบครัว	วิถีชีวิตริมฝั่งทะเล
นิพนธ์ โกศัยกานนท์	สิ่งแวดล้อมชุมชน	การเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมชุมชน	แนวคิดการทำงานเพื่อชุมชน

จากเรื่องเล่าของกลุ่มผู้นำกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้น เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มาจากผู้ประกอบการอาชีพประมงและเป็นบุคคลที่เข้าร่วมกิจกรรมและมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอยู่เป็นประจำ เป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีความผูกโยงเรื่องราวของความเป็นเครือญาติ หรือความเป็นคนบ้านเดียวกัน ที่ได้ให้พื้นที่ชายฝั่งของชุมชนเป็นแหล่งที่รักษาทรัพยากรเอาไว้ ภายใต้ฐานความคิดที่ว่า การพึ่งอาศัยซึ่งกันและกัน ระหว่างคนและสิ่งแวดล้อม

จากปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน จากกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้น ประกอบด้วย กลุ่มผู้นำ กลุ่มแกนนำมันสมองและกลุ่มผู้นำกิจกรรม ที่เป็นกลุ่มคนบ้านเดียวกัน มีความสัมพันธ์ผูกโยงผ่านพื้นที่กิจกรรมฟาร์มทะเล ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะที่รับรู้เรื่องราวการเปลี่ยนแปลงของทรัพยากรของชุมชน การดำรงชีวิต สะท้อนให้เห็นภายใต้กิจกรรมที่เกิดขึ้นผ่านบทบาทประสบการณ์ทางสังคม เพื่อสะท้อนให้เห็นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ในแง่มุมต่างๆ ดังภาพ

ภาพประกอบที่ 29 ความสัมพันธ์ของชุมชนผูกโยงผ่านพื้นที่กิจกรรมฟาร์มทะเล

ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่แสดงความสัมพันธ์ของชุมชนที่ผูกโยงผ่านพื้นที่กิจกรรมฟาร์มทะเล ส่วนหนึ่งมาจากองค์ประกอบหลายด้านด้วยกัน คือ

1. ด้านสิ่งแวดล้อมเป็นปัจจัยที่สำคัญ ที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของระหว่างคนกับธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นมิติความสัมพันธ์ที่พึ่งพาซึ่งกันและกัน ผลที่ตามมาทำให้ระบบนิเวศกลับมาอุดมสมบูรณ์ดั้งเดิม ทำให้ชาวบ้านในชุมชน ได้กลับมาประกอบอาชีพประมงดั้งเดิม

นางอัญญา
ประสาธน์ วิชา
สวรส

2. ด้านการรวมกลุ่ม เป็นการกระทำของคนในชุมชนที่ต้องการ
แหล่งทรัพยากรของชุมชน โดยผ่านการรวมกลุ่มเพื่อจัดการกันเองภายในชุมชน

3. ระบบคนด้านเดียวกันเป็นปัจจัยที่สำคัญที่ให้ความช่วยเหลือ
เช่น การเสียสละแรงกาย เสียสละเวลา และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรม
ความสัมพันธ์เป็นที่เป็นที่นออง ญาติ เพื่อนบ้าน

4. ผู้นำเข้มแข็ง เป็นปัจจัยหนึ่งช่วยส่งเสริมให้ชุมชนมีความเชื่อมั่นและมีความ
มั่นใจมากขึ้นในการทำงานเพื่อชุมชน เพราะผู้นำที่เข้มแข็งย่อมส่งผลให้ผู้ตามเข้มแข็งด้วย

5. ความคิดและความเชื่อ ที่เป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตที่ทำให้การทำกิจกรรม
ฟาร์มทะเลประสบความสำเร็จ

6. ระบบเศรษฐกิจ ซึ่งฟาร์มทะเลเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้คนในชุมชนได้มีรายได้และ
ส่งผลต่อกิจกรรมด้านอื่นๆด้วย

อย่างไรก็ตาม พื้นที่ไม่ได้ให้ความหมายเพียงแค่ว่าสภาพพื้นที่ทางกายภาพ
เป็นอย่างไร แต่จะแฝงไปด้วยวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่แสดงออกผ่านทาง
กิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน กับผู้คนที่มีความผูกพันกับวิถีชีวิตความเป็นอยู่ตั้งแต่ในอดีตจนมาถึง
ปัจจุบันที่สภาพพื้นที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไปเรื่อยๆ พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพสิ่งแวดล้อม
หากชุมชน เริ่มมีแนวคิดเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และนำมาปรึกษาหารือกับคนในชุมชนหรือ
เปลี่ยนแปลงเสมือนบ้านหลังใหญ่ ที่หลายๆคน ได้มองเห็นการเปลี่ยนแปลงในปัญหาต่างๆ นำไปสู่
การร่วมมือกันภายในชุมชน ที่คนในชุมชนสละเวลา สละเงินส่วนตัว สละทรัพย์ส่วนตัว ก็สามารถ
ออกมาเป็นชิ้นงานเพื่อชุมชนได้

บทที่ 5

การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายทางสังคม

ความสัมพันธ์ของชุมชนกับฟาร์มทะเลนั้น เป็นความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในชุมชนและบริบททางสังคม เพื่อให้เห็นถึงความซับซ้อนของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมหรือชุมชน ที่มีการปฏิบัติการที่ถูกซ่อนเร้นภายใต้ระบบความคิดในวิถีชีวิตประจำวันที่เกิดขึ้น ชาวบ้านมีวิธีการที่ยอมรับและปฏิบัติ กับ โครงสร้างที่เกิดขึ้นภายใต้สังคมที่มีอยู่อย่างหลากหลายและเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ภายใต้วัฒนธรรมของชุมชนที่ชุมชนเกิดการมีส่วนร่วมและสร้างเครือข่ายทางสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะวิถีปฏิบัติที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันที่สามารถมองเห็นความเคลื่อนไหวของคนในชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชนซึ่งเกิดขึ้นภายใต้เงื่อนไขของชุมชนบริบทสังคมและช่วงเวลาที่เกิดขึ้น

แนวทางในการวิจัย เพื่อทำความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของชุมชนที่นำไปสู่การมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายในสังคมนั้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงมุมมองของการวิจัยที่มีต่อปัญหาและต่อชาวบ้าน ในมิติทางวัฒนธรรมจึงขึ้นอยู่กับฐานการคิดที่อาศัยมุมมองทางวัฒนธรรมชุมชนด้วย เช่น การมองให้เห็นภาพรวมหรือมองเป็นองค์รวม การมองให้เห็นวิถีคิดหรือฐานการคิดของชาวบ้านที่ออกจากตัวชาวบ้านเอง การมองให้เห็นเงื่อนไขและเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ หรือมองให้เห็นบริบทของปรากฏการณ์ การมองให้เห็นภาพในเชิงเคลื่อนไหวหรือมองให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการมองให้เห็นบริบทของปรากฏการณ์ การมองเห็นภาพในเชิงเคลื่อนไหวหรือมองให้เห็นการเปลี่ยนแปลงและการมองที่ไม่มีอคติใดๆครอบงำ การมีมุมมองที่หลากหลาย คือ การจัดการพื้นที่ที่ทะเลนั้น อาจต้องมองหรือศึกษาเรื่อง ของความเชื่อเรื่องความสัมพันธ์ของคนเรื่องพฤติกรรมและเชื่อมโยงของสิ่งต่างๆ (อานันท์ กาญจนพันธุ์ 2544) กล่าวคือ ภายใต้ปัญหาสภาพพื้นที่ทะเลและระบบนิเวศของชุมชน สามารถนำไปสู่การมีส่วนร่วม เกิดกระบวนการคิด เกิดการรวมกลุ่มเพื่อจัดการร่วมกันและการสร้างเครือข่ายทางสังคม ที่เกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ที่มีความเป็นญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง นำไปสู่การรวมกลุ่มกันในชุมชน เพื่อสร้างความยั่งยืนให้กับทรัพยากรธรรมชาติ ภายใต้การก่อเกิดวัฒนธรรมของชุมชน ที่คนในชุมชนช่วยกันสร้างขึ้นมาเพื่อความอยู่ของของคนในชุมชน ซึ่งการมีส่วนร่วม และการสร้างเครือข่ายทางสังคมเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น ไม่เพียงแต่ชาวบ้านในชุมชนจะสามารถสร้างระบบนิเวศที่ยั่งยืนขึ้นมาได้แล้ว ยังสร้างพื้นที่แหล่งทำกิน สร้างอาชีพให้กับชุมชนซึ่งมีความสัมพันธ์กับการจัดการในเรื่องทรัพยากรธรรมชาติอย่างไร ดังรายละเอียด คือ

1. ชุมชนมองผ่านสภาพพื้นที่และระบบนิเวศของชุมชน
2. ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล
  - 2.1 ชุมชนกับเวทีเพื่อจุดประกายความคิด
  - 2.2 ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ
  - 2.3 ชุมชนร่วมกันจัดการ
  - 2.4 ชุมชนร่วมกันติดตามและประเมินผล
3. ชุมชนกับการสร้างเครือข่ายในชุมชน
  - 3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน
  - 3.2 กิจกรรมฟาร์มทะเลกับการสร้างกลุ่ม
  - 3.3 ฟาร์มทะเลกับการมีวัฒนธรรมเดียวกัน

1. ชุมชนมองผ่านสภาพพื้นที่และระบบนิเวศของชุมชน

การเปลี่ยนแปลงของด้านธรรมชาตินั้น จึงเป็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงกันระหว่าง คนกับธรรมชาติ ทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในลักษณะของการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เช่นเดียวกันหากไม่มีปลาในทะเลหรือจำนวนปลาลดน้อยลง ก็ทำให้คนในชุมชนต้องหาอาชีพใหม่เพื่อหาเลี้ยงครอบครัวของตน ชุมชนบ้าน โศกเมือง มีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับชายฝั่งทะเลสาบสงขลา ซึ่งคนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ และการทำประมง วิถีชีวิตของผู้คนจะอยู่แบบเรียบง่าย มีการพึ่งพาอาศัยกัน แต่การประกอบอาชีพของชุมชนบ้าน โศกเมืองนั้นจากอดีตถึงปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้น ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลง คือ สภาพธรรมชาติที่เปลี่ยนแปลงไปและทั้งภัยธรรมชาติ ซึ่งมีผลกระทบที่เกิดขึ้นนั้นส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในด้านอาชีพของคนในชุมชน จากคำบอกเล่าของคนในชุมชนที่ว่า

“...ปลาในเด (ทะเล) เริ่มหมด คนหากินในเด (ทะเล) แทบไม่มี...”
(ธานินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 31 พฤษภาคม 2554)

“...แต่ก่อนที่นี้ลำบาก ชาวบ้านออกไปทำงานจ้างจ้างนอกถิ่นมาก...”
(ร.ต.ต.ประยูร ฮั่นแข็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 31 ธันวาคม 2554)

จากคำบอกเล่าข้างต้น ได้สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไปของชาวบ้าน โดกเมืองจากคนที่เคยประกอบอาชีพโดยการทำประมงก็ต้องมาเปลี่ยนไปเป็นแรงงานก่อสร้างหรือรับจ้างทั่วไปแทน เพราะด้วยทรัพยากรสัตว์น้ำที่ลดน้อยลง และการบุกรุกพื้นที่ชายฝั่ง ตลอดจนน้ำเสียที่ปล่อยมาจากโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ส่งผลทำให้สัตว์น้ำลดลงไม่สามารถอาศัยอยู่ในบริเวณนั้นได้

ด้านสภาพพื้นที่ชายฝั่งของชุมชน ในอดีตเป็นพื้นที่ที่แทบจะไม่มีต้นไม้เป็นพื้นที่ว่างเปล่า ยิ่งในฤดูมรสุมช่วงน้ำหลาก คลื่นซัดเข้าหาฝั่งจนทำให้เป็นพื้นที่โล่ง โดยมีผู้เล่าให้ฟังว่า

“...แต่แรก (สมัยก่อน) เถ (ทะเล)นี้ไม่มีไทร (อะไร) พอถึงฤดู (ฤดู) น้ำหลาก คลื่นซัด เกลี้ยงกริบ (หมดเกลี้ยง) ไม่มีไทร (อะไร) เลย...”

(ยุทธพงษ์ ยางทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กันยายน 2554)

จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า พื้นที่ชายฝั่งของชุมชน มีสภาพพื้นที่แทบไม่มีอะไรเลย ซึ่งเมื่อเกิดลมพายุ ทำให้คลื่นซัดเข้าหาฝั่ง ทำให้ชาวบ้านริมชายฝั่งได้รับผลกระทบ ดังนั้นจากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น ชุมชนเริ่มหาวิธีการในการแก้ไข โดยการนำต้นไม้มาปลูกเพื่อแก้ปัญหา

ฟาร์มทะเลจึงเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและแหล่งทำกินของชุมชน ซึ่งสถานที่ที่กล่าวจะเป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชนนั้น ชุมชนต้องประสบปัญหาขาดแคลนทรัพยากรและขาดแคลนทรัพยากรบุคคลในชุมชน จากพื้นที่ที่ชาวบ้าน ใช้คำว่าไม่อะไร ไม่มีสัตว์น้ำ ไม่มีป่า ไม่มีวิถีชีวิตอย่างที่เคยเป็นมาแต่อดีต แต่แล้วหากชุมชนได้ร่วมมือกัน เพื่อให้สิ่งที่ขาดหายกลับคืนมาดังเดิมได้ ความอุดมสมบูรณ์ก็กลับมาอีกครั้ง

จากการที่ชุมชนบ้าน โดกเมือง ได้ร่วมกันสร้างป่าของชุมชนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ขึ้นอีกครั้ง ซึ่งทำให้ผลที่ตามมา คือ ปลาได้เข้ามาอาศัยในบริเวณป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก ประกอบกับเมื่อมีสัตว์น้ำเข้ามาอาศัยมากขึ้น ทำให้ชุมชนมีแนวคิดที่ในการสร้างแนวเขตอนุรักษ์ขึ้น เพื่อให้พื้นที่แหล่งนี้เป็นแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ของชุมชน อีกทั้งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำอีกด้วย กล่าวคือ ความสำคัญของป่าชายเลนแบ่งออกได้เป็น 3 ด้านด้วยกัน ด้านที่หนึ่ง คือ ด้านป่าไม้ โดยไม้จากป่าชายเลนจะนำมาใช้ประโยชน์ในลักษณะต่างๆ เช่น ถ่าน ไม้ฟืน เป็นต้น ด้านที่สอง คือ ด้านประมง โดยป่าชายเลนจะเป็นแหล่งอาหารและที่อนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน ด้านที่สาม คือ บทบาทของป่าชายเลนในการรักษาสมดุลของระบบนิเวศ เนื่องจากป่าชายเลนทำหน้าที่เชื่อม โยงระหว่างระบบนิเวศในทะเลและระบบนิเวศบนบกและระบบนิเวศอื่นๆที่เกี่ยวข้องกัน

ด้านการประกอบอาชีพประมงของชุมชนบ้าน โศกเมือง ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ได้กลับมาประกอบอาชีพประมงอีกครั้ง ชาวประมงที่ว่าเคยเลิกอาชีพนี้ไป ได้กลับมาทำการประมงซึ่งอย่างน้อยก็ได้ทำมาหากินในบริเวณนี้ ทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นสามารถเอามาจำหน่ายให้กับคนในพื้นที่ นำมาขายในราคาที่ตกลงกันได้ ระหว่างคนที่รู้จักขายบ้างให้บ้าง ได้บริโภค ซึ่งป่าป้อมได้เล่าให้ฟังว่า

“...คนที่เคยออกไปทำงานข้างนอกเขา กะ (ก็) กลับเข้ามาได้อยู่กับลูก ดีหว่า (ดีกว่า) ไปทำงานก่อสร้างได้วัน 300 ค่า พันนี้ นี่เหมือน ออกไปหาผล (หาปลาในทะเล) เดี่ยวหนึ่ง (แป็บเดียว) ได้แล้ว 400 500 เป็น 1000 2000 กะ (ก็) ยังได้ เหมือนปลาออกได้สัก 9 โหล 10 โหล โหลเท่าไหนเข้าไปแล้วมันมากหวานแต่ก่อน...”

(ป้อม พวงแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 31 ธันวาคม 2554)

จากคำบอกเล่าของป่าป้อมได้แสดงให้เห็นว่า นอกจากความอุดมสมบูรณ์ได้กลับมาอีกครั้งแล้วในด้านการประกอบอาชีพนั้น ทำให้มีรายได้ในการดำรงชีวิตเพิ่มมากขึ้น ซึ่งสอดคล้อง กับพีรณรงค์และนิพนธ์ ที่ว่า

“...คนที่หาประมงก็มีรายเพิ่มขึ้น โดยที่ว่าไม่ต้องหาไหนมาก ที่หา นอกเขตอนุรักษ์ มีรายได้เพิ่มขึ้นมา...”

(รณรงค์ หนูบวช, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

“...จากเมื่อก่อนที่ต้องออกไปหาปลาข้างนอกไกล ๆ แต่ปัจจุบันนี้ไม่ต้องออกไปไกลแล้ว แค่ว่า (ใกล้ๆ) บริเวณนี้ก็ได้แล้ว...”

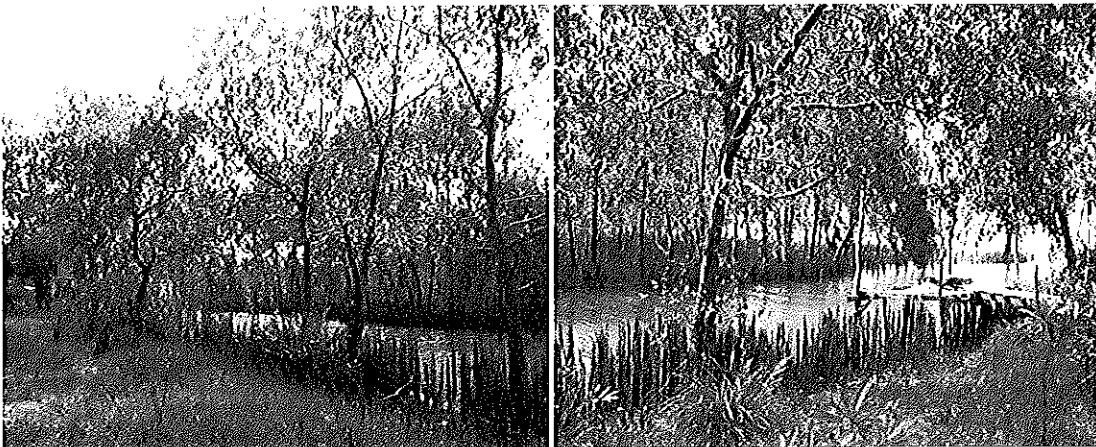
(นิพนธ์ โกศัยกานนท์, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

“...ชาวประมงที่เคยเลิกอาชีพนี้ไป เด็กจบมาได้ทำประมงเป็นอาชีพ ได้หากินบริเวณนี้เค้าก็มีรายได้ เอามาขายคนในหมู่บ้าน ในราคาที่สามารถตกลงกันได้ ระหว่างคนรู้จักขายบ้างให้บ้าง ...”

(ชวลิตร์ จิตสุวรรณ, สัมภาษณ์ วันที่ 31 พฤษภาคม 2554)

จะเห็นได้ว่าจากการที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากร บำรุงรักษา และ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ซึ่งชาวบ้านในชุมชนนั้นตระหนักรู้ อย่างดีว่า ทรัพยากรธรรมชาตินั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อชุมชนมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังนั้น ฟาร์มทะเล จึงเป็นการจัดการทรัพยากร โดยชุมชน ภายใต้กฎระเบียบและข้อบังคับที่ชุมชนกำหนดขึ้นเอง เฉก เช่นเดียวกัน ฟาร์มทะเล จึงเป็นแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำและแหล่งทำกินของชุมชน ดังนั้น การอนุรักษ์ พื้นฟูแหล่งทรัพยากรของชุมชนที่สำคัญนี้จึงเป็นเรื่องสำคัญที่จะทำให้เกิดการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรอย่างยั่งยืนต่อไป

ดังนั้น การเข้าใจในธรรมชาติในวัฏจักรของธรรมชาติ ที่มนุษย์ไม่สามารถหยุดยั้ง ได้หรือสั่งไม่ให้เกิดขึ้นได้ เพียงแต่มนุษย์สามารถสร้างระบบนิเวศให้อุดมสมบูรณ์ได้ผ่านการ กระทำร่วมมือกันของชาวบ้านในชุมชน เพื่อสร้างระบบนิเวศให้มีความสมบูรณ์ การปลูกต้นไม้ ้ตามชายฝั่งทะเลนั้นทำให้สิ่งมีชีวิต เช่น ปลาเข้ามาอาศัยอย่างมากมาย ดังภาพประกอบที่ 30 เป็นป่าชายเลนที่ชาวบ้านได้ช่วยกันปลูก เพื่อสร้างความสมบูรณ์ให้กับทรัพยากรธรรมชาติ

ภาพประกอบที่ 30 ป่าชายเลนของชุมชนบ้านโคกเมือง

ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 6 กรกฎาคม 2554

จากภาพประกอบที่ 30 ป่าชายเลนนั้น เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความ อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรสัตว์น้ำที่เข้ามาอาศัยในบริเวณป่าชายเลน จากนั้นชุมชนได้เริ่มสร้างป่า ขึ้นมาเรื่อยๆ ผ่านการลงมือปลูกของชาวบ้านในชุมชน ซึ่งการปลูกป่าชายเลนบริเวณชายฝั่ง ทะเลบ้านโคกเมืองนั้นและจากการพูดคุยในเรื่องพื้นที่ มีเสียงหนึ่งจากคนในชุมชนที่บอกว่า

“...เริ่มแรกมีคนแก่ คือ ดุงถัน แก่หาบต้นไม้มาปลูกริมเล (ทะเล) เห็นเลยว่าปลาเข้ามาอยู่ (อยู่) มาก แต่เริ่มแรกเราเอาต้นไม้ที่มาปลูกคือ โกงกาง ลำภูขึ้นดี ก่อนหน้านั้นมีคนที่อยู่แถวนั้น ช่วยกันปลูกไปหามาจากที่อื่นมั่ง ไปขอ เพาะพันธุ์ ได้มาที่(ครั้งละ) ร้อย สองร้อย ตอนนั้นชาวบ้านทำกันเอง ปลูกร้อย ได้สัก ห้าสิบต้นกะ (ก็) เยอะแล้ว...”

(ประทีป พวงแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดข้างต้นชี้ให้เห็นว่าชาวบ้านในชุมชน เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างป่าขึ้นนี้ขึ้นมาภายใต้ความร่วมมือของคนในชุมชนที่ช่วยกันปลูกจนทำให้ประสบความสำเร็จสามารถสร้างป่าขึ้นมาได้ ปรากฏการณ์ของชุมชนแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและมีความมุ่งมั่นที่จะสร้างป่าให้มีความอุดมสมบูรณ์ ผลที่ตามมา คือ เมื่อมีป่าชายเลนแล้ว จะทำอย่างไรให้ปลาที่เข้ามาวางไข่ได้เข้ามาอยู่ให้ได้มากที่สุด ฟาร์มทะเลจึงเกิดขึ้น

ภาพประกอบที่ 31 แนวเขตฟาร์มทะเล
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 6 กรกฎาคม 2554

จากภาพประกอบที่ 31 แสดงแนวเขต ฟาร์มทะเล เป็นสิ่งที่ชุมชนได้ร่วมกันสร้างขึ้นภายใต้อุดมการณ์เดียวกัน คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ คือ การสร้างเขตอนุรักษ์ เพื่อเป็นการกำหนดแนวเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์โดยชุมชน สถานที่ที่คนในชุมชนบ้าน โลกเมืองมีส่วนร่วมในการจัดการกันเอง ด้วยน้ำพักน้ำแรง โดยอาศัยคนในชุมชน ซึ่งได้สละเวลา สละเงินส่วนตัว และสละทรัพยากร เพื่อช่วยกันแนว เขตฟาร์มทะเล ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 320.49 ไร่ ซึ่งแนวเขตที่ชุมชนได้ช่วยกันกัน

“...แนวเขตฟาร์ม 300 ไร่ (กว่า) ไร่ ชาวบ้านทำกันเองหมด โดยไม่
พึ่งรัฐบาลเลย...”

(ประทีป พวงแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การที่ชาวบ้านได้ร่วมกันกันแนวเขตทะเล
เพื่อให้พื้นที่ เป็นเขตอนุรักษ์นั้นเกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน โดยไม่ได้อาศัยงบประมาณ
ในภาคส่วนต่างๆชาวบ้านต่างให้ความช่วยเหลือซึ่งกัน แบ่งสรรเวลาเข้ามาช่วยกันทำงาน โดยใคร
ว่างช่วงไหนก็เข้ามา บ้านใครมีทรัพยากร เช่น ไม้ไผ่ เรือ สามารถนำมาได้ ซึ่งไม้ไผ่ที่ได้มานั้นหาได้
ในท้องถิ่น จากที่คนในชุมชนร่วมได้ร่วมแรงร่วมใจ เสียสละเวลา สละกำลังกาย มาช่วยกันกันแนว
เขตขึ้น ทำให้ชุมชนสามารถสร้างแนวเขตอนุรักษ์ขึ้นมาได้โดยชุมชนเอง

การอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำหรือฟาร์มทะเลนั้น เป็นการสร้างและการก่อตัวของ
เครือข่ายภายในชุมชนนั้น เกิดจากการจัดเวทีประชาคมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ถึงปัญหาที่เกิดขึ้นใน
ชุมชน จึงทำให้เกิดความร่วมมือในการดำเนินงาน ซึ่งหลังจากที่ได้จัดประชุมขึ้น ชาวบ้านได้เห็น
ไปในแนวทางเดียวกัน คือ การจัดกิจกรรมการฟื้นฟูและเขตอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำของชุมชน
หรือ ฟาร์มทะเลนั้น ผลที่ได้การมีส่วนร่วมของของคนในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชน ทั้งเป็นทางการและ
ไม่เป็นทางการ ประชาชนชาวบ้าน แกนนำระดับมันสมอง ซึ่งเป็นกลุ่มที่ได้รับการยกย่องในด้านการ
เป็นผู้ให้คำปรึกษาในแต่ละกิจกรรมที่จะเกิดขึ้นในทุกๆ กิจกรรม ซึ่งทำให้เห็นความร่วมมือกันของ
คนในชุมชนที่อยู่บนฐานของการเป็นคนบ้านเดียวกัน โดยคำบอกเล่าของชาวบ้านที่ว่า

“...เราก็ต้องลงทุนลงแรง ต้องมาช่วยให้เกิด ให้หมู่บ้านได้เดินไป
ข้างหน้า เพื่อการดำรงอยู่ของอาชีพประมงต่อไป...”

(วิชาญ รัตนะ, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การร่วมมือของคนในชุมชนจากพื้นที่ชายฝั่ง
ทะเลไม่มีดิน ไม้และไม่มีปลา ทุกวันนี้กลายเป็นป่าชายเลนที่สมบูรณ์ และให้ประโยชน์ร่วมกัน
ระหว่างคนและสัตว์น้ำ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ซึ่งเห็นได้ชัดจากสัตว์น้ำที่เพิ่มจำนวน
ขึ้นเรื่อยๆ เมื่อมีป่าชายเลนสัตว์น้ำก็ได้อาศัย หลบภัย วางไข่ เติบโต ทั้งยังช่วยฟื้นฟูระบบนิเวศริมฝั่ง
ทะเลให้ดีขึ้น ทุกวันนี้ป่าที่คนในชุมชนช่วยกันปลูกยังประโยชน์มีค่าแก่ทุกคน ที่สำคัญทำให้วิถี
ประมงกลับมามีชีวิตอีกครั้ง

ความสัมพันธ์ภายในชุมชนนำไปสู่การก่อตัวของเครือข่ายของชุมชนที่ก่อให้เกิดความสำเร็จ ซึ่งชุมชนให้ความสำคัญกับการแสดงความคิดเห็นในเวทีประชาคม เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงออกและรับทราบถึงเรื่องราวต่างๆที่จะเกิดขึ้น โดยความสัมพันธ์ของชุมชนนั้น ที่เน้นให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วมโดยผ่านกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนนั้น เป็นกิจกรรมที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจของคนในชุมชน ตั้งแต่การระดมความคิด การร่วมทำกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น ทำให้ก่อตัวเป็นเป็นการสร้างจิตสำนึกที่ดีให้กับชุมชนอีกด้วย

2. ชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล

ภายใต้ปัญหาของสภาพพื้นที่ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ทำให้ชาวบ้านชุมชนบ้านโคกเมืองจึงจำเป็นต้องหาวิธีการที่จะแก้ปัญหาให้ได้ ผ่านการพูดคุย แลกเปลี่ยน และแสดงความคิดเห็น ผ่านเวทีการประชุมประจำเดือนของชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่ใช้ในการประชุม คือ ศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ซึ่งกล่าวได้ว่าศูนย์แห่งนี้เป็นศูนย์กลางรวบรวมข้อมูล ข่าวสารของชุมชน อีกทั้งยังเป็นแหล่งบริการชุมชนด้านต่างๆ เช่น การจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการเรียนรู้ของชุมชน โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เพื่อวิถีชีวิตของคนในชุมชน และยังเป็นสถานที่ที่สร้างความผูกพันระหว่างคนในชุมชนอีกด้วย

การศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น โดยใช้กิจกรรมฟาร์มทะเลเป็นสถานที่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ และอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อน โดยมีรายละเอียดของการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการจัดการพื้นที่ทะเล คือ การมีส่วนร่วมในแกนเสนอความคิดเห็นในที่ประชุมเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทะเล การมีส่วนร่วมในการประชุมชนวางแผนการดำเนินการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติในทุกๆขั้นตอน คือ

2.1 ชุมชนกับเวทีเพื่อจุดประกายความคิด

เวทีจุดประกายความคิด เป็นเวทีของการแสดงความคิดเห็นของคนในชุมชนเป็นขั้นตอนเพื่อกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้หันมาใส่ใจชุมชนของตนเอง ซึ่งเวทีประชาคมของหมู่บ้านนี้ได้จัดเป็นเวทีพูดคุย เพื่อกระตุ้นให้ชุมชนตระหนักถึงปัญหาวิกฤตที่เกิดขึ้นความคาดหวังของคนในชุมชน เช่น การได้พูดคุยถึงเรื่องราวของชุมชนสิ่งดีงามในอดีต การเปลี่ยนแปลงที่เกิดกับชุมชน สถานการณ์ชุมชน แนวโน้มการเปลี่ยนแปลงที่กระทบกับวิถีชีวิตชุมชนความเป็นอยู่ของคนในชุมชน โดยในการประชุมนี้เมื่อมีการเห็นชอบให้มีการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านต่อไป

การกำหนดประเด็นปัญหาโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นการเปิดโอกาสให้ชาวบ้านในชุมชนขบคิดปัญหาที่ประสบพบเจอ หรืออยากให้หมู่บ้านพัฒนาไป ไม่เพียงพอบแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของตนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกร่วมกัน และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของชาวบ้านในชุมชนและร่วมแก้ไขปัญหาคำลึงเกิดขึ้นกับชุมชน โดยชาวบ้านมีความคิดว่าเพื่อให้จำได้ง่าย ๆ คือ หมู่ที่ 12 ประชุมวันที่ 12 ของทุกเดือน โดยที่แดงได้กล่าวถึงการประชุมว่า

“...เราเริ่มชุมตีหนึ่ง (บ่ายโมง) ถึงตีสี่ (สี่โมงเย็น) ที่ศาลาประชาคม เพื่อให้ชาวบ้านได้เสนอความต้องการ เพื่อให้ผู้นำทำ ไม่ใช่ผู้นำคิดแล้วไปทำ ให้ชาวบ้านได้คิด มีส่วนร่วมกับผู้นำในทุกๆ เรื่อง ให้รู้เหมือนกันก่อนที่ทำ แต่บางที (บางครั้ง) ถ้าเราไม่รู้เรื่อง เรื่องทุกอย่าง เราจะรู้ล่วงหน้าอย่างน้อย 2-3 เดือน อะไรร (อะไร) ไม่ดีเรากะ (ก็) ตัดออกได้...”

(ปริยวรรณ ช่วยพัฒน, สัมภาษณ์ วันที่ 31 ธันวาคม 2554)

จากคำพูดของที่แดงนั้น แสดงให้เห็นว่า การประชุมชนประจำเดือนในทุกๆ เดือนนั้น จึงเป็นวิธีของการทำให้สมาชิกในชุมชนได้มาเจอกันและได้พูดคุยกัน การปฏิสัมพันธ์นั้นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ของกันและกัน นอกจากนั้นการประชุมกลุ่มยังเป็นการทำให้สมาชิกได้มาเรียนรู้ที่จะปฏิบัติงานและได้เรียนรู้ความรู้ใหม่ระหว่างกัน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง วิธีการดำเนินการอภิปรายในเวทีประชุมนั้น ในตอนแรกๆ ของประชุมนั้นส่วนใหญ่ชาวบ้านยังไม่กล้าที่จะเสนอความคิดเห็น ยังไม่กล้ายกมือเพื่อเสนอความคิดเห็น ด้วยวิธีการในเริ่มแรกนั้น เพื่อให้การมีส่วนร่วมในการวางแผน ด้วยการวางแผนนั้นหัวหน้าในการประชุม คือ ผู้ใหญ่บ้านมีวิธีการที่ว่า

“...การให้ชาวบ้านได้เสนอความคิด โดยการแบ่งชาวบ้านออกเป็นกลุ่ม ๆ ให้วาดรูป ให้เขียน หรือวางแผนถนนหนทาง วาดภาพถนนในอดีต อนาคต ปัจจุบัน...”

(อุดม อินแข็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าเป็นการกระตุ้นให้ชาวบ้านร่วมคิดและเรียนรู้ เพื่อพัฒนาตนเองอยู่อย่างสม่ำเสมอในการประชุมแต่ละครั้ง จะมีการจดบันทึกและลงชื่อ การเข้าร่วมประชุมทุกครั้งเพื่อเก็บไว้เป็นหลักฐานในครั้งต่อไป หลังจากการประชุมปรึกษาหารือแล้วสามารถนำไปสู่ขั้นตอนการพัฒนาที่ชาวบ้านจะได้มีส่วนร่วมช่วยในการพัฒนาพื้นที่ต่อไป

ดังนั้น จากการประชุม เพื่อการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการกำหนดนโยบายและวิธีการ ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชน หรือชุมชน หรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการให้และใช้การกระจายทรัพยากรที่มีอยู่ เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมชาวบ้านในชุมชน สามารถออกความคิดเห็นตามความจำเป็นและความต้องการอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของชุมชนและการมีส่วนร่วมในทุกๆ ขั้นตอนและประชาชนจะได้พัฒนาการเรียนรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในรูปแบบตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวเอง

2.2 ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ

โดยขั้นตอนก่อนที่จะเกิดกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โคนเมืองนั้น จากบทบาทของผู้นำชุมชนอย่างเป็นทางการ ประกอบด้วย ผู้ใหญ่บ้าน และแกนนำระดับมันสมอง โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้าไปร่วมในกิจกรรมของชุมชน โดยร่วมแสดงความคิดเห็นสิ่งที่ชาวบ้านต้องการอยากเห็นในชุมชน รวมถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่เข้ามากระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติโดยชาวบ้านจะได้มีส่วนร่วมเริ่มตั้งแต่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการตัดสินใจถึงกิจกรรมที่ควรทำเป็นอันดับแรก การร่วมดำเนินงาน เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์เดียวกันซึ่งการมีส่วนร่วมเป็นการทำงานร่วมกันทำงานของคนในชุมชน ซึ่งขบวนการรวมตัวของชาวบ้าน เพื่อจัดการพื้นที่ทะเลนั้น จากการที่ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน และชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมของชุมชนเสมอๆและมีโอกาสได้สะท้อนปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน โดยทุกๆวันที่ 12ของทุกเดือน จะมีการประชุมเพื่อปรึกษาหารือถึงเรื่องภายในหมู่บ้าน หรือเพื่อปรึกษาหารือในสิ่งที่กำลังจะเกิดขึ้นในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านได้ระดมความคิด เสนอข้อคิดเห็นที่อยากให้มีในชุมชนของตน โดยมีนายอุดม อินทร์ ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้าน เป็นผู้ประสานให้ชาวบ้าน ได้กล้าที่จะพูดคุยกมากขึ้น เนื่องจากผู้ใหญ่บ้านมีความคิดที่ว่า

“...การมาประชุมทุกคนต้องมีโอกาสได้แสดง (พูด) เราจะไม่มีปิดบังว่าตัว (คุณ) อย่างหลง(พูด) ตัวแก (แก่)แล้ว เราต้องเปิดกว้าง หู ตา สมองต้องเปิดรับทุกเรื่องสามารถจับประเด็นได้ว่าชาวบ้านต้องการอะไร (อะไร)...”

(อุดม ฮั่นแข็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

จากคำกล่าวของลุงคนนั้น ได้แสดงให้เห็นว่าในเวทีการประชุมนั้น เป็นการเกิดโอกาสให้ชาวบ้านทุกคนได้ร่วมแสดงความคิดเห็นในสิ่งที่ตัวเองอยากให้ชุมชนของตนเป็นในแบบที่ตัวเองต้องการ โดยไม่จำกัดว่าใครควรพูดและใครไม่ควรที่จะพูด ดังนั้น การประชุมในทุกๆ ครั้ง ชาวบ้านจะมีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่กล้าที่จะยกมือ เพื่อเสนอในสิ่งที่ตนเองต้องการ หรือสิ่งที่ตนเองพบเจอมาให้ชาวบ้านคนอื่นๆ ได้รับทราบ

การเกิดขึ้นของเครือข่ายภายในชุมชนนั้น หากจะไม่ย้อนมองอดีตเพื่อศึกษาถึงเรื่องราวที่ผ่านมาเราคงไม่สามารถทราบได้ว่ากิจกรรมของชุมชนนั้น เกิดมาจากการที่ชาวบ้านได้เห็นการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมในชุมชนจึงเกิดการรวมกลุ่มขึ้น ซึ่งเครือข่ายที่เข้มแข็งของชุมชนแห่งนี้ได้มีจุดกำเนิดของเครือข่ายเกิดขึ้นได้จากอะไร หากเมื่อชุมชนประสบกับปัญหาและต้องการหาแนวทางแก้ไขให้คนในชุมชนกลับมาดังเดิม

จากที่ชาวบ้านในชุมชนพบเห็นหรือประสบปัญหานั้น มาจากความตระหนักในปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นหากไม่ได้รับการแก้ไขก็จะทำให้ทรุดโทรมลงเรื่อยๆ ทั้งในด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของคนในชุมชน โดยที่กลไกทางสังคมที่มีอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาได้ จึงนำไปสู่การพัฒนาองค์กรที่ทำหน้าที่เฉพาะในการจัดการทรัพยากรหรือกลุ่มที่มีส่วนสนับสนุนในการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากร โดยมีกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามา ร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ดังนี้

1. กลุ่มผู้นำชุมชน

ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการรวบรวมความคิดเห็นจากชาวบ้านในชุมชนจากเวทีประชาคมของหมู่บ้านเพื่อนำเสนอต่อองค์กรบริหารส่วนตำบลบางเหริยง (ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นเทศบาลตำบลบางเหริยง) ผู้นำชุมชนจึงนับเป็นปัจจัยแรกและสำคัญที่สุดในการกระตุ้นให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่กำลังประสบปัญหาความเดือดร้อนชุมชน อันเป็นผลสืบเนื่องจากสภาวะแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วจนกระทั่งส่งผลให้เห็นระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

โดยเริ่มต้นของการสร้างความตระหนักในสถานการณ์ของการเปลี่ยนแปลงของ
ทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นเป้าหมายที่ผู้นำชุมชนเห็นว่ากำลังได้รับผลกระทบทางด้านภาวะลดลง
ของจำนวนสัตว์น้ำ จำนวนคนในหมู่บ้านลดลงเพราะต้องออกไปประกอบอาชีพนอกหมู่บ้านซึ่ง
ผู้นำชุมชนให้ชุมชนรู้เข้าใจและเกิดความตระหนักที่จะมีส่วนร่วมในการคิด วางแผนงานและ
ดำเนินการร่วมกัน โดยการสร้างกฎกติกาเพื่อให้เป็นที่ยอมรับกับคนในชุมชนและกลุ่มคนนอก ซึ่ง
ผู้นำชุมชนได้กล่าวว่า

“...ทำหรือ (อย่างไร) ให้เล (ทะเล) ในส่วนของเรามันพลิกฟื้นขึ้นมา
ได้โดยการถามชาวบ้านโดยการประชาคม ที่แรกกะ (ก็) สร้าง
ป่า (ป่า) ชายเลนเพราะไม่มีตามธรรมชาติ การสงวนสัตว์น้ำไว้ได้
น้ำข (ใหม่) ถ้าเราสงวนสัตว์น้ำไว้ นอกเขตเราสามารถหาปลาได้
เรามีกฎหมายรองรับการผ่านข้อบัญญัติของ อบต.บางเหียง ถ้าใคร
บุกรุกเราสามารถแจ้งความให้มาจับกุมได้...”

(อุคม อินแข็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

ด้วยบทบาทของผู้นำชุมชนที่แสดงออกถึงแนวคิดในการพลิกฟื้นพื้นที่ทะเลและ
ชายฝั่ง ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิมนั้น จำเป็นต้องให้เห็นประจักษ์อย่างเป็นรูปธรรมสามารถ
สร้างความยุติธรรมให้กับคนในชุมชนและนอกชุมชนได้

2.กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง

กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง หรือ กลุ่มข้าราชการบ้านาญ ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นที่
ปรึกษาให้กับคนในชุมชน ในด้านการจัดกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน โดยเป็นที่ปรึกษาหมู่บ้าน หรือ
เป็นคณะกรรมการติดตามและประเมินแผน ซึ่งป่าภรณ์ได้พูดถึงแกนนำระดับมันสมองว่า

“...ผู้ใหญ่บ้านใช้ทรัพยากรบุคคลที่เกษียณแล้วเอามันสมองมาช่วย
เป็นที่เลี้ยง ก็มี 3 4 คนอยู่แล้ว ข้าราชการ อาจารย์สมพงษ์
ลัททิดโร ป่านีเยงานที่ทำก็ตรงพอดี ประโยชน์ที่เห็นๆ คือ การติดต่อ
กับกรมประมง คือ มันง่ายมาก...”

(อาภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

ทั้งนี้กลุ่มแกนนำระดับมันสมอง จะมีส่วนร่วมในทุกๆตั้งแต่ ขั้นตอนของการร่วมตระหนักในสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้งด้านสิ่งแวดล้อมและด้านวิถีชีวิตของคนในชุมชน ขั้นตอนการร่วมกันวางแผน ขั้นตอนการร่วมกันดำเนินการ และขั้นตอนการร่วมกันประเมินผลในการทำกิจกรรม เป็นกลุ่มที่ช่วยผลักดันให้เกิดกิจกรรมต่างๆขึ้น ร่วมกับผู้นำชุมชน

3. ชาวบ้านในชุมชน

ชาวบ้านในชุมชนและกลุ่มผู้นำกิจกรรม เป็นหนึ่งในตัวแปรสำคัญที่ส่งเสริมกิจกรรมของชุมชนและทำให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในด้านวิถีชีวิต ตลอดจนการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน เป็นกลุ่มที่มีเสียงในการแสดงความคิดเห็น และแสดงความต้องการในสิ่งที่ต้องการ ซึ่งจากคำพูดของชาวบ้านที่แสดงให้เห็นถึงความร่วมมือในการกิจกรรมฟาร์มทะเลว่า

“...อาศัยกลุ่มคนที่มีจิตอาสา อาศัยเวลาว่างๆหลังเสร็จภารกิจ โดยใช้คนในหมู่บ้านเข้ามาช่วย หาไม้ไผ่ มาปักแนวเขตฟาร์มทะเล เอาข้าวไปกินในเต (ทะเล) ...”

(สายชัย พวงแก้ว, สัมภาษณ์ วันที่ 6 ธันวาคม 2554)

ทั้งนี้ชาวบ้านในชุมชนนั้นเป็นปัจจัยสำคัญในการที่สามารถบอกได้ว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยในกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งคนในชุมชนประสบกับปัญหาโดยตรง เช่น ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมง ที่เห็นการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติอยู่เสมอๆ

การรวมกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อให้เข้ามาร่วมกิจกรรมในหมู่บ้าน ซึ่งจุดเริ่มต้นของการรวบรวมกลุ่มชาวบ้านให้มาร่วมกิจกรรมของชุมชนนั้น คือ การดึงผู้หญิงหรือกลุ่มแม่บ้านในชุมชนเข้ามาร่วมกิจกรรม โดยใช้คนตรีกลองยาวเป็นสื่อ ซึ่งลุงอุทัยได้เล่าให้ฟังว่า

“...ขั้นแรกต้องรวมคนให้ได้ก่อน แต่แรก (เมื่อก่อน) บ้านเรา (ชุมชนบ้านโคกเมือง) โจรมาก ความสามัคคีกะ (ก็) ไม่มี เริ่มแรกดึงเมีย (ภรรยา) มาก่อน แล้วดึงหัว (สามี) มา ลักหักกลุมมา แล้วหลังจากนั้นเราจะใส่ อะไหล่ (อะไร) กะ (ก็) ได้หมด โดยเอาความบันเทิงเข้ามา ก่อน เนี่ย (นี่) กลองยาวของลุงหมดเลย (ลุงลุงได้ซื้อให้ลุงกลองยาว...ผู้วิจัย) ...”

(อุทัย สุคันทรพันธ์, สัมภาษณ์ วันที่ 6 ธันวาคม 2554)

ภาพประกอบที่ 34-35 กิจกรรมกลุ่มกลองยาว

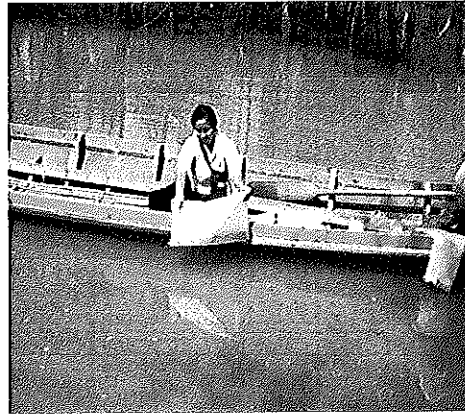
ที่มา : กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและฟาร์มทะเล

จากการบอกกล่าวของลุงอุทัยแสดงให้เห็นว่า การชักจูงให้กลุ่มแม่บ้านเข้าร่วมกิจกรรมก่อน นอกจากนั้นกลุ่มผู้หญิง ซึ่งเป็นกลุ่มแม่บ้านในขณะนั้นยังสามารถเป็นกระบอกเสียงสำคัญ ในกระจายข่าวและการชักชวนคนในครอบครัว และชาวบ้านที่อยู่บ้านใกล้เคียงให้เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ ซึ่งบทบาทของผู้หญิงในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งในการอนุรักษ์ชายฝั่ง ผู้หญิงได้เข้ามามีบทบาทต่างๆ คือ ผู้หญิงเป็นผู้นำ โดยมีบทบาทสำคัญในการผลักดันให้เกิดกิจกรรมการอนุรักษ์และการพัฒนาต่างๆ ขึ้นในหมู่บ้าน ผู้หญิงเป็นแกนนำ เป็นองค์ประกอบสำคัญของกลุ่มกิจกรรมที่สำคัญๆ ขององค์กรชุมชนในเกือบทุกหมู่บ้าน โดยจะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผน เตรียมการ และดำเนินการในทุกกิจกรรมขององค์กรชุมชน ซึ่งผู้หญิงมีส่วนร่วมไม่น้อยกว่าผู้ชาย นอกจากนี้ ผู้หญิงยังทำงานเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายในการฟื้นฟู ปูปลูกป่าชายเลน เพื่อเป็นป่าอนุรักษ์ของชุมชนและเป็นฝ่ายสนับสนุน ซึ่งผู้หญิงจะเป็นส่วนสำคัญในการผลักดันในการผลักดันการที่ผู้หญิงเข้ามามีบทบาทสำคัญในโครงการอนุรักษ์ของชุมชน ซึ่งด้วยความเป็นเครือญาติและเป็นคนบ้านเดียวกันนี้เองจึงเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ชาวบ้านสามารถรวบรวมชาวบ้านชุมชนบ้านโลกเมืองได้

การมีส่วนร่วมในการประชุมชุมชนวางแผนการดำเนินการ ชาวบ้านจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมการวางแผน โครงการฟาร์มทะเล การสร้างแนวเขตฟาร์มทะเล การบูรณาการเข้ามาในเขตอนุรักษ์ การชักชวนให้ชาวบ้านในหมู่บ้านมาร่วมเป็นส่วนหนึ่งในการช่วยในการสอดส่องดูแล และการให้ชาวบ้านมาร่วมปล่อยปลาในวันสำคัญต่างๆ

การจัดกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนนั้น นอกจากจะมีส่วนช่วยให้ชุมชนได้มีพื้นที่อนุรักษ์ทรัพยากรสัตว์น้ำ เป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำวัยอ่อนอีกด้วย จึงทำให้ทรัพยากรธรรมชาติได้กลับมาอุดมสมบูรณ์ และแหล่งทำกินของชุมชนในด้านการประกอบอาชีพยังมีส่วนให้ชาวบ้านได้กลับมาประกอบอาชีพประมงได้อีกครั้ง ซึ่งในทุกๆ กิจกรรมที่เกิดขึ้นนั้นยังแสดงออกถึงความจงรักภักดีในสถาบันพระมหากษัตริย์เนื่องในโอกาสต่างๆ เช่น เถลิงพระเกียรติครองราชย์ โครงการร่วมใจภักดีรักในหลวง กิจกรรมปลูกป่าชายเลนเถลิงพระเกียรติโครงการพลิก

ฟื้นฟูป่าด้วยพระบารมี เป็นต้น โดยแสดงผ่านกิจกรรมการปลูกต้นไม้ การปล่อยปลาลงสู่ทะเลซึ่งเป็นความร่วมมือจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชนทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนที่เข้ามาร่วมกิจกรรมในชุมชนบ้านโลกเมือง ดังภาพ

ภาพประกอบที่ 36-39 กิจกรรมที่เกิดขึ้นในโอกาสต่างๆ

ที่มา : กลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนและฟาร์มทะเล

จากภาพเป็นกิจกรรมของชุมชนที่เกิดขึ้นในโอกาสต่าง ๆ นั้น ก่อให้เกิดความมี
 ของคนในชุมชน ที่เป็นตัวจักรสำคัญที่ทำให้กิจกรรมต่างๆ ทำให้กิจกรรมต่างๆ ผ่านไปได้ ซึ่ง
 อย่างไม่ก็ตามกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนนั้นเป็นกิจกรรมที่แสดงให้ถึงความสำเร็จของชุมชน
 ร่วมกัน จัดการพื้นที่ทะเลให้แหล่งทรัพยากรที่สำคัญ ซึ่งกลไกที่เป็นทุนของชุมชนใช้ในการ
 ขับเคลื่อนกิจกรรมให้ประสบความสำเร็จและเป็นแรงผลักดันให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง
 และเข้มแข็ง

2.3 ชุมชนร่วมกันจัดการ

การมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติมีกิจกรรมในการอนุรักษ์ ดูแล ฟื้นฟู และพัฒนาอย่างต่อเนื่อง โดยมุ่งความเป็นธรรมของชุมชนในสิทธิการใช้และดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเอง

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การกระทำหรือการดำเนินการใดๆที่ครอบคลุมถึงการวางแผน การจัดการกลุ่มและบุคลากร การสั่งการ การควบคุมและการประเมินผลเกี่ยวกับการปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งไม่ว่าจะเป็นรูปแบบใดๆก็ตามที่มุ่งเน้นที่การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่นำไปสู่ความยั่งยืน ที่สามารถใช้ประโยชน์ได้ไม่จบสิ้น ในลักษณะของการฟื้นฟู อนุรักษ์ อนุรักษ์ ใช้ประโยชน์ เพื่อให้ทรัพยากรคงความอุดมสมบูรณ์เพื่อชุมชน ได้พึ่งพาอาศัยอย่างยั่งยืนบนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของชุมชน

กติกาชุมชนกับฟาร์มทะเล

กติกาที่ชุมชนตั้งกันเองนั้นมีหลักอยู่ 2 อย่าง หนึ่งคือ เป็นกติกาที่ตั้งอยู่บนศีลธรรม การเอื้ออาทร การร่วมมือ และการสามัคคีของคน เพราะในชุมชนมันมีหมู่ มีพวก มีเครือญาติกันอยู่หลักที่สอง ก็คือ เป็นกติกาที่ตั้งอยู่บนความเชื่อของคนในชุมชน ต่อสิ่งเหนือธรรมชาติที่อยู่กับทรัพยากรตัวนั้น (สุริยา สมุทรคุปต์ 2536) เพื่อควบคุมและเป็นข้อปฏิบัติของทุกคน ในลักษณะที่ทรัพยากรเป็นของทุกคนในชุมชน กติกาของชุมชนที่มีอยู่จึงเป็นหลักประกันถ้าทุกคนในชุมชนทำตามกติกาที่ช่วยกันตั้งไว้แล้วก็จะเป็นหลักประกันได้ว่า จะมีทรัพยากรไว้ใช้ตลอดไป โดยมีผู้เฝ้าให้ฟังว่า

“...จากการสร้างกฎกติกาเพื่อการจัดการทรัพยากรร่วมของชุมชนให้
เห็นเป็นรูปธรรม โดยกฎกติกาได้มาจากการประชุมจากคนในชุมชน
มีส่วนของอบต.ตอนนี้เป็นเทศบาลแล้ว เจ้าหน้าที่ของรัฐที่เข้ามา
กำหนดให้ว่าชุมชนสามารถสร้างแนวเขตในทะเลได้ม้าย (ไหม)...”

(ยุทธพงศ์ ยางทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าคนในชุมชน เป็นผู้ออกกฎกติการ่วมกัน เพื่อที่จะรักษาทรัพยากรสัตว์น้ำเอาไว้ การจัดการกันเองด้วยข้อตกลงจากกติกาที่กำหนดเป็นข้อบัญญัติของเทศบาลตำบลหรือกิ่งที่เข้าร่วมกันนั้น เพื่อป้องกันการบุกรุก ตลอดจนเพื่อกำหนดให้ฟาร์มทะเลของชุมชนนั้น เป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชน การตั้งกฎกติกาขึ้นมาขึ้นนั้น เพื่อ

เป็นหลักประกันให้ชาวบ้านได้ว่า ชาวบ้านในชุมชนที่ออกไปทำงานนอกหมู่บ้านได้กลับเข้าหมู่บ้านอีกครั้ง หลังจากที่ต้องเปลี่ยนอาชีพประมงไปทำอาชีพ อื่นๆ สามารถกลับมาประกอบอาชีพประมงได้ดั้งเดิม หรือ เป็นอาชีพเสริม มีรายได้จากการหาปลา และลดต้นทุนในการออกไปหาปลาในแต่ละครั้ง จากที่เมื่อก่อนนั้นต้องออกไปหาในระยะทางที่ไกล ๆ โดยชาวบ้านสามารถหาปลารอบๆฟาร์มทะเลได้

นอกจากการกำหนดกติกาโดยข้อบัญญัติของเทศบาลตำบลบางหรียงแล้ว ชุมชนบ้าน โคนเมืองมีกฎระเบียบหมู่บ้าน เป็นข้อบังคับใช้ในชุมชนและเพื่อความสงบเรียบร้อยในชุมชน และครอบคลุมถึงพื้นที่ฟาร์มทะเล ดังนี้

1. ผู้ใดที่ทำการค้ายาเสพติด (เฮโรอีน ยาบ้า ฯ) หรือเป็นผู้เสพยาเสพติด ถ้าถูกจับกุมหรือศาลสั่งจำคุกจะถูกลงโทษด้วยกฎหมายหมู่บ้าน

1.1 ไม่อนุญาติให้กู้ยืมเงินกองทุนในหมู่บ้านที่อาศัยอยู่

1.2 สมาชิกในครอบครัวผู้ค้า ผู้เสพยาจะถูกตัดสิทธิการรับรองจากผู้นำใน

หมู่บ้าน

2. ผู้ที่ลักทรัพย์สินของมีค่าของผู้อื่น ปรับ 10 เท่า ของมูลค่าทรัพย์สินนั้น

2.1 ผู้ที่ทำลายหรือปล่อยสัตว์เลี้ยง ให้ไปทำลายทรัพย์สินของผู้อื่นมีความคิด และมีโทษปรับ ตามมูลค่าของทรัพย์สินนั้น ส่วนกรณีที่เป็น ไม้ยืนต้น เช่น ยางพารา ชดใช้ไม่เกิน 1,000 บาท (ยางแตกปลูกใช้พันธุ์พร้อมปุ๋ย 5 กก. /ต้น)

2.2 ผู้ที่ลักลอบหรือเคลื่อนย้าย และทำลายหลักเขตที่ดินปรับ 1,000 บาท

2.3 ห้ามปลาในที่สาธารณะผู้ใดฝ่าฝืนปรับ 5,000 บาท

2.4 ห้ามตัดต้นไม้ในที่สาธารณะ ฝ่าฝืนปรับ 500 บาท

2.5 สัตว์เลี้ยงเข้าไปทำลายนาข้าว ตารางเมตรละ 200 บาท

2.6 สัตว์เลี้ยงเข้าไปทำลายผักสวนครัว ชดใช้แล้วแต่ความเสียหาย

3. ห้ามยิงปืนภายในหมู่บ้าน โดยไม่มีเหตุผลจำเป็น ถ้ายิงปรับ 500 บาท/นัด

4. สมาชิกในครอบครัวภายในหมู่บ้านอย่างน้อย 1 คน เข้าร่วมประชุมเวลา มีกิจกรรมเวทีประชาคม หากครัวเรือนใดไม่เข้าร่วมประชุม สิทธิในการได้รับความช่วยเหลือจะพิจารณาผู้เข้าร่วมประจำก่อน ไม่ว่ากรณีใดๆ

5. ให้คณะกรรมการหมู่บ้าน เป็นผู้ดูแล และบังคับใช้ในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของหมู่บ้าน

ซึ่งกฎระเบียบของหมู่บ้านโคกเมืองนั้น ประกาศใช้เมื่อ วันที่ 15 กันยายน พ.ศ. 2554 โดย อุดม อินทร์ ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านและประธานกรรมการหมู่บ้าน ดังนั้น การมีระเบียบ กฎเกณฑ์ เพื่อควบคุมกันเองระหว่างประชาชนในหมู่บ้าน เป็นที่ยอมรับของทุกคนในหมู่บ้าน เมื่อมีการละเมิดจะมีการลงโทษตามกติกาก็ได้ตกลงกัน ระหว่างผู้นำชุมชนและชาวบ้าน

2.4 ชุมชนร่วมกันติดตามและประเมินผล

ตั้งแต่แผนระยะแรกจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านมีส่วนร่วม ตั้งแต่ การเริ่มจุดประกาย ความคิดการร่วมกันหาแนวทางร่วมกันระหว่างผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำและชาวบ้าน ในการทำ กิจกรรมทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลพัฒนาพื้นที่ทะเล เช่น การปลูกป่าชายเลน การสร้างแนว เขตอนุรักษ์ฟาร์มทะเล การทำหม่า เป็นต้น

ทุกวันนี้ป่าที่คนในชุมชนช่วยกันปลูกยังประโยชน์มีค่าแก่ทุกคน ที่สำคัญทำให้วิถี ประมงกลับมามีชีวิตขึ้นอีกครั้ง ชุมชนต้องใช้เวลาถึงสิบปี ตัวเลขแห่งกาลเวลาที่เต็มไปด้วย ความหวังและการรอคอยที่จะเห็นผลสำเร็จจาก ความพยายาม และความตั้งใจในการมีส่วนร่วมของ ชุมชน ซึ่งโครงการฟาร์มทะเลของชุมชนจะนำไปสู่การต่อยอดโครงการในหลายๆ โครงการ ที่ว่า

“...โครงการฟาร์มทะเล จะมีการเพิ่มโครงการธนาคารปู ชุมชนได้ไป
ดูงานที่ตรงมาแล้ว แล้วก็จะทำโครงการขยายพันธุ์ปลา พันธุ์ปลาที่ตั้ง
จะสร้างโครงการสะพานในป่าชายเลน...”

(สมพงศ์ ลัทธกิจโร, สัมภาษณ์ วันที่ 19 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าว เป็นแนวคิดเป็นชุมชน เพื่อเป็นวงเป้าการต่อยอดและพัฒนา พื้นที่ ให้เกิดการพึ่งพากันระหว่างคนกับธรรมชาติ เป็นการดูแลทรัพยากรธรรมชาติ สำหรับการ ใช้ ประโยชน์อย่างยั่งยืน เมื่อมีแนวทางและเป้าหมาย ทำให้หน่วยงานต่างๆเข้ามาให้การสนับสนุนการ ดำเนินกิจกรรม โดยมุ่งหวังให้เกิดการดำเนินงานด้านการดูแลป่าชายเลนอย่างต่อเนื่องและเป็นไป ตามความต้องการของชุมชนมากที่สุด

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น การที่ผู้นำชุมชน กลุ่มแกน นำ และชาวบ้าน ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการตัดสินใจ ซึ่งเป็นความ เกี่ยวข้องทั้งตัวและอารมณ์ ตั้งแต่กระบวนการการมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหา วิเคราะห์ปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำ เนินงานเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และการมีส่วนร่วม

ในการบำรุงรักษาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ การดูแล การอนุรักษ์และการฟื้นฟูทรัพยากรในท้องถิ่น
ของตนเอง

จากปรากฏการณ์ในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น ได้สรุปประเด็น
ในการทำกิจกรรมในชุมชน ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล

การมีส่วนร่วมของชุมชน	การมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ทะเล	ลักษณะของการมีส่วนร่วม
การมีส่วนร่วมตัดสินใจ	ชุมชนกับเวทีเพื่อจุดประกายความคิด	ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ผู้นำกิจกรรม และชาวบ้านร่วมประชุมเพื่อปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความคิดเห็น
การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ	ชุมชนร่วมกันคิด ร่วมกันทำ	ผู้นำชุมชน แกนนำชุมชน ผู้นำกิจกรรมและชาวบ้านร่วมกันจัดกิจกรรม เช่น ร่วมกันกั้นแนวเขตการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ
การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์	ชุมชนร่วมกันจัดการ	ร่วมกำหนดกฎกติกาเพื่อให้เป็นที่ยอมรับระหว่างภายในชุมชนและภายนอกชุมชน
การมีส่วนร่วมในการประเมินผล	ชุมชนร่วมกันติดตามและประเมินผล	ร่วมกันกำหนดแนวทางพัฒนาให้ดีขึ้น เช่น การปลูกป่าชายเลน การสร้างแนวเขตอนุรักษ์ฟาร์มทะเล การทำหม่า เพื่อปรับปรุงพื้นที่อย่างสม่ำเสมอ

จากตารางที่ 4 ดังนั้น ภายใต้สิ่งแวดล้อมของชุมชน ก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา และร่วมกันหาแนวทางแก้ไข โดยผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน เพื่อวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อม และ

วิธีการดำรงชีวิตของชุมชน เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำระดับมันสมองหรือกลุ่มข้าราชการบำนาญ ที่มีภูมิความรู้และประสบการณ์ ได้นำเสนอและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชน ให้มาร่วมคิด ร่วมทำ ในการแก้ไขปัญหา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากร นำไปสู่แนวทางแก้ไขและวิธีการปฏิบัติร่วมกันตามกฎหมายเกณฑ์ข้อบังคับที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น

3. ชุมชนกับการสร้างเครือข่ายในชุมชน

การสร้างเครือข่ายในการอนุรักษ์ของชุมชนนั้น มีลักษณะความผูกพันของเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน เป็นความผูกพันที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่รู้จักตามเครือข่ายที่ตัวเองสร้างขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นสัตว์เลี้ยง ทรัพย์สิน หรือเพื่อนบ้าน อันจะนำไปสู่ความไว้วางใจในที่สุดในขณะที่ภายในท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่มีความสัมพันธ์กันมาในพื้นฐานของเครือญาติเชิงชาติพันธุ์ที่มีความเชื่อเรื่องเดียวกัน โดยหมายถึงของการช่วยเหลือและการบริการในรูปแบบต่าง ๆ จนเกิดเป็นเครือข่าย ซึ่งมีบรรทัดฐานและกฎที่กำกับสถาบันของตนเองอยู่

การเกิดกิจกรรมของคนในชุมชนบ้าน โคมเมืองนั้น เป็นภารกิจที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ในด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้นเป็นกิจกรรมที่สนับสนุนการดำเนินชีวิต ให้อยู่รอด เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่ตลอดไปและชาวบ้านที่การประกอบอาชีพ ประมงพื้นบ้าน ได้กลับประกอบอาชีพนี้ดั้งเดิม ซึ่งเป็นการร่วมมือกันภายในชุมชนเพื่อรักษาทรัพยากรเหล่านี้ไปสู่รุ่นลูกรุ่นหลาน

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชาวบ้านได้ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่างๆ เป็นการประสานทรัพยากรบุคคลทั้งภายในและภายนอกชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มและสร้างอำนาจในการต่อรองให้กับชุมชน ซึ่งเป็นเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคนในการปรับตัวเข้าสู่ระบบพื้นที่ทำกิน เป็นการอยู่ร่วมกัน เพื่อความอยู่รอดที่ตั้งอยู่บนฐานความคิด ความเชื่อและการมีวัฒนธรรมร่วมโดยผ่านสถาบันตนเองในรูปแบบของการเกาะกลุ่ม เพื่อคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในการแก้ปัญหาบนเงื่อนไขทางธรรมชาติที่ดำรงอยู่ร่วมกัน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จึงเกิดจากการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน ผ่านการช่วยเหลือ การเสียดสละ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการอยู่ในพื้นที่เดียวกัน ซึ่งลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้าน โศกเมือง เป็นไปในลักษณะที่เป็นการช่วยเหลือ พึ่งพากันของบุคคลในชุมชนและเมื่อเกิดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็มีการให้ความช่วยเหลือกัน และให้คำแนะนำกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ระหว่างญาติพี่น้องและบุคคลอื่นในชุมชนรวมถึง การให้ความเคารพนับถือบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชนป่าภรณ์ได้เล่าให้ฟังว่า

“...ตอนเล็ก ๆ จะเคารพผู้ใหญ่มาก โดยเฉพาะคุณครู ปุชณีย์บุคคล
ของเรานับถือเหมือนพ่อแม่ เป็นบุคคลผู้ปกครองคนที่สอง...”
(อาภรณ์ มีชูชัน, สัมภาษณ์ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555)

จากคำพูดของป่าภรณ์แสดงให้เห็นว่า สายใยของความสัมพันธ์ตั้งแต่อดีต ซึ่ง อาจมาจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ เช่น การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และการให้ความเชื่อถือนั้น เช่น การเชื่อถือนในตัวผู้นำ และความคิดของผู้นำ ดังนั้นการให้ความเคารพนับถือบุคคลที่มีความสำคัญ ในชุมชน ทำให้ทราบว่าชาวบ้านในชุมชนได้อยู่แบบพึ่งพาอาศัยกันมาตั้งแต่อดีตและในปัจจุบันก็ ยังคงเป็นแบบนั้นและจะเป็นแบบนั้นสืบต่อไป ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้าน โศกเมืองนั้น มี ลักษณะความผูกพันแบบเครือญาติกันบ้านเดียวกัน

กิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โศกเมือง จึงเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม ในการอนุรักษ์ของชุมชนบ้าน โศกเมือง โดยเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ชาวบ้านได้ใช้แก้ไขปัญหาต่างๆ โดยเข้ามามีส่วนร่วมในการรวมกลุ่มและสร้างอำนาจในการต่อรองให้กับชุมชน ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในการปรับตัวเข้าสู่พื้นที่ทำกิน เป็นการอยู่ร่วมกันเพื่อความอยู่ รอดที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดของคนในชุมชน ในรูปแบบของการเกาะกลุ่ม เพื่อคอยช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกันในการแก้ไขปัญหาบนเงื่อนไขทางธรรมชาติที่ดำรงอยู่ร่วมกัน

“...เราต้องใช้ทุนทางสังคม คือ ทุนมนุษย์นี่แหละ คือ ดึงคนในหมู่บ้าน
ที่มีจิตอาสา หาทรัพยากรที่มีในหมู่บ้าน คือ ไม้ไผ่ คนกับทรัพยากร
มารวมกันสามารถออกมาเป็นชิ้นงานได้ คนสละเวลา สละเงินส่วนตัว
สละทรัพย์สินส่วนตัว คือ เรือไปตัดทรัพยากร คือ ไม้ไผ่ ออกมาทั้งเขต
ฟาร์มทะเล มันก็เป็นชิ้นงานออกมาแล้ว...”

(อุดม อินแข็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

จากข้อความดังกล่าวข้างต้น เป็นคำพูดของลุงคนที่พูดถึงทุนทางสังคมในฐานะเครือข่ายทางสังคมซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้น เป็นรูปแบบของความ เป็นคนบ้านเดียวกัน จะสามารถส่งผลให้เกิดกิจกรรมในชุมชนและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดย การทำกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชนเป็นภารกิจที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน ซึ่งกิจกรรมฟาร์ม ทะเลนั้นจะช่วยสนับสนุนการดำเนินชีวิต ให้อยู่รอดซึ่งจัดเป็นเครือข่ายในการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน

3.2 กิจกรรมฟาร์มทะเลกับการสร้างกลุ่ม

ชุมชนได้สร้างวิธีการและกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อให้ชาวบ้านได้เกิด กระบวนการเรียนรู้ตั้งแต่กระบวนการคิด นำไปสู่การปฏิบัติ อันนำไปสู่การเกิดจิตสำนึกในการ จัดการพื้นที่ทะเล ด้วยวิธีต่างๆ ดังนี้

กิจกรรมการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน

ในด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน เน้นการเรียนรู้และการขยายการ เรียนรู้เครือข่ายการเรียนรู้ โดยการเรียนรู้เกิดจากภูมิรู้ดั้งเดิมจากคนในชุมชนเพียงอย่างเดียว แต่ จำเป็นต้องเรียนรู้จากภายนอก โดยกลุ่มคนนอกเข้ามาแลกเปลี่ยน ร่วมปฏิบัติ การถ่ายทอดความรู้ ด้วยวิธีการประชุม การอบรม การสาธิต การศึกษาดูงาน และการเรียนรู้ของชุมชนในรูปแบบ เครือข่ายการเรียนรู้ที่เกิดจากการที่ชุมชนและองค์กรร่วมกันที่จะแลกเปลี่ยนประสบการณ์ ซึ่งการ ปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยนระหว่างชุมชน กลุ่มภายในชุมชนและกลุ่มองค์กรอื่นที่เข้ามาศึกษาดูงาน ในชุมชนและการไปศึกษาดูงานนอกชุมชนด้านการฝึกอบรมนั้นเกิดขึ้นในช่วงแรกของการจัด กิจกรรม เจ้าหน้าที่ของภาครัฐเข้ามาอบรมชาวบ้านในเรื่องวิธีการต่างๆ เช่น เจ้าหน้าที่จากสถานี พัฒนาป่าชายเลนที่ 38 ที่เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับเรื่องป่าชายเลนและสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ เจ้าหน้าที่จากกรมประมงได้เข้ามาอบรมเรื่องการจัดทำฟาร์มทะเล และสนับสนุนพันธุ์กล้าไม้ และ ศูนย์พัฒนาและบำรุงรักษาทางน้ำที่ 4 สงขลา ที่ให้การสนับสนุนการขุดลอกป่าร่องน้ำ ซึ่งชาวบ้าน กล่าวถึงการฝึกอบรมของเจ้าหน้าที่ของภาครัฐว่า

“... เจ้าหน้าที่จากสถานีพัฒนาป่าชายเลนที่ 38 ะแล้ว เข้ามาให้ความรู้ ในด้านระบบนิเวศ การปลูกป่าชายเลนมันดีพื้นหรือ (อย่างไร) มันทำ ให้ปลามากขึ้นพื้นหรือ (อย่างไร) ...”

(ธานีรินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2555)

จากคำกล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าการฝึกอบรมของหน่วยงานภาครัฐ จะเป็นไปในลักษณะการอบรมเพื่อส่งเสริมด้านความรู้ วิธีการเป็นส่วนมาก โดยเฉพาะด้านวิชาการและความรู้ในการปลูกป่าชายเลน และในด้านระบบนิเวศ ซึ่งชาวบ้านทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานในการเชื่อมประสานให้เจ้าหน้าที่หน่วยงานของรัฐได้เข้ามาให้ความรู้ในเรื่องนั้น ตลอดจนการออกไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเครือข่ายอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านการอบรม เช่น การอบรมในเรื่องของโครงการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการติดตามการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งจัดโดยสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 38 การอบรมให้ความรู้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หน่วยงานที่ให้ความรู้เป็น คณะนักศึกษา โปรแกรมวิชาพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา และการฝึกอบรมหลักสูตรการพัฒนาป่าชายเลนเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศทะเลสาบสงขลา รุ่นที่ 1 จัดโดยกรมทรัพยากรธรรมชาติทางทะเลและชายฝั่ง

ด้านการไปศึกษาดูงานในท้องถิ่นอื่นๆของชาวบ้าน ทำให้ชาวบ้านเกิดการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้มาก เช่น ศูนย์การเรียนรู้ การจัดการป่าชายเลนอย่างยั่งยืน โดยชุมชนบ้านทุ่งตะเชะ เป็นศึกษาการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยชุมชนถึงวิธีการทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติว่าอย่างไร การเรียนรู้ซึ่งกันและกัน จึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้ชาวบ้านได้นำความรู้ที่ได้จากการศึกษาดูงาน ไปใช้ได้จริงในพื้นที่ของตนเอง

นอกจากการที่สมาชิกได้ออกไปศึกษาดูงานในที่ต่างๆ แล้วชุมชนบ้านโคกเมืองยังได้มีโอกาสได้ต้อนรับชุมชนต่างๆ เข้ามาเพื่อศึกษาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถือได้ว่าในแต่ละท้องถิ่นจะมีทรัพยากรธรรมชาติที่แตกต่างกันไป โดยพูดคุยแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันก็สามารถพูดคุยกันได้อย่างเข้าใจ ยกตัวอย่างชุมชนที่เข้ามาศึกษาดูงานภายในชุมชนบ้านโคกเมืองด้วย ซึ่งลุงคม ผู้ใหญ่บ้านบ้านโคกเมืองเล่าให้ฟังถึงกลุ่มชาวบ้านที่เข้ามาเยี่ยมชม หมู่บ้านโคกเมืองที่ว่า

“...ถ้าเป็นพื้นที่ใกล้เคียงตรงนี้จะกะยัง (มี) ที่บางทิง (หมู่บ้านบางทิง) กำหนัน (กำนัน) พาคณะทำงานมาแล (ดู) ฟาร์มทะเล แล้วกะ (ก็) ของ ทังพระ (สทิงพระ) บ้านคลองรีผู้ใหญ่บ้านเค้า (เขา) พามา 40 คน มาแล (ดู) กิจกรรมที่นี้ ไปแล (ดู) ที่ปลูกป่า (ป่า) ชายเลน ไปแล (ดู) ฟาร์มทะเล ถึงมาจากสุไหงปาดี นราธิวาส มาแลกิจกรรมของหมู่บ้าน...”

(อุดม ฮันแซ็ง, สัมภาษณ์ วันที่ 26 พฤษภาคม 2555)

จากคำกล่าวของลุงคม ผู้ใหญ่บ้านแสดงให้เห็นว่า กลุ่มคนที่เข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนนั้นมาจากหลายพื้นที่ ทั้งพื้นที่ใกล้เคียงและหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาศึกษาดูงานในหมู่บ้านเกี่ยวกับ การจัดการพื้นที่ป่าชายเลนและฟาร์มทะเล หรือจะเป็นหน่วยงานของรัฐที่เข้าเยี่ยมชมกิจกรรม ของหมู่บ้าน เช่น นักวิชาการพัฒนาชุมชนของอำเภอบางกล่ำ สำนักพัฒนาชุมชน อำเภอสุไหงปาดี พยาบาลวิชาชีพปฏิบัติการอำเภอควนเนียง เป็นต้น ในส่วนของสถาบันการศึกษามหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา โรงเรียนอุดมศึกษาพาณิชย์การ เป็นต้น ทั้งนี้กลุ่มคนที่มาจะเป็นแกนนำชาวบ้านที่มีความสนใจในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน หรือทำงานด้านอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดูแลทรัพยากรในท้องถิ่นของตน เพื่อนำกลับไปปรับใช้ในพื้นที่ของตน สมาชิกกลุ่มอนุรักษ์และกลุ่มนักศึกษาที่มีความสนใจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยชุมชนเอง

ดังนั้น จากการฝึกอบรมและการศึกษาดูงาน ทำให้ชาวบ้านได้ไปเห็นรูปแบบการจัดการของที่อื่นๆ แล้วซึ่งอาจจะเป็นที่ที่ประสบผลสำเร็จมากหรือน้อยกว่าหมู่บ้านของตนเองก็ตาม ซึ่งจะเป็นจุดเริ่มต้นของความต้องการที่จะพัฒนากระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนบ้าน โลกเมืองให้ดียิ่งขึ้น มีความต้องการพัฒนาให้ดีกว่าเดิมและการวางแผน ลงมือปฏิบัติให้เกิดขึ้นจริงด้วยสำนึกในคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาตินั้น เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของการศึกษาดูงาน ตามแนวคิดของชุมชน

การส่งเสริมการรวมกลุ่มของชุมชน

ด้านการรวมกลุ่มถือเป็นส่วนสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพึ่งตนเองในรูปแบบของการช่วยเหลือกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก ได้มีการกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดวิธีการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ ทั้งด้านการประกอบอาชีพประมงและด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ด้วยการส่งเสริมให้รวมตัวกันเป็นกลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โลกเมือง

เนื่องจากบ้าน โลกเมืองเป็นชุมชนที่มีพื้นที่ฝั่งตะวันออกจดกับทะเลสาบสงขลา ซึ่งในช่วงฤดูมรสุมมีคลื่นลมแรงทำให้เกิดการเซาะชายฝั่งทะเล ทำให้พื้นที่ชายฝั่งหายไป ประกอบกับประชาชนที่เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดกลุ่มริเริ่มสนใจเรื่องวิถีแก้ปัญหาชายฝั่งและพื้นที่ที่ประสบปัญหา โดยการปรึกษาหารือ จากการประชุมหมู่บ้าน ประชุมคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อหาแนวทางแก้ไข ปัญหา โดยนำเข้าสู่แผนชุมชนและได้มีการประสานงาน ไปยังสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่

38 ได้รับการสนับสนุนงบประมาณในการจัดฝึกอบรมการเรียนรู้เรื่องป่าชายเลน เพื่อนำไปปฏิบัติให้ถูกวิธี ทำให้ชุมชนมีการจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลน โดยการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยงและได้รับการประสานงานจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เพื่อจัดกิจกรรมปลูกป่าชายเลนมาตลอด ปีละหลายครั้ง ทำให้ชุมชนมีป่าชายเลนที่มีความอุดมสมบูรณ์ เมื่อมีป่าชายเลนทำให้มีสัตว์น้ำที่มาอาศัยในป่าชายเลน โดยธรรมชาติเพื่ออนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ซึ่งที่ชานินทร์ประสานกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โลกเมือง ได้เล่าให้ฟังว่า

“...การจัดการพื้นที่ประกอบด้วยคณะกรรมการ ผู้นำ มีผู้ใหญ่บ้าน ได้มีการนำเสนอเข้าเป็นแผนชุมชนมีการประสานงานกับกรมประมง เพื่อขอ งบประมาณในการจัดทำฟาร์มทะเลและได้รับการสนับสนุนงบประมาณตอนปี 49 พื้นที่ฟาร์มทะเลทั้งหมดมี 392 ไร่ เรามีการผ่านร่างข้อบัญญัติสภาองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริยง ตอนวันที่ 8 ตุลาคม 52...”

(ชานินทร์ แก้วรัตน์, สัมภาษณ์วันที่ 16 พฤษภาคม 2555)

จากคำกล่าวของชานินทร์ ได้แสดงให้เห็นว่า การจัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลน และ ฟาร์มทะเลชุมชนบ้าน โลกเมืองนี้ขึ้นมา เพื่อการฟื้นฟูสภาพพื้นที่ชายฝั่งของชุมชนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้งและเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ ตลอดจนชาวบ้านได้มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น การปลูกป่าชายเลน การสร้างแนวเขตอนุรักษ์และการสร้างที่อยู่อาศัยให้ปลาได้เข้ามาอยู่อาศัย ซึ่งผลจากการจัดตั้งกลุ่มทำให้มีป่าชายเลนที่มากขึ้นและมีพันธุ์ไม้หลายชนิด สัตว์ป่า เช่น นก ได้เข้ามาอยู่อาศัยมีผลผลิตจากป่าชายเลน เช่น ดอกถั่ว เป็นส่วนที่เพิ่มรายได้ให้กับชุมชนและมีพันธุ์สัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ในด้านของชาวบ้านในชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน

2. กลุ่มประมง

หลังจากที่ชุมชนบ้าน โลกเมือง ได้จัดตั้งกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลชุมชนขึ้น ชุมชนได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะเมื่อปลามีจำนวนมากขึ้น ชาวประมงที่เลิกจากอาชีพประมงไปกลับมาหาปลาอีกครั้ง ซึ่งในภาพรวมของชุมชนบ้าน โลกเมืองนั้น ประกอบอาชีพทางการเกษตร ประมง ค้าขาย รับจ้าง โดยมีชาวบ้านที่ประกอบอาชีพทางการประมงประมาณ 20 % แต่ในขณะที่เดียวกันอุปสรรคในการ

ประกอบอาชีพนั้นมีราคาค่อนข้างสูง ทำให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงต้องกู้เงินมาลงทุน เมื่อมีการรวมกลุ่มจึงได้ขอสนับสนุนงบประมาณจากองค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริ่ง เป็นลักษณะเงินกู้ไม่คิดดอกเบี้ยจำนวน 60,000 บาทและมีสัจจะทุกเดือน ในทุกวันที่ 8 ของทุกเดือน โดยมีเงินทุนหมุนเวียน 187,500 บาท สมาชิก 24 คน ซึ่งชุมชนได้กล่าวว่า

“...เราคิดว่าอาชีพประมงยังมีอยู่ แต่อุปสรรคเหมือนกัก (อวนลอย) หัวหนึ่ง (หนึ่ง) เป็นหมื่น ๆ ซึ่งแพงมาก กลุ่มนี้เป็นการช่วยเหลือชาวบ้านโหม (พวก) ที่ออกไปหาปลาในเล (ทะเล) ได้กู้เบี่ย (เงิน) ไปซื้ออุปกรณ์หาปลา...”

(ยุทธพงษ์ ยางทอง, สัมภาษณ์ วันที่ 16 พฤษภาคม 2555)

จากคำกล่าวของชุมชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กิจกรรมกลุ่มประมงจึงเป็นกลุ่มที่เข้าใจสภาพปัญหาของชุมชนเป็นอย่างดี เนื่องด้วยอุปสรรคในการในการทำประมงค่อนข้างแพง ชาวบ้าน ต้องเสียค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมากกลุ่มประมงจึงเป็นทางออกที่สำคัญของผู้ที่ประกอบอาชีพประมง ซึ่งกลุ่มนี้มีกิจกรรมสะสมสัจจะทุกวันที่ 8 ของทุกเดือน ปล่อยเงินกู้ให้สมาชิกเพื่อจัดซื้ออุปกรณ์ประมงและประชุมสรุปผลดำเนินงานทุกๆปี เพื่อปันผลคืนให้สมาชิก 50 % คณะกรรมการ 30 % บริหารกลุ่ม 10 % ประกันความเสี่ยง 10 % ซึ่งผลที่ได้รับมีเงินทุนหมุนเวียนเพื่อให้สมาชิกกู้ มีเงินปันผลคืนสมาชิกและที่สำคัญผลผลิตไม่ต้องผ่านพ่อค้าคนกลาง โดยมีจะมีแม่ค้ามารับซื้อที่หมู่บ้าน

3.3 ฟาร์มทะเลกับการมีวัฒนธรรมเดียวกัน

จากกิจกรรมฟาร์มทะเล ที่ชุมชนได้ร่วมมือกันสร้างแนวเขตโดยการใช้ไม้ไผ่กันเป็นแนวเขต ซึ่งมีเนื้อที่ทั้งหมด 320.49 ไร่ โดยชาวบ้านในชุมชนได้ช่วยกันสร้างนั้น ได้รับความสนใจจากกลุ่มที่เข้ามาเยี่ยมชมเป็นอย่างมาก ประกอบกับความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่จากที่ไม่มีป่า ไม่มีปลา กลับกลายเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นมาเป็นอันดับ ทำให้หลายหน่วยงานเข้ามาศึกษาดูงาน เข้ามาเยี่ยมชม ทั้งหน่วยงานของรัฐ เอกชน นักเรียน นักศึกษา เข้ามาอย่างต่อเนื่อง ทำให้ชุมชนได้มีแนวคิดในการสร้างเครือข่ายภายในชุมชน โดยการพึ่งพากันของบุคคลในหมู่บ้าน

กิจกรรมที่ทำร่วมกันของคนในชุมชนเป็นภารกิจที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน เพื่อสนับสนุนให้ชาวบ้านในชุมชนให้อยู่รอด เช่น วัฒนธรรมอาหารรื้อยอย่าง ที่แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมชุมชนที่ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมทุกครัวเรือนและเป็นการสร้างรายได้อีกด้วยและกิจกรรมโฮมสเตย์ของชุมชน ที่ทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อชุมชน

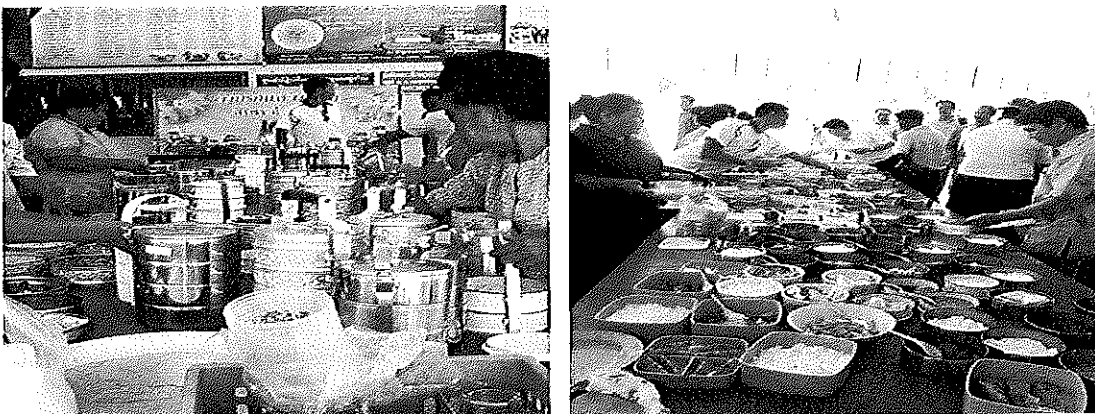
วัฒนธรรมอาหารร้อยอย่าง

โดยชุมชนได้คำนึงถึงว่าเมื่อมีผู้มาเยี่ยมเยือน ต้องต้อนรับขับสู้อย่างเต็มที่ หรือเป็นเพราะกองทัพต้องเดินด้วยท้องจากการที่มีหลายๆหน่วยงาน หลายๆสถาบันเข้ามาศึกษาดูงานในชุมชนบ้าน โศกเมืองนั้นชุมชนจึงมีอีกหนึ่งหน้าที่ที่ต้องต้อนรับผู้มาเยือนในฐานะที่เป็นเจ้าของบ้าน สิ่งที่ต้องเตรียมนั้น คือ อาหารด้วยความที่ชุมชนมีความสนิทชิดเชื้อ สามารถถ้อยที ถ้อยอาศัยกันได้ ซึ่งจากการพูดคุยในเรื่องอาหารที่จะนำมาเลี้ยงนั้นเป็นอาหารที่มาจากบ้านเรือนของชาวบ้านในชุมชน เมนูที่หลากหลายนี้ว่า

“...อาหารร้อยอย่าง อย่างน้อยไม่ซ้ำหรือก ซ้ำก็ (กะ) ไม่เกิน
หนึ่งอย่างเหมือนมีใครมาดูงาน ถ้าเขาส่งข่าวมาล่วงหน้า
ผู้ใหญ่บ้านจะประกาศเสียงตามสายขอขึ้น (ปิ่นโต) ละบ้าน
ถ้าบางบ้านไม่ว่างเขาก็เอาขึ้น (ปิ่นโต) มาตั้งไว้ให้ รอดค่าใช้จ่าย
ไปเยอะ จากแหมะ (จำ) หมูสามหมื่น แหมะ (จำ) วัวสามหมื่น
บ้านละหนึ่งชั้น (ปิ่นโต) หนึ่งชั้น (ปิ่นโต) ได้กลิ่น (เยอะ) ...”

(จรัญ คำควน, สัมภาษณ์ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555)

ผู้วิจัยจึงได้เห็นความสามัคคีอีกด้านหนึ่งของชุมชนที่ร่วมบรรจงสรรค์สร้าง
เมนูอาหารหลากหลายเมนูมาเพื่อต้อนรับผู้มาเยือน ดังภาพ

ภาพประกอบที่ 40-41 อาหารร้อยอย่าง
ที่มา : ถ่ายโดยผู้วิจัย วันที่ 18 กันยายน 2555

จากภาพซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า คนในชุมชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน การทำอาหารหรือการเลี้ยงอาหารในลักษณะแบบบ้านละหนึ่งปิ่นโต เพื่อสื่อให้เห็นถึง การแสดงถึงความเป็นกันเองระหว่างผู้มาเยือนกับเจ้าของบ้าน ที่เปรียบเสมือนบ้านหลังใหญ่ ที่มีแขกมาเยี่ยมบ้านหลายๆคน ซึ่งอาหารที่ทำนั้นใช้วัตถุดิบที่หาได้ในท้องถิ่น เช่น ผัก ปลา เพราะการมีแหล่งทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ เนื่องจากชุมชนบ้านโลกเมืองเป็นหมู่บ้านที่ประกอบอาชีพปลูกผักอยู่แล้ว จึงได้หาวัตถุดิบในการทำอาหารได้ง่าย ประกอบกับพื้นที่ของชุมชนบ้านโลกเมืองนั้น มีพื้นที่ติดอยู่กับทะเลสาบสงขลา ปลาที่หามาได้จึงความสดอยู่เสมอ จึงไม่แปลกเลยที่อาหารที่ชาวบ้านนำมา นั้น จึงเป็นอาหารที่ปลอดภัย ซึ่งคนละต่างๆ หรือผู้ที่มาเยือนนั้น จะได้รับประทานอาหารที่มีความหลากหลายถึงแม้จะซ้ำๆไม่ก็อย่าง และยังสร้างความประทับใจให้กับผู้ที่เยือนอีกด้วย อีกแง่มุมหนึ่งที่ผู้วิจัยสามารถสัมผัสได้ ในวัฒนธรรมอาหารร้อยอย่างนั้น แสดงให้เห็นคนในชุมชนมีความประหยัดมัธยัสถ์และมีความพอเพียง

โสมสเคย์โดยชุมชน

จากการที่ชุมชนบ้านโลกเมืองประสบความสำเร็จ ในด้านการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ทำให้ผู้ที่เข้ามาในชุมชนนั้น จะเข้ามาศึกษาเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน เข้ามาดูความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนและฟาร์มทะเล เรียนรู้วิถีการของชาวบ้านในการดูแลป่าชายเลน โดยมีการเสวนากลุ่มย่อย ให้สมาชิกกลุ่มได้มีโอกาสอภิปรายให้ผู้เข้ามาศึกษาได้รับทราบ มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมซึ่งกันและกัน ซึ่งล้วนเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญต่อการทำให้คนตระหนักในคุณค่าของสิ่งแวดล้อมมากขึ้น

เมื่อมีบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้ในหมู่บ้าน จึงมีแนวคิดเกี่ยวกับการจัดหาที่พักให้กับคณะดูงาน ดังคำพูดที่ว่า

“...ผู้ใหญ่บ้านเรา แหลง (พูด) ในที่ประชุมประชาคม เพื่อขอบ้านอาสาสมัครมา ว่าบ้านใครพอให้พักได้ เราจะให้เค้าพักมัย (ไหม) เค้าให้เค้าหัว เราจะให้มีรายได้จากส่วนนี้ด้วย...”

(สนธิท แก้วบุตร, สัมภาษณ์ วันที่ 18 กันยายน 2555)

จากคำพูดดังกล่าว ทำให้ได้บ้านอาสาสมัคร จำนวน 12 หลัง สามารถรองรับคนได้ 100 คน ซึ่งเป็นบ้านที่สะดวกในการจัดที่พักให้กับคณะดูงานได้ โดยชาวบ้านจะแบ่งพื้นที่ในบ้านเรือนของตนเอง จัดหาที่นอน หมอน ผ้าห่มไว้บริการ โดยเก็บอัตราค่าที่พักแขกผู้มาเยือน โดย

เก็บค่าที่พักต่อคน คืนละ 100 บาท ค่าอาหารมื้อละ 80 บาท ดังนั้นการจัดที่พักแบบโฮมสเตย์นั้นมีส่วนสำคัญในการทำให้ชาวบ้านเองและบุคคลที่เข้ามาพัก ได้เกิดการพูดคุยแลกเปลี่ยนกันมากขึ้น เกิดการเรียนรู้กันทั้งสองฝ่าย

การสร้างเครือข่ายในชุมชน คือ การสร้างพลังให้กิจกรรมสามารถขับเคลื่อนไปได้ และให้บรรลุเป้าหมาย เป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมการรวมกลุ่ม และการสร้างวัฒนธรรมของชุมชน และการให้กำลังใจ ความไว้วางใจ จากคนในชุมชน ในการดำเนินกิจกรรมต่างๆของชุมชน โดยเฉพาะกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนประสบผลสำเร็จ และยังเป็นประโยชน์ให้กับชุมชนอื่นๆอีกด้วย

ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชน นั้นเป็นการผสมผสานกลุ่มคนต่างๆในชุมชน จนสามารถพัฒนาองค์ความรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบัน โดยประสานความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันและจุดยืนในการทำกิจกรรมเดียวกัน ผู้วิจัยได้ประเด็นเรื่องราวของความสัมพันธ์ของชุมชน ดังตาราง

ตารางที่ 5 ความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์

เรื่องราวของชาวบ้านกับการสร้างเครือข่ายทางสังคม	การสร้างเครือข่ายทางสังคม	ลักษณะการสร้างเครือข่ายทางสังคม
ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน	มีความสัมพันธ์กันและมีความผูกพัน	มีความเป็นเครือญาติ ที่นื่อง
กิจกรรมฟาร์มทะเลกับการสร้างกลุ่ม	มีกิจกรรมร่วมกัน	การสร้างกลุ่มกันภายในชุมชน เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนและฟาร์มทะเลและกลุ่มประมงของชุมชนบ้านโคกเมือง
ฟาร์มทะเลกับการวัฒนธรรมเดียวกัน	มีวัฒนธรรมเดียวกัน	การแสดงออกของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เช่น วัฒนธรรมการกินและการถ่ายทอดให้คนภายนอกได้เห็นการใช้ชีวิตของของคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมโฮมสเตย์ของชุมชน

จากตารางที่ 5 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์เครือข่ายทางสังคมเพื่อการอนุรักษ์และการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนนั้นเป็นการผสมผสานกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน จนสามารถพัฒนาองค์ความรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบัน โดยประสานความร่วมมือเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันและจุดยืนในการทำกิจกรรมเดียวกัน คือ โดยมีความสัมพันธ์และมีความผูกพันกัน ทำให้ก่อเกิดเป็นกลุ่มกิจกรรมและวัฒนธรรมในชุมชน โดยมีความต้องการให้พื้นที่ทะเลที่ติดอยู่ชายฝั่งทะเลของชุมชนบ้านโลกเมืองเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งทำกินของชุมชนอีกด้วยและเป็นการสร้างเครือข่ายทั้งภายในและภายนอกชุมชน

ทั้งนี้จะเห็นได้ว่า ทั้งความสัมพันธ์ของชุมชนกับฟาร์มทะเลนั้น เป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนและวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีพื้นที่อาศัยติดชายฝั่งทะเล เกิดความสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ได้ก่อเกิดเป็นมิติแห่งความสัมพันธ์ ผ่านการขัดเกลา หล่อหลอม และยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา นำไปสู่การจัดการระบบ ระเบียบ และเกิดเป็นกฎกติการ่วมกัน ดังนั้นกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโลกเมือง จึงชี้ให้เห็นว่า การจัดการทรัพยากรของชุมชน อย่างเป็นระบบบนพื้นฐานของวิถีชีวิตของชุมชนเอง ส่งให้คนและทรัพยากรสามารถอยู่กัน ได้อย่างยั่งยืนและถาวร

บทที่ 6

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง ฟาร์มทะเล : การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลและเพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลบางเหริย อำเภอกวนเนียง จังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ซึ่งมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ กลุ่มผู้นำชุมชนกลุ่มผู้นำกิจกรรมและมีการให้ข้อมูลรอง คือ กลุ่มชาวบ้านในชุมชน วิเคราะห์ข้อมูลโดยเน้นประเด็นสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่ ด้ความและสรุปผล

ในคำถามงานวิจัยแรก ชุมชนบ้านโคกเมือง มีการสร้างการมีส่วนร่วม ในการจัดการพื้นที่ทะเล นั้นสามารถแบ่งได้ 4 ประการ คือ ประการที่หนึ่ง การใช้เวทีประชาคม ในการร่วมตัดสินใจและร่วมแสดงความคิดเห็น ประการที่สอง การปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมในการสร้างแนวเขตและปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ ประการที่สาม การร่วมรักษาผลประโยชน์ตามกำหนดกติกาจากคนในชุมชนและบุคคลที่เกี่ยวข้อง ประการที่สี่ การร่วมติดตามและประเมินผลจากทุกฝ่ายในชุมชนภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นกระบวนการที่ชุมชนได้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน เกิดกระบวนการสร้างจิตสำนึกให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและร่วมกันหาแนวทางแก้ไข โดยผ่านเวทีประชาคมของหมู่บ้าน เพื่อวิเคราะห์ถึงสถานการณ์ปัญหาสิ่งแวดล้อมของชุมชน และวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เพื่อให้ชุมชนทำความเข้าใจและเรียนรู้ร่วมกันในประเด็นต่างๆร่วมกับผู้นำชุมชน ผู้นำระดับมันสมองหรือกลุ่มข้าราชการบำนาญ ที่มีภูมิความรู้และประสบการณ์ ได้นำเสนอและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างชาวบ้านในชุมชน และการมีส่วนร่วมของชุมชน เป็นการกระตุ้นให้เกิดการรวมตัวของชาวบ้านในชุมชนให้มาร่วมคิด ร่วมทำ ในการแก้ไขปัญหา เช่น การเปลี่ยนแปลงทางด้านทรัพยากร นำไปสู่แนวทางแก้ไขและวิถีการปฏิบัติร่วมกันตามกฎเกณฑ์ข้อบังคับที่ชุมชนร่วมกันสร้างขึ้น โดยมีวิธีการ คือ ชุมชนใช้เวทีประชาคมเพื่อจุดประกายความคิด และร่วมกันคิด ร่วมกันทำ ร่วมกันจัดการและสุดท้ายคือร่วมกันติดตามและประเมินผล เพื่อพัฒนาโครงการฟาร์มทะเลให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

ในการตอบคำถามงานวิจัยที่สอง การสร้างเครือข่ายทางสังคมภายใต้โครงการฟาร์มทะเลของชุมชนบ้านโคกเมือง มีระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นใน 3 ลักษณะ คือ ลักษณะที่หนึ่ง การสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่เกิดจากความเป็นเครือญาติ ที่นึ่ง ลักษณะที่สอง การสร้างเครือข่ายกับบุคคลอื่นที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมของการอนุรักษ์ฟาร์มทะเล ลักษณะที่สาม การ

สร้างเครือข่ายที่เกิดขึ้นจากระบบการบริหารงานในการจัดการพื้นที่ฟาร์มทะเล ซึ่งก่อให้เกิดวัฒนธรรมเฉพาะที่มีลักษณะการผสมผสานความสัมพันธ์ภายใต้รูปแบบต่างๆ เข้าด้วยกัน ซึ่งการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนเป็นการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนเป็นการผสมผสานกลุ่มคนต่างๆ ในชุมชน ได้แก่ ผู้นำชุมชน ปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มข้าราชการบำนาญและชาวบ้านในชุมชน จนทำให้สามารถพัฒนาองค์ความรู้สิ่งที่เกิดขึ้น ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งแต่ในอดีตและปัจจุบัน โดยประสานความร่วมมือกัน เพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ที่มีความสัมพันธ์ร่วมกันและจุดยืนในการทำกิจกรรมเดียวกัน คือ ต้องการให้พื้นที่ทะเลที่ติดอยู่ชายฝั่งทะเลของชุมชนบ้าน โศกเมืองเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำและเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งทำกินของชุมชนอีกด้วยและเป็นการสร้างเครือข่ายทางสังคม เช่น ก่อให้เกิดความสัมพันธ์กันในชุมชน เกิดการสร้างกลุ่ม และก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมในชุมชน เช่น วัฒนธรรมอาหารรื้อยอย่าง เป็นวิถีปฏิบัติที่ทำในชุมชน เพื่อต้อนรับผู้มาเยี่ยมชมกิจกรรมฟาร์มทะเลและกิจกรรมอื่นๆ ของหมู่บ้าน และเป็นกิจกรรมของชุมชนที่ทำในชุมชนหลังจากเสร็จสิ้นการประชุมหรือกิจกรรมในแต่ละครั้ง และ โสมสเคย์โดยชุมชน ดังนั้น การสร้างเครือข่ายทางสังคมจึงเป็นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ที่เกิดจากความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ที่ นื่อง เพื่อน และความสัมพันธ์ในฐานะของบุคคลที่ประสบปัญหาในการประกอบอาชีพ และการเกิดการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติ โดยมีกิจกรรมร่วมกันที่ปฏิบัติทางสังคมร่วมกัน ที่ทำให้ชุมชนสามารถดำรงอยู่ได้

ดังนั้น จากมิติประเด็นปัญหาของทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านมุมมองการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชน เป็นการมองผ่านมิติวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งเป็นการมองปัญหาแบบองค์รวม ผ่านการมองวิถีคิดของชาวบ้าน โดยการวิเคราะห์ของชาวบ้านเพื่อเชื่อมโยงกับปัญหาที่เกิดขึ้น กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่สามารถแยกแยะเป็นส่วนๆ ได้ แต่มองให้เห็นปัญหาทางด้านโครงสร้างหรือมองให้เห็นปัญหาทางด้านที่เกิดขึ้นจากชาวบ้าน คือ คนภายในและด้านที่เกิดจากภายนอก ซึ่งต้องมองดูปัญหาอย่างเป็นระบบและมองให้เห็นภาพรวม เป็นการมองความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน กล่าวคือ ชาวบ้านในชุมชนประสบกับปัญหาทางด้านระบบนิเวศเนื่องจาก ช่วงฤดูมรสุมชาวบ้านประสบปัญหาน้ำกัดเซาะชายฝั่ง และขาดแคลนทรัพยากรสัตว์น้ำ ส่งผลให้ชาวบ้านต้องเปลี่ยนอาชีพไปประกอบอาชีพอื่น ทำให้ชาวบ้านร่วมกันหาวิธีการเพื่อแก้ไขปัญหาซึ่งพื้นที่ทะเลในหมู่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ชาวบ้านช่วยกันดูแล ซึ่งเป็นวิธีการมองแบบชาวบ้าน คือ การมองในเรื่องของสิทธิในการถือครองว่าเป็นของส่วนร่วม เป็นของชุมชนที่ทุกคนต่างรู้สึกว่าคนเป็นเจ้าของส่วนหนึ่ง ดังนั้น การมองจากมิติทางด้านวัฒนธรรม โดยเน้นไปที่เรื่องของระบบวิถีคิดของชาวบ้าน ในชุมชน แล้วจะช่วยให้เราเชื่อมโยงประเด็นปัญหา

ทรัพยากรธรรมชาติ และก่อให้เกิดความสับสนหวั่นวิตกของคนในชุมชนผ่านการช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นความสับสนกันแบบญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ผ่านการรวมตัวของคนหลายกลุ่ม เช่น ผู้นำชุมชน ข้าราชการบำนาญ ปราชญ์ชาวบ้านและชาวบ้านในชุมชน ที่รวมกลุ่มกันทำงานเพื่อชุมชน ซึ่งเปิดโอกาสให้คนในชุมชนแสดงศักยภาพของตนเองไปในทางที่ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ในทางที่เขาเลือก แนวทางการเปิดโอกาสให้คนในชุมชน มีโอกาสในการแสดงความคิดเห็น คือ การใช้เวทีประชาคม เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเปลี่ยนความคิดเห็นในชุมชน

2. อภิปรายผลการวิจัย

การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น เกิดขึ้นด้วยความร่วมมือของคนในชุมชนที่ต้องพลิกฟื้นระบบนิเวศและเพื่อป้องกันภัยธรรมชาติที่อาจจะเกิดขึ้น โดยมีหน่วยงานต่างๆเข้ามาให้ความรู้ ร่วมสนับสนุน และการศึกษาดูงาน ที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด ซึ่งปัจจัยสำคัญที่จะนำไปสู่การเกิดกิจกรรมฟาร์มทะเลของชุมชน คือ

1. การมองเห็นปัญหาของชุมชนร่วมกัน โดยเริ่มจากการเริ่มจับกลุ่มคุยกันในกลุ่มชาวบ้านที่ประสบปัญหา กล่าวคือ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ริมชายฝั่งทะเล เริ่มประสบกับปัญหาน้ำกัดเซาะชายฝั่งช่วงหน้ามรสุมด้วยแล้ว ยิ่ง ทำให้ชาวบ้านได้รับความเดือดร้อนจากลมพายุพัดบ้านเรือนของชาว บ้านที่อยู่ริมฝั่งเสียหาย ทำให้จำนวนของสัตว์น้ำลดจำนวนลงเรื่อยๆ กระทั่งต่ออาชีพประมงชายฝั่ง ส่งผลให้ชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงต้องเปลี่ยนอาชีพ ไปประกอบอาชีพ รับจ้างและอื่นๆ อีกทั้งยังส่งผลให้ความสับสนภายในครอบครัวเริ่มลดลง เป็นต้น จึงทำให้เกิด โครงการที่เกิดจากกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ผ่านกระบวนการคิด กระบวนการร่วมกันจัดการในขั้นตอนต่างๆ ที่จะนำมาเป็นแผนของชุมชนที่จะร่วมกันฟื้นฟูสภาพพื้นที่ให้กลับมาอุดมสมบูรณ์ดังเดิม คนในชุมชน ได้เห็นความสำคัญและเห็นประโยชน์จากการจัดการพื้นที่ เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน นำไปสู่การช่วยเหลือกันภายในชุมชน เพราะชุมชนมีศักยภาพและพลังความสามารถในการร่วมกันพัฒนา ลักษณะของการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในงานพัฒนา โดยทั่วไปนั้น ประชาชนอาจเข้าร่วมในกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติ โดยเสียสละทรัพยากรต่างๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือ ร่วมมือในองค์กรหรือกิจกรรมเฉพาะด้าน เข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาและร่วมในการประเมินผลโครงการ การมีส่วนร่วมของชุมชน จะเป็นหลักการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน ในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ไว้ว่า

กระบวนการที่หนึ่ง การกำหนดประเด็นปัญหาโดยส่วนร่วมของชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนขบคิดปัญหา ไม่เพียงพอบแต่จากแง่มุมผลประโยชน์ของคนเท่านั้น แต่รวมถึงผลประโยชน์ของคนอื่นด้วย ซึ่งเท่ากับเป็นการกระตุ้นให้ประชาชนเกิดสำนึกในชะตากรรมร่วม และเป็นขั้นแรกของการกระตุ้นสำนึกของประชาชน และร่วมแก้ไขปัญหาคำลึงเกิดขึ้นกับชุมชนของตน

กระบวนการที่สอง การสร้างทางเลือกให้กับชุมชน โดยผ่านกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ เป็นกระบวนการตัดสินใจที่เชื่อมโยงใกล้ชิดกับการปฏิบัติ แม้การสนทนาจะยังไม่ตกลงเห็นพ้องต้องกัน แต่เป็นการสร้างแนวกว้างๆ และเผยให้เห็นเป้าหมายที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน ของผู้เข้าร่วม นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างสำนึกความเป็นไปได้ของการดำเนินกิจกรรม ซึ่งเป็นตัวช่วยเสริมสร้างพลังรวมหมู่ในการดำเนินงานกิจกรรมตามที่ตัดสินใจ

กระบวนการที่สาม การดำเนินกิจกรรมระดมพลังรวมหมู่ของประชาชน มีความหลากหลาย และเกี่ยวข้องกับประชาชนจำนวนมาก เกิดจากกระบวนการสนทนาแบบพินิจพิเคราะห์ นำมาซึ่งการกำหนดแนวทางทั่วไปของการดำเนินกิจกรรมเผยให้เห็นผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องเนื่องกันของผู้เข้าร่วม และเป้าหมายที่อาจร่วมกันได้ กิจกรรมสาธารณะเกิดจากเป้าหมายร่วมกันของผู้คน จึงก่อให้เกิดการรวมพลังเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่กันและกัน

กระบวนการที่สี่ การประเมินผลกิจกรรมโดยสาธารณะ คือ การเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมในการประเมินผลกิจกรรมที่ดำเนินการในชุมชน โดยให้ชาวบ้านตัดสินใจว่าความพยายามและกิจกรรมที่ดำเนินการใดมีประโยชน์และมีคุณค่าอย่างแท้จริงต่อชุมชนพวกเขา เป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนประเมินและปรับเปลี่ยนกิจกรรมอย่างต่อเนื่อง

ชุมชนได้เลือกเวทีประชาคมของหมู่บ้าน เพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนร่วมกันเสนอความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ รวมไปถึงการตัดสินใจ ร่วมมีความรู้สึกเป็นเจ้าของตั้งอยู่บนพื้นฐานของความรับผิดชอบร่วมกันในพื้นที่สาธารณะของชุมชน โดยคนในชุมชนร่วมกันจัดการ การให้ความร่วมมือระหว่างผู้นำชุมชน กลุ่มแกนนำ และชาวบ้าน ก่อเกิดเป็นกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้มีส่วนร่วม ที่จะกำหนดปัญหา และความต้องการของตนเอง ซึ่งกล่าวว่าการให้ประชาชน เป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดความต้องการของตนเอง เป็นการเสริมพลังอำนาจให้ประชาชนระดมขีดความสามารถในการจัดการทรัพยากร การตัดสินใจและควบคุมกิจกรรมต่างๆ มากกว่าที่จะเป็นฝ่ายตั้งรับจากการพัฒนาเพียงฝ่ายเดียว เป็นการลดปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับชาวบ้านด้วยกัน

2. การสร้างเครือข่ายทางสังคมเป็นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวของชุมชน เพื่อแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ก่อให้เกิดการรวมกลุ่ม เพื่อการอยู่รอด ตั้งอยู่บนฐานความคิดและความเชื่อและวัฒนธรรม เครือข่ายสังคมหนึ่งจึงประกอบด้วย

ความสัมพันธ์ของบุคคลนั้นมีอยู่ในสังคม นับตั้งแต่ความสัมพันธ์ในครอบครัว ญาติพี่น้อง เพื่อนร่วมงาน เพื่อนบ้าน เจกเช่นเดียวกับชุมชนบ้าน โลกเมือง จุดเริ่มต้นของกิจกรรมฟาร์มทะเลนั้น เกิดจากชุมชนประสบปัญหาทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการรวมตัวกัน โดยมีผู้ใหญ่บ้านเป็นแกนหลักสำคัญในการรวบรวมกลุ่มคน เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น ร่วมคิด ร่วมทำ นำไปสู่การดึงกลุ่มที่มีความรู้เข้ามา คือ กลุ่มข้าราชการบำนาญเข้ามาร่วมเป็นแกนหลักในการทำกิจกรรมด้วย ตลอดจนที่สำคัญชาวบ้านจะเป็นตัวจักรสำคัญในการขับเคลื่อนกิจกรรม เครือข่ายสังคมว่าเปรียบเสมือนรูปภาพของจุดต่างๆที่มีเส้นหลายๆเส้น โยงมาระหว่างจุดต่างๆเหล่านี้กับจุดหนึ่งๆซึ่งเป็นศูนย์กลางจุดศูนย์กลางเปรียบเสมือนบุคคลหนึ่งและจุดต่างๆเป็นตัวแทนของบุคคลอื่นรอบๆข้างที่บุคคลนั้นมีความสัมพันธ์ด้วยการเชื่อมโยง ส่วนเส้นโยงหลายๆเส้นนั้น หมายถึงความสัมพันธ์ทางสังคมหลายๆความสัมพันธ์ที่บุคคล หรือกลุ่มบุคคลมีต่อกัน โดยพื้นฐานของความสัมพันธ์ทางสังคมที่สำคัญคือ การติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคล กับบุคคลอื่นๆ การปฏิสัมพันธ์ (interaction) และการแลกเปลี่ยนข่าวสาร ข้อมูล เครื่องใช้ ไม้สอย อาหาร การบริการ (transaction) ระหว่างบุคคลหรือกลุ่มบุคคล

ดังนั้น การสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ มีลักษณะความผูกพันของเครือข่ายคนบ้านเดียวกัน เป็นความผูกพันที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดความผูกพันช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่รู้จักตามเครือข่ายที่ตัวเองสร้างขึ้นมา ไม่ว่าจะเป็นเสี้ยว เครือญาติ หรือเพื่อนบ้าน ลักษณะการสร้างเครือข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์จึงเกิดจากความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แบ่งได้ 3 ลักษณะ ดังนี้

ลักษณะที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เป็นความสัมพันธ์ที่มีมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดการช่วยเหลือซึ่งกันและกันระหว่างคนที่รู้จักกันตามเครือข่ายที่คนในชุมชนสร้างขึ้นความสัมพันธ์ของคนในชุมชน จึงเกิดจากการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน ผ่านการช่วยเหลือ การเสียสละ การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการอยู่ในพื้นที่เดียวกันซึ่งลักษณะการดำเนินชีวิตของชาวบ้านชุมชนบ้าน โลกเมือง เป็นไปในลักษณะที่เป็นการช่วยเหลือพึ่งพากันของบุคคลในชุมชนและเมื่อเกิดกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชุมชน ก็มีการให้ความช่วยเหลือกันและให้คำแนะนำระหว่างญาติพี่น้องและบุคคลอื่นในชุมชนรวมถึงการให้ความเคารพนับถือบุคคลที่มีความสำคัญในชุมชน

ลักษณะที่สอง การเกิดกิจกรรมร่วมกันของคนในชุมชน ภายใต้การเกิดกิจกรรมของชุมชนเป็นสิ่งที่ชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดการเพื่อให้เกิดเป็นกลุ่มกิจกรรมแล้วร่วมกันจัดการกันเอง ซึ่งด้านการรวมกลุ่มถือเป็นส่วนสำคัญที่จะก่อให้เกิดการพึ่งตนเองในรูปแบบของการ

ช่วยเหลือกันภายในชุมชน ซึ่งเป็นการลดการพึ่งพาจากภายนอก ได้มีการกระตุ้นให้ชาวบ้านคิดวิธีการพึ่งพาตนเองและพึ่งพากันเองได้ ทั้งด้านของการประกอบอาชีพประมงและด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

ลักษณะที่สาม การเกิดเป็นวัฒนธรรมของชุมชน ที่เกิดขึ้นจากระบบการบริหารงานกิจกรรมผ่านการแสดงออกของคนในชุมชนที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชน เช่น วัฒนธรรมการกินและการถ่ายทอดให้คนภายนอกได้เห็นการใช้ชีวิตของของคนในชุมชนผ่านกิจกรรมอาหารรื้อยอย่างที่คุณในชุมชนต่างช่วยกันทำอาหารมาจากที่บ้าน เพื่อนำเลี้ยงผู้คนที่เข้ามาเยี่ยมเยือนชุมชนของตน อีกทั้งการแลกเปลี่ยนกิจกรรมผ่านกิจกรรม โสมสเด็จของชุมชน เป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรมของชุมชนให้คนภายนอกได้เห็นประจักษ์

3. ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาี้ ทำให้สามารถสรุปข้อเสนอแนะให้แก่ชุมชนอื่นในการจัดการทรัพยากรในท้องถิ่นของตนเองได้ ดังนี้

3.1 ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

1. ผลการศึกษาี้สามารถอธิบายได้ในความสำคัญของการจัดการพื้นที่ทะเลนั้น หากต้องคำนึงถึงด้านสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ซึ่งเป็นกรอบสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อทิศทางการจัดการ กล่าวคือ ฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง ประสบกับปัญหาน้ำกัดเซาะชายฝั่ง ชุมชนขาดแคลนคนในหมู่บ้านเพราะชาวบ้านที่ประกอบอาชีพประมงต้องออกไปทำงานนอกหมู่บ้าน เพราะอาชีพประมงไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย จำนวนสัตว์น้ำที่ลดลง เพราะปัญหาการปล่อยน้ำเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม ความรุนแรงของเครื่องมือประมง ซึ่งล้วนทำลายระบบนิเวศอย่างรุนแรงตลอดความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นต้น ฟาร์มทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมือง จึงเป็นคำตอบให้ชุมชนสามารถนำวิถีชีวิตที่อยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติได้

2. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุมชน ชุมชนมีความสามารถในการประเมินสถานการณ์ เพื่อหาวิธีการแก้ไขปัญหา ด้วยวิธีการที่เหมาะสม ดังนั้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นประเด็นที่ต้องมีการเรียนรู้และมีการศึกษาอย่างต่อเนื่องในชุมชน

3.2 ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ในการจัดการทรัพยากรควรเริ่มจากความต้องการภายในชุมชนเป็นอันดับแรก โดยการให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมให้ได้มากที่สุด จึงจะทำให้เกิดความร่วมมือและมีพลังในการดำเนินกิจกรรมด้านอื่นๆต่อไปได้ ซึ่งผู้นำชุมชนต้องเป็นผู้ที่จะต้องมีความมุ่งมั่นและ มีความตั้งใจที่จะทำงานเพื่อชุมชน เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปในทิศทางเดียวกันและเกิดการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นขึ้น ทั้งนี้ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนดำเนินชีวิตในลักษณะที่เป็น การช่วยเหลือพึ่งพากันของบุคคลในหมู่บ้าน เมื่อเกิดปัญหาที่มีการให้คำแนะนำและให้การช่วยเหลือกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นการพึ่งพากันในการทำมาหากิน แบ่งปันข้าวปลาอาหาร มีการให้คำปรึกษากันระหว่างญาติพี่น้องและบุคคลอื่นในหมู่บ้าน เวลามีปัญหาจะไปปรึกษากับญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียง

2. การรวมกลุ่มในชุมชน ในการจัดการทรัพยากร ซึ่งมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชน ประสานความร่วมมือระหว่างกลุ่มในชุมชน และหน่วยงานในท้องถิ่น ตลอดจนมีการแลกเปลี่ยนศึกษาดูงานในพื้นที่ใกล้เคียงและต่างพื้นที่ เพื่อการเรียนรู้และขยายความคิดในการพัฒนาชุมชนและชุมชนท้องถิ่นต่อไป

3. การดำเนินงาน เพื่อให้เกิดความยั่งยืนควรที่จะนำชุมชน ไปสู่สาธารณะให้มากขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายความร่วมมือพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกัน เพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในการทำงานของชุมชน นอกจากนี้เครือข่ายที่กว้างขวางยังทำให้เกิดพลังในการดำเนินงานมากยิ่งขึ้น และได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนๆมากขึ้น

3.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. ในด้านการพัฒนาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น ที่ยังขาดความรู้ ความเข้าใจในสภาพของปัญหา ซึ่งในการพัฒนานั้น การให้ความรู้นั้น ต้องมาจากความรู้ที่เกิดจากความรู้ในชุมชนเองและ ความรู้ที่เชื่อมโยงกับภายนอก ซึ่งนอกจากจะเป็นประโยชน์และมีความเหมาะสมกับการดำเนินงานท้องถิ่นแล้ว ความรู้ที่เกิดขึ้นเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เกิดขึ้นในกระบวนการดำเนินงาน และโดยสภาพการที่จิตสำนึกในท้องถิ่น ดังนั้น การสร้างความรู้แก่ประชาชนเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานท้องถิ่นและเกิดประสิทธิผลในอีกทางหนึ่งด้วย

2.ด้านการเข้าถึงทรัพยากรของชุมชน การเข้าไปจัดการนั้นต้องได้การอนุญาตจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเป็นพื้นที่สาธารณะ ซึ่งทำให้เอกชนหรือโครงการของรัฐเข้ามาใช้พื้นที่ได้ง่าย และหากชุมชนมีเอกสิทธิ์ที่รับรองสิทธิได้อย่างแท้จริงตามกฎหมายแล้ว การถือครองจะมีความมั่นคงยิ่งขึ้น ชุมชนสามารถจัดการพื้นที่ได้อย่างเต็มที่

3.4 ข้อเสนอแนะการศึกษาครั้งต่อไป

1. จากการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการจัดการพื้นที่ทะเลเป็นฟาร์มทะเลและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติด้านอื่นๆ โดยเฉพาะชุมชนบ้านโคกเมือง มีการจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ในการศึกษาครั้งต่อไป จึงควรมีจุดเน้นพัฒนาการของบทบาทของชุมชนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและระบบนิเวศของชุมชน เพราะการดำเนินงานและการเคลื่อนไหวของชุมชนในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งและระบบนิเวศ มีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง

2. การศึกษาการมีส่วนร่วมของชาวบ้านและการจัดการพื้นที่สาธารณะอื่นๆ เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการรวมไปถึงทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ที่ให้ความสำคัญและมีการทบทวนวิธีการที่เหมาะสม เพื่อให้คนและธรรมชาติสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กรมประมง. 2538. *พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ.2538*. กรุงเทพมหานคร.
- เกษตร กันธิยะวงศ์. 2553. ปัจจัยเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมบางประการที่มีต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรประมงของประชาชนในแม่น้ำปิง จ.เชียงใหม่. วิทยาศาสตร์มหามหาบัณฑิต สาขาวิชาเทคโนโลยีการประมงสำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ. มหาวิทยาลัยแม่โจ้. เชียงใหม่.
- กำจรเดช ศรีวิสัย. 2551. เครื่องข่ายทางสังคมในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำของกลุ่มน้ำแม่ละตาบดสะลงอำเภอมะริม จังหวัดเชียงใหม่. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม), มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- กฤษฎา บุญชัย. 2540. *พลวัตชุมชนล้านนาในการจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ*. สาขามนุษยศาสตร์วิทยา. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- คณะกรรมการเพื่อจัดทำคู่มือการจัดทำแผนแนวทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัด. 2533. *คู่มือการจัดทำแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระดับจังหวัดและอำเภอ*. กรุงเทพมหานคร: อักษรไทย.
- โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา. 2539. *ข้อมูลพื้นฐานชาวประมงทะเลสาบสงขลา ตอนล่าง ปี 2539*. สงขลา.
- จรัญญา วงศ์พรหม. 2536. *การบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในสหกรณ์ร้านค้า*. รวมบทความและข้อเขียนในวาระครบ 60 รอบ มรว.อภินันท์พัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น
- ชาติชาย ณ เชียงใหม่. 2543. *การบริหารพัฒนาชนบทเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน*. โครงการเสริมสร้างศักยภาพบุคลากรภาครัฐในแนวทางการมีส่วนร่วมของพหุภาคีในการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เซ็นจูรี 21.
- ชาญยุทธ สุตทองคง. 2548. การจัดการทรัพยากรชายฝั่งโดยชุมชน กรณีศึกษาป่าชายเลนชุมชนบ้านทุ่งชะ จังหวัดตรัง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย. ตรัง.
- ชินศักดิ์ สุวรรณอักษร. 2549. *เครือข่ายทางสังคม*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยสารคาม.
- ชูวิทย์ พิทักษ์พรพลต. 2544. *ความต้องการมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาในโรงเรียนประถมศึกษาขององค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดอุบลราชธานี*. การบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. อุบลราชธานี.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- เดวิท แมทิวส์ (เจียน), จีรวุฒิ เสนาคำ (แปลและเรียบเรียง). 2540. จากปัจเจกสู่สาธารณะ: กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร.สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- ดวงพร จันทร์แก้ว. 2550. แนวทางการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอำเภอเมืองนราธิวาส จังหวัดนราธิวาส.การวางแผนสิ่งแวดล้อมและการพัฒนาชุมชนและชนบท, มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพมหานคร.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สักดิ์โสภณการพิมพ์.
- ธนู แนบเนียน. 2550. การจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านย่าหมี ตำบลเกาะยาวใหญ่ อำเภอเกาะยาว จังหวัดพังงา ส่งเสริมการเกษตร. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, กรุงเทพมหานคร.
- ธวัชชัย จันจุฬา. 2551. กระบวนการเรียนรู้ของเครือข่ายการอนุรักษ์และการจัดการทรัพยากรในชุมชน. การศึกษานอกระบบ. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- นเรศ สงเคราะห์สุข. 2541. จากแนวความคิดสู่การปฏิบัติ. เชียงใหม่: สำนักงานโครงการพัฒนาที่สูงไทย-เยอรมัน.
- นิวัติ เรืองพานิช. 2546. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- นุชนาฎ จันทวิเศษ. 2543 การศึกษา เครือข่าย ในการจัดการทรัพยากรแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษาชุมชนลู่จุด ทะเลสาบสงขลา. เทคโนโลยีการบริหารสิ่งแวดล้อม.มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร.
- ปรีชาต แก้วมิ่งศักดิ์. 2541. การวิจัยเชิงปฏิบัติการ กรณีปัญหารายได้ไม่เพียงพอรายจ่ายของชาวประมงทะเลสาบ ตำบลสทิงหม้อ อำเภอสิงหนคร จังหวัดสงขลา. สงขลา: โครงการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง.
- ปาริชาติ ลอตระกุล. 2535. แผนพัฒนาชนบทในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 6:10 ปี ชนบทไทย กรุงเทพมหานคร: สำนักคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ชุมชนสหกรณ์การเกษตรและสังคมแห่งชาติ.
- ปธาน สุวรรณมงคล, 2527. ทิศนะบางประการในเรื่องสภาพตำบลกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์ศึกษานโยบายสาธารณสุข มหาวิทยาลัยมหิดล.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ประทานพร วังสุริยนันท์. 2546. เครือข่ายทางสังคมและการเรียนรู้ของผู้รับหมาก่อสร้างในชุมชนชนบท. ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. 2540. ศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.
- ศไท วงศ์อนุตรโรจน์. 2544. กระบวนการสร้างและพัฒนาเครือข่ายทางสังคม: กรณีศึกษาบ้านหนองขาว อำเภอท่าม่วง จังหวัดกาญจนบุรี สาขาวิชาเทคโนโลยีการวางแผนสิ่งแวดล้อมเพื่อพัฒนาชนบท. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร.
- หงส์พัฒน์ บุญชูวงศ์. 2539. โครงสร้างทางสังคม-เศรษฐกิจของชุมชนประมงขนาดเล็กและแนวความคิดเชิงนโยบายในการจัดการประมงโดยชุมชน เศรษฐกิจการประมง. ธันวาคม (17).
- หงส์ศักดิ์ สิทธิบุญมา. 2552. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ทรัพยากรน้ำจากหนองหลวง อำเภอเวียงชัย จังหวัดเชียงราย. สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. เชียงราย.
- พรทิพย์ ตั้งคณานุกุลชัย. 2541. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรป่าอย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาโครงการป่าชุมชนบ้านน้ำหრა อำเภอควนกาหลง จังหวัดสตูล. สาขาพัฒนาสังคม โครงการบัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- พิมพ์วัลย์ ปรีดาสวัสดิ์ และวาทีณี บุญชะลิกษ์. 2533. การวิเคราะห์เครือข่ายสังคม ใน เอกสารการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ: เทคนิคการวิจัยภาคสนาม. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พีระพิชญ์ ปานภักดิ์ 2550. เรื่อง รูปแบบการจัดการป่าชายเลนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน: กรณีศึกษา ชุมชนบ้านบางโรง หมู่ที่ 3 ตำบลบ่าคลอก อำเภอดง จังหวัดภูเก็ต. พัฒนาสังคม. มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก.
- ไพบูลย์ เจริญทรัพย์. 2534. การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน. กรุงเทพมหานคร. บริษัท นวชนก จำกัด
- พดธิพงษ์ พิศาลวัชรินทร์. 2550. กระบวนการจัดการเครือข่ายชุมชนท้องถิ่นในการขับเคลื่อนกระบวนการนโยบายสาธารณะด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชน กรณีศึกษาเครือข่ายลุ่มน้ำคลองอู่ตะเภา สาขาการจัดการสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. กรุงเทพมหานคร.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ถัทราวรณ สนั่นไทย. 2548. การมีส่วนร่วมของชาวประมงพื้นบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง: บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง. สังคมศาสตร์เพื่อการพัฒนา. มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์. ชลบุรี.
- ภาสกร ถนพลกรัง. 2547. *ฟาร์มทะเลในทะเลสาบสงขลา การฟื้นฟูทรัพยากรประมง โดยชุมชน*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา.
- มนัสศิริ ลุกรักษ์. 2543. ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำการประมงเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง กรณีศึกษาชุมชนประมงพื้นบ้าน บ้านแหลมมะขาม ตำบลเขาไม้แก้ว อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง. การจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- มาโนชญ์ อุปสินธุ์. 2543. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน โครงการป่าชุมชนบ้านสะมะแก ตำบลนาสวน อำเภอศรีสวัสดิ์ จังหวัดกาญจนบุรี. พัฒนาสังคมโครงการสหวิทยาระดับบัณฑิตศึกษา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. ชลบุรี.
- ยงยุทธ ปรีดาลัมพะบุตร. 2537. *การสำรวจเพื่อการขยายพื้นที่ทำฟาร์มทะเลในอ่าวปัตตานี*. มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา.
- วิทย์ ชารชลาณุกิจ. 2529. *สิ่งแวดล้อมการทำประมงและการจัดการ* ใน เอกสารประกอบการบรรยาย วิชา อนุรักษ์ 583 (การจัดการสิ่งแวดล้อม). กรุงเทพมหานคร: โครงการวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- วิยุทธ์ จำรัสพันธ์. 2535. ศักยภาพของชุมชนในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ เอกสารประกอบสัมมนาเรื่องวนศาสตร์: ทางเลือกในการพัฒนาป่าไม้. ขอนแก่น: โครงการวิจัยวนศาสตร์ชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เลิศชาย สิริชัย. 2546. *ชาวประมงพื้นบ้านคือใครและอย่างไร ภูมิปัญญาพื้นบ้านสืบสานพัฒนาไทย*. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการฝ่ายหนังสือที่ระลึกทบทวนมหาวิทยาลัย.
- ศิริรัตน์ ธานีรณานนท์, คลมนรณ บากาและฉลองภพ สุสิงห์กาญจน์. 2538. รายงานการประกอบประชุม เล่ม 3 ชาวไทยมุสลิมและการมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม. การศึกษาภาคใต้ตอนล่าง. การประชุมวิชาการประจำปี. มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- ศุภนิษฐ์ บุญอยู่พงษ์. 2547. การศึกษารูปแบบของกระบวนการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ กรณีศึกษา: สหกรณ์โคนมพัทลุง จำกัด. สาขาหลักสูตรและการสอน, มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา. สงขลา.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศุภราภรณ์ ธรรมชาติ 2541 การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง : กรณีศึกษาอำเภอละงู จังหวัดสตูล สาขาสังแวดล้อมศึกษา. มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพมหานคร.
- สมโภชน์ นิมิตต์เจริญ. 2536. อัตราการตกตะกอนบริเวณแหล่งทำฟาร์มทะเลในอ่าวชิดโด ประเทศญี่ปุ่น. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- สถาบันวิจัยและพัฒนามหาวิทยาลัยขอนแก่น. 2540. องค์การชุมชน: กลไกเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: บริษัท แพลน พรินต์ติ้ง จำกัด.
- สนิท แก้วอักษร. 2532. ป่าชายเลน นิเวศวิทยา และการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: คอมพิวเตอร์แอดแอดเวอร์ไทซ์ซิงค์.
- สภาวัฒนธรรมอำเภอควนเนียง จ.สงขลา. 2548. ศึกษาตำนานชื่อบ้านในอำเภอควนเนียงจังหวัดสงขลา. สงขลา.
- สานิตย์ บุญชู. 2527. การพัฒนาชุมชน: การมีส่วนร่วมของประชาชน. เอกสารทางวิชาการหมายเลข 7. คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (อัคราณา)
- สุกัญญา เรืองสอน. 2543. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาในการป้องกันการบุกรุกพื้นที่สาธารณะ. การจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- สุขุม เร้าใจ. 2529. การอนุรักษ์ทรัพยากรประมง กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาการจัดการประมง คณะประมง. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบุลย์ 2544. โครงสร้างและพลวัตภาคใต้กับการพัฒนา. กรุงเทพฯ: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสรี พงศ์พิศ. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท. กรุงเทพฯ : มูลนิธิหมู่บ้านอัมรินทร์พรินต์ติ้ง กรุ๊ป จำกัด, 2536.
- สันทัต สมชีวิตา. 2535. ทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7(2535-2539). วารสารเทศาภิบาล.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหริ่ง. 2553. ส.อบต.นักอนุรักษ์ป่าชายเลน. วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ 3 (ฉบับที่ 3 เดือน มกราคม 2553):8.
- อมรรัตน์ รัตนาศัย. 2553. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการป่า บ้านป่าคาสุขใจ ตำบลแม่สลองนอก อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย, การพัฒนาภูมิศาสตร์อย่างยั่งยืน, มหาวิทยาลัยแม่โจ้, เชียงราย.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- อรพิน วิมลภูษิต. 2547. เรื่องบทบาทหญิงชายกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง. การจัดการมนุษย์และสิ่งแวดล้อม. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- อภิษฎา คุณาพรธรรม. 2551. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของเครือข่ายองค์กรชุมชน: กรณีศึกษา กลุ่มอนุรักษ์และพัฒนาป่าชายเลนบ้านเป็ร็ดใน จังหวัดตราด สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร.
- อนุรักษ์ ปัญญาวัฒน์. 2549. การศึกษาชุมชนเชิงพหุลักษณะ: บทเรียนจากวิจัยภาคสนาม. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- อนก นาคะบุตร. 2536. คนกับดิน น้ำ ป่า จุดเปลี่ยนแห่งความคิด. กรุงเทพมหานคร: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา. อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2542. การวิจัยในมิติวัฒนธรรม: บทความงานวิจัยและประสบการณ์นักวิชาการ การแสวงแนวทางและทิศทางการวิจัยทางวัฒนธรรม. เชียงใหม่: คณะอนุกรรมการวิจัยวัฒนธรรมภาคเหนือและสำนักส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2544. มิติชุมชน : วิธีคิดท้องถิ่น ว่าด้วยสิทธิ อำนาจ และการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.
- เอกฉัตร ทองเสมียน 2550. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ: กรณีศึกษาน้ำตกเก้าโจน ตำบลสวนผึ้ง จังหวัดราชบุรี, สาขาวิชาพัฒนศึกษา, มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพมหานคร.
- เอื้อพร เขมากรณ์. 2541. การศึกษาความสนใจในการประกอบอาชีพเสริมของแม่บ้านประมงในชุมชนแออัดเก้าสิ่ง จังหวัดสงขลา. ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. กรุงเทพมหานคร.
- อำนาจ เจริญศิลป์. 2543. การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์.
- Cohen and Uphoff. 1977. *Rural Development Participation*. Ithaca: Cornell University.
- Cohen John M Uphoff, and Norman T. 1980. *Participation Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity*. World Development.
- Lee J.Cary, Editor. 1970. *Community Development As A Process*. Columbia: University of Missouri Press.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- Lin N. 1982. *Social Resources and Instrument Action Social Structure and Network Analysis*: Beverly Hill:Sage.
- Nation Fisheries Committee, 1996 อ้างถึงใน สุวิมล พิริยธนาลัย. 2546. ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ: กรณีศึกษาชุมชนพื้นบ้านจังหวัดปัตตานี. กรุงเทพมหานคร: สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- Patricia Lundy.1999.*Community participation in Jamaican Conservation Projects*. Community Development Journal.pp.122-132
- Wasserman, S. and Faust, K, 1994. *Social Network Analysis: Methods and Applications*. Cambridge, United Kingdom Cambridge University Press.
- Wertheim, W.F.1981. *The Urgency Factor and Democracy: a theoretical contribution to Unrise debate on participation*. Geneva: UNRISD.

บุคลากรกรม

นายอุดม อินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ทำการผู้ใหญ่บ้าน บ้านโคกเมือง หมู่ที่ 12, เมื่อ วันที่ 6 กรกฎาคม 2554, วันที่ 16 พฤษภาคม 2555, วันที่ 26 พฤษภาคม 2555

นายธานีทร แก้วรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 พฤษภาคม 2554, วันที่ 6 พฤษภาคม 2555, วันที่ 16 พฤษภาคม 2555.

นายชาวลีตร จิตสุวรรณ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 พฤษภาคม 2554.

นายยุทธพงศ์ ยางทอง. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ กลุ่มน้ำยาง บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555, วันที่ 19 กันยายน 2555.

นายสายัณห์ พวงแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 6 ธันวาคม 2554.

นายอุทัย สุคันธพันธ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ วันที่ 6 ธันวาคม 2554.

นายวรัญญา หาดสวัสดิ์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 6 ธันวาคม 2554, วันที่ 18 กันยายน 2555.

นางป้อม พวงแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 ธันวาคม 2554.

นางปรียวรรณ ช่วยพัฒน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 ธันวาคม 2554.

ร.ต.ต.ประยูร อินทร์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 ธันวาคม 2554, วันที่ 18 กันยายน 2555.

นายวิชาญ รัตนะ. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 31 ธันวาคม 2554, วันที่ 18 กันยายน 2555.

นายสมพงษ์ ลัพทิตโร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุปลักษณ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555, วันที่ 19 กันยายน 2555.

บุคลากรกรม (ต่อ)

นางอารณ์ มีชูชัน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน
โคกเมือง, เมื่อ วันที่ 28 พฤษภาคม 2555.

นายนโรจน์ นกแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน
โคกเมือง, เมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555, วันที่ 19 กันยายน 2555.

นายรณรงค์ หนูบวช. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน
โคกเมือง, เมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555, วันที่ 18 กันยายน 2555

นายนิพนธ์ โกศัยกานนท์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชน
บ้านโคกเมือง, เมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555, วันที่ 19 กันยายน 2555.

นายประทีป พวงแก้ว. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน
โคกเมือง, เมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555.

นายสุชีพ บุญรัตน์. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน
โคกเมือง, เมื่อ วันที่ 12 มิถุนายน 2555.

นายสนธิท แก้วบุตร. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ บ้านนายสนธิท แก้วบุตร,
เมื่อ วันที่ 18 กันยายน 2555.

นายจรัญ คำควน. เป็นผู้ให้สัมภาษณ์, จิตติมา รุสปีกษ์ เป็นผู้สัมภาษณ์, ที่ ศูนย์เรียนรู้ชุมชนบ้าน โคก
เมือง, เมื่อ วันที่ 29 พฤษภาคม 2555, วันที่ 18 กันยายน 2555.

ภาคผนวก

SMARTS

รณนภตถวณวณว

โครงการประชุมเวทีวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 2
(The National SMARTS Conference II)

ณ คณะวิทยาศาสตร์จัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้า วททยาพทศรร์รษา

วันที่ 18 พฤษภาคม 2555

คำนำ

รายละเอียดโครงการ

หัวข้อที่ 1. ภาษา วรรณกรรมและวัฒนธรรม

หัวข้อที่ 2. ศึกษาศาสตร์

หัวข้อที่ 3. ศึกษาศาสตร์และประวัติศาสตร์

หัวข้อที่ 4. ศึกษาศาสตร์และการท่องเที่ยว

หัวข้อที่ 5. ชีวิตและสุขภาพ

หัวข้อที่ 6. คุณภาพและการพัฒนาท้องถิ่น

หัวข้อที่ 7. เศรษฐกิจและสังคม

โครงการประชุมวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 2
(The National SMARTS Conference II)

หัวข้อ

“สังคมศาสตร์”

ผู้ดำเนินรายการ

อาจารย์ ดร. พงศ์ภัค บานชื่น

อาจารย์ศรีถนีย์ ดำเสถียรย์

คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ฟาร์มทะเล : ชุมชนกับการจัดการพื้นที่ทะเล

Marine farming: Community management of marine areas

จิตติมา รุลปักษ์

นักศึกษาระดับปริญญาโท

มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยในการศึกษาเรื่อง ฟาร์มทะเล : ชุมชนกับการจัดการพื้นที่ทะเล ซึ่งมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน เพื่อการถอดบทเรียนของชุมชนที่มีกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน และเพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบมากขึ้นและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่นต่อไป โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านในชุมชนจะดำรงชีวิตโดยการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงอยู่โดยเน้นกระบวนการมีส่วนร่วม มีกระบวนการจัดการของชาวบ้านในชุมชน เน้นการจัดการระบบสังคมและการจัดทำแผนชุมชนเพื่อการจัดการฟาร์มทะเล โดยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในสังคมเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากฟาร์มทะเล ซึ่งเป็นการควบคุมด้านภายใน ได้แก่ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้สมาชิกในชุมชนมีจิตสำนึกและตระหนักถึงคุณค่าและประโยชน์ของฟาร์มทะเล โดยผ่านกิจกรรมการอบรม เวิร์กช็อป การศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง และการควบคุมภายนอก ได้แก่ การกำหนดบทลงโทษทางสังคมโดยใช้ศีลธรรม จารีตประเพณีเป็นพื้นฐานในการลงโทษผู้ที่ฝ่าฝืน นอกจากนี้ชาวบ้านได้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งนี้การจัดการทรัพยากรนั้นจะต้องเกิดจากการร่วมมือกัน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และชาวบ้านในชุมชน ที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดความยั่งยืนและการจัดการที่มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

คำสำคัญ: ฟาร์มทะเล, พื้นที่ทะเล, การจัดการทรัพยากรประมง

Abstract

This article is part of a study on Marine farming: Community management of marine areas. The objectives of the study were to investigate the process of community management of coastal resources in order to disclose lessons of a community that had its own coastal resource management process, and to offer a more systematic coastal resource management process as a model for other communities. The data of this qualitative study were collected from the field through in-dept interviews, participatory and non-participatory

modes of study. The results of the study revealed that people in the community lived dependently on natural resources for their existence emphasizing community participation, a management process by people in the community, social order management, and making a community marine farming plan. Behaviors of social members were controlled in terms of utilization of marine farming. Internal control was carried out by creating a learning process for community members to have awareness and realization of the values and use of marine farming through activities in training, knowledge management, and study visits continuously. External control was carried out through setting social penalty based on moral and tradition. In addition, people in the community also had awareness in coastal resources conservation. Resource management must be resulted from cooperation among the government sector, private sector, and people in the community and outside the community who participate in resource management in order to make natural resources sustainable and the management more efficient.

Keywords: marine farming, marine areas, fishery resource management

บทนำ

ภายใต้สังคมชนบท ชาวบ้านส่วนหนึ่งพึ่งพาอาศัยทรัพยากรธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิต มีสายสัมพันธ์ระหว่างคนกับธรรมชาติ ร้อยรัดเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งไม่สามารถแยกสิ่งไหนออกจากกันได้ ก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์ของชุมชน เดกเช่นทรัพยากรชายฝั่งที่นับวัน เริ่มเสื่อมโทรมลง ซึ่งล้วนมาจากมนุษย์ทั้งสิ้น ดังนั้นชุมชนจึงมีวิธีการจัดการกับทรัพยากรชายฝั่ง เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติอยู่กับชุมชน ฉะนั้นจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่ชาวบ้านจะต้องช่วยกันรักษาความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อประโยชน์ต่อชุมชนและระบบนิเวศด้วยรวมต่อไป

ทรัพยากรชายฝั่งทะเล เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางทะเล ชายฝั่งทะเลเป็นที่รวมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายซับซ้อนและละเอียดอ่อนในด้านระบบนิเวศ ตลอดจนมีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างมากมายต่อมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะสัตว์น้ำวัยอ่อน ทั้งยังเป็นแหล่งประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งอีกด้วย (ตันหัด สมชีวีตา, 2535) ทรัพยากรชายฝั่งทะเลจึงนับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทรัพยากรด้านอื่น ๆ ผลกระทบจากการพัฒนา เช่น การสร้างถนน การขยายเขตเมือง ที่ส่งผลทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งในส่วนของป่าชายเลนที่ลดลง การเพาะเลี้ยงกุ้งและน้ำทิ้งที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ประเภทต่าง ๆ กิจกรรมด้านอุตสาหกรรม ชุมชนกับกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเกษตรอื่น ๆ และการประมงที่ทำให้คุณภาพน้ำไม่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในทะเล ทำให้สภาพพื้นที่ชายฝั่งถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบประมงพื้นบ้านหายไปจากชุมชน (เอื้อพร เชมภากรณ์, 2541) ขณะเดียวกันสัตว์น้ำหลายชนิดถูกทำลายหรือส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในเห็นที่ลด

น้อยลง ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำได้ลำบากมากขึ้นต้องหาแหล่งประมงใหม่ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากถิ่นที่หากินกัน ต้นทุนในการออกทะเลเพิ่มขึ้นตามระยะทาง ทั้งค่าน้ำมัน ค่าใช้จ่ายอาหาร ค่าเครื่องมือประมง และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ รวมทั้งเวลาที่ต้องเสียไปในการออกทะเลแต่ละครั้ง

มีหลายคนเปรียบอาชีพการทำประมงว่าเหมือนกับการเสี่ยงโชค ซึ่งไม่สามารถกำหนดความแน่นอนในสิ่งที่ต้องการได้ ผิดกับภาระหน้าที่ในการหาเลี้ยงครอบครัวที่นับวันยิ่งต้องแบกรับภาระเพิ่มมากขึ้น ตั้งแต่เงินลงทุนทำประมง ค่าอาหารโดยเฉพาะข้าวสารและอื่น ๆ ค่าเช่าเรือบุตร อีกมากมาย (ปริชาต แก้วพิงก์, 2541) เมื่อสภาพเป็นอย่างนี้ชาวประมงจำเป็นต้องยอมเพิ่มเครื่องมือทำประมงให้หลากหลายขึ้น ขณะที่เครื่องมือเหล่านี้ชาวประมงจำเป็นต้องยอมเข้าไปรับภาระหนี้สิน จากพ่อค้า เจ้าแก้งค้อปลา และเป็นหนี้กลุ่มกองทุนต่าง ๆ ของชุมชน (โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา, 2539)

สำหรับพื้นที่บ้านโลกเมือง ตำบลบางเหรียง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา ที่มีที่ตั้งของชุมชนอยู่ติดกับทะเลสาบสงขลาบางส่วน เป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มากทั้งในด้านของทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม สรรพสิ่งจะพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันโดยโอบอ้อมอารีเป็นลูกโซ่ ผู้คนรอบ ๆ ทะเลสาบมีอาชีพทำเกษตรและประมงเป็นหลัก ซึ่งบริเวณทะเลสาบสงขลา มีระบบนิเวศป่าชายเลนที่อุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งที่อยู่ของสิ่งมีชีวิต มีสัตว์น้ำหลากหลายชนิด เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ฯลฯ และพืชพันธุ์ไม้ชายเลนที่เจริญงอกงามเป็นจำนวนมาก (องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง, 2553.8) ส่งผลต่อสัตว์น้ำนานาชนิดได้ใช้เป็นที่อยู่อาศัยที่เจริญเติบโต ทำให้วิถีชีวิตส่วนใหญ่ของชาวบ้าน เลี้ยงชีพด้วยการทำประมงพื้นบ้านสามารถหากินได้ง่ายและทำได้ตลอดฤดูกาล ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชายฝั่ง มีวิถีชีวิตที่ผูกติดกับทรัพยากรทางทะเลตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ

ทว่าปัจจุบันชุมชนหลายชุมชนเริ่มประสบกับปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากร จากพื้นที่ที่เคยอุดมสมบูรณ์ เกิดสภาวะขาดแคลนเนื่องจากการขยายตัวของชุมชน ทำให้จำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ประกอบกับชุมชนมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่และแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด ซึ่งไม่เพียงพอ กับความต้องการของจำนวนประชากร ทำให้กลุ่มผู้ประกอบการประมงบางส่วนหันไปใช้แรงงานหางานในโรงงานอุตสาหกรรมนอกหมู่บ้าน เพราะรายได้ไม่เพียงพอในการเลี้ยงครอบครัว และการจับสัตว์น้ำต้องออกไปในระยะที่ไกลออกไป ซึ่ง ลุงดม ผู้ใหญ่บ้าน บ้านโลกเมือง หมู่ที่ 12 พูดถึงความยากลำบากในการจับปลาว่า (อุดม อินแข็ง, 6 กรกฎาคม 2554. สัมภาษณ์)

"ไม่มีใครบอกได้เลยว่า เวลาลงทะเลแต่ละที ชาวประมงจะจับปลาได้คุ้มเท่ากับทุน เวลาแรงกายที่ลงไปมัย (ไหม) บางวันโชคดีจับปลากลับมาได้มาก แต่วันไหนโชคไม่ดีจับปลาไม่ได้เลย"

(อุดม อินแข็ง, 6 กรกฎาคม 2554. สัมภาษณ์)

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ที่เกิดขึ้นในชุมชน จึงทำให้ชุมชนเห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรฝั่ง เพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์ ซึ่งให้ความสำคัญกับการจัดการพื้นที่ "ฟาร์มทะเล" ซึ่งเป็นการจัดการต่อพื้นที่สาธารณะที่อยู่ในบริเวณของบ้านโลกเมือง เป็นการจัดการพื้นที่ฟาร์มทะเลจากสำนักของคนในชุมชนที่มีการมีส่วนร่วมจากคนในชุมชนเอง พื้นที่ในการศึกษาวิจัยจึงเลือกพื้นที่ฟาร์มทะเลที่จัดการโดยบ้านโลกเมือง ซึ่งเปรียบเสมือนภาพตัวแทนของชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงการ

รวมกลุ่มทำประโยชน์เพื่อส่วนรวมและเกิดความพอเพียง โดยอาศัยภูมิปัญญาและความสามารถของบุคคลและชุมชน ซึ่งในการดำเนินงานของชุมชนประสบผลสำเร็จได้ ทำให้ชุมชนเกิดจิตสำนึก และมีการพัฒนาไปสู่เครือข่ายระหว่างชุมชนต่าง ๆ ด้วย

วัตถุประสงค์

การศึกษาครั้งนี้จะเป็นการศึกษา

- 1) เพื่อศึกษากระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน
- 2) เพื่อการถอดบทเรียนของชุมชนที่มีกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชน
- 3) เพื่อเป็นการกระตุ้นให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นระบบมากขึ้นและเป็นแบบอย่างให้กับชุมชนอื่น ๆ ต่อไป

วิธีการวิจัย

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

โดยผู้วิจัย ได้กำหนดดังนี้

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่
  - (1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้รู้ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลทั่วไปของชุมชน
  - (2) กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ทะเล เพื่อให้ข้อมูลและสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและ การใช้ประโยชน์จากการจัดการพื้นที่ทะเล
  - (3) และกลุ่มบุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล เช่น นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลจากมุมมองของบุคคลภายนอกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน โดยผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงโดยคัดเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลบางเหริ่ง อำเภอควนเนียง จังหวัดสงขลา
- 2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์โดยอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่จะกำหนดแนวคำถามเพื่อเป็นประเด็นในการสนทนา เมื่อดำเนินการให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่
- 3) วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงใช้เครื่องมือในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เพื่อรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมมาจัดระเบียบข้อมูล จำแนกตามวัตถุประสงค์

โครงการประชุมเวทีวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 2

111

ของการวิจัย นำข้อมูลต่าง ๆ ที่ได้จากการจำแนกภาวะโรคหัดและความและสร้างข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

ชุมชนบ้านโคกเมือง เป็นชุมชนที่จัดการพื้นที่ทะเล ซึ่งมีศักยภาพในการจัดการพื้นที่ทะเล ผ่านการกระบวนการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน โดยผู้วิจัยได้สรุปออกเป็นด้านต่าง ๆ ดังนี้

1) ความเข้มแข็งของกฎระเบียบ ข้อบังคับและบทลงโทษ จากประสบการณ์ในอดีตที่ผ่านมา ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้อย่างเสรี ทำให้ทรัพยากรทางทะเลเกิดความเสื่อมโทรมและลดลงอย่างรวดเร็ว ๆ ทำให้ชาวบ้านขาดแคลนทรัพยากรในการดำรงชีวิต ทำให้ชาวบ้านหันไปประกอบอาชีพอื่น เช่น แร่งงานก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น ทำให้ชาวบ้านได้ร่วมกันหาแนวทางในการจัดการโดยกำหนดแนวเขตฟาร์มทะเล เพื่อเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชนเพื่อป้องกันและรักษาและดูแลทรัพยากรชายฝั่ง อีกทั้งช่วยการสอดส่องดูแลให้ลักลอบเข้ามาจับปลาในบริเวณเขตฟาร์มทะเล การที่ชาวบ้านให้ความเคารพต่อกฎระเบียบ ข้อบังคับของชุมชน มีส่วนช่วยให้ทรัพยากรชายฝั่งคงสภาพดังที่เคยเป็น

2) การมีส่วนร่วมของชุมชนในขั้นตอนต่าง ๆ ในการดำเนินงานต่าง ๆ ของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมในกระบวนการที่แตกต่างกันไป กล่าวคือ กลุ่มผู้นำชุมชนและคณะกรรมการหมู่บ้านมีส่วนร่วมในการวางแผนหาแนวทางในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จากนั้นจะนำแผนงานมาเสนอต่อที่ประชุมชาวบ้าน เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ และนำไปสู่โครงการหรือแผนงานของชุมชน ทำให้ความสำเร็จต่าง ๆ ของชุมชนล้วนเกิดจากการร่วมมือกันของสมาชิกในชุมชน และกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนบ้านโคกเมืองมีศักยภาพในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งการให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยการเป็นหูเป็นตาและสอดส่องดูแล

การจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนเพื่อให้เป็นเขตในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พื้นที่ "ฟาร์มทะเล" นั้น บ้านโคกเมืองมีพื้นที่ฟาร์มทะเลทั้งหมด 392 ไร่ ที่มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 12 บ้านโคกเมือง ซึ่งชาวบ้านช่วยกันกันแนวฟาร์มทะเลโดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแลและมีการจัดลาดตระเวนในคอนกลางคืน เพื่อป้องกันการบุกรุกของชาวบ้านหรือกลุ่มคนนอกที่จะเข้ามาจับปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการดูแลและจัดการการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ เป็นการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน มีการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันในการสร้างสรรค์ อนุรักษ์และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยการจัดการ คือ การตั้งองค์กรที่เป็นทางการ ซึ่งมีกาวางแผนกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลและจำแนกเขตแดนอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของชุมชนและชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและการดำรงชีพอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปและอภิปรายผล

ชุมชนบ้านโคกเมืองเป็นชุมชนที่ศักยภาพในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติผ่านระบบวิถีคิด โดยแสดงออกผ่านวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านและกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในรูปแบบต่าง ๆ ทำให้ชุมชนบ้านโคกเมืองเป็นชุมชนที่เป็นต้นแบบในการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง ซึ่งมีหน่วยงานภายนอกเข้าศึกษาดูงานอย่างต่อเนื่อง โดยชาวบ้านในชุมชนต่างมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างทั่วถึง อีกทั้งชุมชนเองมีผู้นำกิจกรรมที่มีความเข้มแข็งสามารถที่จะกระตุ้นให้ชาวบ้านในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ กิจกรรมของชุมชน ทั้งนี้การที่ชุมชนจะประสบผลสำเร็จในกระบวนการจัดการจะต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของชาวบ้านที่มีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดกับธรรมชาติ ก่อเกิดเป็นจิตสำนึกและการมีอุดมการณ์ร่วมกันของคนในชุมชน การได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้การจัดการของชุมชนมีความมั่นคงมากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

จากการศึกษา สะท้อนให้เห็นว่า ชุมชนได้เข้ามามีส่วนสำคัญในการดูแลจัดการทรัพยากรชายฝั่ง โดยเฉพาะกรณีชุมชนบ้านโคกเมือง แต่การที่จะจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืนนั้น จำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนในสังคมในการสนับสนุนด้านต่าง ๆ เช่น งบประมาณ การประสานงาน ด้านวิชาการ เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และคนในชุมชนเอง ซึ่งมีความใกล้ชิดกับชุมชนมากที่สุด ทั้งนี้เพื่อให้การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นมีความเหมาะสมกับสถานการณ์และสอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชนให้มากที่สุด

กิตติกรรมประกาศ

บทความการวิจัยเรื่องฟาร์มทะเล: ชุมชนกับการจัดการพื้นที่ทะเล สำเร็จได้ เนื่องจากบุคคลหลายท่านได้กรุณาช่วยเหลือให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ คำปรึกษาแนะนำ ความคิดเห็นและกำลังใจ

ขอขอบพระคุณท่านอาจารย์สุรพงษ์ ยิ้มละมัยและอาจารย์เกษรชัย และทีม อาจารย์ที่ปรึกษา และขอขอบพระคุณอาจารย์อุทิศ สังขรัตน์ และอาจารย์เกิดทวา บุญปรากฏ คณะกรรมการประเมินงานวิจัยฉบับ(ร่าง)

ท้ายสุดนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพ่อ แม่ พี่ น้อง ที่ช่วยส่งเสริมสนับสนุนกระตุ้นเตือน และเป็นกำลังใจตลอดมาให้ผู้เขียนจัดทำบทความการวิจัยครั้งนี้

โครงการประชุมเวทีวิชาการระดับชาติ SMARTS ครั้งที่ 2

113

บรรณานุกรม

- สันหัด สมชีวีดา. (2535). *ทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฉบับที่ 7(2535-2539)*: วารสารเทคโนโลยีการเกษตร.
- เอื้อพร เขมากรณ์. (2541). *การศึกษาความสนใจในการประกอบอาชีพเสริมของแม่บ้านประมงในชุมชนแออัดเกาะสีง่า จังหวัดสงขลา*, ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- โครงการพัฒนาชุมชนประมงขนาดเล็ก จ.สงขลา. (2539). *ข้อมูลพื้นฐานชาวประมงทะเลสาบสงขลา ตอนล่าง ปี 2539*. สงขลา.
- องค์การบริหารส่วนตำบลบางเหรียง. 2553. ส.อบต.นักอนุรักษ์ป่าชายเลน. *วารสารเพื่อการประชาสัมพันธ์ 3* (ฉบับที่ 3 เดือน มกราคม 2553):8.

Proceedings

การประชุมวิชาการและแสดงผลงานวิจัยระดับชาติ
"ราชภัฏนครราชสีมาวิชาการและวิจัย ครั้งที่ 6"

The 6th RRU Academic and Research National Conference

" สร้างสรรค์พลังปัญญา เพื่อพัฒนาท้องถิ่น "

ระหว่างวันที่ 19 - 21 กรกฎาคม 2555

ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

จ.เชิงตะกอน

ฟาร์มทะเล : การสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง
Marine farming : Networking for the Conservation of Coastal Resources.

จิตติมา รุณภักย์

สาขาพัฒนามนุษย์และสังคม คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยในการศึกษาเรื่องฟาร์มทะเล : การสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่ง วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนบ้านโคกม่วง โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ และเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้ง ใช้การวิจัยแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม ผลการศึกษาพบว่า ทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากการที่ชาวบ้านตระหนักถึงความสำคัญกับการอนุรักษ์ทรัพยากรชายฝั่งและการสำรวจชายฝั่ง การสำรวจป่าชายเลน ร่วมกันปลูกป่าชายเลน และการร่วมกำหนดแนวเขตอนุรักษ์ คือ ฟาร์มทะเล ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างจิตสำนึกได้เป็นอย่างดี ทำให้การใช้ทรัพยากรคงเหลือไว้ในการเลี้ยงชีพแบบพึ่งพิงธรรมชาติ ด้านการสร้างเครือข่ายฟาร์มทะเลนั้น ในช่วงแรกเกิดจากชุมชนเกิดประสบปัญหาด้านทรัพยากรทางทะเลขาดแคลนจึงมีแนวคิดในการจัดการกำหนดแนวเขตฟาร์มทะเลขึ้น โดยผ่านการพัฒนากิจกรรมร่วมกันแก้ไขปัญหาในชุมชนตนเองได้ ทำให้ชุมชนใกล้เคียงเข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำรูปแบบและวิธีการไปประยุกต์ใช้กับชุมชนของตนเอง ส่วนการรวมกลุ่มชุมชนได้เพิ่มเสริมสร้างพลังให้กับชุมชนโดยมีเครือข่ายต่าง ๆ เช่น การร่วมป้องกันปราบปรามประมงผิดกฎหมาย ค่าเช่าชุมชนอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การศึกษาชุมชนและสำรวจทรัพยากรชายฝั่ง กิจกรรมปลูกและซ่อมแซมป่าชายเลนชุมชน ทุกๆเครือข่ายมีการเชื่อมโยงสัมพันธ์แบบเครือข่าย และองค์กรภายนอกชุมชนเข้ามาสร้างการรวมกลุ่มอย่างมีรูปแบบและเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนเครือข่ายภายในชุมชน ทำให้ทรัพยากรมีความอุดมสมบูรณ์

คำสำคัญ : ฟาร์มทะเล, การสร้างเครือข่าย, ทรัพยากรชายฝั่ง

Abstract

This article is part of the research in the study of marine farm, and a network for the conservation of coastal resources. The objective was to study the social networking community of Ban Kok Muang. Using qualitative research methods. And collect field data from the depth interviews. The use of participatory and engaging. The results showed that The fishery. As a result of people realizing the importance of conservation of coastal resources and the coast. To explore the mangrove forest. Common Interests. And to determine the conservation area from the sea farming activities such as awareness building as well. Makes use of the resources remaining in the fund is dependent on the nature. The sea is a network of farms. In the early days of community issues, marine resources are scarce, so the idea of managing a farm in the sea. Through the development of problem solving activities in their communities.

The neighboring communities to study and learn the format and how to apply their own communities. A community group has the power to build community networks such as the protection against illegal fishing. Camp environment. Marine resources and community education. All planting and restoration of mangrove communities. Every network has a family relationship. And community organizations to create a group with a substantial part in driving the network within the community. The resources are plentiful.

key words : Marine farming, building a network, coastal resources.

บทนำ

ทรัพยากรชายฝั่งทะเล เป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในระบบนิเวศและสภาพแวดล้อมทางทะเล ชายฝั่งทะเลเป็นที่รวมของทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายซับซ้อนและละเอียดอ่อนในลุ่มระบบนิเวศ ตลอดจนมีคุณค่าและคุณประโยชน์อย่างมากมาคือมนุษย์ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ โดยเฉพาะสัตว์น้ำวัยอ่อน ทั้งยังเป็นแหล่งประมงและการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำชายฝั่งอีกด้วย (สันหัด สมจิวิตา 2535) ทรัพยากรชายฝั่งทะเลจึงนับว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าทรัพยากรด้านอื่นๆ

ปัญหาความเสื่อมโทรมของชายฝั่งทะเล ในปัจจุบันพบประเด็นปัญหาที่สำคัญเกี่ยวกับทรัพยากรชายฝั่งทะเล เช่น ที่ป่าชายเลนถูกบุกรุกเพื่อใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ จนทำให้เกิดผลเสียต่อระบบนิเวศ (สันหัด สมจิวิตา 2535) ซึ่งสาเหตุส่วนใหญ่ นอกเหนือจากกิจกรรมชายฝั่งยังมาจากกิจกรรมประมง เช่น การเบียดเบียน การใช้อวนลาก การทอดสมอเรือ ทำให้พื้นที่บางส่วนที่เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำถูกทำลายลงเป็นอันมาก เนื่องจากการทำการประมงด้วยเครื่องมืออวนลากและอวนรุน เป็นการทำลายทรัพยากรค่อนข้างสูง (พงศ์พันธ์ บุญชูวงศ์ 2539) จากสภาพปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่าทรัพยากรชายฝั่งได้รับผลกระทบส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากกิจกรรมของมนุษย์

อีกทั้งด้านการพัฒนาในภาคอุตสาหกรรม และการขยายตัวของชุมชน การเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ชุมชนมีข้อจำกัดทางด้านพื้นที่ วิธีการการกำหนดเขตและแหล่งทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งไม่เพียงพอต่อความต้องการของจำนวนประชากร การจับสัตว์น้ำที่ชายฝั่งในรูปแบบธุรกิจอุตสาหกรรม รวมทั้งความเสื่อมโทรมและขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรชายฝั่ง ล้วนเป็นประเด็นที่ทำให้เราต้องหันมาพิจารณาถึงการอยู่ร่วมกันของมนุษย์กับธรรมชาติ (กรมประมง น.ป.ป) ซึ่งหลายกรณีที่ผ่านมาให้เห็นว่าการดำรงอยู่ของมนุษย์ก่อให้เกิดผลกระทบต่อธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อม

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความเสื่อมโทรมของทรัพยากรชายฝั่ง ทั้งในส่วนของป่าชายเลนที่ลดลง การเพาะเลี้ยงกุ้งและน้ำที่ปล่อยออกมาจากกิจกรรมการใช้ประโยชน์ประเภทต่างๆ กิจกรรมด้านอุตสาหกรรม ชุมชนกับกิจกรรมการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ การเกษตรอื่น ๆ และการประมงที่ทำให้คุณภาพน้ำไม่เหมาะสมแก่การดำรงชีวิตของสัตว์น้ำในทะเล ทำให้สภาพพื้นที่ชายฝั่งถูกเปลี่ยนแปลงไปด้วย สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตแบบประมงพื้นบ้านจางหายไปจากชุมชน (เอื้อพร เชมภรณ์ 2541) ทำให้สัตว์น้ำหลายชนิดถูกทำลายหรือส่งผลให้ปริมาณสัตว์น้ำในพื้นที่ลดลง ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำมากขึ้นต้องหาแหล่งประมงใหม่ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากถิ่นที่พำนักในถิ่นที่ลดน้อยลง ชาวประมงจะจับสัตว์น้ำมากขึ้นต้องหาแหล่งประมงใหม่ที่อยู่ห่างไกลออกไปจากถิ่นที่พำนักในถิ่นที่ลดน้อยลง

ตามระยะทาง ทั้งค่าไถ่บ้าน ค่าหนี้แข็ง อาหาร ค่าเครื่องมือประมง และค่าใช้จ่ายอื่นๆ รวมทั้งเวลาที่เสียไปในการออกทะเลแต่ละครั้ง

การจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนบ้าน โลกเมืองให้เป็นที่เขตในการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำ พื้นที่ “ฟาร์มทะเล” นั้น บ้านโลกเมืองมีพื้นที่ฟาร์มทะเลทั้งหมด 392 ไร่ ที่มีอาณาเขตอยู่ในบริเวณหมู่ที่ 12 บ้านโลกเมือง ซึ่งชาวบ้านช่วยกันกันแนวฟาร์มทะเลและสร้างที่อยู่อาศัย ที่วางไข่ให้สัตว์น้ำ โดยชุมชนจะมีส่วนร่วมในการช่วยสอดส่องดูแลและมีการจัดการตระเวนในตอนกลางคืน เพื่อป้องกันการบุกรุกของชาวบ้านหรือกลุ่มคนนอกที่จะเข้ามาจับปลาในเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ และการดูแลและจัดการการเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน คือ เป็นการจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน มีการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ตามกฎระเบียบที่ชุมชนเป็นผู้กำหนดขึ้น ชาวบ้านในชุมชนมีจิตสำนึกร่วมกันในการสร้างสรรค์ อนุรักษ์ และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ โดยการจัดการ คือ การรวมกลุ่มที่เป็นทางการ ซึ่งมีการวางระเบียบกฎเกณฑ์ การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ทะเลและจำแนกเขตแดนอย่างชัดเจน เป็นที่ยอมรับของชุมชนและชุมชนพื้นที่ใกล้เคียง เพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชนและการดำรงชีพอย่างเป็นธรรม ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ

ผลจากการจัดการพื้นที่เป็นฟาร์มทะเล คือ ชาวบ้านในชุมชนมีแหล่งทรัพยากรสัตว์น้ำไว้สำหรับบริโภคจำหน่าย และแลกเปลี่ยนกันภายในชุมชนและระหว่างชุมชน กลุ่มชาวบ้านที่ออกไปทำงานนอกบ้านก็กลับเข้ามาประกอบอาชีพในหมู่บ้าน ชาวประมงกลับมาประกอบอาชีพหลังเลิก เนื่องจากไม่ต้องเดินทางไปหาปลาในพื้นที่ไกลออกไป ประหยัดค่าน้ำมัน ปลาที่นำมาให้ก็ได้จำนวนที่มากขึ้นส่งผลให้การดำเนินชีวิตดีขึ้นและด้วยความร่วมมือจากชุมชน หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนทำให้บ้านโลกเมืองได้รับรางวัลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง ระดับจังหวัดในปี พ.ศ.2553 จนกระทั่งปี พ.ศ.2554 บ้านโลกเมืองได้รับรางวัลลูกโลกสีเขียว ในระดับจังหวัด ตลอดจนได้รับคณะกรรมการหมู่บ้านดีเด่นระดับจังหวัดด้วยเช่นกัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนบ้านโลกเมือง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การศึกษาวิธีครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อทำความเข้าใจและอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชุมชนโดยผู้วิจัย ได้กำหนด ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูล โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่

- 1) กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักหรือผู้รู้ในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้ใหญ่บ้าน คณะกรรมการชุมชน เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลทั่วไปของชุมชน
- 2) กลุ่มชาวบ้านในชุมชนที่มีส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ทะเล เพื่อให้ข้อมูลและสังเกตวิถีชีวิตของชาวบ้านในการอยู่ร่วมกันกับทรัพยากรธรรมชาติและการใช้ประโยชน์จากการจัดการพื้นที่ทะเล
- 3) กลุ่มบุคคลภายนอกที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเล เช่น นักพัฒนาชุมชน เจ้าหน้าที่จากหน่วยงานต่างๆ เป็นต้น เพื่อให้ข้อมูลจากมุมมองของบุคคลภายนอกเกี่ยวกับกระบวนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งของชุมชนในการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชน โดยผู้วิจัยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเฉพาะเจาะจงโดยคัดเลือกจากผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการพื้นที่ทะเลของชุมชนบ้านโลกเมือง จำนวนบางหรือยง ค่าเอกความเนียง จังหรัคสงขลา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์โดยอาศัยกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎีที่ได้จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่จะกำหนดแนวคำถามเพื่อเป็นประเด็นในการสนทนา เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่

3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูล โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มผู้ให้ข้อมูลการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม รวมไปถึงใช้เครื่องมือในการบันทึกข้อมูล ได้แก่ เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูป เพื่อรวบรวมข้อมูล จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งจากการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมมาจัดระเบียบข้อมูล จำนวนความวัตถุประสงค์ของถาวรวิจัย นำข้อมูลต่างๆที่ได้จากการจำแนกมาวิเคราะห์ ความและสร้างข้อมูลโดยใช้กรอบแนวคิดทฤษฎีเป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล ทำการประมวลผลและวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการรวบรวม ข้อมูล การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ซึ่งมีความยืดหยุ่น และสร้างความเป็นมิตร ระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้วิจัยได้เป็นอย่างดี ผู้วิจัยจะใช้รูปแบบการสนทนาอย่างไม่เป็นทางการและเข้าสู่ชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กับชาวบ้านในหมู่บ้าน ตลอดจนสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน กรรมการกลุ่ม ตลอดจนการลงพื้นที่เข้าร่วมสังเกตในกิจกรรมของชาวบ้านในชุมชน และจากผลการศึกษานี้สามารถสรุปผลข้อมูลได้ดังนี้ พื้นที่การสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชนบ้านโคกเมืองจากพบว่าการสร้างเครือข่ายอยู่ในรูปแบบเครือข่ายการเรียนรู้เป็นเครือข่ายที่เรียนรู้กิจกรรมการพัฒนาที่เกิดขึ้นในช่วงแรกนั้นเป็น รูปแบบธรรมชาติ ซึ่งชุมชนบ้านโคกเมืองสามารถพัฒนาการแก้ไขปัญหาของชุมชนได้ ทำให้ชุมชนอื่นที่อยู่ใกล้เคียงเข้ามาศึกษาเรียนรู้และนำรูปแบบ วิธีการ ไปประยุกต์ ใช้กับชุมชนของตนเอง ส่วนต่อมาได้มีการปรับเปลี่ยน เป็นเครือข่ายการจัดตั้ง รูปแบบนี้เกิดจากองค์กรพัฒนาต้องการขยายพื้นที่ปฏิบัติงานของตนเอง จะใช้ชุมชนเดิมที่มีประสบการณ์ และบทเรียนในกระบวนการพัฒนา แล้วเป็นสถานที่ศึกษาดูงาน และเวทีแลกเปลี่ยนประสบการณ์ให้กับชุมชน ที่องค์กรพัฒนาเข้าไปดำเนินงานใหม่ ๆ และผลของการจัดเครือข่ายทำให้ ทรัพยากรประมงเพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากการที่เยาวชนและชาวบ้านตระหนักและได้เข้าร่วมกิจกรรมค่าเยาวชนอนุรักษ์ชายฝั่ง และร่วมกันปลูกป่าชายเลน ซึ่งจากการจัดกิจกรรมดังกล่าวได้สร้างจิตสำนึกได้เป็นอย่างดี ทำให้การใช้ทรัพยากรแบบล้างผลาญหมดไปคงเหลือไว้ในการเลี้ยงชีพแบบพึ่งพิงธรรมชาติ

สรุปผลและอภิปรายผล

จากผลการดำเนินงานของเครือข่าย มีกระบวนการทำงานที่แสดงให้เห็นถึงความต้องการที่จัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยชุมชน แสดงให้เห็นถึงการมีจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ป่าและพร้อมที่จะร่วมมือกันดำเนินการเพื่ออนุรักษ์และพัฒนาป่าต้นน้ำ ให้ความสมบูรณ์และยั่งยืนต่อไป แต่การดำเนินงานในปัจจุบันยังขาดหลักเกณฑ์ และวิธีที่ถูกต้อง ควรมีการดำเนินการต่างๆ เช่น หน่วยงานของรัฐควรเข้าไปมีบทบาทในชุมชน ในการกระตุ้นในรายกรณีการรวมตัวกันอย่างจริงจัง ในการที่จะอนุรักษ์และจัดการพัฒนาป่าต้นน้ำด้วยตัวเอง โดยมีเจ้าหน้าที่ของรัฐคอยช่วยเหลือทางวิชาการ รับทราบปัญหา และให้คำแนะนำในการแก้ปัญหาในกรณีที่ต้องการชุมชนไม่สามารถ

แก้ไขปัญหากันเองได้ ซึ่งต้องการอย่างคั่งเนื่องและจริงจังและเป็นเอกภาพ เพื่อให้ทำให้ผู้ที่มีความตั้งใจจะทำงาน เพื่อชุมชนเกิดความทอดอช และการดำเนินการของเครือข่าย ต้องมีการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสาร ระหว่างเครือข่ายและ องค์กรเอกชน ตลอดจนเจ้าหน้าที่รัฐอย่างสม่ำเสมอ และต้องสร้างผู้นำรุ่นใหม่ สืบต่อการทำงานของผู้เฒ่ารุ่นเก่าให้เกิด ความเข้มแข็งและต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

การสรุปข้อบุดจากการวิจัยในทุกประเด็นที่กำหนดไว้ และอภิปรายผลทำให้ได้รับรู้ว่า ชุมชนบ้านโคกเมืองได้ เกิดเครือข่ายขึ้นในรูปแบบ เครือข่ายการเรียนรู้ ทำให้เครือข่ายขาดความต่อเนื่องและหลัง ฉะนั้นองค์กรภายนอกที่เข้าไป ร่วมกลุ่มกิจกรรมต่าง ๆ ภายในเครือข่ายจำเป็นต้องมีการวางแผนระยะยาวที่ดำรงรักษาเครือข่ายนี้ เพื่อเป็นแนวทาง ให้กับชุมชนอื่นๆต่อไป ตลอดจนมีข้อเสนอแนะจากข้อค้นพบของงานวิจัยนี้ จะเป็นประโยชน์ต่อชุมชน ข้อเสนอแนะ ในเชิงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การพัฒนาในรูปแบบเครือข่าย ในการถ่ายทอดเสียงสู่สังคมภายนอก

เอกสารอ้างอิง

- พงศ์พัลล์ บุญชูวงศ์. 2539. โครงสร้างทางสังคม-เศรษฐกิจของชุมชนประมงขนาดเล็กและแนวความเคลื่อนไหวในนโยบายไม การจัดการประมงโดยชุมชน เศรษฐกิจการประมง. ธันวาคม(17).
- สัมพันธ์ สมชีวิตา. 2535. ทิศทางการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 7(2535-2539): วารสารเหาภิบาล.
- เอื้อทร เขมวกรณ์. 2541. การศึกษาความสนใจในการประกอบอาชีพเสริมของแม่บ้านประมงในชุมชนแออัดถิ่นสัง จังหวัดสงขลา, ศิลปศาสตรมหาบัณชีต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.